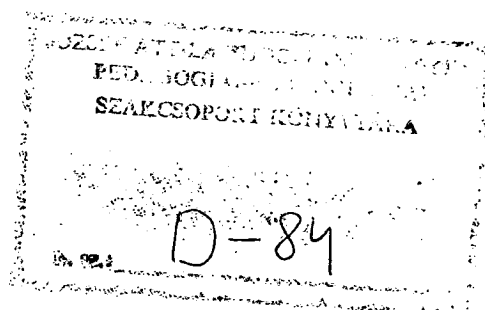

PESTALOZZI
A
MODERN GYERMEKVÉDELEM
MEGALAPÍTÓJA

Gulácsy Éva
Doktori Értekezés
1972.

Szegedi József Attila Tudományegyetem
pszichológiai és Neveléstudományi
Tanszék

Köszönettel

a

három évi készséges segítésért

DR. ÁGOSTON GYÖRGY egyetemi tanárnak,

a neveléstudományok kandidátusának,

tanszékvezető professzornak

Dr. VECZKÓ JÓZSEFNEK,

a pszichológiai tanszék

adjunktusának

DR. NAGY JÁNOSNAK,

a neveléstudományi tanszék

adjunktusának

"Szeretem a növendékeket,
és értük akarok élni"

pestalozzi

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	7
---------------------	---

ELSŐ RÉSZ

A TÁRSADALMI FEJLŐDÉS OKOZTA CIVILIZATÓRIKUS ÁRTALMAK ÉS AZ ANTISZOCIÁLIS SZEMÉLYISÉGMAGATARTÁS

I. "Szegénykérdés-szegényvédelem" - gyermekvédelem . .	26
II. Gondoskodás az elhanyagolt és veszélyeztetett gyermekről az iparosodással párhuzamosan	32
III. Gondozott gyermekek Angliában - társadalmi háttér és eszmék, mint első hatások J. H. Pestalozzira . .	34

MÁSODIK RÉSZ

J. H. PESTALOZZI A MODERN GYERMEKVÉDELEM MEGALAPÍTÓJA

I. J. H. Pestalozzi forradalmi módszerü erőfeszítései	72
II. Az elhagyott, veszélyeztetett és bűnöző gyermekek, ifjak prevenciós-gyógyító neveléséről:	81
1. Hogyan válnak bűnözőkké? - oktatás	94
2. A fiatalokorü bűnözés lélektani jellemzői	108
3. A nevelőmunka célja és fontossága	118
4. A "szigorú, de emberséges bánásmód elve"	124
5. A munka bevezetése és alkalmazása a büntetés végrehajtása során	127
6. A segítség módjai - büntetőjogi reformtörekvései és mai aktualitásuk	128

HARMADIK RÉSZ

PESTALOZZI HATÁSA MAGYARORSZÁGON

I.	A nevelés szociális forradalmának megindulása	
	gyakorlatilag hazánkban	130
1.	"Szegénykérdés" - "szegényügy-adminisztráció"	133
2.	A gyermekvédelem első hivei és Pestalozzi hatásának kibontakozása	136
3.	"Pestalozzi-vita" a korabeli sajtóban	154
4.	"Pestalozzi-pályázat"	189
5.	Hatása a hazai nevelőintézményekre	201
	"Szeretet-ház" Balatonfüreden	
	"Gizella"-árvaház a Zólyom-lipcsei várban	
	Árvaház Debrecenben	
	"Szegények iskolája" Pécsen	
II.	A "nekünkvaló Pestalozzi"	251
	MELLÉKLET /külön/	491.
	IRODALOM	252

"Az ember nem rossz, de elvaditható"

/Lám Béla: A körön kívül/

BEVEZETÉS

Közel két évezrede már, hogy felhangzott Demicus Junius Juvenalis római költő figyelmeztetése: "Adassék a legnagyobb tisztesség a gyermekeknek."

Társadalmunk az értük érzett mélységes aggodalommal, nagy felelősségérzettel és figyelemmel kíséri jövőjüket, mint minden társadalmi problémát. Ennek kiemelkedő bizonyítéka a Budapesten lezajlott nemzetközi "kongresszus-sorozat" 1969. december és 1970. július között. Csaknem száz világhírű személyiség, gyermek- és ifjúsági vezető arra vállalkozott a konferencián, ⁺ "hogy kiméretlen őszinteséggel feltárják a legifjabb nemzedék jelenlegi helyzetét, elemezzék jogaik védelmének és érvényre juttatásának további lehetőségeit, felmutassák a fejlődést gátló tényezőket, figyelmeztessenek az emberiség jövődjét veszélyeztető tényekre, s hozzájáruljanak a haladó gyermek- és serdülőkori mozgalmak, és az érdekelt nemzetközi szervezetek még jobb együttműködéséhez."

⁺ "Megteszünk-e mindent értük?" Összeáll.: Pallag Róbert. Világ Ifjúsága. XXIV. évf. 1970. 1. sz. /3. old./

A Gyermekközösségek Nemzetközi Szövetsége /FICE/ szekciói négy kontinens országában dolgoznak. A fővárosunkban megtartott, 1970. júliusi kongresszuson sok ezer gyermekotthon, nevelőintézet képviselőjében, több mint háromszáz pedagógus, tudós szakember tanácskozott - "Közös gondunk: a veszélyeztetett gyermekek" jelszóval. ⁺

Keresik a választ világszerte arra kérdésre: "Hogyan történjék a társadalom azokkal a gyerekekkel, akik veszélyeztetett környezetből kerülnek a különböző intézetekbe, miként segítsék elő beilleszkedésüket felnőtt korukban a társadalomba?" A gyermekotthoni, nevelőintézeti foglalkozások közös gondja mindenütt, hogy ezek a fiatalok szeretetre várnak, a zárt közösségekből kikerülve, az átlagosnál nehezebben illeszkednek be a felnőttek világába, érzékenyebben reagálnak a negatív hatásokra, sérülékenyebb az életfelfogásuk. ⁺⁺ A sok százezer veszélyeztetett gyermek érdekében, különös gonddal megszerkesztett ajánlásokat fogadnak el, alkalmazzák is ezeket, de mégis társadalmunknak további hatalmas erőfeszítéseket kell tenni "gyermekeink, fiataljaink jövője -, az egész emberiség jövője érdekében!"

Az egyik legfrissebb, széleskörű budapesti felmérés szerint "a gyerekek veszélyben" vannak, főleg az un. "kritikus korban", amely a fiuknál 14. év körül és a lányoknál a 17. év körül

⁺ "Közös gondunk: a veszélyeztetett gyermekek." Népszava, 1970. július 19-i tudósítás.

⁺⁺ Szabó Ferenc: Állami gondozottak beszélnek. Valóság, XV. 1972. 4. sz. /74-84. old./

általános. ⁺ Ekkor mennek világgá a gyerekek, a fiatalok, csavarognak, elszöknek, és ez alatt az idő alatt többnyire csak kisebb-nagyobb bűncselekmények elkövetésével tudják biztosítani létfenntartásukat. A szökésben levő fiatalok könnyen rosszul utra tévednek, veszélyt jelentenek önmagukra is, a társadalomra is. A felmérésekből kiderül, hogy a fiatalok csavargásának pszichológiai, társadalmi okai, következményei rendkívül sokrétűek. Első helyen a rendezetlen családi élet szerepel. Az alkoholista, az egy fedél alatt veszekedő és az elvált szülők gyermekei szöknek meg leggyakrabban.

Dr. Lukács Tibor a fiatalok bűnözéséről írva a régi rómaiak mondását idézi: "Juventus ventus, vagyis sz ifjúság szél. Ez az állítás talán soha nem volt annyira igaz, mint éppen napjainkban, amikor a világ szinte valamennyi kulcsfontosságú problémájában az ifjúság szinte forgószelet kavar." ⁺⁺

Általános, -sőt közvéleményünk sajátos érdeklődésének középpontjában álló-, figyelem kíséri az ifjúság magatartását, problémáit, a társadalomba való beilleszkedésének nehézségeit, sikertelenségeit. A felgyorsult társadalmi fejlődés hatására a fiatalok értékrendje, céljai, szokásai mind jobban eltérnek a felnőtt nemzedékétől. Így a jelenkori társadalmi problémák közül a veszélyeztetett gyermekek, a bűnözés, stb. vizsgálata és ellenük folyó harc, megelőzésük mindennapi és tudományos életünk egyre sürgetőbb igénye. Mivel minden társadalomban, kulturában

⁺ Vermes Miklós: A szociálpolitika szerepe a bűnözés elleni harcban. Valóság, XV. 1972. 3. sz. /1-7. old./; Tudósítások az 1971. é. napilapokban: Dél-Magyarország; Népszava.

⁺⁺ Dr. Lukács Tibor: Bűnözés és társadalom. Kossuth Könyvkiadó. 1971. /74. old.; 185. old./

megtaláljuk, bár előfordulási arányuk és megnyilvánulási formájuk erősen eltér, szükségszerű, sajátos feladata egész civilizált társadalmunknak a veszélyeztetettség növekedésének megelőzése, a bűnmegelőzés és bűnüldözés, az egyén és a társadalom sikeres találkozásának érdekében.

R. Mucchielli "Hogyan válnak bűnözőkké? A szocializálás és a disszocialitás forrásai és kifejlődése" című művében ⁺ a fiatalok bűnözés pszichológiai jellemzőit kutatja. Megállapítja, hogy elutasítják a társadalmi normákat és értékeket, jellemzőjük a társadalomból való kiszakadás, a realitásokhoz való alkalmazkodóképesség, a frusztráció elviselésének csekély képessége, az agresszivitás, a büntudat hiánya, viselkedésük jogosultságának érzése, az egocentrizmus. Szerinte a család, az iskola és az állam jelenleg sok tekintetben nem felel meg szocializációs feladatának.

Az embert "társadalmi lényé" nevelő szocializációs folyamat csecsemőkorban kezdődik és tulnyomó részben a gyermek- és fiatalokkorban zajlik le. Ebben a folyamatban különösen nagy szerepe van - és kell is, hogy legyen, - a családnak, az iskolának, a különböző nevelési intézményeknek. Ha nem megfelelő a szocializációs hatásrendszer, ha nem tanul meg alkalmazkodni, bizonyos szerepeket elvégezni, aktívan közreműködni csoportokban, elviselni a rivalitásokat és frusztrációkat, ha nem képes az értékek elfogadására és "interiorizálására", a társadalomról alkotott pozitív kép kiformálására, kifejlődnek a bűnöző gyermekek, ifjak, felnőttek.

⁺ R. Mucchielli, 1965. Comment ils deviennent delinquants. Genese et développement de la socialisation et de la dissocialité. Paris. Les Éditions Sociales Françaises. - Valóság, X. 1967. 11. Kritika-ban.

Számos nyugati tanulmány szerint a bűnözés terjedése tulajdonképpen korral, vagy ahogy nevezik, a fogyasztói társadalommal függ össze, és előre kiszámítható volt. Hangoztatják, hogy a bűnözés növekedése a gyors társadalmi fejlődés, az ipari haladás, a vándorlások, a mobilitás, a munkaviszonyok megváltozásának, az új tömegkommunikációs eszközök kifejlődésének, a tudományos fejlődés, stb. következményei, velejárója. Szerintük a fejlődés potenciálisan bűnözésnövekedést előidéző vonásai az iparosodás, a városiasodás, a belső népességvándorlás, a nagyméretű népszaporulat és bizonyos esetekben a technikai fejlődés is.

Szerintünk nincs szükségszerű összefüggés a fejlődés és ennek említett kísérőjelenségei, valamint a bűnözés között. A szocialista viszonyok talaján csökkenthetők, kizárhatók a fellelhető negatív hatások. ⁺ Mégis igen jelentős társadalmi probléma nálunk is, "mert mennyiségi előfordulásának súlyát messzemenően meghaladja minőségi következménye. Elégséges utalni a bűnözés okozta súlyos anyagi, de nem kevésbé jelentős erkölcsi káro^{ra}k, komoly zavarokat idéznek elő a társadalom rendjében, és a fejlődés útjában is gátló tényezőként jelentkeznek." ⁺⁺

"A kivezető utat - írja Szent-Györgyi Albert - csak akkor lehet megtalálni, ha vállaljuk a felelősséget saját sorsunkért,

⁺ A bűnözés és bűnüldözés nemzetközi gondjai. Népszabadság, 1971. Újévi Melléklet. Beszélgetés dr. Rudas György rendőr vezérőrnaggyal. /9. old./

Szabó László: Az ifjúság periferiáján. Népszabadság, Vasárnapi Melléklet, XXVIII. é. 1970. 15. sz. /12. old./

⁺⁺ I. m.: Vermes Miklós: U. o. /2. old./

és addig terjesztjük a tudományos gondolkodást s erkölcsöket, amíg ezek elég erőssé válnak ahhoz, hogy megteremtsék saját világukat." +

Ma már a deviáló magatartások körében valamennyi pszichológiai, védelmi, nevelési feladat is. A szociálpolitika hivatásszerű és nélkülözhetetlen feladatot tölt be a társadalmi együttélés feltételeinek megteremtésében. "A mi társadalmi viszonyaink között valóban áthatja az egész állami és társadalmi életet, illetve tevékenységet, így a születéstől kezdve az élet befejezéséig a társadalom tagjai a legkülönbözőbb állami és társadalmi szervek, illetve intézmények gondoskodásának az alanyai, hogy mentesüljenek az egyenlő feltételeket negatív irányban differenciáló tényezők hatása alól." ++

Buda Béla "Lelki egészség a modern társadalomban" című cikkében a fejlett országok példáját hozva hangsúlyozza, hogy "a fiatalok bűnözőt már kezelni kell..., a börtön vagy a zárt telep még megvan, de lassanként szinte diszletté válik a rehabilitáció folyamatában." +++ Az UNESCO 1970. évi párizsi konferenciáján dr. Makaminan Makagiansar indonéz szociológus elmondta: "Meg kell változtatni azokat az intézményeket, amelyek olyan helyzeteket teremtenek, hogy ha életben akarunk maradni,

+ Szent-Györgyi Albert: Egy biológus gondolatai. Gondolat Kiadó. 1970. /L.: Valóság kritikája, XIV. é. 1971. 2. sz. /102-104. old./

++ Vermes Miklós: U. o.

+++ Buda Béla: Lelki egészség a modern társadalomban. Valóság, XIII. é. 1970. 7. sz. /69. old./

agressziveknek kell lennünk." + Az agresszivitást, amely rendszerint frusztrációból ered, a nevelés legnagyobb mértékben erősítheti vagy ellenkezőleg leépítheti, amelynek legfontosabb része a gyermek környezetében élők személyes magatartása. Ennek örvendetes bizonyítéka a hazai hivatásos pártfogói felügyelet intézményének létrejötte társadalmi szükségleteknek megfelelően, a veszélyeztetett és bűnöző fiatalok körében speciális szociálpolitikai feladatok ellátására.

A gyermek- és ifjúságvédelem gyors fejlődésének elősegítése, szocialista társadalmunk emelkedésének sürgető követelménye. Ezt "szolgálják", segítik a különböző tudományágak, amelyek általában foglalkoznak az emberi viselkedéssel, társadalmi, biológiai, pszichológiai alapjaival, az emberek egymás közötti kapcsolataival, az ember és a külső társadalmi viszonyok kölcsönhatásaival stb.-vel. De társadalmi és tudományos életünknek vannak olyan részterületei, ahol még megoldatlanok az ún. szociálpolitikai feladataink.

A prevenció, vagyis a megelőzés, pszichológiai-pedagógiai tennivalói elméletileg még kidolgozatlanok, és a legmegfelelőbb módszerek, eszközök sem állnak még mindig rendelkezésre a gyermekvédelmi munkában, a bűnözés megelőzésére. Habár a szocialista kriminológia új, önálló tudomány, amely foglalkozik ezekkel a problémákkal is, de a büntetés nevelő hatása korántsem érvényesül a kívánt mértékben. Az ifjúkori erkölcsi veszélyeztetettség és bűnbeesés csiráinak, gyökereinek, okainak kutatását és megvilágítását, de főképp a megelőzés módjainak keresését

+ Neukum Lea: "Hét perc alatt kifosztották..." Magyarország, 1971. 20. sz. /22. old./

szülőknek, pedagógusoknak, jogászoknak, pszichológusoknak, szociológusoknak, állami és társadalmi felelősöknek és más szakavatott közreműködőknek együttesen, hathatósan kellene vizsgálni.

Ehhez próbál némiképpen segítséget adni a hazai Pestalozzi-kutatás eddig még fel nem tárt területének vizsgálatával ez a doktori disszertáció. A bűnözés veszélyének kitett gyermekek és a felnőtt-korú bűnözők nevelése kérdéseinek pestalozzi jelentős helyet szentel munkásságában. Számos haladó gondolatát, gyakorlati módszerét eddig még nem dolgozták fel teljesen, pedig ezek a mának is szólnak, utat mutatnak.

"Megérdemelten állítják róla, hogy a Modern Pedagógia Atyja" ⁺, Eby és Arrowood szerint "első nevelő volt, aki a gyermek fejlődésének tapasztalatait elméletbe foglalta." ⁺⁺ M. R. Walch doktori dolgozatának összegezésében kiemeli, hogy Bacon óta és Comenius után a sok közül egyedül elsőnek vette ki a részét a nevelés tudományos rendszerbe foglalásának mozgalmában. Fanatikus, buzgó kísérleteivel, megvalósítva kezdeményezéseit, irányítást adott, példát ennek a mozgalomnak, és utat tört a neveléstudomány jövője számára. Egész általánosságában elméleti és gyakorlati erőfeszítései valóban sarkallnak a tudomány

⁺ M. R. Walch, Pestalozzi and the Pestalozzian Theory of Education /1952./; A critical study. The Catholic University of America Press Washington. /169-170. old./

⁺⁺ Frederick Eby and Charles F. Arrowood: The Development of Modern Education /New York: Prentice-Hall, Inc. 1934. p. 663./

rendszeresítésére, késztetnek neveléserkölcsei célkitűzésekre, tervekre és pszichológiai módszerekre.

Mindebből következik, hogy szükségszerűen eljutott a prevenció - minden idők - problémájához. Így a "modern pedagógia Atyja" számunkra "a modern gyermekvédelem megalapítója" is.

Dr. Pál László 1965-ben írt cikkével felhívta a figyelmet a hazai Pestalozzi-kutatás még ismeretlen, kevésbé kidolgozott kérdéseire. ⁺ A Belügyi Szemle hasábjain pedig 1966-ban, a kriminológia néhány elméleti kérdése között sürgeti a kriminológia történeti kutatását, a haladó hagyományok feltárását, a kriminálpedagógia, a kriminálpszichológia körében. J. H. Pestalozzi "kriminálpedagógiai tevékenységét" az egyetemes neveléstörténetből valóban figyelemre-méltónak tartja. ⁺⁺ Ha a "Pestalozzi kriminálpedagógiája" elnevezéssel nem is értünk egyet, de inspirációt adott ennek a munkának a megszületéséhez.

"A kriminálpedagógiát az un. fiatal tudományok körében tartják számon, bár művelése kb. évszázados multra tekinthet vissza." ⁺⁺⁺ - írja Vermes Miklós. A szocialista kriminológia alig egy évtizedre tekinthet vissza, mint tudomány. Kialakulása más tudományágak ismeretanyagán alapult, és tárgya - a bűnözés - sokoldalú és összetett jelenség, amelyre jellegéből folyóan különböző tudományok kutatási tevékenysége irányul.

⁺ Dr. Pál László: Pestalozzi kriminálpedagógiája. Pedagógiai Szemle. 10. sz. /924. old./ 1965.

⁺⁺ Dr. Pál László: A kriminológia néhány elméleti kérdése. Belügyi Szemle, IV. 1966. 1. sz. /57-64. old./

⁺⁺⁺ Dr. Vermes Miklós: A kriminológia alapkérdései. Akadémiai Kiadó. Bp. 1971. /7. old./

Ennek következtében önállósága hosszú ideig vitatott kérdés volt, hasonlóan a tudományok rendszerében elfoglalt helyét, feladatkörét, módszertani kérdéseit illetően.

Ma már általánosan elfogadott nézet a kriminológia önállósága, de a többi kérdésben jelentős felfogásbeli különbségek vannak. Az eltérő irányzatok alapvető forrása a világnézeti különbségekben található.

"A bűnözés társadalmi és individuális összetevői meglehetősen komplex módon jelentkeznek és ez már önmagában is szükségessé teszi a probléma sokoldalú megközelítését." - írja Molnár József. ⁺

A kriminológia tárgya a bűnözés mint tömegjelenség, mint társadalmi jelenség, valamint a büntett, mint egyedi jelenség. Így világnézetiileg meghatározottak a vele kapcsolatos állásfoglalások. Számos kérdésben -, így "Pestalozzi kriminálpedagógiájá"-t illetően is ⁺⁺ -, témában nem beszélhetünk még kialakult, szilárd, egyértelmű álláspontokról. Ezek a körülmények befolyásolják a bűnözés elleni harcra foglalkozó tudományok fejlődését. A viták egyre megalapozottabb álláspontok kialakulását eredményezik.

Az emberiség már régóta ismeri a bűncselekményt, de a bűnözés okainak, mibenlétének kutatása csak rövid idő óta tart. A bűnözés kutatásának bölcsője Nyugat-Európa a burzsoá

⁺ Dr. Molnár József: Galeribűnözés. Közgazdasági és Jogi Kiadó. Bp. 1971. /35. old./

⁺⁺ Dr. Pál László: Pestalozzi kriminálpedagógiája. Pedagógiai Szemle. 1965. 10. sz. /924. old./

Dr. Pál László: A kriminológia néhány elméleti kérdése. Belügyi Szemle. IV. é. 1966. 1. sz. /57-64. old./

forradalmak győzelmét követően. Az "új rend" magában hordta belső ellentmondásait is /a magántulajdon szentsége, az ezen alapuló szabadkereskedelem, a gazdasági élet szabadsága következményeképpen/, amelyek például a bűnözés elterjedésében nyilvánultak meg. Szükségsszerűvé vált a társadalmi jelenségek tanulmányozása, a káros tünetek terjedésének vizsgálata. A tudományok - főleg a természettudományok - rohamos fejlődése elősegítette a társadalmi jelenségek megismerését, kutatását.

Vermes Miklós⁺ hangsúlyozza, hogy a kriminológia tárgykörébe nemcsak a bűnözés területei tartoznak, hanem azok a társadalomra veszélyes magatartások is, amelyek nem igényelnek büntetőjogi szabályozást; mégis csak átmenetileg tekinti feladatának a büntetőjog által meghatározott területen kívül vagy a kriminogén tényezők felismerésével szoros kapcsolatban nem levő emberi magatartási minták vizsgálatát. A kriminológia nem mondhat le a bűnelkövetésig el nem jutott antiszociális magatartások vizsgálatáról, ha a bűnöző magatartás lényeges összetevőire választ akarunk kapni.

A kriminológia pszichológiai - pedagógiai - oldalát szükséges a bevezetőben tisztázni.

A bűntett, a bűncselekmény emberi magatartás. Hangsúlyozzuk a tettet, a cselekmény kifejezést.

Marx erre utal egyik cikkében: "Csak amennyiben megnyilvánulok, amennyiben a valóságnak a szférájába lépek, csak annyiban lépek a törvényhozó szférájába. A törvény számára egyáltalán nem vagyok meg, egyáltalán nem vagyok a törvény objektuma, csak cselekedetemben. Cselekedetem az egyetlen terület, amelyen a

⁺ Vermes Miklós: A kriminológiai kutatások módszertani kérdése.

törvénynek fognia kell engem." Lukács Tibor + Marx sorai alapján arra figyelmeztet, "hogy az ember magatartásának jogi értékeléséhez külső megnyilvánulás, észlelhető és értékelhető magatartás szükséges. A szocialista büntetőjog számára ez az egyedül elfogadható nézet és minden más törekvés idegen tőle." Még szükséges megjegyezni, hogy "a jog bizonyos emberi magatartásokat büntet, amelyek többnyire cselekedetek, de lehetnek mulasztások is."

A kriminológia és a kriminálpszichológia a büntetőjog segédtudományai. A kriminálpszichológia is viszonylag fiatal tudományág. Létrejötté kettős talajra vezethető vissza: "egyfelől a XVIII. század pszichológiájára, amelybe mind erőteljesebben vonult be az empirizmus és amelynek segítségével már fiziológiai alapokon építették fel a psziché tudományát; másfelől a XIX. század büntető^{jog} tudományára, amely azáltal jött létre, hogy a klasszikus büntetőjogi iskola egyre jelentősebb vereségeket szenvedett el egy új büntetőjogi irányzattól, a pozitivistá büntetőjogi iskolától. - ..."

A kriminálpszichológia alkalmazott lélektan, amely a pszichológia tudományának és más alkalmazott lélektani tudományok eredményeit és módszereit a bűnözés és az ezzel kapcsolatos társadalmi reagálások pszichológiai problémái megoldásának szolgálatába állítja. Mindezek miatt az embert tanulmányozó tudományok sorába tartozik. Legfőbb feladatát képezi a bűncselekményt elkövető személy alapvető tevékenysége /megismerés, akarat, cselekvés/, és sajátosságai /személyiségkép és ezen belül karaktertorzulások/, törvényszerűségeinek a feltárása,

+ Dr. Lukács Tibor: Bűnözés és társadalom. Kossuth Könyvkiadó. 1971. /20-21. old./

amelynek során részben az egyes bűncselekmények elbírálásában, részben a bűnözés általános okainak felkutatásában és a bűnözés ellen folyó küzdelem más kérdéseiben nyújt segítséget a kriminális tudományok számára. Segédtudományi jellegét feltűnő komplexitása határozza meg, aminek következtében szinte valamennyi jelentős krimináltudomány részére hasznosítható eredményeket és tudományos módszereket kölcsönöz. Ez az összetett jellege segítséget nyújt ahhoz, hogy a bűncselekménnyel kapcsolatba került személyek jellemző szituációit és az azokkal kapcsolatos pszichés elváltozásokat a különféle szakaszokban végig kövesse, és a generalizáció segítségével azokból csoportosítva alkalmas következtetéseket vonjon le." +

A bűnözővé válás szubjektív folyamatainak megmagyarázásához a kriminálpszichológia nélkülözhetetlen, nem csupán "módszer", hanem magyarázó elvekkel is szolgál. Szorosabb kapcsolat mutatható ki a kriminológia és a társadalom-pszichológia között. A társadalom-pszichológia hozzájárul ahhoz, hogy a kriminológia megfelelő különbséget tudjon tenni az olyan büntettek elkövetései okainak meghatározása között, amelyek más-más, de nagyon jellemző pontokon ütköznek a társadalom érdekeivel, mint például a társadalmi tulajdon ellen elkövetett büntettek vagy garázdaság. Megemlíthető még itt a kriminálprofilaxis, amely az életszínvonal alakulásának vagy speciális reformok létrejöttének a bűnözésre való kihatásait veszi vizsgálat alá. ++

A kriminológia kapcsolata a pedagógia tudományával is nyilvánvaló. Egre utal, a kapcsolat létezésére, a pedagógiának

+ I. m.: Dr. Molnár József. U. o. /37-38. old./

++ I. m.: Dr. Molnár József. U. o. /63. old./

/"kriminálpedagógia"/ a büntetés-végrehajtás megszervezésében, előkészítésében játszott szerepe... ⁺⁺

Pál László - 1965-ben felvetette Pestalozzi kriminálpedagógiájának kérdését, már idézett cikkében ⁺⁺ - kiemelkedő szerepet tulajdonít Pestalozzinak azok között a pedagógiai gondolkodók között, akik a XVIII. században hatással voltak a büntetőjogi alkalmazásra, a bűnözők nevelésének ügyét illetően. Ekkor jelentkezett először társadalmi problémaként a "nagy géniusnál" már tudatosan, pedagógiai szempontból, a büntetéselmélet.

Kármán Elemér, a kiemelkedő hazai kriminológus, Pestalozzitól származtatja a kriminálpedagógia művelésének kezdetét: "...a pedagógusok kezdve Pestalozzitól egészen a modern pedagógusokig, állandóan foglalkoztak azzal a gondolattal, hogy a züllesség, erkölcsi romlásnak és a bűnözésnek a nevelés az egyedüli elhárítója." ⁺⁺⁺ Szerinte Pestalozzitól származik az oktatás és nevelés egységes folyamata. "Pestalozzi nyomán a nevelés és a szociális segítség kérdése szoros egységben jelent meg Kármán kriminálpedagógiájában is." - írja Pál László az Erzsébetfalvi Pestalozzi-otthon "atyjáról". ⁺⁺⁺⁺

⁺ I. m.: Dr. Molnár József. U. o. /63. old./

⁺⁺ I. m.: Dr. Pál László: Pestalozzi kriminálpedagógiája. Pedagógiai Szemle. 1965. 10. sz. /924. old. U. o./

⁺⁺⁺ Kármán Elemér: A kriminálpedagógia feladatai. Magyar Pedagógia. XXVI. 1917. 5. sz. /241-249. old./

⁺⁺⁺⁺ I. m.: Dr. Pál László: Pestalozzi kriminálpedagógiája. 1965. U. o.

Alapvető változás a XIX. században következett be, mert ekkor jelent meg a bűnözés mint önálló fogalom, és megkezdődött a bűnözés mibenlétének, okainak kutatása. ⁺ Nem véletlen, hogy a XIX. század első évtizedeiben tört utat, terjedt rohamosan az új szemlélet, az embernevelés új felfogása, amelyben Pestalozzié és a pestalozzistáké az úttörő munka külföldön és hazánkban egyaránt.

Franz Zeigner börtöngondnok "Pestalozzi büntetőjogi pedagógiája" című könyve ⁺⁺ és Zibolen Endre több kiváló tanulmánya érinti a kriminálpedagógiai kérdéseket Pestalozzi munkásságában.

A neveléstörténeti méltatások szerint a pedagógiai "előfutárok" közül legmesszebbre Pestalozzi jutott; - majd a megvalósítás terén Makarenko. "Az új ember kovácsa" feltűnéséig szinte páratlan gyermek-portrék sora jelzi eredményeit. ⁺⁺⁺

Első volt Pestalozzi, aki tudatosan az elárvult, elhagyott, züllött, nyomorgó gyermekeket fogadta fel tanítványainak.

A prevenció, vagyis megelőzés - jelentős helyet foglal el munkásságában -, együtt az utógondozás, az utógondozás-pártfogás, a fiatalkorúakra szóló büntetőjogi rendelkezések, az állami gondozás stb. a gyermek- és ifjúságvédelem jogi vonatkozásai. A gyermek- és ifjúságvédelem komplex társadalmi-művelődési tevékenység. Preventív és korrigáló pedagógiai tevékenység. Gazdasági,

⁺ Dr. Lukács Tibor: A bűnözés és társadalom. U. o. /31. old./

⁺⁺ Dr. Franz Zeigner: Pestalozzis Kriminalpädagogik, 9. l.
/Langensalza-Berlin-Leipzig/

⁺⁺⁺ J. H. Pestalozzi: "Töredék..." és "Megbízható híradás."
Tanulmányok a neveléstudományok köréből. 1958-1959. Zibolen Endre tanulmányaiban részletek. Bp. Akadémiai Kiadó.

jogi, szociális, egészségügyi és igazgatási alapfeltételek biztosításával szolgálja a felnövekvő nemzedék művelt, szocialista személyiséggé nevelését. Fontos célkitűzése a veszélyeztetettség, az erkölcsi züllés megelőzése. Legfontosabb feladata a csökkentő és megszüntető eszközök használatának, hatékonyságának fokozása. A megelőzés társadalmi tevékenység, amely szervein keresztül csökkenti vagy megszünteti a veszélyeztetettséget. ⁺

Igy Pestalozzi pedagógiai tevékenységéből szükségszerűen következik, hogy eljutott a bűnözés veszélyének kitett gyermekek és felnőttkori bűnözők nevelési problémáinak, a bűnügyi helyzeteknek vizsgálatához. Feltárta azokat a speciális vonásokat, amelyek később az "egységes" kriminológiából kiváló "kriminálpedagógia tudományág" révén lettek ismertek, elsősorban külföldön. ⁺⁺

A hazai közvélemény nem ismeri még eléggé Pestalozzi "prevenciós munkásságát". Halálának közeledő 150. évfordulójára is indokolt, hogy "a modern gyermekvédelem megalapítójá" - nak figyelmet érdemlő, aktuális reformtörekvéseire, haladó, vitathatatlan érdemeire felfigyeljünk.

Mindennek figyelembe-vételével doktori dolgozatunkban azt a feladatot tűztük ki, hogy a hazai Pestalozzi-kutatást kiegészítve feltárjuk a modern gyermekvédelem megalapítójának a prevencióra vonatkozó gondolatait, nézeteit és tevékenységét, valamint magyarországi hatásának kibontakozását - korántsem a

⁺ I. m.: Dr. Veczkó József: Gyermek- és ifjúságvédelem. II. /29-46. old./

⁺⁺ I. m.: 1./ Dr. Pál László. Pedagógiai Szemle, 1965. U. o.
2./ Dr. Molnár József: Galeribűnözés. 1971. /36-95. old./

taljesség igényével. Megválaszolásra vár még számos kérdés, amelyekkel feltétlenül érdemes tovább foglalkozni, mivel "Pestallozzi ránk hagyott pedagógiai örökségében több olyan gondolatot találunk, amelyek kritikus értékelés után, napjainkban is felhasználhatók. Ezért lenne nagy szükség arra, hogy új pedagógiai irodalmunk többet foglalkozzék pestallozzi pedagógiai munkásságának analízisével és értékelésével." - írja Lengyel Imre kutatónk. +

Ma a tudomány fejlődése rendkívül meggyorsult az emberéhez képest. Alapvető tétele - vallja Szent-Györgyi: "Ha problémák van, bánjatok vele problémához illően. Gyűjtsetek adatokat, aztán semleges elmével, hideg fejjel igyekezzetek megtalálni a legjobb megoldást, érzelem, gyűlölet, félelem vagy haszon által nem befolyásolva, meg nem alkuvó értelmi tisztességgel, jóakarattal és méltányossággal." ++

Mindez hatványozottan áll a társadalom védelmére, a megelőzésfeladataira ma. "Alapvető tétel, hogy a társadalom védelme legeredményesebben a bűncselekmények megelőzése révén valósítható meg. A bűncselekmények hatásos megelőzése az utópiák szférájából, a megvalósítható célkitűzések sorába emelkedett, de csak az állami és társadalmi szervek egybehangolt, céltudatos

+ Lengyel Imre: Újabb adatok pestallozzi magyarországi hatásának értékeléséhez. Könyv és Könyvtár II. Tankönyvkiadó, Bp. 1961. Debreceni Egyetem Évkönyve. Szerk.: Csüry István és Varga Zoltánné. /149. old./

Megjegyzés: Lengyel, S. Ábent Ferenc alapján, sürgeti a további kutatásokat, aki már 1957-ben írta ezt.

++ Szent-Györgyi Albert: Egy biológus gondolatai. Gondolat K. 1970.

tevékenységével érhető el." ⁺ A megelőzés éppoly komplex, mint amilyen összetett jelenség maga a bűnözés, fokozatos megvalósítása, a bűnözés egyre eredményesebb visszaszorítása, széleskörű társadalmi feladat. Egész feladatkörét sem a kriminológia, sem a kriminalisztika, sem a pedagógia vagy más tudományok nem sajátíthatják ki maguknak.

Ennek jelenkori, kimagaslóan szép példája Walter Robert Corti, zürichi egyetemi tanár Pestalozzi-ihletésű pedagógiai tevékenysége, ⁺⁺ a XX. századi Pestalozzi Gyermekfalu /Trogen, Svájc/ kezdeményezője. Pestalozzi örökségének méltó gondolatát a II. világháború vége felé, 1944-ben vetette fel, hogy - hasonlóan a "stansi-nevelőmunkához" -, segítsenek a különböző nemzetek elhagyott, szűkölködő árváin egy olyan gyermekfalu felépítésével és fenntartásával, ahol ezek az árvák nemzetükből való pedagógusok által vezetett ún. "nemzeti családok"-ban otthont és szeretetet kapnak. Legyen ez a falu a fizikai, lelki és értelmi gyarapodás helye az árva gyermekek számára..." Az egész világon megindult az érdeklődés iránta, egyre nagyobb elismerése. Az elgondolás nagy jelentőségét bizonyítja szétsugárzó hatása, az európai, afrikai és ázsiai kezdeményezések ikerintézmények létrehozására. Az UNESCO és a FICE védi, támogatja hasonló gyermekfalvak alapítását.

⁺ Dr. Katona Géza: "A kriminalisztika és a megelőzés." Az 1965. évi Kriminológiai Tanácskozás anyagából. Belügyi Szemle, IV. 1966. 2. sz. /64. old./

⁺⁺ Biró Sándor: A Pestalozzi Gyermekfalu/Trogen, Svájc/ két évtizede /1946-1966./. Magyar Pedagógia. 1966. 2. sz. /241-248. old./

"Ismerjük azokat a félelmetes erőket, melyek a békét fenyegetik, s melyeknek leküzdéséhez - sajnos - nem elégséges a gyermekfalvak még oly elismerésre méltó nevelő tevékenysége sem. De kétségtelen, hogy a szocialista pedagógiában is nagyrabecsült Pestalozzi elgondolása szerint nevelt gyermekek a világbéke őszinte és határozott harcosai lehetnek, akikre a békés együttélés hívei bátran támaszkodhatnak. Bizonyára nagyon hasznos lenne számunkra a trogeni oktatási-nevelési módszerek és eredmények alaposabb és részletesebb tanulmányozása." - ⁺

Pavlov figyelemre-méltó észrevétele ide kívánczik, "hogyan az emberi pszichikum rejtvényeinek kibogozása olyan nagy és összetett feladat, ahol a gondolat, a gondolkodás minden munkája megtalálja a maga feladatát." ⁺⁺

⁺ I. m.: Biró Sándor. U. o.

Megjegyzés: A trogeni fennsíkron épült, Petőfi népi hőséről, Kukorica Jancsirról elnevezett magyar családi házban nevelik a magyar gyermekeket, amely nem érdektelen számunkra.

⁺⁺ Váriné Szilágyi Ibolya: Elmélet és empiria viszonya a pszichológiában. Valóság, XIII. é. 1970. 6. sz. /2. old./

"J. H. Pestalozzi: Most már tudom, dolgomhoz mint fogok:

egy szót veszek ajkanra, s felruházom
az elsődleges, igaz értelemmel,
amelyből világ és ember támadott.

- Az első szó, melyet tanítok, így szól:
öntisztelet!

Halljuk!" +

E L S Ő R É S Z

A TÁRSADALMI FEJLŐDÉS OKOZTA CIVILIZATÓRIKUS ÁRTALMAK ÉS AZ ANTISZOCIÁLIS SZEMÉLYISÉGLAGATARTÁS

I. "Szegénykérdés - szegényvédelem" - gyermekvédelem

Gyakran hallhatjuk, hogy a gyermekeknek szeretetre van szükségük. Mit kell azonban a szereteten konkrétan érteni, tudományosan tisztázatlan. Itt volna a legfőbb ideje - mondja /kos Károly -, hogy a káprázatos sikereket elérő "tudomány" mellett háttérbenmaradt emberi problémákra tudományosan válaszoljunk: "Az ember átalakítja maga körül a világot, s ezzel önmagát dialektikus módon olyan új tények befolyása alá helyezi, amelyekhez biológiailag nem alkalmazkodhatott. E változások következményeit azonban nem tudatosítjuk, és a tudomány

+ Részlet: Albert Steffen: "Pestalozzi" című drámájából.

sem fordít rájuk megfelelő figyelmet. Látjuk, hogy az öngyilkosságok száma nagyon magas, hogy az alkohol és egyéb hasonló szerek fogyasztása tömegmértű, hogy a bűnözések, gépkocsibal-esetek aránya mind nagyobb. Milyen szerepe van mindebben az egyének biológiai igényeit érintő változásoknak, és milyen igényekre hogyan kell tekintettel lennünk?" +

Konrad Lorenz ++ az állatok mintaszerű "anyai" és "apai" szeretet-példáin kimutatja az "állati örökséget" a mai emberben. Az emberszábas majmok számára is életkérdés a "lelki igények" kielégítése, ahogy a kísérletek, gondozásuk bizonyítja. +++ Az emberre vonatkozóan is -, "mivel az emberi agresszivitás ma nyugtalanító tünetként jelentkezik" /K. Lorenz/ - fontos lenne az emberi ivadék-gondozás tudományos vizsgálata. Tudjuk például, hogy hiába tartanak csecsemőket megfelelő hőmérsékleten, a leg-higiénikusabb körülmények között, mindenben kielégítő táplálék-on, ha nem veszik időnként karba és nem szoptatják őket, fejlődésükben elmaradnak és a fertőző betegségekkel szemben csökken az ellenállásuk. Mindezt már tudjuk keserves tapasztalatok árán. Azt azonban megfelelő tudományos kérdésfeltevéssel mind-máig nem tisztáztuk, mennyi időre, hányszor kell a csecsemőt karra venni; nem ártunk-e neki, ha tulságosan sokat vesszük fel és így tovább." ++++

Milyen lelki igényei vannak az embernek? James R. Angell szerint az emberiség legfontosabb problémájává a motiváció vált.

+ Dr. Ákos Károly: Az ember lelki igényei. Népszabadság, 1970. január 4. /Vasárnapi Melléklet. 5. old./

++ Dr. Ákos Károly. U. o.

+++ Dr. Ákos Károly. U. o.

++++ Dr. Ákos Károly. U. o.

A motiváció alapvető szükségleteken alapul. Különbséget kell tennünk a szükségletek és a kívánságok között. Megszámlálhatatlan kívánságunk lehet, de szükségleteink kisszámúak, univerzálisak, és elég könnyű behatárolni ezeket. Két alapvető csoportja van szükségleteinknek: fizikaiak és pszichológiaiak.

Fizikai szükségleteink az élet fenntartására és ujratermelésre korlátozódnak -, organikusak.

A pszichológiaiak többfélék. 1. Szeretet-szükséglet. 2. A környezethez való sikeres alkalmazkodás szükséglete. 3. A valakihez-valahová tartozás szükséglete. 4. A valahová elkötelezettség, a cél szükséglete. 5. Változatosság-szükséglet. 6. Biztonságérzet-szükséglet.

Abraham Maslow kutatásai kiderítették, hogy a szükségletek hierarchikusak. A fizikaiaknak elsőbbségük van a pszichológiaiakkal szemben. Viszont a lelkiek kielégítése újabb, magasabb társadalmi igényekhez és lehetőségekhez vezet. +

Általában az anyai szeretetet mindenki erősebbnek gondolja az apai szeretetnél. - írja Evelyn Sullerot. ++ Az anyai szeretet történetéről szólva megállapítja, hogy századokon át nem jutott kifejezésre, sem női, sem férfi írók tollából. Rendkívül nehéz elképzelni azt a világot, amelyben az anyai szeretet nem nyilvánult meg a gyermekek nevelésében, a gondoskodásban, hanem csak egyesek magánügye volt. Az ókortól kezdve a XVIII.

+ J. Grey: Munkavégzés és motiváció. Journal of Paint Technology, 1970. 541. sz. - Valóság-Kritika, XIV. 1971. 5. sz. /109. old./

++ Evelyn Sullerot: A női munka története és szociológiája. Gondolat K. Bp. 1971. /84-92. old./

század végéig csak néhány történetet irtak erről az érzésről. "Az "anya" szó különleges érzelmi kapcsolatot idéz fel bennünk, a gyermek és az életet adó és életre tanító lény között. Általában nehezen tudjuk tudomásul venni azt, hogy - nem az egyéni élet távlatában, hanem történelmi perspektívában - az anyai szeretetnek éppugy megvan a maga története, mint a szerelemnek." Csupán heroikus tettekről szólnak, egészen kis gyermekek anyjáról, akik nőtényfarkasként védték kisdedeiket, vagy néha kivételesen energikus, intelligens anyákat ünnepeltek.

Az apai szeretet vagy fiui szeretet kifejeződése elég gyakori, ami az atya iránti tisztelet megénekklésével kezdődik.

A korábbi források tanulmányozása megerősíti azt a meggyőződésünket, hogy a nyugati kultúrákban az anyai szeretet nyilvánvalóan hatalmas fejlődésen ment át. Csak a XVIII. század második felében kezdik nőkre bízni a csecsemőkoron tuli gyermekek nevelését is. Néhányan - akik ezzel a kérdéssel foglalkoznak - a XVIII. századot megelőzően a mérsékeltőbb anyai érzést azzal magyarázzák, hogy a nagyfokú gyermekhalandóság következtében a gyermeknek nem volt olyan jelentősége, mint ma. Az apa is közömbös volt a csecsemő iránt. Philippe Ariès⁺ rámutat csodálatosan arra, hogy a középkorban például az embereknek nincs érzékük a gyermekkor iránt. Még az öltözködés, a szókincs sem differenciálja világosan a gyermekkor különböző időszakait. Az anya elmosódott szerepe éppen ennek a helyzetnek szükségszerű következménye. A nevelés gondolata a reneszánsz idején született meg, egyelőre csak "dadogó" pedagógia formájában és

⁺ Ph. Ariès: L'Enfant et la Famille dans l'Ancien Regime.

/A gyermek és a család a forradalom előtti korban./ Párizs, Plon./E. Sullerot: U. o./

kizárólag az apai szeretettel foglalkozik. Az anya továbbra is passzív és elmosódott szerepet játszik.

A reneszánsztól a forradalomig a munkába, az emberi tevékenységbe vetett erőteljes optimizmus, a változásban való hit egészen más filozófiát teremt, mint a középkori. "A XVIII. század második felében és a XIX. század elején nincs olyan jelentős szellemi irányzat és nincs olyan teoretikus, művész, amelyet és akit ne foglalkoztatott volna mélyen a humanitás problémája." ⁺ - írja dr. Ágoston György a marxista humánus tartalmának egyik előfutárát, Schillert bemutatva. A legnagyobb szellemek alapvető pedagógiai eszméje a humánus. Az új világ hisz az emberben és a munkában, mint a gazdagság forrásában, hisz a technikában, a nevelésben és a tudományban.

A XVIII. század végét, amikor a gyermekdivat kezdődik a nő új szerepének kibontakozásával, jellemzi az óriási gyermekhalandóság és az elképesztően nagyszámu elhagyott gyermek. Az elhagyott gyermekek ügyével, mint "szegénykérdéssel" intézményes jelleggel Franciaországban foglalkoztak először. ⁺⁺ 1771-ben Párizsban, a lelenház - amelyet 1638-ban nyitottak meg az elhagyott, törvénytelen gyermekeknek - "forgóajtájában", a templomok lépcsőin vagy egyszerűen az utcán kitéve annyi gyermeket találtak, amennyi a Párizsban született gyermekek 1/3-ának felel meg. Igaz, hogy ez a több mint 7.000 csecsemő nem volt mind párizsi. Sok vidékről került fel. Voltak olyan foglalkozásu emberek, hogy összeszedték a falvakban a nem kívánt

⁺ Dr. Ágoston György: Schiller az emberi egyoldalúságról és teljességről. Pedagógiai Szemle, XVI. 1966. 1. sz. /20-21.o./

⁺⁺ Dr. Veczkó József: Gyermek- és ifjúságvédelem. Tankönyvkiadó. Bp. 1965. /9-10. old./

csecsemőket, a szülők pár fillért fizettek, hogy a gyereket elvigyék, és így egész szekér rakomány gyereket vittek be egyszerre a lelencházba. A levéltári feljegyzések kétségtelenül azt bizonyítják, hogy ezek közül csak minden kilencedik gyerek érte el a huszadik évét. Ugyanilyen szomorú adatokról tanuskodnak Amsterdam, Strassburg és Nancy levéltárai, és másutt is ez volt a helyzet. Főleg azokban a városokban volt ilyen megdöbbentő számú lelencgyerek, ahol katolikus jótékonyaságból lelencházakat létesítettek, mert a protestánsok azt tartották, hogy ez az intézmény még erősítené a szülők felelőtlenségét.

A "szegénykérdés" vagy "szegényvédelem" időszakában a szegény, az elhagyott és az árva gyermekek megsegítése, védelme teljesen szórványos, esetleges maradt. A gyermekkort szükséges rossznak tartották, ebből kemény fegyelmezés, szigorú fenytetés, gyermekbántalmazás következett.

A gyermekbántalmazás jelenségének történeti áttekintése⁺ is ezt bizonyítja, amely szinte az emberiséggel egyidős. Már a régi germán mesevilág is ismerte, még a kannibalizmus formájában. Vallási okokból történtek gyermekgyilkosságok /a bibliai Ábrahám-Izsák története/, a római idők családfőjének jogán gyermekei felett korlátlanul rendelkezett, eladhatta, megölhette; Kínában is szokás volt a gyermekkitétel; Rotterdami Erasmus, Luther Márton irtak erről már akkor. A XIX. század több közismert szépirodalmi művéről megállapították, hogy a szülők vagy nevelők által elkövetett gyermekbántalmazások rendkívül gyakori, bevett jelenségnek számítottak.

Az olasz Perriani elsőként hívja fel a figyelmet a gyermekbántalmazás büntetőjogi vonatkozásaira a XIX. század végén.

⁺ Külföldi Pedagógiai Figyelő. 1970. /7-8. sz./

A gyermeki agresszivitással, a fiatalkori bűnözéssel a vizsgálatok tömege foglalkozik, és csak alig néhány azokkal, amelyeket a gyermekek sérelmére követnek el. A tudományos kutatásokat e téren nehezíti, hogy a szűk körben elkövetett bántalmazások kevésbé tudódnak ki.

A "szegénykérdés" vagy "szegényvédelem" a jótékonyság visszája volt, az intézményes és állami gyermekvédelem előtti szakasz, amelyet "vad álszentség" jellemezett.

II. Gondoskodás az elhanyagolt és veszélyeztetett gyermekekről az iparosodással párhuzamosan

"Rousseau megpróbálta a nőben felkelteni azt a vágyat, hogy maga táplálja gyermekeit."

Régi szokás volt, hogy a nemesség és a polgárság asszonyai nem nevelték gyermekeiket. Amint megszülettek, dajkára bízta. Igyekeztek megszabadulni a gyermektől, többnyire a vidéki dajkákhoz adták ki porontyaikat. Többnyire gyakran cserélték őket, több is volt egy gyermeknek. A gyermekről való gondoskodás legjobb esetben csak azt jelentette, hogy tanítót biztosítottak számára.

Egészen kicsi korát kivéve, a gyermek nem kizárólagosan az anya gondja, az apa vitathatatlan tekintélyt gyakorolt. Gyakori volt az örökbefogadás, korai munkával elszegődés idegen családhoz.

Rousseau nézetei némi elvi változást hoztak az elhagyott gyermekek megítélésében. Az új, érzelmeket is szabályozó felfogás - a nő és férfi szerepéről - a kibontakozó kapitalizmus, a kialakulóban levő technikai civilizációhoz alkalmazkodik.

A XIX. század a munka százada, amelyet a XVIII. század filozófusai előre jeleztek; a nyomor és erőfeszítések között születő új társadalom munkája..

Legkorábban Angliában kezdődik az az időszak, amelyben megszűnik a család által otthon folytatott háziipar, amely már nem tud megbirkózni a manufaktúrák konkurrenciájával. Megindul a városokba áramlás, a női munka kezd megjelenni a gyárakban. Majd áttérjed Franciaországra, Németországra és különösen gyorsan Amerikába. Szemlélatomást felrobban a családi "sejt".

Mégis éppen ebben a légkörben terjedt el "az anya mint nevelő" -, "az anya mint tanító" kifejezésekben rejlő felfogás. Az anya - feladata a család mindennapi ellátása és a gyermekek nevelése - egyik kimondhatatlan fontosságú feltétele a XVIII. század forradalmi elképzeléseinek és előfeltétele a XIX. század ipari kapitalista korszak létrejöttének is. Az új társadalmi mag - a kisebb városi család - a társadalom alapegysége. Termelő tagja a férfi lesz, a nő a gyermekre vigyáz - fokozatosan, a gyermeknek már nem engedik meg, hogy "csavarogjon, csatangoljon". A gyermek nevelését kizárólag az anyára bizzák, az apai szeretet fokozatosan csökken, a nők pedig egyre jobban eltávolodnak "függőségükben" a fejlődő technikai, tudományos, ipari társadalomtól.

A XIX. század a szenvedélyek korszaka, az anyai szeretet szenvedélye elárasztja a korabeli irodalmat, társadalma csupa dinamikus egyensúlytalanság: a nyomorúság irtóztos gödrei, eszmék hatalma, füst, gépek, zaj, tömegek...

III. Gondozott gyermekek Angliában - társadalmi háttér és eszmék, mint első hatások J. H. Pestalozzira

Ipari társadalom és a gyermek

Elsősorban Angliára áll, hogy valamennyi nádfedeleles kunyhóba, ahol fontak, szőttek, beköszönt a nyomor. A parasztság katasztrófája az ipart üzö asszonyokat is tönkreteszi, mert a földbirtokrendszer átalakulása a családokat minden mezőgazdasági jövedelemtől megfosztotta. Majd a belga, francia és később a német vidékre is beköltözik a nyomor.

J. S. Heywood: "Gondozott gyermekek; Az elhanyagolt gyermekekről való gondoskodás fejlődése" + című művében részletes és hatáscsok áttekintést ad az elhanyagolt gyermekekről való gondoskodás történetéről, az alapeszmékről és a társadalmi háttéréről az iparosodó Angliában. Véleménye szerint nagyon fontos lett volna többet írni már eddig is erről.

Dr. Veczkó József "Gyermek- és ifjúságvédelem" című, szintén 1965-ben megjelent könyvében Angliáról szólva leírja, hogy "...közadakozásból létesítették a gyermekvédelem intézményeit. 50-60 ezer gyermeket neveltek családias jellegű intézetekben. Egy "családhoz" 14-15 gyermeket helyeztek el, ez volt az intézeti nevelés szervezete." ++

Pestalozzi fejlődésére döntő hatással voltak az élenjáró Anglia kapitalista viszonyairól szerzett tapasztalatai.

+ J. S. Heywood: Gondozott gyermekek; Az elhanyagolt gyermekekről való gondoskodás fejlődése. 1965. London. Routledge and Kegan Pam. /Angol nyelven./

⁺⁺ I. m.: Dr. Veczkó József. U. o.

Zibolen Endre ⁺ rámutat, hogy "Pestalozzi eligazodását az ipari fejlődésből adódó pedagógiai kérdések között öregkorában az is segíthette, hogy sok mindent tudott az e téren előljáró Anglia viszonyairól és felismerte az otthoni és az ottani fejlődés lényegi azonosságát."

Pedagógiai tevékenységét a kapitalista társadalom kialakulása idején fejtette ki. Élete végéig a tőkés ipari fejlődés manufaktúrás formáját ismerhette csak közvetlen tapasztalatból. Már idős volt, amikor a nagyüzemi termelés társadalmi következményeit konkrétan meglátta. Svájcban csak az 1798-ban megalakult Helvét Köztársaság gyorsította meg a tőkés gazdasági rend kibontakozását. "Annál meglepőbb, hogy már pályájának első szakaszán világosabban látta meg a születőben lévő ipari proletáriátus ifjúságának számos súlyos problémáját, mint legtöbb kortársa." ⁺⁺

Mozgásba hozza elsőként a kisemmizettek világát, kiszélesedik a gyermekvédelmi mozgalom.

A következőkben szükséges részletesebben megvizsgálni a "gondozott gyermekek" helyzetét a korabeli Angliában.

Heywood leírja, hogy a reformáció előtt az árvák és az elhagyott gyermekek gondozását az un. korai, feudális közösségek vállalták: a nagy-családok és a faluközösségek. A majorsági gazdálkodás önellátó volt, és így helyet tudott biztosítani az otthontalan gyermekeknek ezekben a családokban, a jobbágyok

⁺ Zibolen Endre: "Embernevelés és ipari képzés Pestalozzi pedagógiájában. Bp. 1964. /Pestalozzi a korabeli átalakulásról című fejezet. Krit. K. VIII. 38. old./

⁺⁺ Zibolen Endre. I. m.:U. o.

gyermekeinek a házában, vagy mint "átrakott" jobbágy-gyerekek, fiuk éltek. A nemesi birtokon jóváhagyással irnokok vagy szerzetesek lettek. "Leginkább olyan gyermekek voltak árvák, akiket a rokonok elhagytak vagy törvénytelenek voltak. A törvénytelen gyermekek teljesen jogtalan helyzetben éltek..." - írja Heywood.⁺ Az egyház megbélyegezte létezését az ilyen gyermekeknek, kitiltotta őket a vagyonból, az egyházból. Mint "jelentéktelen" gyermekek, azért az emberek gyermekei voltak, és néhány közösségnek kötelessége volt befogadni, megnyerni maga számára őket. Akkor is -, mint gyakran jelenleg -, a családok felszívták, elnyelték őket, és gyengéden, gyermekien - akiknél nem volt nagy szegénység -, boldogan gondoskodtak róluk.

- Érdekes összefüggés, hogy ma is "előtérben áll az az elv, mely szerint a gyermekeket csak a feltétlenül szükséges ideig tartásuk intézményben, nevelőotthonban, a családtól távol. Svédországban például ez az időtartam legfeljebb egy év, és ha különböző okok miatt a családhoz nem térhet vissza a gyermek, nevelőszülőkhöz adják."⁺⁺ A nevelőszülők segítségével dolgozó gyermekintézmények igen jó eredményeket érnek el napjainkban világszerte, és mi is dicsekedhetünk sikerekkel ezen a téren.⁺⁺⁺ A fentiekből nyilvánvaló, hogy a legeredményesebb mai gyakorlat mélyen a múltban gyökerezik, konkrétan az angliai gyakorlatban. -

⁺ I. m. J. S. Heywood: I. Fejezet: A gyermek a korai közösségekben.

⁺⁺ FICE /Fédération Internationale des Communautés d' Enfants/ Sajtóértekezletéről. Népszabadság, 1970. július 19.

⁺⁺⁺ Népszava, 1970. július 19. "Közös gondunk: a veszélyeztetett gyermek."

Angliában a törvénytelen gyermekeket a gazdagok a törvényes gyermekekkel együtt szoptatós dajkára bízta, majd kolostorban, zárdában nevelték, taníttatták. Nemesi házakhoz is adták őket. A XV. század közepéig élt az a szokás, amelyet egy érdekes történelmi adatból ismerhetünk: 1496-ban Trevisan Italiából Angliába kísért egy nagykövetet. Megfigyelte, hogy a gazdag angol nemesek hogyan karolták fel a 7-8 éves gyermekeket. Ezt Angliában, a szeretetnek, a ragaszkodásnak tulajdonítja, mivel kényelmüket "örömmel osztják meg" az idegen gyermekekkel, mintha saját gyermekeik lennének. Az előkelők sok gyermeke töltötte gyermekkorát, nagyobb részét távol, mindig az otthontól. Amíg a szülők külföldön viseltek hivatalt, rendházakba vagy gazdag otthonokba adták gyermeküket. Ha a szülők és gyermekek viszonya összeférhetetlen lett, ha feldühösítette a gyermek az anyát, kényelmesnek és könnyűnek látszott intézetbe adni.

Az általános gyakorlat legfőbb eszköze, módja a szoptatós dajka megszervezése volt. Az árva gyermekeket ezekre bízta, általuk nevelték fel őket.

Az egyház fontos szerepet játszott a gondoskodásban, segítve az elhagyott gyermekeket. J. S. Heywood utal Konstantin császár intézkedéseire a szegény és apátlan, anyátlan gyermekek védelmében. Sajátos házakat hoztak létre: kórházakat, menedékházakat nyitottak a betegek, öregek, koldusok és az újszülöttek gondozására. A kolostorokban, zárdákban folytatták az elhagyott gyermekekről való gondoskodást.

Ezeknek a vallásos intézményeknek némi bizonyítéka tükrözi kifejezően az emberek érzelmeit a régi időkben, a gyermekek

életének veszélyeiről. ⁺ A zárdákban általában lányokat neveltek, oktattak, de elszállásolták itt az apátlan fiukat is. Gyakran tartottak fent iskolákat a szerzetesi, kolostori házak a szegény gyermekeknek. Korabeli levelek és jelentések azt bizonyítják, hogy az arisztokrata családok lányait itt nevelték, vagy "a féktelen parasztlányokat arra, hogyan ügyeljenek jobban egészségükre."

Mindebből látszik, hogy az angol gyermekekről való gondoskodás, a gazdag gyermekek taníttatása költséges volt, és korlátozott a gondozásukból eredő bevétel mennyisége. J. S. Heywood megállapítja azt is, hogy az elhagyott gyermekekről való gondoskodás véletlen és nagyon szervezetlen volt. Semmiféle könyörületesség valójában nem érvényesült a gondoskodás kialakulásával. Például a szoptatós dajkát kellett találni a gyermekágyi lázban született és egyedülmaradt gyermekeknek, kórházba szállítani vagy családba kihelyezni. A kórház papjai, lelkészei, apácái lehet, hogy felelősséggel elhelyezték a gyermekeket az ún. ápoló házakban az egyházon belül, minthogy már korábban a kereszténység törvényes utasításaira tették. De a nagyfoku szegénység bizonyára sok nehézséget okozott, betegségek pusztították a gyerekeket, sok meghalt.

Már a középkor derekán, a szegénység miatt, takarékosan hasznosították a gyermekeket, ha fejlődésük megengedte, és "valamennyien megvédték." Így már a korai évektől kezdve dolgoztak. Az egyház a tizedből összegyűlt pénz egy részét a sántákra, bénákra, árvákra stb-re fordította. Az elhagyott gyermekeknek: tanonc-fiunak vagy a leány hozományának adták. Ha nem bírta be-

⁺ I. m.: J. S. Heywood: I. U. o. /Szent Asszonyok Legendájának Gyűjteményéből; 14. sz./ és egy 1414-es törvény.

fogadni az egyház őket, koldusként találtak megélhetést. A korabeli bizonyítékok szerint a számuk felszaporodásával csak ritkán segített rajtuk szerzetesi vagy kolostori menedék.

Az árva gyermekek gyámsága üzlet volt, haszon. Megvásároltak és "elárultak voltak," mint a vadállatok. Ezt bizonyítják a kereskedők üzleti elszámolásai is, követelték a pénzük felét a gondoskodásért. Ez nem más, mint profitszerzés egy nyilvánvaló területe és kizsákmányolás. Az állam a XIV-XV. században törvényekkel, törvényszékek felállításával segítette a kérdés rendezését; például 1388-ban segélyre adott lehetőséget a szomszédoknak, a szegények segítése céljából.

A reformáció és a Tudorok kora gyors változásokat hozott Angliában. Az iparosodó ország a XVI. századi számos tényező következményeképpen a súlyosan növekvő szegénység és nyomor képét mutatta: a kereskedelem és a manufaktúrák gyarapodása, amely átmenetileg munkanélküliséget hozott az iparosokra, kézművesekre stb-re. Alárendelt szerepet játszottak a válságok idején a társadalmi mozgásokban és a külpolitikai életben. Anglia nagy gyapottermelő ország lett, felborította a mezőgazdaságot, nőtt a munkanélküliség.

Az elhagyott gyermekek helyzete a társadalomban egy ideig még elviselhető volt. ————— A társada-

lom és gazdasági élet változásaiból következett a szegénység terjedése, a csavargók, kóborlók, az elhagyott gyermekek számának növekedése a munkanélküliséggel, a Tudor időszakban.

A cselédek és tanoncok felszabadulása növelte az elhagyott gyermekek számát. Mivel nőtt a szegények, csavargók és munkanélküliek száma, még nehezebben tudtak otthonra találni, vagy munkaalkalomra a mezőgazdaságban ezután. A törvényhozás szigorúsága is megnőtt. Az 1601-es Elizabeth törvény 1948-ig segítette

a gondoskodást. Munkára fogták őket vagy tanoncok lettek. Több mint 300 évig - 347 év! ^{ez a törvény} - csak sivár megtestesülésre talált.

A XVII. századtól már visszaélések, hanyagságok tapasztalhatók a gondoskodásban... Majd egy általános jótékonyosság és segítség látványos hozzáállása villant fel. Egyidejűleg a Szegények Segítésének Törvénye elmulásával a Jótékonyosság Törvénye serkentette az egyéneket az általános adományozásra, a védelmezéstől a hagyatékokkal való visszaélésre. "Igy általánosították az igyekezetet a jóságra, a gondoskodásra." A század közepe körül, a nemesi osztály alapította körülmények között hiányos volt a gondoskodás, és a szegények igazgatásának segítése jóval kisebb mértékű volt még.

A polgárháboru rendezetlen viszonyai, az otthonok háborus veszteségei és pusztulásai, a pestis-halálozások bizonyára nagyon megnövelték az elhagyott gyermekek számát. A "zürzavar" és szegénység csökkentette a képességet az elhagyottakkal történő foglalkozásra. A háboru leapasztotta a sok gazdag földbirtokos jövedelmét és nem tudtak adni, nehezen tudták fenntartani a jótékony intézményeket.

A londoni utcák rendjének 1655-ben például nagy aggodalomra volt okuk: a koldusok, az elhagyott gyermekek kocsikon függeszkedtek és alamizsnáért kiáltoztak a magánházak és templomok ajtajánál, betörték az üzletekbe, elterjedt a lopás!

1653-ból származik a "Szegény kivetett Gyermekek Dala és Kiáltása" című kiáltvány a parlamentnek címezve:

"Komoly Szenátorok, hogy ültök magasan

Ne hagyjátok a szegény angol gyermeket meghalni

És lekonyul a szemétdombokra panaszos hangjaival:

Egy törvény a szegények segítéséért, ők mondják

A jövő érkezik; miért késik?

Ó ne hagyjátok hollandok, dánok, ördögök által előállított szavazatokat." +

A törvényhozással körülzárták, meggátolták a szegények jogainak érvényesülését, segítés címén. Szerintük "a munkanélküliség egy megrögzött szokása, megfontolt kísérlete a szegényeknek a munkakerülésre." ++

Egy új filozófiai bázis a közgazdasági érdeklődésen kezdett feltűnni. Ez az új filozófia egy elkerülhetetlen következménye az individualizmusnak, amelyet a köztársasági Anglia folytatott. A puritán morál és a kapitalista mohóság keverékéből születő ipari társadalom Nagy-Britanniában az álszentség hazája volt.

A XVIII. századi, egycsapásra bekövetkező mezőgazdasági forradalom következtében csupán a föld produktivitása szabta meg a földhözragadt szegények, földművesek számára a lépés-

+ I. m.: J. S. Heywood. I. /Jegyzet: Thomas Tracts, 1653. quoted in % E. M. Zoonarclop. cit./

++ I. m.: U. o./Act for the suppression of vagrants and idle persons 1657. Act of settlement 1662. I, M, U. o./

Megjegyzés: A továbbiakban az angliai gyermekvédelem bemutatása Heywood idézett könyve II. és III. fejezete alapján.

tartás lehetőségét a városi lakók létszámának növekedésével. Létrejött a kisajátított magánbirtok, így a család már nem volt többé egy termelőközösségként működő egység. Ettől kezdve a kenyérkeresőtől függött, akinek bére igen ritkán viszonylott a család létszámához. A munkanélküliség és az elszegényedés következtében így tönkretették a család státusát.

1722-ben az állam engedélyt adott a plébánia-hivataloknak /egyházközségeknél/, hogy "workhouse"-okat, dologházakat alapítsanak a szegények elhelyezésére, fenntartására és foglalkoztatásukra. Az egyházközségi támogató szervezet "jótékonnak" nevezett rendszere ellenszolgáltatásként természetesen munkájukat is igénybe vehette. Az anyák szorongó szívvel vitték gyerekeiket a gyárakba, ahol dolgoztatták őket egyfolytában 12-14 órán át. Különben a családok elvesztették volna jogukat a "támogatásra", hagyták volna őket éhen pusztulni. Joggal nevezhetjük ezeket a munkaházakat a "Szegények Börtöné"-nek.

Mielőtt a szegény és az elhagyott gyermek ezt a támogatást megkapta volna, egy ún. "workhouse-teszten" kellett keresztülmennie. Egyre nyilvánvalóbbá vált a társadalom minden egyes egyedének gazdasági értéke...

Az alkotmányon nyugvó Szegénnytörvény egyáltalán nem tekintette magát olyan humanitárius eszköznek, amelynek a feladata az egyedek nyomorának kiegyenlítése lett volna. Ez inkább a magánkezdeményezések és emberbaráti érzések feladata volt. Anna királynő idején igen virágzóak voltak a karitatív intézmények, azonban a vidék elszegényedése következtében a törvénysértések elszaporodtak, magukkal hozva a nélkülözés problémáját.

A XVIII. század folyamán a törvénytelenység és jogtalanság emelkedésének legfőbb oka volt, hogy a közösségi élet családi sémája elvesztette talaját. Eden korabeli beszámolója szerint

az 1662. évi letelepedési törvény előmozdította a törvénysértéseket és a jogtalanságot: a plébániák erőszakos módon a parókiákhoz kötötték, költöztették a férfiakat, a családokat.

A század a szociális fejlődés állandó színhelye. A bebörtönzés és kitelepítés mindennapi büntetésként számított. A háborúk következtében igen sok leány is magára maradt, amikor a gyermeke még meg sem született; "és ebben az atmoszférában a szegénység meg volt arról győződve, hogy a jelen sokkal több realitást és értéket tartalmaz, mint a még be nem látható jövő."

Ahogy a hontalan és törvénytelen gyermekek száma emelkedett, úgy a róluk való gondoskodás problémája is növekedett.

A törvénytelen gyermeket a család nem fogadta be, csak akkor, ha potenciális munkaképességét a saját javára fordíthatta. Mivel a leányanya képtelen volt gyermekéről gondoskodni, így gyakran a parókiát terhelte az anya és gyermek eltartása.

Ahol a gazdagságot magasztalják és megszerzésére lehetőség van, valamennyi tényezőt együtt ellenszenvesnek tekintik, amely az egyéni jövedelemre gazdasági nyomást gyakorol. A jogtalanság mindig a moralitás törvénye ellen való véteknek volt tekinthető. Így a plébániákba fektetett pénzt is a társadalom elleni támadásnak tekintették. A morális gyengeségnek és az anyagi felelősségnek a kombinációja olyan bűnné vált, amelytől a szekularizált társadalom visszariadt. Például ez nyilvánult meg a leányanyákkal szemben megmutatkozó társadalmi magatartásban, mind a parókiális "Workhouse"-okban, mind pedig a vallásos jótékonyág alapította javítóintézetek keretén belül. Ezen szintén hűen elmondja, hogy a leányanyák terhességük alatt rosszabb ellátásban részesültek, mint a törvényesek. Ujabb törvénytelen gyermek megszületésekor megvetettség jeleként megkülönböztetett ruhában kellett járniuk. A letelepedési törvény "alapján" sokat

közülük kényszerítettek hazatérésre.

A vallásos jótékonyági javítóintézetekben elvárták tőlük, hogy bűnhődjenek alázatos és áldozatos életükkel. Még a saját gyermekükről való gondoskodás örömeit is megvonták tőlük. Nem csoda tehát, hogy a konzekvenciákat elkerülendő igen sok leányanya hagyta gyermekét valahol a szabadföldön vagy a trágyadombon, olykor egy küszöbön vagy némi pénzt fizettek az eltartásukért; de igen sok ártatlanság vált gyilkosság áldozatává, főként a folyókba vagy árkokba dobálták őket.

Thomas Coram naponta igen sok ilyen elhagyott gyermeket látott Rotherhithe és London között. Elhatározta, hogy saját erőből - mivel létrejöttében a társadalom is bűnös volt! - megkísérli elejét venni ezeknek a tragédiáknak. Majdnem husz évi kemény munkával, mély hittel, őszinte kiállással 1739-ben engedélyt nyert egy lelencotthon létrehozására. Itt a kétségbeesett szemrehányástól mentesen hagyhatták gyermekeiket az anyák, abban a tudatban, hogy gondoskodnak róluk. A híressé vált intézmény, a Foundling Hospital /Lelenc Kórház/ 1747-ben épült fel Lamb's Conduit Fieldsben. Ma is Coram nevét viseli és gondoskodik az ilyen gyermekekről korszerűen.

Coram tekintetbe véve a gyermekek egyéni adottságait, a jövőjükéről is gondoskodott. Kialakult az a szokás, hogy az anya otthagyt gyermekét valami megkülönböztető jellel látta el, így katalogizálhatta a gyermekeket. Így később esetleg visszakaphatta vagy más otthont tudott előkészíteni számára.

Ezzel párhuzamosan erősen megnőtt a gyermekek vidéki ellátása, kitelepítése. Ez magával hozta azt a tradíciót, hogy a különböző családok minél jobban gondoskodjanak ezekről a gyermekekről. Még ma is virágzik a régi generációs hagyomány Angliában és másutt.

Ez a gyakorlat máig is nagy hatást gyakorol a közvéleményre, főleg sok fiatal életet emberi és felvilágosult módon vezetve.

A tulzsufolt "workhouse"-okban a fiatal gyermekek halálozási száma kétségbeejtő magas volt.

A XVIII. század demográfusa, dr. Price megállapítja - írja Eden, a korabeli elemzésében, hogy Angliában a Hanway's Act /1767/ bevezetése előtt az egyházközségek által fenntartott gyermekek majdnem kivétel nélkül életük első hat évében haltak meg. Az előbb említett rendelet gondoskodott a gyermekek vidékre történő kényszerű kiköltöztetéséről. Londonból. Ennek bevezetése Jonas Hanwaynak volt köszönhető. Eredményeképpen jelenlősen csökkent a szegény gyermekek halálozási száma, de ugyanakkor új, előre nem látott problémák keletkeztek.

Legégetőbb volt, hogyan gondoskodjanak az elhagyott gyermekek egyre emelkedő létszámáról?

Törvény kötelezte a plébániákat, hogy minden hat éven aluli szegénygyermeket születésük után két héten belül, vagy a "workhouse"-okba történő befogadásuk után két héttel, telepítsenek ki. A gyermekeket itt hat éves korig kellett nevelni és el-tartani, amíg viissza nem mehettek a "workhouse"-okba vagy ta-noncnak. A nevelőszülők minden, hat év alatti gyermek után heti 2 shilling 6 pence-ben részesültek, hat év betöltése után, elvitelükig, 2 shilling járt gyermekenként.

A plébániák öt "Noble-men"-t vagy "gentlemen"-t neveztek ki a gyermekek gyámjaiként. Joguk volt meglátogatni a gyámoltakat és minden hat hétben jelentést készíteni helyzetükről. Ha a nevelőanyák kielégítően nevelték a gyermeket, évente tíz shillingben részesültek. Ezzel is mind odaadóbb gondoskodásra készítették őket. A plébániáknak kötelességük volt a gyermekeket meg-

felelő ruházattal ellátni, vidékre küldésük esetén utiköltséget, a szükséges gyógyszereket és az esetleges temetési költségeket fedezni.

Számos gyermek, akik a nevelőszülők részéről gondos el látásban részesültek, a közelben tanonckodtak, de igen sokan közülük hat-hét éves korban visszatértek a "workhouse"-okba, ahol a létszám egyre jobban duzzadt. Tanítottatásuk ügye égetően sürgőssé vált.

A szegény nép számára a gyermekek eltartása igen súlyos anyagi terhet jelentett. Sok nincstelen szülő gyermeke és az árvák visszatértek a "workhouse"-okba. Ha nem tanították itt őket mesterségre, "nevelt tömegként szerepeltek."

Rengeteg fiú és lány volt összezsúfolva a szövőszékeknél vagy egyéb munkahelyen, igen gyakran piszkos és egészségtelen viszonyok között. A betegség és az ennek következményeképpen előállott munkapangás a gyermekeket nem tehetette jövedelmező munkaalannyá, így a felügyelők egyre inkább kutattak olyan lehetőségek után, hogy a gyermekek másutt tanulhassanak mesterséget. Crabbe, a költő, a XIX. század legelején, a "The Borough" /"A város"/ című költeményében hosszan, hideg realizmussal írja le a szegény gyermekek mindennapi helyzetét, csakugy, mint a londoni plébániák gondozásában levő gyermekekét, akiket lelkiismeretlen felügyelők, - mivel helyi alkalmaztatást nem tudtak részükre biztosítani, - távoli mesterekhez irányítottak. Hogy ezt az üzletet lebonyolíthassák, az ún. "workhouse"-i takarító személyzet szívesen közvetített a felügyelők és a távoli mesterek között, - persze mindig a szegény tanonc kárára.

Az Old Bailey-per bizonyítja, hogy a távoli mesterekhez került "dologház"-i gyermekek sorsa kétségbeejtő volt:

Gyalázatosan kihasználták őket, nem is beszélve a bánásmódról, amelyben részesültek. Igen sokat egyszerűen megölték, lemészároltak közülük, némelyeket veszélyesen fenyegettek, fiatal lányokat gyaláztak meg.

Ez az eljárás sajnos állandó volt, dacára az 1793-as törvénynek, amellyel az ilyen bánásmódért a mestert súlyos büntetéssel fenyegették.

Sajnos, azonban a "workhouse"-i gyermekek vagy nem ismerték ezt a törvényt, vagy félelmükben nem mertek rá hivatkozni. A bánásmód elől sokan elmenekültek és szaporították a városi csavargók, koldusok, zsebtolvajok számát.

Közben, főleg Észak-Angliában, egyre fejlődött a gyáraknak géppel való ellátása. Ez természetesen maga után vonta a tanoncok továbbképzését és munkájuk igénybevételét.

Arkwright találmánya, a gépesítés idején a gőznek mint energiának a felhasználása még nem volt ismeretes. A gyárak gépei főleg vízierő meghajtására voltak utalva. Természetes, hogy a gyárak gyors folyású folyók mentén, vagy vizesésekre épültek. Az ilyen helyzet beállta következtében a helyből toborzott munkások száma nem volt elegendő. Londonból és általában délről küldték a felügyelők a szegény családokat az északi területekre.

A parókia "workhouse"-gyermekek tanoncai képzése hét éves korukban kezdődött, és huszonegy éves korukig tartott; a leányoknál mindaddig, amig férjhez nem mentek.

A fent leírt rendszer jellemezte az 1775-től 1816-ig terjedő periódust.

Ekkorra ugyanis a gőznek, mint energiának a felhasználása, lehetővé tette gyáraknak a városokban való építését és ugyanakkor helybeli gyermekek voltak alkalmazhatók, nem kellett

tanoncokat importálni. E fiatal tanoncok tökéletes negligálása, degradálása az angol szociális történelemnek igen szomorú fejezete. - állapítja meg J. S. Heywood. Vidéken a gyermekélet borzasztó olcsó volt, ahol a gyermekhalandóság csökkenése arra vezetett, hogy a lakosság szaporodása gyors legyen. Az 1767. évi, már említett Hanway-törvény előtt a parókia-gyermekek évi halálozási aránya 60-70% között mozgott. Viszont a törvény után a gyermekek, hogy tanoncokká válhassanak, olyan világba kellett, hogy helyezkedjenek, amelyben már a legkisebb gyermek is, hogy növelje szülei munkateljesítményét, felhasználható legyen. Amíg a ruházati iparnak házi jellege volt, otthon valósult ez meg.

Hargreaves és Crompton találmányai lehetővé tették, hogy gőzenergiával ellátott gyárak épüljenek a városokban is, és amikor a kéziszővőszékekkel való szövés korszerűtlenné vált már, a szülők szempontjából is fontossá vált a gyermekeknek a gyárak által fizetett munkája.

A gyermekek, maguk, így váltak kenyérkeresőkké Angliában.

A plébánia megtagadta a támogatást azoknak az apáknak, akiknek a gyermekei a szövőiparban alkalmazhatók voltak. Érdekes, hogy ezeknek a sorsa sokkal rosszabb volt, mint a tanoncoké. Okai, mert fiatalabbak voltak és a család iránt érzett "szeretetből" kellett dolgozniuk. A gyárakban három-négy esztendőss, apró gyermekek is dolgoztak, hogy összegyűjtsék az anyaghulladékot az őrizetlenül hagyott és működő gépek alól - ahova az idősebb nem volt képes beférni. Az idősebb gyermekek napi 15 órát dolgoztak, bizonyos feltételek mellett éjjeli műszakban is, amely feltételek rendszerint a brutalitástól való félelem alakjában jelentkeztek.

Ha ilyen képet mutatott a család gyermekének helyzete, el lehet gondolni, milyen volt a támogatást nélkülöző gyermekek sorsa. E korszak elején nagyszámu gyermeknek a gyárakban való alkalmazása az ipar szempontjából döntő volt.

A parókia felügyelői ki is használták ezt az alkalmat. A nincstelen, az árva, a törvénytelen gyermekek Londonból és a tengerparti nagyvárosokból az északi vidéken fejlődő gyárakba kerültek. A felügyelők ide szerződtették őket. Ezekben az északi gyárakban a gyerekek napi 12-14 órát dolgoztak, beleértve az éjszakai műszakot is. A gyárakhoz tartozó tanoncszállásokon laktak.

A legnyomoruságosabb üzemekben, amelyek zsúfoltak voltak a gépektől, és amelyeket faggyugyertya világított meg, szinte minden szellőztetési lehetőséget nélkülöző helyiségekben a gyermekek mindennap reggel 5^h-tól este 8^h-ig dolgoztak, kétszer félórás megszakítással. /Az első: reggel 7^h-kor - reggeli; a második: 12^h-kor - ebéd alkalmával volt./ A délutáni munkaidő folyamán engedélyt kaptak, hogy ehessenek. Ezzel szemben a helyiségekben sem ülőhely, sem pihenőhely nem volt. Így a hosszú műszak végén a kimerült gyermekek hullafáradtan másztak bele azokba az ágyakba, amelyeket az éjszakai műszakba indulók abban a pillanatban hagytak el. Vasárnaponként 6-12 óráig gépkarbantartás folyt a gyárban.

Nem egy műhely /gyár/ tulajdonosa tekintette a gyermeket sokkal inkább a gép kiegészítő részeként, mint emberi lényként, akiknek szeretetre és gondozásra van szükségük.

A gyerekek közti barátság is olyan módon alakult, mint ahogy a róluk való gondoskodás történt. Ez nem is csoda, hiszen az embertelen bánásmód velejárója az elkérgesedés.

Abban az esetben, ha a műhely /gyár/ csődbe ment, nyilvánosan elárverezték őket. Érdekes megemlíteni, hogy egy

Lancashire-i gyártulajdonos olyan megállapodást kötött egy londoni plébániahivatallal, hogy az utóbbi minden husz egészséges gyermek után ingyen egy idiótát is ajándékoz a gyártulajdonosnak. - Volt olyan mester is, aki ha pénz szükében volt, tanonca meggyilkolásától sem riadt vissza, abban a tudatban, hogy az új tanonc újabb prémiumot hoz magával.

A gyapjufeldolgozó üzemek, melyek zsufoltak voltak az agyondolgozott, piszkos, elhanyagolt gyermekekkel, a legkülönbözőbb betegségek melegágyai voltak. 1784-ben egy Ratcliffe-i gyapjufeldolgozó üzemben epidémia tört ki, amely végre felhívta a nyilvánosság figyelmét a tanoncok gyalázatos helyzetére. Dr. Percival manchesteri orvos javaslatára a városi tanács nem engedte, hogy a tanoncok 9-10 órát követelő gyapjufeldolgozó üzemben szerződést kössenek. De máshol még folytatódott az "elküldés" Északra.

1802-ben megszavazták a Sir Robert Peel's Act törvényjavaslatot, amely gondoskodott a tanoncok és egyéb alkalmazottak testi-lelki jólétéről. Egy szakasza tartalmazta a parókia-tanoncok élet- és munkakörülményeinek javítását. Lányok és fiuk nem lehettek elhelyezve egy hálóteremben, és két gyermeknél több nem foglalhatott el egy ágyat. Évi váltással, minden grófság gyárellenőrt nevezett ki, akinek joga volt az összes gyárat tetszés szerinti időben ellenőrizni. Sajnos az ellenőrzés előírás-szerű végrehajtásáról nem igen volt szó. Ebből következik, hogy a gyermekek helyzete nem igen javult.

A gyárakban alkalmazott tanoncok életénél a kéményseprőiparban vagy a bányákban dolgozó tanoncok helyzete sokkal rosszabb volt.

Ezeknek a gyermekeknek a zöme a Staffordshire-i bányákba került, mert a "workhouse"-ok ebben az időben mondhatni üresek

voltak. Lancashire és a West Riding zsufolt volt szintén gyermekekkel. Az utóbbi helyen lányokat is felvettek.

Foglalkoztatási viszonyaikra vonatkozó tényeket a "Gyermekek Foglalkoztatását Ellenőrző Bizottság" első jelentése tartalmazza, 1842-ből.

Tökéletesen ki voltak szolgáltatva egy társuknak, akit a felügyelők választottak ki. A bánya mélyén dolgoztak, mint tárna-ajtó nyitogatók, csukogatók vagy a szellőztető-berendezést kezelők. Csilléket, kocsikat raktak még szénnel, vagy igavonóként voltak befogva a tárnában közlekedő szállítóeszközök elé. A munkaidő napi 12 óra volt.

A legtöbbet szenvedő gyerekek a "workhouse"-ok tanoncainból kerültek ki. - "Ezek a kölkök olyan munkára valók és oda küldendőek, ahova saját gyermekét senki sem engedné el. Ha megtagadnák, a magistrátus elé idézhetők és börtönbe vethetők." -

Gooder Sári, egy nyolcéves lányka, aki a West Ridingban dolgozott, egy napját így írja le: "Csapóajtó-kezelő vagyok a Gauber Pitben. Világítás nélkül kell dolgoznom, állandóan rettegek. Munkámat hajnal 4 órakor, olykor fél 4-kor kezdem meg, és csak 5-fél 6 órakor jövök fel a világosságra. Alvásra alig van időm. Ha van világítás a munkahelyen, dalolok, de soha a sötétben, akkor nem merek."

Egy kirendelt ellenőr a következőképpen írja le a West Riding-i bányákban dolgozó lányokat: "...megláncolva, huzóövvel ellátva, verejtéktől kiverve, több mint félmeztelenül, négykézláb erőlködve vonszolják a nehéz terhet, leirhatatlanul gusztustalanok és természetellenesek."

A parókiális tanonc gyermekeknek félelemteli életét egy ellenőrhelyettes még élénkebb színekkel írja le:

"Képtelen vagyok elfelejteni azt a szerencsétlen teremtetést,

akivel először találkoztam: Körülbelül 8 éves fiú volt, amikor elhaladtam mellette, mint egy kétségbeesett idióta nézett rám, mint valami dolog, valami kuszó-mászó dolog. Amikor közeledtem hozzá és megszólítottam, remegve és félve somfordált egy sötét sarokba, mintha attól félne, hogy meg akarom verni; és a sarokból sem hízélgéssel, sem ígéretéssel nem lehetett kicsalogatni."

A XVIII. század végén - a XIX. század elején a kéményseprőmesterek alkalmazott gyermekei kivétel nélkül nincstelen, un. nem kívánt gyermekek voltak. Elsősorban az alultápláltság folytán, a növekedésben elmaradt "workhouse"-i gyermekek, vagy a szülők által nem kívántak kerültek szóba. A nem kívánatosakat 2-3 gimniért eladták.

Általában hat-nyolc éves kor között kényszerültek munkára, de volt olyan, aki négy éves korban kezdte. Megdöbbentőek azok az adatok, amelyek a mester bánásmódjáról tanuskodnak: volt, aki kedves hízélgéssel buzdította munkára; legtöbb azonban a fenyegetést és durvaságot alkalmazta, így hajtva a kétségbeejtő munka elvégzésére a gyermeket. Nem egy mester alágyított a gyerekeknek, vagy szöges bottal döfködte a talpát. Elkerülhetetlen sérüléseket szenvedtek ezek a gyermekek. Aki túlélte ezt a balesetekkel, tüzzel, fulladozással járó életszakaszt, amelynek folyamán szinte soha sem mosakodhatott meg, fájdalmas rákban halt meg. Akik élve maradtak, deformálódtak, vagy a kéményjáratban elfoglalandó pozíció vagy pedig a maguk előtt töltött nagy tömegű korom súlya következtében.

A törvényhozás a parlamentben 80 évig vitatkozott, hogy a fent bemutatott állapotokat megjavítsa, vagy megtiltsa. Ebben a küzdelemben Lord Shaftesbury halhatatlan érdemeket szerzett. 1842-ben nyújtotta be törvényjavaslatát. Megindító bevezető

beszédében idézte a kis Rochdale-i Edmond Kershav esetét:

A kisfiu szénbányában dolgozott. Dr. Milner vizsgálta meg egy alkalommal, aki "testén mintegy 24-26 sebet tapasztalt, háta és lágyékai kocsonyára voltak verve, a fején /amely szinte meg volt skalpolva/ több sebhelyt talált, egyik karjának alkar-csontja a könyök alatt el volt törve, a törés maga már idősnek látszott; amikor a fiut bíró elé vezették, sem állni, sem ülni nem tudott, a padlóra kellett elhelyezni. A kartörést sindarab okozhatta, a tört részeket nem illesztették össze, és e tört karral heteken át dolgoztatták. Maga a mester is beismerte, hogy mintegy szokás szerint veri a gyermeket egy lapos fával, amelynek a végébe vasszeg van verve, és amely mintegy fél hüvelyknyire áll ki a fából. Az ütések oly erősek voltak, hogy áthattak a bőrön és a dr. Milner által leírt sebeket okozták. A gyermek az éhhalállal küzdött. Maga a test is ennek a jeleit mutatta. A brutális mester csilletologatóként mindaddig használta a gyermeket, amíg az lábán tudott állni. Aztán egy kocsin hazaküldte özvegy édesanyjához." -

A tipikus példa alapján elkeseredett harcot indított azért, hogy a gyárakban, a bányákban csökkentsék a munkaidőt, tiltsák be a gyermekeknek bányászokként vagy kéményseprőkként való alkalmazását.

Voltak olyanok, hogy nyíltan támadták a parlament opozícióit, fel akarták rázni a nyilvánosság lelkiismeretét. Céljuk az élet jogának elérése volt a kizsákmányolás jogával szemben. Az 1830-as évektől sorban születnek meg a törvények a gyermekek védelmére.

Összefoglalva az eddigiekből: A XVIII. század elhagyott gyermekeiről festett kép "teljesen sötét". Pedig pozitívumokat is találhatunk, hatásukban is jelentősek.

Az egykoru okmányokban olvashatunk a részvétről, szinte a szülői gondoskodásról, sőt a szeretetről is, ami egy cseppet bevilágít a "workhouse"-ok és gyárak sötétjébe.

Pompás példa erre a Leeds-i "workhouse": a korabeli jelentés kidomborítja a tanoncokkal foglalkozó mester jóságát és kedvességét. Említést tesz más mesterekről is, akik feleségeikkel illetve családjakkal sok jót tettek a rájuk bízott tanoncokkal.

Manchester-ben 1794-ben, Samuel Bamford veterán apja volt a "workhouse" mestere. Az ott folyó munkáról így írt: "...családja jó szokásainak és baráti érzelmeinek színtere. Az egész család részt vett a munkában, így egy egész új életforma és a bizalom légköre oltatott be a tanoncokba. Mind a szegény árvák, mind mi magunk gyermekek megértő jó apával és anyával dicsekedhettünk." Sammel egy alkalommal feketehimlőt kapott és leírja azt a fogadtatást, amiben a tanoncárvák részesítették, amikor már játszani tudott. Nyilvánvaló, hogy a megnyilvánuló szeretet az előbb említett családias szellem következménye volt.

Néhány gyár a közösség életét nyújtotta ott, ahol a tanoncok szerződve voltak, kedvező előnyökkel. Az első ilyen gyári közösség /majdnem a mai tanoncotthonnak nevezhetnénk/ a Quarry Bank Mill volt. Samuel Greg építette 1784-ben, Cheshireben, a Bollin és a Dean összefolyásánál. Greg, a belfasti hajótulajdonos fia, akit egy manchesteri kézműves adoptált, iskoláit részben Harrow-ban végezte. A jó munkamenet biztosítása érdekében házikókat építtetett, farmot telepített, hogy dolgozóit élelmszerrel és tejtermékkel elláthassa. Később egy nem-szektás

templomot és iskolát is emelt. Amikor a gyár megnyílt, a felnőtt munkásokról a plébániafelügyelők gondoskodtak, amíg a tanulók két típust képviseltek. Az egyik csoport a "workhouse"-okból származott, a másikkal kapcsolatban Greg a szülőkkel kötött szerződést. Mivel jó néhány gyerek otthontól több napi járóföldre lakott, minden tanonc a tanoncotthonban lakott, amelyet egy hatalmas gyümölcsös vett körül. 1790-ben a mester és a felesége 80 tanoncról gondoskodott. A lányok és a fiuk egymástól teljesen elkülönítve, meszelt szobákban laktak. Fizetett orvos ügyelt a gyermekek egészségére. A jelentések beszámolnak arról, hogy a gyermekek még messzi vidékekről is idekerültek. A róluk való gondoskodásban az egész Greg-familia részt vett. Később a tanoncokból nem egy jó állást kapott a gyárban, üzemvezetők lettek, egyikük a család bizalmas tagjává vált, aki később a logarléc használatáról egy ismertetést is írt, jelentetett meg.

A Quasby Bank Mill kéziratai megbízható képet nyújtanak az akkori idők helyesen vezetett tanoncotthonáról.

A napi munkaidő 12 óra volt. Tulórázni is kellett, de a gyermekek jól tápláltak, öltözöttek voltak, gondoskodtak egyéni izlésük kielégítéséről is. A gyár főkönyve beszámol arról, hogy olykor egy logarlécet szereztek be, sőt fuvoláról is tesz említést. Legtöbbször a lábbelik és a ruházat beszerzését említi.

Megtörtént, hogy egy-egy tanonc megszökött. 1806-ban két meglógott fickót "kikérdeztek szigoruan", a tanoncotthonban uralkodó viszonyokról, mindkettő válasza jó volt, csak szüleiket akarták meglátogatni Londonban, azért szöktek meg. - A főkönyv adatai szerint 18 év folyamán 23 tanonc szökött meg.

Amennyiben indokolt volt, a gyermek munkahelyét tanoncéveinek letöltése előtt is elhagyhatta. Például Catharine Sullivan, 11 éves kislány, szüleitől megszökött, és így Bradfordból

Liverpoolba ment. Egy "workhouse"-ban szállásolták el. Innen került tanoncként Mr. Greg-hez. Öt évi itt dolgozás után rátaláltak, visszakövetelték, amelybe Mr. Greg 1832. januárjában bele is egyezett. A leszerződött tanoncok olykor kisebb ajándékban vagy engedményekben részesültek. A szerződések a következő megjegyzéseket tüntetik fel: "munkába lépéskor kifizetve 6 penny; vagy "ünnepélyes alkalomból megjutalmazandó"; egy tanonc például 1785-ben szerződésén a következő megjegyzést láthatta: "pünkösdkor 6 penny kiutalandó"; két pownall-i gyermek 1819-ben és kettő woodford-i gyermek 1827-ben személyenként és karácsonyként ajándékban voltak részesítendők.

Néhány záradék az évi szabadságról is beszámol, amelyet a gyárból távol töltöttek el. Minden valószínűség szerint az említettek szegény özvegyek vagy nincstelen szülők gyermekei voltak, akik a Szegénytörvény alapján kerültek kötelező tanoncsorba.

A kontraszt a gyári tanoncság gonosz viszonyai és a fentemlített tanoncokról való gondoskodás között sehol sem olyan riokoltó, mint a Quarry Bank Mill-i gyermek esete:

Sok gyermek került Greg-hez beteg, kiéhezetten. Az orvosok által megírt receptek tesznek bizonyosságot arról, hogy a korhoz képest az orvostudomány magas fokon állott, és már egyes esetekben, a gyermekekkel szemben, megértő, szeretetteljes gondoskodás nyilvánult meg: "Ágyban tartandó. Naponta kétszer langyos vízben lemosandó, a bőrt a mosás után teljesen szárazra kell törölni.

Ihat toast-water-t /piritott kenyérből készített italt/, alma-teát, irót. Minden másnap fehérnemű váltandó, a levetett fehérnemű azonnal leáztatandó. Jon Steele, 1804. december 13." -

Másik példa: "Frissen fejt tej-hőmérsékletű vízbe ültetendő 10 percre, közvetlenül lefekvés előtt. Ez négy napon keresztül minden este

megismétlendő. Meleg törülközővel szárítandó, lábai meleg flannelba csavarandók. Betty Knight, 1806. március." - Vagy: "Húsétel kizárva. Tojáson, tejen, törött burgonyán, irón, tejsavón és pudingon tartandó. Minden reggel verjen be egy teás kanálnyi sőt. Sarah Dunkeley, 1827." - "Háromszor naponta egyen egy nyers tojást. Valahányszor a gyomorfájdalom erősödik, igyék meleg tejet vagy langyos vizet. 1828." -

Az ipari forradalom szegénygyermeké a szociális és gazdasági körülmények változásának az áldozata.

A nagyon fiatal "workhouse"-i gyermekekről való gondoskodás színvonalának emelkedése mindazok számára, akik életben maradtak, élelmezési, ruházkodási és alkalmazási problémákat teremtett. Ipari szempontból a gyárak bennük "égből pottyant ajándékot kaptak." - Viszont a gyárak által történt felhasználásuk, sőt gyakran kizsákmányolásuk már megtörtént, mielőtt a nyilvánosság lelkiismerete tudatára ébredt volna ennek, illetve lépéseket tudott volna tenni ahhoz, hogy megfelelően megváltozzanak a körülmények, amelyek alatt éltek és dolgoztak.

Az adminisztráció hibája volt, hogy minden gyermeket felügyelőjétől vagy a szerződést aláíró közigazgatási tisztviselőtől, illetve a gyár vagy bánya tulajdonosától tett függővé. E tulajdonosok közül számos nem is tudott a gyárában illetve a bányában előforduló viszonyokról, amelyeket még súlyosabbá tettek a brutális felügyelők, akik vagy nem tudtak, vagy nem akartak részvétet mutatni a gyermek iránt.

Mivel az ügyintézésnek szinte meg kellett várnia a köz lelkiismeretének felébredését, az állam által bevezetendő országos standardok hiánya folytán, - amelyek megfelelték volna a köz lelkiismeretének, - a javulás csak két uton következhetett be. Egyrészt olyan példák alapján, mint a Greg-családé, másrészt

az ember-barátok lelkesedése útján, akikre a kormányzatnak egy belső forradalomtól való félelmében hallgatnia kellett.

A gyermekeknek a legrosszabb gyárakban való hihetetlen kizsákmányolása volt az a tényező, amely a figyelmet a reménytelen sorsu egyházközségi gyermekekre felhívta, és először nyitott utat a nagy nyilvánosság érzelmeinek, a gyermekekről való cselekvő gondoskodásnak.

Mindaddig, amíg a minimális standardok voltak életben, az egyházközségi gyermek nem volt más, mint a kockázat, a véletlen gyermeke, a szerencsésé vagy szerencsétlenségé. Ennek a véletlennek, szerencsének vagy szerencsétlenségnek a természete mutatkozik meg abban a mély szakadékban, ami a riadt szemű, a bányák sötét alagútjaiban terhet vonzó gyermek sorsát annak a fiatal tanonclánynak a sorsától különbözteti meg, aki egy május reggelen a Bollin folyó vizében fürdik.

A gyermek és a "tehetetlen család"

A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a gyermekek sorsa a társadalom stabilitásának és erkölcsi értékeinek függvénye. - mondja J. S. Heywood.

Ez a tétel éppen annyira volt igaz a XVIII. században, mint ma, és éppen úgy jutott kifejezésre a fiatal bűnözők problémájában, akik morális standardok hiányában szenvedtek, és akiknek vezetésre és megértésre lett volna szükségük.

Megállapítja az említett könyv szerzője, hogy a XVIII. században nem volt olyan hatóság, amelynek az lett volna a kötelessége, hogy gondoskodjék és segítsen azokon a gyermekeken, akik morális fertőben éltek, akiknek segítségre volt szükségük, akik koldultak, elhagyottan csavarogtak az utcákon, és olykor-olykor megjelentek a bíró előtt, olyan bűnökért, amelyeket 8-9

éves korukban követtek el. Ezek közül nem egyet ítéltek halálra, börtönöztek be fegyencekkel vagy szállították őket a kanadai és ausztráliai stb. büntető telepekre.

A törvényt szegő gyermeket veszélytokozó fertőzésnek tartták, akitől meg kell szabadítani a társadalmat.

Szerencsére mégis akadtak olyanok, akik azon kezdtek gondolkodni, hogy a társadalom maga rejti-e magában a fertőzés csiráit? Milyen rendszabályokat kellene hozni a bűnözés terjedésének és fejlődésének megakadályozására, illetve a tetten ért jó utra térítésére?

1754-ben a vak Sir John Fielding, a Bow Street fő magisztrátusa és az ismert novellistának fivére, - miután lopásért 5 fiut juttatott börtönbe -, a következő szavakat írta: "Valóban leverő igazság, amire a tapasztalat tanított, hogy sajnos napjainkban és városunkban százával találhatók az efféle fiuk. Hasznos tagjai lehetnének a társadalomnak, ha összegyűjtenénk őket, mielőtt tolvajokká válnak, és hasznosítanánk őket, akár a kereskedelmi, akár a haditengerészetnél." Igaz, hogy a gyermekeknek nem "szigorú katonai fegyelemre" lett volna szükségük, de vonzó hatású javaslat volt, mivel fegyelmezett munkát helyezett kilátásba, és ugyanakkor menthette a gyermeket azoktól a szörnyű körülményektől, amelyek között élt.

1755. végén Fielding írja, hogy "óriási számú nyomorult fiú, rongyosak, elhagyottak, ágyat alig ismerők, kapualjakban alvók, éjjeli szállást romos, üres házakban keresők élnek Westminsterben és környékén." 1756-ban egy haditengerészeti tiszt kér 30 fiút Fieldingtől hajójára tisztiszolgáknak. Mr. Fowler Walker meglátva a gyermekcsapatot a Porth Mouth felé vezető úton, Fielding ujszerű elképzelése alapján aláírásokat

gyűjtött, hogy minél nagyobb számú gyermeket juttathasson a hajókra, elkerülve a városokban a további gyermekbűnözést.

1756-ban "A fiatalok bűnözésének megjavítására" megalakult a Marine Society, Tengerész Társaság, magára vállalva azoknak a gyermekeknek ruhával való ellátását, akiknek alkalmazására bármely hajó igényt jelentett be. 1786-ban fiuknak egy iskolahajót szereltek fel, amely egyúttal a tengerészet ujoncainak előgyakorlatához is jelentősen hozzájárult. Ekkor már Sir John Fielding központi bizottsági tag és ügyintéző a társaságban. Már 1753-ban felhívta a figyelmet a hontalan fiatal londoni lányok nagy számára. Kezdeményezése és támogatása eredményeképpen megalakult, ugyancsak 1758-ban, a Female Orphan Asylum /Leány Árvaház/ és a Magdalen Hospital /Magdolna Ház/.

Céljuk a prevenció és a javítás volt.

Még határozottabb megelőző intézkedéseket hozott az 1788-ban megalakult Philanthropic Society /Emberbaráti Társaság/.

Célja: a szegénysorsú gyermekek, az elítélt fegyencek le-
származottainak védelme volt, valamint azoknak a gyerme-
keknek megjavító nevelése, akik a bűnözés útjára tértek, —
hogy "ők is megismerhessék az otthonnak boldogságát és
jótekonyságát."

A társaság a gyermekeket Hackney-ben, 12-es csoportokban, erre a célra épített kis házakban helyezte el. Négy év után ezt a rendszert felszámolták, és maga a társaság is helyet változtatott. 1800-ban a társaságot törvénybe iktatták és átszervezték. Három osztályra oszlott: magába foglalt egy, a fiatal elítéltek tanítására szolgáló un. prison schoolt, egy műhelyt, ahol a nincstelen gyermekek kaptak alkalmazást, és egy gyakorló iskolát a lányok számára.

Az elhagyott gyermekekről való gondoskodás és azoknak átnevelése, akik már bűnöztek, első lépésre önkéntes társulások kezébe került. Ezek a társaságok vállalták magukra a probléma azon részének a megoldását, amelyre a törvényhozás képtelen volt.

Valójában véve a "szegénnytörvény-intézmény" nem volt más, mint egy enyhítő szerv, amely a szegénység enyhítését célzó intézkedéseket tett, ahol arra szükség volt, amelyeket a kis egyházközség-rendszer már nem tudott megoldani.

A szegénnytörvény adminisztrátorainak felelőtlen és nem egyszer embertelen bánásmódja a hontalan és árva gyermekekkel szemben, hozta létre és fejlesztette a gyermekekről való gondoskodásnak azokat a formáit, amelynek uttörői az emberbarátok voltak.

A XIX. század elején számos "magány-otthon" nyílt meg, amelyek először tették arra kísérletet, hogy a gyermekeket szociális háttérüknek megfelelően csoportosítsák.

A London Orphan Asylum /1813-ban alapították: London Árvaház/ megkívánta a felvételre kerülő gyermek szüleinek társadalmi rajzát.

1836-ban megalakult a Muller's Orphan Homes, törvényes gyermekek számára. Nyíltak olyan árvaházak is, apátlan

gyermeknek számára, akiket szüleik nem tudtak támogatni. Ezeknek legtöbbször igényt tartott a rokonok által fizetendő eltar-tási költségre, illetve írásbeli igazolást kértek arról, hogy a gyermeknek szükséges-e valóban a felvétel.

Az az erőfeszítés, amely arra irányult, hogy a megfelelő társadalmi háttérrel rendelkező gyermekekről való gondosko-dás nivója emelkedjék, a középosztálynak, mint közösségnek, volt a válasza a szegénnytörvény alapján történő gondozás nyers módszereire.

Ennek a törekvésnek a legnagyobb hibája az volt, hogy a társadalmi hibák még nehezebben megoldható problémáit meghagy-ta, és így az elhagyott, nyomorgó és nincstelen gyermekeket a szegénnytörvény adminisztrációjára hagyta.

Voltak olyan "emberbarátok" is, akik világosan látták, hogy az elhagyott, mindenétől megfosztott gyermeket szélesebb és konstruktívabb úton kell megközelíteni, mint ahogyan azt az egyházközségek tették. 1830-ban Edward Pelham Brenton meg-alakította a "Children's Friend Society for the Prevention of Juvenile Vagrancy"-t. Ugyanekkor megnyitott egy "befogadó ott-hont", West Ham-ben, a nincstelen gyermekek számára. Mestersé-geket tanultak és kivándoroltak a kolóniákra.

A szegények között jelentős számú "magasegítő" volt, akik gondoskodtak a szomszédok hazátlan és elárvult gyermekeiről. /Például: Egy falusi "vakond-fogó" fedezte egy ötéves árva költségeit. Miss Mitford nyomán; Kitty Wilhinson szegény mun-kásasszonyként, - egykori gyári tanonc volt, - megnyitotta házát az 1832. évi liverpooli nagy kolerajárvány idején az elhagyott, elárvult gyermekek számára/.

Természetesen a helyzet visszaélésekre is adott alkalmat,

amelyekért a szociális viszonyok voltak felelősek. Így a XIX. század második negyedére a szegénnytörvény ügyintézése válságos szakaszába jutott. A Speenhamland politikai hatása, amely fizetésjavítással nyújtott külső segítséget, akuttá vált. A nevezett rendszer alatt a béreket alacsony szinten tartották, és a különbség az alkalmazott munkás, az eredetileg munkanélküli és a szándékosan lusta között egy általános elszegényedés-ben tünt el, amely természetesen az adófizetők kárára történt. Az 1832-ben kinevezett szegénnytörvény-ellenőrök javaslatára 1834-ben módosították a törvényt. Ez a "Szegénnytörvényt módosító rendelkezés" /a Poor Law Amendment Act/ az elkövetkezendő 100 évre mintegy kialakította a nép összességének az enyhítő akciókkal szembeni magatartását. Mivel az ellenőrök képtelenek voltak az alkalmazás standardját emelni, illetve a minimális bérviszonyokon javítani, arra gondoltak, hogy ha visszariasztiák a szegényeket a segélyben való támogatástól, talán meg tudják oldani a kérdést. Visszatartották a segélyt a munkaképes munkanélküliektől. A szegényházakban a férjet és a feleséget egymástól elválasztották, hogy az újabb gyermekáldást megelőzzék. Az öregeket, a munkaképteleneket, a betegeket, a prostituáltakat és az elhagyatott gyermekeket továbbra is együtt tartották, mégpedig a fegyelemnek és megtorlásnak a légkörében, - a felügyelők javaslatai ellenére.

Ennek ellenére az új adminisztráció módszere már magában hordta saját maga megreformálásának csiráját.

1. Elrendelték az egyes egyházközségeknek egy nagyobb egységbe való foglalását, amely lehetővé tette a fentiek kiválasztását, alkalmazásuk specializálását. 2. Lényegesen szélesebb körű, a szegénnytörvény végrehajtását ellenőrző választott felügyelőket rendeltek munkára. Az intézmények általános

szintje magasabbá vált.

Mindebben, mintha a probléma országos szinten történő megoldására való törekvés jeleit látnánk.

De az új rendszernek hátrányai is voltak:

1. A szegénnytörvény alkalmazásának sorsa olyan ügyintézők kezébe került, akik a problémák mélyébe nem igen tudtak belelátni. 2. A dolgozók problémáikat illetően semmiféle szavazati joggal nem rendelkeztek, ebből következően képviselőjük sem volt az őket legközelebből érintő probléma területén.

Ezek a terhek a munkanélküliekre estek, így az új szegénnytörvénnyel szemben általános gyűlölet és visszautasítás nyilvánult meg, - amely napjainkban sem szűnt még meg Angliában, írja szintén J. S. Heywood. ⁺

Ugyanis az új törvény szelleme azt a gondolatot ültette a szegénység fejébe, hogy éppen szegény voltuk folytán kell bünhődniük. Büszkeséggel és a függetlenség iránti vágygal fordultak el tőle, inkább kéregettek, koldultak vagy élték a maguk nyomoruságos életét, minthogy a szegényházak elriasztó és vasszigoru fegyelmezés-módszereit eltűrni kénytelenek legyenek, és így a segélyben részesüljenek.

A szegénnytörvény végrehajtását joggal bélyegezték meg, mivel nem volt másnak tekinthető, mint egy olyan szolgáltatásnak, amely a szegénység megelőzését visszariasztással igyekszik

⁺ Mai irodalom még ehhez: John Kosa-Aaron Antonovsky-Irving Kenneth Zola /Szerk./: Poverty and Health. A Sociological Analysis. A Commonwealth Fund Book, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1969. A.B. Batchelder: The Economics of Poverty. New York. John Wiley and Sons, 1966.

elérni, minden tekintet nélkül a konstruktív jellegű és egyéneknek szóló segítségétől.

A szegénység életét, nehézségeit főleg a szegénytörvény tévedései hozták létre. Erre érdekes adatokat láthatunk Henry Mayhew beszámolójában, - a nagy viktoriánus regényírókon kívül. H. Mayhew személyesen felkereste otthonukban, a szegényházban a gyermekeket, a nőket és férfiakat, így kérdéseire személyes élményként kapta a válaszokat. A szegénytörvény elégtelenségét konkrét példák bizonyítják, hogy nem teljesítette kötelességét a gyermekek soraiban egyre jobban elhanyagozó "támogatatlanság, elhagyatottság megelőzése terén:

- Egy nyolc esztendőes kislány esetében, aki mint utcai árus családjának kenyérkeresője volt, akinek az élete nem állt másból, mint a vizitorma eladásából és árának hazaviteléből.
- A tizenöt éves zsebtolvaj jellemében, akinek "kezai" rendkívül finomak és szépek voltak" - Mayhew ebben is a szegénytörvény elégtelenségét látta. Mayhew megkérdezte a zsebtolvaj fiút, hogy szerinté miért olyan sok a fiatal fiu között a csavargó zsebtolvaj? A válasz érdekes, és fényt vet az akkori idő gondolkodásmódjára is: - "Nos uram, ha a fiu otthonról meglóg, és a jó égtudja, hol kell magát szállásra meghuznia /mert nagyon sokan lógnak meg otthonról a kegyetlen bánásmód következtében/, elkerülhetetlen, hogy ne találkozzanak olyan fiuval, mint amilyen én is vagyok. Világos, hogy az ördög markába kerülünk. Ha nem volna annyi ilyen kényszerszállás-lehetőség, nem volna annyi romlott "srác"."

Ebben az időben nyíltak meg a Ragged Schools /Szegényiskolák/, abból a célból, hogy a nincstelen, elhagyott gyermekeket megmentse a csavargástól.

Ennek az iskolatípusnak a megalapítása John Pounds-nak, a

nyomorék foltozó vargának a nevéhez fűződik /1766-1839/. Már idős volt, amikor a környék kis rongyosait maga köré gyűjtötte, írni-olvasni tanította őket, valamint számolni és egy-egy mesterség alapvető elemeire. A lányok főzni tanultak, a fiuk pedig susztermesterséget.

A Ragged School-mozgalom a XIX. század derekán igen gyorsan terjedt. Sok áldozatkész embert vonzott, mint például Mary Carpenter-t, akit arra indított, hogy a bűnöző és elhagyott gyermekeknek a gondozását és javító-nevelését nem a börtönökre, hanem a javító-nevelő, ipart és mesterséget tanító iskolákra kell bízni.

A szegénnytörvény végrehajtóinak kötelességük volt az elhagyott, elárvult vagy megszökött gyermekekről való gondoskodás, ugyanugy, mint a szülők szegénysége miatt elhagyatottakról. Akik otthon laktak, még ha el is hanyagolták őket, valamiképpen azért fenn tudták magukat tartani.

Senki nem volt felelős mindaddig, amíg a tettet el nem követték, tehát amikor már nem lehetett elkerülni a XIX. század fertőző atmoszférájú börtöneibe vezető utat. A szegénnytörvény adminisztrátorainak nem volt kötelességük az otthontalan gyermekeket felkutatni és róluk gondoskodni.

A "kis rongyoskák" számára alapított iskolák mintegy megelőző rendszabályt jelentettek, egy kísérletet arra, hogy vasárnaponként illetve esténként a közösség szellemét és az erkölcsös alapon való gondoskodást lehessen oktatni, amely a nemes gondolkodású jótevők szerint elejét venné a csavargásnak és elkerülné, hogy a fiatalokból bűnöző válják.

A szegény-iskolák első eredményei világosan bizonyítják, hogy a gyermekek megjavításának sem a "buzgó név", sem a kemény munka az orvossága.

Mary Carpanter példája, - ahogyan a csavargó és bűnöző gyermekek között, a rongyosok iskolájában megértette és megszerette őket, - minket is meggyőz arról, hogy: 1. ezek a rongyos iskolák /Ragged Schools/ nem tudták kielégíteni ezeknek a gyermekeknek gondozási igényeit; 2. mivel igen sok gyermek volt fiatalkoru tolvaj, következésképpen büntetésben is részesültek. M. Carpanter rájött megfigyelései alapján, hogy az akori idők börtönrendszerében eltöltött börtön-büntetés a gyermekekben hosszan tartó, káros hatást okozott. Világosan látta azt is, hogy szükség lenne olyan intézményre, ahol a fiatalkoru bűnösök mintegy fogságban lennének, ahol képezik őket, és ahol a velük való bánásmódban alkalmazott fegyelmezés és keménység szeretettel párosul.

Az európai intézetekben előnyös tapasztalatokra lehetett szert tenni: a Rauhe Haus /Hamburg/-ban és a La Colonie Agricole /Mettrai/-ban. Céljuk volt a fiatal bűnözők hasznos és becsületes emberekként való visszaadása a társadalomnak, olyan módszerek alkalmazásával, hogy nevelésükben inkább az iskola vagy a család fegyelmezési eszközeit használják, mint a börtönt.

A 400 fiut negyvenes családokba osztották, minden egyes családnak volt egy mestere, és ennek két segédje, akik a gyerekekkel együtt éltek, egyenként, egyedekként gondozták. A családon belül, megfelelő váltással, minden egyes gyermek részt kapott a közös ügyek intézéséből. Alapvető dolgokat tanítottak nekik, csakugy, mint a mesterséget, hogy megteremtsék a fejlődés további lehetőségét. Érdekes, hogy éneket minden gyermeknek tanulnia kellett. Elbocsátás után a gyermekek vagy a mezőgazdaságban, vagy az iparban tudtak elhelyezkedni. Gazdáiknak kötelességük volt hat hónaponként a gyermekek viselkedéséről

jelentést küldeni az intézet részére.

Hasonlóan a hamburgi intézet /1833./ is bebizonyította, hogy "a társadalom kivetettjeinek" javító nevelése tekintetében sokkal hasznosabb az intézeti nevelés, mint a börtönbüntetés. A börtönrendszer még a legjobban vezetett börtönben is, mint megelőző és javító-nevelő eszköz, hatástalannak bizonyult. "Nem a félelemnek a szelleme, hanem a bölcsesség és a szeretet, az okos gondolkodásmódé, tudja hatásosan megszelídíteni a megkeményedett szíveket. Hiába nyulunk külső eszközökhöz, ha a lelki világra nem tudunk hatni." - írja egy levelében Emanuel Wichern, intézetvezető. A légkör lehetővé tette, hogy a bűnöző gyerekek otthonra találjanak. Családként éltek együtt és dolgoztak. Az a hit, hogy tudnak dolgozni, hogy újra emberré fognak válni, napról-napra növekedett bennük.

A gyermekekről való közgondoskodás, mind a gyermekek kiválasztása, mind az ügyek intézése területén, Angliában és máshol, fokozatosan terjedt és realizálttá vált.

Az árva, hontalan és nincstelen gyermekekért a szegénytörvény felelt, viszont az önkéntes társulások - például: a Philanthropic Society - próbálkoztak olyan alternatív megoldások alkalmazásával, melyek tekintettel voltak az egyéni adottságokra is. Az 1856-ban megalakult "javító-nevelő egyesület" feladata volt az önkéntes egyesületek intézeteinek nevelő munkáját összehangolni.

Az ipari iskolák /Feeding Industrial Schools/ feladata volt, hogy a megtévedt gyermekeket a társadalom számára hasznossá tegyék, és befogadják azokat a gyermekeket, akik a "specializáltabb magányárvaházak" légkörét veszélyeztették.

Ezek lényegében kollégiumokká váltak, a megelőzést szolgálták.

A javítóintézetek a bűnözők megjavítására jöttek létre. A javitó-intézeti iskolák azoknak a gyermekeknek a sorsával voltak kapcsolatosak, akiket a bíróságok törvényesen elítéltek. A börtönbüntetés kiszabása helyett büntető-javitó iskolákba utalták őket. Ezeket "veszélyes osztályoknak" nevezték. Mary Carpenter javasolta a bíróknak, hogy az elítélt gyermekeket ilyen osztályok, iskolák látogatására ítéljék. Az iskolának legyen joga a gyermekeket "fogolyként" tartani, az iskola tartozzék a kormány felügyeleti hatáskörébe, és részesüljön támogatásban. A hetenkénti eltartási költséget a szülőknek illetve az adóknak kell fedezniük.

A törvényen alapuló szegénygondozás nem kutatta fel a gondozásra igényes gyermeket. Célja nem volt más, mint ott segíteni, ahol éppen szükség volt.

A XIX. század második felében a karitatív motívumok sugallta mentőmunka sokkal inkább a nagy, önkéntes társulatok munkakörébe tartozott.

Végül érdemes megemlíteni, hogy Mary Carpenter 1851-ben megjelent könyvével - "Javitó-nevelő iskolák a veszélyes néprétegből származó gyermekek és fiatalkori bűnözők számára" - felrázta a közvéleményt, mivel nézetei, javaslatai túl újszerűnek és meghökkentőnek tűntek.

Szerinte: "Mivel a valóságban a szülők a bűnösebbek, mint a gyermekeik, hiszen a fiatalok bűnözését rendszerint a szülők nemtörődömsége szüli, minden hanyag szülőt meg kell terhelni egy olyan gyermek fenntartási költségeivel, aki a bűnözés folytán került állami gondozásba. Minden ilyen szülőnek felelősnek kell lennie egy, a javító-nevelő iskolában nevelhető

gyermekért, vagy más, egyéb módon kell megszenvedtetni szülői kötelességeinek elhanyagolásáért." -

Érdekes megfigyelni, hogy miként tolódik át a büntetés a gyermekről a szülőre, akinek hibáját mindaddig mellékes problémának minősítették, és hogy milyen mértékben nyilatkozik meg a javaslatban a szülőkkel szembeni eljárás is. A problémának felosztása a szülők büntetése és az elhagyott, gondozott gyermekekkel szembeni szociális állásfoglalás, bánásmód kérdésére, messzire nyúló hatást gyakorolt.

"A nevelendő gyermeket ott kell elhelyezni, ahol a vezérelv kivitelezhető, és ahol fokozatosan lehet őt visszavezetni saját, valóságos gyermekéletébe. Életre kell keltetni benne olyan célokat és vágyakat, melyeket ő saját magával szemben nem tud kielégíteni. Ez a nevelési mód fogja benne felkelteni a függőség érzetét. Ilyen módon fogja megérezni, hogy van egy, a nála nagyobb és érettebb hatalom, amely e vágyakat tényleg ki tudja elégíteni. Gyakorlati tények alapján kell észrevennie, hogy ez a hatalom, amely őt neveli és ellenőrzi, a bölcsesség és a szeretet által vezetett. Röviden, ugy kell éreznie magát, mintha egy családban lenne. Abban a pillanatban, amikor a nevelői iránti bizalma megszilárdul, saját akaratát alá fogja rendelni azokénak, akik az ő jólétén fáradoznak. S ilyen módon mintegy együtt fog dolgozni azokkal, akik a megjavításán fáradoznak. Ez az alapvető elve a célra-vezető javító-nevelő munkának." + -

+ I. m.: J. S. Heywood: III. Fejezet /32-43. old./ Közben 46. o.: "Mary Carpenter: "Fiatalok bűnözők körülményei és a velük való bánásmód" című könyvéről.

Melyik istennő
nyerje el a pálmát?
Mondjanak bármit, én
Juppiter kedvelt
különös leányának,
a mindig új
és örökké csapongó
Fantáziának
nyujtom oda.

Mert őneki
megengedte
atyja a szeszélyt, mit
csupán magának
tart fenn máskor,
s a bolondos lányban
öröme telik.

Johann Wolfgang von Goethe:

Az én istennőm, 1780. +

+ Hajnal Gábor fordítása.

MÁSODIK RÉSZ

J. H. PESTALOZZI

A MODERN GYERMEKVÉDELEM MEGALAPÍTÓJA

I. J. H. Pestalozzi forradalmi módszerü erőfeszítései

"Akik a történelem folyamán társadalomformáló gondolatokkal foglalkoztak, azok a nevelésnek mindig döntő szerepet szántak..." +

Igy Pestalozzi több okból aktuális. Ő az, "... aki a maga munkamezején: a gyermeki lélek művelése terén nagyobb és érdekesebb diadalokat aratott, mint Napoleon a jenai és austerlitz-i csatamezőkön..." ++

Kemény Gábor a nevelésről, mint "sorskérdésről" szólva írja, hogy a rómaiak csak azzal tisztelték meg a gyermekeket, hogy rabszolgával kísértették el az iskolába. Jézussal, - "Engedjétek hozzám a kisdedeket!" felcsozólítással - egy új szellemiség körvonalai bontakoztak ki, de még sokáig nem lett a nevelés általános elve, ahogy dolgozatunk első részében is

+ Kemény Gábor: "A zürichi polgár. Embernevelés 2. 1946. 1-2. sz. /13-24. old./

++ Rácz Lajos: "Pestalozzi Henrik." Protestáns Szemle, Bp. 36. évf. 1927. I.-X. füz. /163. old. Krónika/.

bemutattuk: A kereszténység másfél ezer éve alatt - mondja Kemény Gábor - a pedagógus még inkább magához kényszeríti, mint emeli a gyermeket.

Amit Rousseau-nak és Svájcnak köszönhetünk, igazi szellemi forradalom volt: a gyermek felfedezése.

Ezt követően, a már ismert módon, a gyermekeket is kényszerítették a sovány keresetre. "A sokáig tartó testi munka, a fojtó lég, az abban szállingózó rostok és por, a silány táplálkozás, az öregek mételyező beszédei és sok más efféle megrontották a szegények testét és lelkét egyaránt.

A gyári élet romlottsága, mely különösen a szegényebb sorsu gyermekeken volt érezhető, és még sok egyéb, sértette Pestalozzi érzékeny jó szívét. Csendes óráiban azonban elmélkedett és tépelődött, hogy lehetne a könyörtelen gyárosok sa nyargatásainak ellentállni, a szegény nép nyomoruságán segíteni és jólétét előmozdítani, gyarapítani. Észrevette, hogy e rákszerű baj csak jobb szellemi és testi nevelés által és egészségesebb keresetforrassal gyógyítható. Ily magasztos cél támadt sejtelemképpen az ifju lelkében, mely mindig jobban és jobban érlelődött életfeladatává. A kifogyhatatlan szeretet az egyszerű és szegény nép iránt és a gyűlölet annak kiszípolozóihoz már az iskolában fogamzott meg benne, és magával vitte az életbe..." +

- Ha Rousseau a neveléstudomány zsenije volt, Pestalozzi-ban született meg a nevelés igaz prófétája és gyakorlati lángelméje." ++

+ Földes Ferenc: "Az ifju Pestalozzi." Magyar Pestalozzi, 5. 1902. 29. sz. /119. old./

++ I. m.: Kemény Gábor, U. o.

M. R. Walch, ⁺ amerikai szerző, elsősorban arra keresi a választ, hogy Pestalozzi helye a modern nevelésben mint "alapozó", vagy inkább egy pszichológus?

Szerintünk Pestalozzi a modern nevelés, - pontosabban a modern gyermekvédelem - megalapítója.

A legemberibb, legtisztább, szinte forrásvizként üdítő témához nyult, amelyet a valóság, a tények kínáltak neki, a maguk meztelen, de megdöbbentő erejével.

Nevelési tanainak alaptétele az embernevelés.

- Az egyik korabeli krónika megemlékezik az "aveyroni vad gyerek" történetéről. A XVIII. század végén - Itard 1805-ben megjelent, de rég elfelejtett emlékirata ⁺⁺ beszámol egy "vad gyerek" emberre nevelésének eredményéről, - 1798. nyarán, a csendőrök egy körülbelül tizenkét éves fiúcskát fogtak el az erdőben. Teljesen meztelenül szaladgált, beszélni nem tudott, s többször megszökött tőlük, míg végül Párizsba, a Süketnémák Intézetébe szállították. Pinel, a kor leghíresebb elme- és idegorvosa reménytelennek látta az esetet, de az intézet főorvosa, az ifju Jean Itard gyökeresen ellenkező véleményt hangoztatott, és megkísérelte emberre nevelni a vadócot, akit szerinte csak a társadalomból való hosszú kivetettség fosztott meg emberi képességeitől. Itard kiharcolja, hogy reá-bizzák a gyereket; magához veszi. A főorvos a házvezetőnőjével együtt vivja az emberség, a szeretet és a türelem csodájának hősi harcát Victorért, a "talált gyermekért". A keserves

⁺ M. R. Walch: Pestalozzi and the Pestalozzian; Theory of Education /1952./; A critical study. The Catholic University of America Press Washington DC.

⁺⁺ Bajomi Lázár Endre nyomán.

küzdelem diadallal végződik: a majomként fára mászó, négykézláb járó fiucskából lassan, nehezen, visszaesésekkel, de ember válik. -

Megdöbbentő a hasonlóság és párhuzam a "vadgyerek" emberre nevelése és Pestalozzi embernevelő munkája között.

Pestalozzi "A fejlődő emberből a nevelés által először is embert akart alkotni -"; nemcsak szabót, cipészt, kereskedőt és katonát, hanem olyan szabót és kereskedőt, aki a szó nemes értelmében ember." Ez a gyermekbíró első célja is: ne elitéljen, ne csak arra gondoljon, hogy a fiatalok valami akármilyen foglalkozást kapjon, hanem, hogy az ő bírósági intézkedésével olyan helyzetbe hozza, hogy ember lehessen." Természetes fejlődés: család, iskola, társadalmi élet: - mind ezt Diesterweg, Pestalozzi-követő, mondta róla 1846-ban: Felépése előtti régi iskolákat "börtönöknek és fegyházaknak nevezte", amelyben vessző, bot és bikacsők voltak a nevelő eszközök; és azt hangoztatta, hogy Pestalozzi törekvései folytán az iskolák sötét börtönökből és fegyházakból embernevelési intézetekké lettek. Ezeken az alapokon a fiatalok birodalmának, fogházaiból, börtöneiből és mai javítóintézeteinkből is embernevelési intézeteket lehet és kell alakítani.

M. R. Walch már idézett könyvében, külön fejezet "Pestalozzi mint pszichológus", + ezen belül külön "Mint a gyermekek pszichológusa" című rész.

Először Eby és Arrowood adták neki azt a jelzést, hogy "első nevelő volt, aki a gyermek fejlődésének tapasztalatait elméletbe foglalta." ++

+ I. m.: M. R. Walch könyve./76-112. old./

++ Frederich Eby and Charles F. Arrowood. The Development of Modern Education /New York: Prentice-Hall, Inc., 1934. /p. 663.

Dennis szerint a gyermeknevelés második forrása Pestalozzi-tól származik, 1774-ből. ⁺ Ekkor megírta egy naplóban erőfeszítéseit, próbálkozásait négyéves fiának, Jacobnak a neveléséről. Ezt 1828-ban Niederer publikálta, a mester halála után.

Pestalozzi határozottan hiszi, - írja Walch róla, mint "pszichológusról" -, hogy a fejlődés folyamata valamennyi ember összes lehetőségeinek kiművelésén keresztül lehetséges, mint a nevelés eszközeivel. Sürgette a nevelés lélektani megközelítését. A nevelés reformjáért harcolt, elősegítette, támogatta és népszerűsítette a nevelés elméletében a pszichológiai elvek alkalmazásának gondolatát. A korabeli szokásos módszereket a gyakorlással támadta.

Valóság volt Pestalozzi korában, hogy az európai nevelést felszínesség, felületesség és természetellenesség jellemezte, - sőt Pestalozzi szerint pszichológiaellenesség is. Walch szerint Pestalozzi nevelési reformjánál, harcában érveinek vázát, keretét adta az a felismerés, hogy korában elhanyagolták a lélektani alapokat a nevelésben. Vádolta a korabeli pszichológiaellenes módszerek okait, hogy a nevelők elhanyagolták a lélektan ügyét. Együttal kimutatta "az emberi természet tudományát." - vallja róla az amerikai kritikus. Pestalozzi szerint "a mi időnkben a legelmaradottabbak vagyunk az emberi természet tudományának kutatásában. Mély, alapos tudás hozhatna jelentős eredményeket a nevelés egész területén..."

⁺ Wayne Dennis, "Historical Beginnis of Child Psychology", Psychological Bulletin, XLVI. /May, 1949./ pp. 224-235.

Megjegyzés: Dennis állítja, hogy a gyermeknevelés első forrása Heroardtól való, aki francia udvari orvos volt, 1601. körül. Nem publikálta 1868-ig.

A munka elve és a családi élet kultusza:

"... a kettő együtt a nevelésügy olyan forradalma, melyre a neveléstörténetben a XVIII. századig nem volt példa." ⁺

Rousseau után, a gyakorlatban először, Pestalozzi indítja meg a nevelés szociális forradalmát a "társadalmi munka és a családi élet megújulásának gondolataival. Mint "szocialista nevelő" ⁺⁺ nagyon fontosnak tartja a nevelésben a családot.

Dolgozatunk a következőkben részletesebben bemutatja Pestalozzit a "családi kultusz" szempontjából:

Már Kemény Gábornál ⁺⁺⁺ olvashatjuk, hogy Pestalozzi az embert, a társadalmi viszonyok folytán, romlottnak látja, mint Rousseau, de ezt a családi élet elmélyítésével kívánja orvosolni, a "genfi polgárral" ellentétben.

M. R. Walch is részletesen elemzi a családról alkotott felfogását: Pestalozzi szerint valamennyi társadalom közül a XVIII. század járul hozzá az ember neveléséhez.

A nevelés igazi eszméi közül legközelebb áll hozzá a családi nevelés. "A remete esti órája" című művében megállapítja Pestalozzi, hogy mivel "az ember nem egyedül él a földön, a természet neveli őt és a társadalom is, saját eszközeivel." Hangsúlyozza, hogy ezeknek a kapcsolatoknak intimitási foka meghatározó jellegű a gyermek nevelésében, mivel úgy hitte, hogy a gyermek kapcsolata a közvetlen környezetében lévő dolgokkal, mintegy erőforrása a rajta kívülálló dolgokkal történő foglalkozásnak. /Például: Az "apaság gyakorlatának" megmagyarázása!/

⁺ I. m.: Kemény Gábor; U. o.

⁺⁺ I. m.: M. R. Walch; II. fejezet /51. old.-tól/

⁺⁺⁺ I. m.: Kemény Gábor; U. o.

Továbbiakban kiemeli, hogy mivel a család az első és legfontosabb az emberi kapcsolatok szempontjából, így ez a legfontosabb nevelési közeg. A társadalomnak ez az összejtje a tiszta és boldog családi életet tűzi ki célul, elsőbbséget kell, hogy élvezzen...

Az otthon természetes közege a nevelés alapjai lerakásának. Vallja, hogy az ember először gyerek és csak később válik hivatása "tanonccá"; mivel az erkölcsi szokások a gyermekkorban formálódnak és "tanonckodása" ideje alatt gyümölcsözőek lesznek, ezeknek az erkölcsöknek a fejlesztése gyermekkorban a legbiztosabb előkészület a boldog családi életre...

Pestalozzi véleménye szerint egyetlen gyerek sem válik olyanná, mint amilyenné lehetne. Akik gondozzák, nevelik, nem tekintik szívügyüknek a szeretet fejlesztését benne, valamint az intenzív intellektuális tevékenységet, amelyek harmónikus fejleszthetők a növekedésével együtt.

Azt vallotta, hogy amikor alkalmazzuk ezeket az elveket a gyermek fejlesztésében, nevelésében, különböző hatásokkal ki kell elégíteni a belső, veleszületett hajlamokat a szeretetre és aktivitásra. Ezek serkentik az önnevelésre, önfejlesztésre való adottságokat, képességeket.

Minden, ami inspirálja, serkenti a gyermeket, a környezetében megtalálható, szüleiben és hozzájuk fűződő kapcsolatában.

Ezek az otthoni kapcsolatok alkotják azt a központi erőt, melyre a gyermek szélesebb társadalmi környezete is felépül. -

A "Szemlélet és tapasztalat" című művében Pestalozzi biztosítja az otthoni nevelés sikerét ott, ahol szeretet, vagyis "szeretetre való képesség" megvan. Azt vallja még, hogy az a gyermek, akivel naponként, óránként kedvesen, szülői szeretettől eredő gondoskodással törődnek, olyan környezetben él, amely

ragaszkodásra neveli, segíti, és a benne felkeltett szeretet aktivitásra fogja készíteni. Amint egyre függetlenebbé válik szüleitől, és kevésbé lesz rájuk utalva, a szeretete és aktivitása arra fogja készíteni, hogy spontánul szolgálja azokat, akik korábban nevelték.

Pestalozzi a gyermeket olyan növénnel hasonlítja össze, amelyet egy házban tenyésztene, amíg kiültethető lesz a világba. Gondoskodni kell a gyermek fizikai, szellemi és erkölcsi fejlődéséről, azért, hogy felkészítsék a későbbi életre. Sokszor megjegyezte a nagy mester, hogy a gyermek első erkölcsi benyomásait az anyjától szerzi, a szeretet és hála különféle jeleiből, tapasztalataiból. Miközben a szülők a gyermekeket "kedves" viselkedésre szoktatják, óvják a tulzott engedékenységtől. -

Az előzőeket kritika helyett inkább alátámasztani lehet az elmúlt évtizedek társadalomlélektani kutatásaival, amelyek a gyermek anyjához való viszonyának "eddig-nem ismert" következményeire hívták fel a figyelmet. + "Kiderült, hogy az antiszociális serdülők s a bűnöző felnőttek között feltűnően sok az olyan ember, aki gyermekkorában anya nélkül vagy anyai szeretet nélkül nevelkedett.

Igy merült fel a lélektanban az a probléma, hogy hogyan fejlődik és milyen lesz felnőttkorában az az ember, aki gyermekkorában nem részesült megfelelő anyai gondoskodásban."

Az állatlélektani tapasztalatok, a hospitalizmus és a rejtett érzelmi elhanyagoltság vizsgálatai arra figyelmeztetnek,

+ Mérei Ferenc-V. Binét Ágnes: Gyermeklélektan. Gondolat. Bp. 1970. /9-37. old./

hogy a harmónikus fejlődésnek feltétele a kiegyensúlyozott gyermek-anya viszony. Az anya-gyerek ösztönhelyzet szükségleti feszültségének megélése az anyához való kötődés, biztonság. Karl Leonhard ⁺ az emberi élet legnagyobb ösztönkomplexumának tartja a szeretetet. Azoknak az érzelmeknek a kapcsolatait, amelyek az anyai szeretetet táplálják, kétségtelenül nagyon mélyben gyökereznek. Itt a vezető szerep a védelem ösztöne. Gondoskodik a gyermekről, a gondoskodás ösztöne szívesen fordul a gyermek felé. Az öröm megosztása az anyát szintén gyermekéhez fűzi. A szimpátiaérzés teszi barátokká az anyát és gyermeket. Sokszor lemondanak az anyák gyermekük kedvéért. Ilyenkor a szeretet motivumán kívül közrejátszik még a kötelességérzet, amely minden szenvedélyt legyőzhet, ezen kívül a gyermek iránti részvét.

Különösen erős lehet az anyai szeretet, ha a legtöbb gondot okozót szereti a legjobban. Ez azért van így, mert a beteljesedés és a csalódás váltakozásában az érzelmek felerősödnek.

Az említett legfrissebb vizsgálatok bizonyítják, hogy "természetesen nem feltétlenül a vér szerinti kapcsolat a lényeges, hanem az, hogy az anya szerepet betöltő személynek állandónak, azonosnak kell lennie: ő táplálja, gondozza a gyereket, ő játszik vele a legtöbbet, ő közvetíti annak a világnak a viselkedési szokásait, amelybe a gyerek beleszületett." ⁺⁺ Elengedhetetlen mindez a gyermekvédelemben.

⁺ Dr. Karl Leonhard: Biológiai pszichológia, Medicina K. Bp. 1968. /63-77. old./

⁺⁺ Mérei F.-V. Binét Á.: I. m.: U. o.

II. Az elhagyott, veszélyeztetett és bűnöző gyermekek, ifjak prevenciós-gyógyító neveléséről

"Ha a hűség és gondoskodás
kötelessége megkívánja, hogy
beszéljünk, akkor véték a
hallgatás." /Pestalozzi: Kristóf
és Elza. +/

Pestalozzi pedagógiai tevékenységét a kapitalista társadalom kialakulása idején fejtette ki.

Seidel írja a XVIII. századi viszonyokról: ++ "Egész Svájcban a XVI. század óta árnyékká süllyedt a demokrácia és az arisztokráciának adott helyet. A nép, a parasztok nagy tömegei politikailag teljesen jogtalanok voltak, a városok kicsikarták kezükből szabadságleveleiket és megsemmisítették azokat 1775-ben... A népnek éreznie kellett, hogy hatalom, kultúra, jövődelem mind a "másé"...

Szegénység, nyomor, tudatlanság nehezül az emberekre, koldusok rajai járják be a kantont, akiket azután időnként összefogdosnak, megkorbácsolnak, kiüldöznék... ebben az időben /XVIII. század második felében/ csak a viszonyok gyökeres megváltoztatásától, igazi forradalmi változástól lehet javulást

+ Zsengeri Samu: Pestalozzi Válogatott Pedagógiai Munkái.
Bp. 1882./Előszó: 1781. tél vége. Jegyzet 9. old./

++ I. m.: Kemény Gábor: A zürichi polgár. /U. o./Idézi Siedel művét: Der unbehanute Pestalozzi. Zürich. 1909.

várni. Az ellentétek is kirívóak voltak. A föld népe szegény, a városi lakosság viszonylagos jólétben, a föld népe zsarnoki uralom alatt, a városi lakosság demokratikus formák között. "

Pestalozzi falusi élményeiből fontos, - hiszen már kilenc éves korától szívesen játszott a falusi gyermekekkel -, hogy először itt tapasztalta a romlottságot, amelyet a gyári élet kezdett előidézni, különösen a szegényebb sorsu gyermekeknél. ⁺

Már korán - mondhatjuk - jelentkezett bátorsága mellett erős igazságérzete. "Az igazságtalanságot nem volt képes eltűrni. - jellemzi Földes Ferenc. Ha a gyengébb az erősebbtől elnyomott, úgy rendesen a gyengébbnek pártját fogta még akkor is, ha az ellenfél haragját vonta magára. Ha nyilvánosan elkövetett jogtalanság jutott tudomására, úgy mindaddig nem nyugodott, míg az igazság napfényre nem került és a jog győzelemre nem vezetett.

Erejének és győzelmének tudatában minden jogtalanságnak ellenállni és azt megakadályozni iparkodott..." ⁺⁺

"Vitam impendero vero" - az életet az igazságnak szentelni. ⁺⁺⁺ Ez volt vezető eszméje, amely prevenciós munkásságában konkrét formát öltött és figyelemre méltó ma is. Elgondolásai a nagyon jelentős társadalomtörténeti jelenségekben gyökereznek.

⁺ Zsengeri Samu; U. o. /Életéből; 355. old./

⁺⁺ I. m.: Földes Ferenc; U. o. /"Az ifjú Pestalozzi." Magyar Pestalozzi. 5. 1902. 29. sz. 119. old./

⁺⁺⁺ I. m.: Kemény Gábor; U. o.

Egyik művében, a "Schwanengesang"-ban olvashatjuk ⁺:

"A szabadság eszméi, melyeket Rousseau új életre keltett és ideális formában tárt elénk, megerősítették szívemben azt a vágyat, hogy nagyobb cselekvési teret találjak, amelyen hasznára lehetek a népnek.

Azok a fiatalkori eszméim, melyek kialakultak bennem arról, hogy ebben a tekintetben mi volna szükséges és lehetséges a szülővárosomban - arra birtak, hogy elhagyjam az egyházi pályát, amelyre ugyse volt hivatottságom, és megérlelték bennem azt a gondolatot, hogy a jogi tanulmányok folytatása olyan pályát nyitna előttem, amelyen előbb-utóbb alkalmam és módom volna befolyást gyakorolni Zürich városának, sőt egész hazámnak politikai ügyeire."

A politika élménye, "a politika szinte kora gyermekségtől fogva végigkíséri életét." - írja szintén róla Kemény Gábor. ⁺⁺ Három éves korában zajlott le a berni polgárok lázadásának leverése, és az ezt követő kegyetlenkedések. Tizenhárom évesen éli át Genfben, Zürichben Rousseau műveinek elégetését. Tizenöt évesen már részt vesz az ellenzéki mozgalomban. Az "álmodozó rajongás és a praktikus életszemlélet" különös szintézise bontakozik ki nála.

A XVI. század óta hazája, Svájc, központi és uttoró szerepet játszott a filozófiai gondolkodás, a társadalomtudományok fejlődésében is, hiszen Erasmus letelepedésé^{vel} Baselbe^t a humanizmus egyik fontos középpontjává tette ; Zwingli /Zürich/

⁺ Az Elemi Népoktatás Enciklopédiája /Szerk.: Kőrösi Henrik és Szabó László/. III. köt. P-Zs. 1915. /20-41. old./ idézi.

⁺⁺ I. m.: Kemény Gábor; U. o.

és Kálvin /Genf/ a reformáció egy-egy kiindulópontja.

A felvilágosodás eszméinek terjedése révén a társadalomtudományok virágzásának a második korszaka következett itt be. Hiszen Rousseau /1712-1778/ annak egyik legkiemelkedőbb képviselője. A pszichológiában Ch. Bonnet ért el fontos eredményeket, a nemzetközi jog terén pedig E. de Vattel /1714-1767/ emelkedik ki.

Lucien Goldmann⁺ a felvilágosodásról írt tanulmányt napjainkban. A felvilágosodás értékeinek a mai társadalomban való továbbélését boncolgatja, amely aktuális nagyon. Megállapítja, hogy "a felvilágosodás szellemét sugárzó individualista szellemi áramlatok mindig akkor voltak tartalmiak, amikor az általuk képviselt alapvető értékek: a szabadság, az egyenlőség, a tolerancia veszélyben voltak, még azokban a szituációkban, melyekben a társadalom egyezményesen elfogadta őket, formális jellegük került előtérbe. A jelenlegi történelmi pillanatban - hangzik Goldmann egyik legfontosabb közvetlenül hozzánk szóló figyelmeztetése - egyidejűleg figyelhető meg mindkét tendencia." Goldmann nagyon helyesen, a felvilágosodás kategóriális szerkezetét összeveti a kifejlődő árucseré szerkezetével. Bemutatja, hogy az árucseré hívja életre az ujkori polgári filozófiá két nagy áramlatát: a racionalizmust és az empirizmust; a felvilágosodás pedig nem más, - írja - mint e két irányzat szintézise. A racionalizmus és az empirizmus ugyanis csak látszólag zárják ki egymást, hisz közös alapjuk az árucseré aktusából kinövő individualizmus: az a meggyőződés, hogy az

⁺ Lucien Goldmann: L' illuminismo e la società moderna. Torino, Einaudi, 1968. - Valóság- Kritika, XIII. 1970. 4. sz. /105-106. old./ Írta: Kelemen János.

egyéni tudat a megismerés és cselekvés abszolút forrása.

Az individualizmus mellett a csereaktusra épül a felvilágosodás többi kategóriája is: a szabadság, az egyenlőség, az uni-verzalitás, a szerződés, a türelem és a tulajdon.

A felvilágosodás mozgalmanak két alapvető értéke a szabadság és egyenlőség, ezeknek összeegyeztethetetlenségében látja Goldmann a divergenciák egyik okát. A magántulajdonon alapuló individualista társadalomban a két érték közül bármelyiknek az érvényesítése a másiknak a korlátozását vonja maga után.

A felvilágosodás helyének megjelöléséhez a polgári társadalom történetében Hegel és Goethe felvilágosodás-kritikáját elemzi. Mindketten elismerve a XVIII. század eredményeit, de meghaladták a francia filozófiát a dialektika és a történelmi akció gondolatának érvényre juttatásával. Együttal csatlakoztak az európai tradíció egyik ágához, a Pascal-, Kant-féle dialektikus-tragikus világszemlélethez. Voltaire is ide sorolható, mivel nála az érzés akció /történelmi akció/ viszonya könnyen megoldható.

A felvilágosodás radikális szárnya az egyenlőség biztosítása érdekében nemcsak az egyéni szabadság korlátozását, hanem a magántulajdon eltörlését is követeli. Ez a szocialista gondolat előzményének tekinthető látszólag. A modern szocialisták viszont materialisták, ezért inkább a mérsékelt felvilágosítókhoz állnak közel.

A felvilágosodásnak egyik alapvető jellemzője a megismerés és értékelés elválasztása a modern természettudományokból eredő értékközömbösség következtében. Ez feltétlenül a felvilágosodás gyengéjét jelenti.

A felvilágosodás válsága a polgárság válsága és viszont.

Az individualisztikus koncepciókat az irracionalista miszticizmus és a dialektikus materializmus haladták meg: mindkét támadás a kapitalizmus nagy válságkorszakaihoz kötődik.

Goldmann világosan megmutatja a kapitalizmus antihumánus tendenciáit.

A francia polgári forradalmat előkészítő eszmék harca a nevelés terén is nyíltan fellép az elavulttal szemben. A polgári nevelés számos formájával találkozunk e korszakban, hiszen a humanisták és pedagógusok nem térhettek ki a társadalmi valóság elől.

Mindezek a haladó nézetek rendkívül hatottak Pestalozzira. Elméletében különböző szellemi irányzatok függenek össze, egészében értelmét a felvilágosodás szellemi strukturáján belül nyeri el.

M. A. Nexó "Emlékeim" című könyvében írja, hogy "A XIX. századot a gyermek századának nevezték... pedig valóságban egyetlen korszak sem volt oly gonosz a gyermekhez, mint az industrializmusé, mely végtére is -, hogy a gyermeket végképp ki ne irtsa - arra kényszerült, hogy önmaga ellen hozzon törvényt."

"A kapitalista társadalom gyermekvédelmi törvényei valóban nem az okokat kívánták megszüntetni, hanem csak a tünetet elkendőzni, éppen ezért intézkedései is legfeljebb a segélyezés szintjén mozogtak..." +

Pestalozzi "A körülmények alakítják az embert" jelszóval kemény bírálat alá veszi kora igazságszolgáltatását is. Ugyanazt hirdeti, mint a modern "kriminológusok": Beccaria és

+ Dr. Gayer Gyula: Gyermekvédelem a Tanácsköztársaság idején. Belügyi Szemle. VII. 1959. 1. sz.

a filantropisták a büntetési rendszerrel kapcsolatosan.

A "szocialista gondolat" előzményeképpen Pestalozzi kortársai-
nak nevelési nézeteivel vívott harcából, Rousseau, Schiller és
Goethe nézeteivel összhangban válik alapítóvá, a gyermekvéde-
lem "atyjává". +

Pestalozzi azt hirdeti: "hogy az egyénnek bűneiben a tár-
sadalom is bűnrészes, sőt gyakran a bűn nagyobb része a társa-
dalmat terheli, hogy a genesztevővel úgy kell bánni, hogy a
társadalmi életre ismét alkalmassá tihessük; hogy a büntetés-
nek olyannak kell lennie, hogy a büntettest megjavítsa. -

A fogház iskola legyen, mely visszatereli a megtévedt em-
bert arra az utra és abba az állapotba, amelyben volt megté-
velyedése előtt." ++

Ezek a sorok is világosan bizonyítják, az angol hatásoktól a

+ Dr. Ágoston György: Schiller az emberi egyoldalúságról és
teljességről. Pedagógiai Szemle. XVI. 1966. 1. sz. /20-30.
old./

Család és Iskola. XIII. 1962. 1. sz. /16-18. old./ "A kor-
szak és kortársak."

Török Endre: Goethe - a világnevelő. Család és Iskola.
XIII. 1962. 4. sz. /12-13. old./

Dr. Ágoston György: J. J. Rousseau: Köznevelés. XVIII.
1962. 12. /362. old./

++ I. m.: Az Elemi Népektatás Enciklopédiája.

kontinensen át hazánkig, hogy kiemelkedő, klasszikus. +

A különböző korok társadalmi-történelmi viszonyainak, sajátosságainak megfelelően történetileg is, hosszú ut vezetett el a magánjellegű büntetési rendszertől az állami büntetőigény kialakulásáig, majd az egyre differenciáltabb büntetőjogi következmények megállapításáig. Mindez a legujabbkori felismerés eredménye.

Ma más a büntetés céljáról vallott felfogás, mivel első-sorban nem a megtorló jellegen, a megbélyegzésen van a hangsúly, hanem a megelőzésen, a segítséren, a pártfogáson és az átnevelésen. ++

A büntetőjogi szankciók, a büntetések alkalmazása - mivel a halálbüntetés és a különböző testi büntetések; szabadságvesztés-büntetés; verbosszu, tálió, kompozíció; gyermekbántalmazások; testi fenytés, stb. - embertelen, céltalan, tehát a bünözés viisszaszorítására használhatatlan volt. Nem csökkentették a társadalmi rendet veszélyeztetők, támadók számát.

A humanum gondolata, elve új irányt szab, és szelidülnek az alkalmazott büntetési fajták, majd áthatja az egész büntetőjogot és intézményrendszerét.

Előzményként Voltaire harcát kell megemlítenünk, aki irodalmi eszközökkel, az elsők között emelte fel szavát a

+ Karácsony Sándor: "A nekünkvaló Pestalozzi." Embernevelés 2. 1946. 1-2. sz. /1-10. old./

++ Vermes Miklós: A szociálpolitika szerepe a bünözés elleni harcban. Xv.1972. 3. /1-7. old./

XVIII. század legnagyobb "justizmord"-ja ellen, 1761-ben. ⁺

Cesare Beccaria /1738-1794./ kitűnő matematikus, közgazdász és jogász, Voltaire hatására az egész korabeli büntetőjog reformját követeli. Így őt a "Nullum crimen sine lege" és a "nulla poena sine lege" elvek atyjának tekinthetjük. Elítéli a kínvallatást, a halálbüntetést és a vagyonelkobzást, vagyis a jogi mezbe öltöztetett igazságtalanságot. Elhatározta, hogy az emberi méltóság, szabadság és egyenlőség biztosítására - szerinte alkalmas - jogi, büntetőjogi rendszert dolgoz ki. Így felkérésre, mint a "Caffé" Társaság tagja, lelkesen megírta korszakalkotó hatású, "Dei delitti e delle pene" /Büntett és büntetés/ című művét.

Beccaria a bűncselekményt társadalmi jelenségnek tekinti, a büntetőjogot új alapokra fekteti, új, tudományos elveken nyugvó kidolgozása önmagában megoldás lesz az elnyomással, az igazságtalansággal, az embertelenséggel szemben. Törekvései kora-társadalmilag korlátozottak voltak, de felbecsülhetetlen értékű kezdeményezést adott a büntetés társadalmi /elméletben és gyakorlatban egyaránt/ megoldásához.

A legtisztább humanizmus általi eszméi hatással voltak saját korára, a forradalmi Franciaország jogalkotására, - így Svájcban, sőt Magyarországon is hatottak. ⁺⁺

Elvei tért hódítanak Angliától Oroszorszáig, és az emberi szabadságjogok törvényes, intézményi védelme.

⁺ Kádár Miklós /Cesare Beccaria: Büntett és büntetés. Akad. K. Bp. 1967. Az állam- és jogtudományok uttörői, 6./ bevezető tanulmánya alapján.

⁺⁺ I. m.: Kádár Miklós; U. o.

Dr. Pál László írja róla, hogy "elsöprő bírálat alá vette a feudalizmus büntetőjogi, büntetési rendszerét; olyan intézkedést követelt, amelyben a büntetés arányos az elkövetett bűntettel és javító tendenciák is érvényesülnek a büntetésben." Azt vallotta, hogy "amely büntetés nagyobb, mint a közjólet fenntartásának a szükségessége, az természeténél fogva igazságtalan." +

Kiegészítésképpen Beccaria 1764-ben megjelent legjelentősebb idézett műve, tudománytörténeti jelentőségén kívül forradalminak nevezhető. Nemcsak, hogy a humánus célját szolgálja, de még ma is megtermékenyítő hatása, különleges hely illeti a büntetőjoggal kapcsolatosan. A jog társadalmi termékjellegét felismerve, - nem a jogból magyarázta a jogot - felépítményjellegéből indult ki.

Elveiből tükröződő álláspontja - természetesen - a marxista, materialista világnézet szemszögéből megalapozatlan, de keletkezésekor, a XVIII. század elején fáklyát jelentett.

Jelentőségét csak aláhuzza, ha kiemeljük tanítását a megelőzésről: "Minden jó törvényhozásnak ez a célja. Művészet az emberek boldogságra vagy a legkisebb boldogtalanságra vezetése... helytelenek az eszközök... - mondja.

...a bűncselekmények megelőzésének legbiztosabb, de legnehezebb eszköze a nevelés tökéletesítése; tulságosan terjedelmes téma ez, ...olyan téma, amely nagyon is belső összefüggésben áll..." ++

+ Dr. Pál László: Pestalozzi kriminálpedagógiája. Pedagógiai Szemle. 1965. 10. sz. /924- /

++ I. m.: Cesare Beccaria: Büntett és büntetés. Akad. K. Bp. 1967. XXI. Miként kell megelőzni a bűncselekményeket? /134-140. old./

A fáklyát Beccariatól Pestalozzi átvette és továbbfejlesztette.

Korának bűnözési statisztikája emelkedett, tömegjelenséggé vált. Ez a társadalmi valóság empirikus vizsgálódásokra készítette, és arra törekedett, az volt a fő célja, hogy a "legnehezebb eszközt, a nevelés tökéletesítését" egyeztesse a "büntetőjogi büntetéssel". +

Célkitűzését segítették a filantropisták által új módon megfogalmazott eszmék, a pedagógia, a nevelés és a büntetés összehangolására. Basedow, Villaume, Salzmann, Hensinger, Campe - alapvetően Rousseau, valamint a XVIII. század végi németországi "humanus" mozgalom hatására; Felleptek a feudális büntetési módszerek ellen, pl. a testi fenyték elvetéséért. "A büntetés szerintük nem egyoldaluan felelősségrevonást, hanem segítséget, a baj okának feltárását és az újabb elkövetés megelőzését is jelenti." -

"Sokan vannak a pedagógia történetében, akik Rousseau követőinek tartják magukat, Rousseaut írják zászlajukra, de mit sem értenek pedagógiájából. Ilyenek mindjárt a német filantropisták. Basedow, Campe, Salzmann, akik Rousseaut kívánják népszerűsíteni, de meghamisítják őt. Mint ismeretes, Rousseau képzelte neveltjét gazdag családból választja, de csak azért, mert "egy áldozatot így mindenesetre kiragadunk az előítéletek világából." Basedow ezt a választást viszont úgy értelmezte, hogy kizárólag csak a gazdagok nevelésével kell törődni, és Rousseau pedagógiájában csupán eszközt látott arra, hogy "a rendkívül értékes réteg" gyermekeit gyakorlatiasabb nevelésben részesítse.

+ Dr. Pál László; I. m.: U. o.

De nem értik igazán Rousseaut a XX. sz.-i követők sem, akik a pálgári "új nevelési mozgalom központjának, a genfi Rousseau-intézetnek jelmondatában: - látják Rousseau pedagógiájának lényegét, miközben teljes közömbösséget tanusítanak a pedagógia társadalmi-politikai tartalma iránt. ⁺ /Érdekes összehasonlítás, hogy Beccaria kiindulásul felhasználja Rousseau elméletét, de nem teszi magáévá, így alapvető az eltérés nála a rousseau-i koncepciótól. A megelőzés kérdésénél példának hozza a "férfiut".⁺⁺ Differenciálva külön választhatjuk, hogy korábban már, Comenius, Ratke és Franke, felléptek a testi fenytés, az egyoldalú, túlzottan szigorú büntetés ellen; viszont a filantropisták a büntetendő cselekmény okait kutatták. Rousseau tételéből indultak ki, hogy "... nincs eredeti romlottság az emberi szivekben, nincs egyetlen hiba sem benne, amelyről ki ne lehetne mutatni, hogyan és milyen úton került az oda."

Pestalozzi "humanitásának", a gyermekek védelmét szolgáló tevékenységének fontos tételévé vált a haladó eszmék hatására: "a megelőző-büntető-javító nevelés" alkalmazása az okok ismeretében. ⁺⁺⁺

1792-ben tanulmányutat tett Németországban, hogy megismerje Basedow és Rochow mintaintézetét. Nagy hatással volt rá, hogy megismerkedett az akkori Németország legkiválóbb egyéniségeivel, Wielanddal, Herderrel, Klopstockkal és Goethevel. ⁺⁺⁺⁺

⁺ Dr. Pál László; I. m.: U. o.

Ágoston György: J. J. Rousseau születésének 250. évfordulójára. Köznevelés, XVIII. 1967. 12.

⁺⁺ I. m.: Cesare Beccaria; XII. U. o. /139-140. old. /

⁺⁺⁺ Dr. László: I. m.: L: lábjegyzet irodalom-utalásai: Dr. Kármán Eleméernél; Borbély András-Durkó Mátyásnál.

⁺⁺⁺⁺ Az Elemi Népoktatás Enciklopédiája. III.
I. m.: U. o.

A "világnevelő" Goethe, az ember emberré válását szolgálta. "Ismerte kortársa, Pestalozzi pedagógiai rendszerét, s abban éppen azt becsülte nagyra, hogy az egyéniiség természetere épít és azokra a jótulajdonságokra, amelyeket a gyermek mint lehetőséget hoz magával. Az egyezett a saját felfogásával.⁺

Pestalozzi nevelői tevékenységében harmónikusan valósul meg kora harcainak sajátossága, és Rousseau és Goethe nézeteivel való összhangja.

"Ha az embereket csak úgy vesszük, amilyenek, akkor rosszabbakká tesszük őket; ha úgy foglalkozunk velük, mintha azok lennének, akiknek lenniük kellene, eljuttathatjuk őket oda, ahová őket juttatni kell!"

Goethe ⁺⁺

⁺ I. m.: Török Endre; U. o.

⁺⁺ I. m.: Török Endre; U. o.

1. Hogyan válnak bűnözőkké? - oktatás

"Aki a hibázónak körülményeit nem ismeri s maga nem látja, miképpen került az illető hibába; aki nem tanusít a hibás iránt szeretetet és jóakaratot, éreztetvén vele, hogy az, amit neki mond, tiszta igazság és könyörület: az nem javíthatja meg a hibás embert." +

Pestalozzi

"Nem mindig könnyű megállapítani, hogy milyen hajtóerő határozza meg az idők embereinek a bűnözőkkel szembeni magatartását." - írja Dr. Franz Zeigner: Pestalozzis Kriminalpädagogik című művében. ++

Bevezetőben először is összegyűjti az alapfeltételeit a társadalom bűnöző iránti érdeklődésének felkeltéséhez: "a racionalizmus öröksége az utókor számára, az emberbaráti humanitás ideálja, és ezzel fonódott össze a rousseau-i hit az ember veleszületett jóságáról." A személyiség kultuszának következményeképpen meg kellett, hogy változzon a bűnözőhöz és a bűntetthez való viszony.

+ Pestalozzi: Kristóf és Elsa. I. /281. old./

++ Dr. Franz Zeigner: Pestalozzis Kriminalpädagogik, - Pestalozzi büntetőjogi pedagógiája. 9. 1. /Langensalza-Berlin-Leipzig/.

Akkoriban számos epikai, drámai műben ábrázolták a költők, de legtöbb esetben csak átmeneti vonzódásról van szó a lelki rendellenességek iránt. Lényeges viszont szinte minden műben "a tettes felé fordulás és a tett mind belső, mind külső okainak megértésére és terjesztésére irányuló kísérlet."

Ez széleskörű mozgalom volt, mégis alig érződött a büntetés-végrehajtás gyakorlatában. A "börtöngondnokok" szerint ez érvényes Pestalozzira is.

Megállapítja, hogy Pestalozziban a kor törekvések egyirányu erőkkkel egyesültek, amelyek személyiségsajátosságaiból erednek.

Ugyanazok az ösztönzések vezették, alapozták meg F. Zeigner szavaival - "szociálpedagógiai munkáját", mint amelyek töprengésre indították a bűnözés elleni harccal kapcsolatosan és a foglyokkal való bánásmódot illetően.

Az egyik ösztönző az a tudat, hogy mint ember, eszköz a "nyomor csökkentésére." A másik a szeretet-teljes bánásmód, mivel az "erőszakkal tönkretett természetük és feldult életük helyreállítására még több kiméletre, emberies bánásmódra és szeretetre van szükségük, mint a legsúlyosabb betegeknek." ⁺A szeretetteljes bánásmódot tartja a pedagógiai ráhatás legszükségesebb feltételének.

A foglyokkal szemben nem mint bíró, és nem mint a büntetés végrehajtója, hanem mint pedagógus lép fel, nem mint az igazságszolgáltatás, hanem mint a szeretet képviselője. Az igazságszolgáltatást nem tartja Pestalozzi a pedagógiai cselekvés megfelelő alapjának: "A "földi" igazságszolgáltatás összetör,

⁺ Dr. F. Zeigner idézi: Jubileumi Kiadás - Pestalozzi; II.

szétmorzsol és öl; sirassátok meg a nyomorultakat és minden embert, aki az igazságszolgáltatás kezébe kerül..." +

Az ember tisztelete egyik előfeltétele a bűnözővel szembeni magatartás elfogadásának. Ez az előfeltétel egyuttal a pedagógiai cselekvésnek legfontosabb eszköze. Pestalozzi ugyanis megvan arról győződve, hogy nemes bánásmóddal a legérzékletlenebb és legkeményebb embereknél is elérhetjük, ha nagyon kiméljük becsület- és kötelességérzetét, hogy az is megváltoztassa embertársaival szembeni magatartását, hogy az emberiesség felemeli a lelket, különösen ha nyomorban élő emberrel szemben alkalmazzuk. ++ A bűnözővel szembeni alapvető magatartás tehát semmiben sem különbözik attól, amelyet Pestalozzi, mint pedagógus emberrel szemben általában elfogad, jónak lát.

Ez a szeretetet hangoztató vagy követelő magatartás Pestalozzinál a kollektív véték tudatából származó ösztönzésekkel párosul, és úgy tűnik, hogy a bűnrészek kötelessége, hogy segítsenek a szerencsétlen áldozatokon.

Míg a szociális nevelőmunkát Wichner úgy határozza meg, mint a gyógyultak munkáját az elvetemültekkel szemben, Pestalozzira találóbb a héberekhöz írt levélből való ige: "Gondoljatok a megkötöttekre, mint a velük összekötöttekre." - jellemzi ezzel az amerikai Hastings H. Hart. +++

A bűnrészségről való meggyőződés következményei: mind az egyén, mind a társadalomra nézve a törvényszegővel szembeni magatartás teljes megváltozása, és olyan élet kialakításában való együttműködésre való felhívás, amely életben valódi emberiesség uralkodik.

+ Dr. F. Zeigner idézi: Pestalozzi - Jubileumi K. II. 241.

++ Dr. F. Zeigner idézi: Pestalozzi - Jubileumi K. I. 138.

+++ Hivatalos német tudósítás 1926. Seiffarth K. 308.

A kollektív vétkekkel nem hatálytalanítja Pestalozzi az egyéni vétkeket, különben ugyanis el kellene törölnie a halálbüntetést. A szeretet és az általános felelősség elveinek feltétlen radikális keresztülvitele megkövetelné és lehetővé tenné, hogy ne alkalmazzunk ilyen büntetést. - írja Zeigner.

Pestalozzi azonban megtartja a büntetést.

Például a "Lénárd és Gertrud" című regényének várura, Arner, tudja, hogy miben vétett háza népével a helytartó alattvalói ellen, és mégis megbünteti Hummelt. -

Bűncselekmény és közönséges társadalmi vétkek között, Pestalozzi szilárd meggyőződése szerint szoros kapcsolat van. ⁺ A gyermekgyilkos asszony természetével ellenkező minden erkölcs, szokás és törvény megsemmisítő hatására gyilkol, ezért nem lehet felelőssé tenni. Mégis megbüntetik!

Dr. Pál László problémafelvető, már ismert cikkében, Pestalozzi "szemléletében" központi kérdésként emeli ki a bűnöző ember megértését. Ehhez szükséges, hogy a bűnözőt sokszor egy egész életutat átfogó folyamatban szemléljük. Ennek első szakasza a bűnözés indítékainak kialakítása; majd beékelődve a büntett elkövetésének és az ítéletkiszabásnak mozzanata; a befejező szakasz pedig a bűnöző reszocializálását jelenti. Pestalozzi a társadalomra veszélyes cselekvést elkövetett embert így vizsgálta. Konceptiójában a megismerést kiterjeszti a bűnöző egész életének alakulására, fejlődésére; megismeri cselekvésének rugóit, - különös tekintettel az elkövetett társadalomra veszélyes cselekedetekre.

⁺ Dr. F. Zeigner; U. o. Jubileumi K. VII. 162.

Pestalozzinál ezen a téren, központi helyet foglal el a bűnözés okainak kutatása, megismerése. Ezt Arner szavaiba adja re-gényében: "Magam is mindent el fogok követni, hogy nyomára jussak azoknak a körülményeknek, amelyek bűnözésre csábítottak téged, és amelyek népemből másokat is hasonló szerencsétlenségbe sodorhatnak." +

Azt is kiemeli Pál László, hogy Pestalozzinál az okkutatás azért lényeges, hogy a bűnözést, mint társadalmi jelenséget megmagyarázhassa; másrészt a bűnözés okainak ismeretében individuális és standard programot, leghatásosabb módszereket és eszközöket dolgozhasson ki.

- Az okkeresésben, elsősorban, a bűnözők anyagi-gazdasági körülményeihez jutott el; ezeket az objektív okokat/az anyagi léthez szükséges javak hiánya, a nyomor, a nincstelenség - "szegénység"; alkoholizmus;/ tartotta alapvetőbbeknek. Másodszorban az elkövetők személyiségében rejlő okok; a káros hatást gyakorló baráti környezet problémája; szubjektív okok /az anyagi haszonszerzésre törekvés; akaratgyengeség és befolyásolhatóság; bosszu;/ - gyűjtötte össze ezeket dr. Pál László.

Dr. F. Zeigner szerint a bűnössé válás utolsó okait nem derítette ki, nem tárta fel Pestalozzi. ++

A megismert források: Az első - Zeigner szerint - a bűnözővé válás lelki és szociológiai okai. Ennek feltárására és kutatá-

+ Idézi Dr. Pál L.; Pestalozzi Válog. M. I. 283. old. /Tankk. 1959. Bp./

++ I. m.: F. Zeigner; Bevezetésben.

sára példa a Lénárd és Gertrud 4. részében Arner esete, Hummel felügyelő történetében. - Részben még az emberi természet mélyén rejlenek a gyökerek a bűnözésre. - A társadalmi életre nevelés után az előbbi életformákba való visszaesés bűnözésre vezet. - Az ember természeténél fogva önző, csak a közösségen belül válhat az önzés a bűnözés okává. - Az ösztönök rendezetlensége bizonyos, a társadalmi életben elfojtott ösztönök mértéken felüli tulszárnyalása, a szenvedélyesség visz a birói szék elé. -

Pestalozzi azonban a "zürzavarok okait" mindenekelőtt az ember jogos szükségletei, ösztönei hiányos kielégülésében látja.

Felismeri világosan a szegénység és bűnözés szoros összefüggését, de véleménye szerint nem szabad tulbecsülni. Például a "Lénárd és Gertrud" című, fő művében, Hummel - Josef és Wüst eseteiben leírja a bűncselekményt, de az okokat is kutatja. + Azt is meglátja, hogy a legszegényebbek konyhájáról jön a segítség. Mégis egyik legfontosabb feladatnak tartja a nyomor elleni harcot. Ezt a regénybeli Bonnal társadalmának, lakosságának pénzügyi, gazdasági emelésével mutatja be.

A bűnöző személyében és társadalmi környezetében rejlő okok együttes, kölcsönhatásukban történő vizsgálata lehetővé tette, hogy megismerje a bűnözés valóságos okait, az anyagi lét megalapozottságának hiányát kiemelve. Ezeknek ismeretében tudományosan kidolgozza a prevenció feladatait. ++

+ pestalozzi Válogatott Művei. I. /Wüst esete: 173-177; 268-270.o.; Josef esete: 147-150. és 192-196.ol.; Hummel esete: 263-267.o./ Tankk. 1959. Bp.

++ I. m.: Dr. Pál László; U. o.

Különösen figyelemre méltó a kis Rudeli bűnesetének elemzése: ⁺ Történetének középpontja a folyamatosan elkövetett burgonyalopás.

"Rudeli burgonyát lopott a szomszédos kőművesek kertjéből. A halálos ágyán fekvő nagyanyó észrevette - amint az ágya mögé bujva - kisebb testvéreivel megosztotta. Halálos óráiban is Rudeliért aggódott. Rudit - Rudeli apját - arra kérte, hogy az okozott kárt térítse meg, Rudeli pedig kérjen bocsánatot a kőművestől. Rudelivel megígértette, hogy "többet nem lop, még ha éhez is."

"Ó nagyanyó, nagyapó! Nem fogok lopni, többé, ha éhezem is, nem akarok lopni többé." - tett eleget a kérésnek a kisfiu, Rudeli.

Rudi, az apa, pedig a kőműveshez ment, és így szólt: "Ó, Gertrud! Nagyon szerencsétlen vagyok... el kellett jönnöm hozzátok, mivel Rudeli többször burgonyát lopott földetekről... Nagyon sajnálom, hogy most nem téríthetem meg neked, de szívesen dolgozom érte pár napig. Bocsáss meg nekünk! A fiu nagy éhségében tette." -

A bűnelkövetés alapvető oka itt, hogy a nyomorban szülő családi otthon nem tudta kielégíteni a kisfiu táplálkozási szükségletét. Éhségtől indítva követte el tettét. A fő probléma ebben, hogy a kisfiu megszokhatta a tolvajlást, és bűnözővé válhatott. A "megígértetése" az újabb esetek elmaradásának a nagyanyó részéről, csupán periférikus jellegű. Pestalozzi jól látta, hogy a megelőzéshez ez nem elég. Sokkal jelentősebb, hogy az apa munkát kapott, és biztos keresetével megala-
pozhatta a gyermek gondozását, ápolását. A családi nevelésre

⁺ Pestalozzi Válog. M. I. /162-163; és 168. old./

is szép példa, - nemcsak a nagyanyó erkölcsi intelmei - hanem a nevelés objektív feltételeinek megteremtésével a bűnelkövetés megelőzése. A gondozás, ápolás és nevelés megalapozásának felismerése nagy érdeme Pestalozzinak a "prevenciós" tevékenységben. Megteremtődtek a reális lehetőségei annak, hogy a "büntett" nem ismétlődik meg. A nevelés tehát csak akkor lehet eredményes, ha az anyagi lét szükségletei is biztosítottak.

Milyen jogosultsága van akkor a büntetésnek? - teszi fel a kérdést Pestalozzival Zeigner. ⁺

Még hangsúlyozottabb Pestalozzi-példa a "Törvényhozás és gyermekgyilkosság" /vagy A törvényhozásról és gyermekölésről/ című tanulmánya. ⁺⁺

A hazai közvélemény előtt nem eléggé ismert munkája ez a nagy "mesternek", mivel az eddig kiadott válogatások mellőzték ilyen jellegű tevékenységét. Teljes fordításában rendelkezésünkre állva, érdemes néhány vonatkozását munkánkban kiemelni:

A tanulmány háttérében Anna Werner áll, a magzatölés miatt halálra ítélt hajadon, kinek ítéletét később tíz évi fogságra változtatták.

"Esetek:- véletlen eset: Anna azt vallotta, hogy vasárnap reggel szülési fájdalmakat érzett. Hívta a gazdasszonyát és elmondta neki, hogy szörnyű fájdalmai vannak, hogy alig tudja elviselni azokat. A háziasszonya azonban megszidta, gunyolta, átkozta, és mondta, hogy miért nem ment már el éjjel. - Azután

⁺ I. m.: Dr. F. Zeigner; Bevezetőben.

⁺⁺ Pestalozzi: "Über Gesetzgebund und Kindermord." H. Pestalozzi: Gesamelte Werke /Rascher Verlag, 1946. Zürich/. 7. köt. /121-396. old./

Anna elment, nagyon félt, saját maga megszülte a gyermeket és azt állította, hogy nem ölte meg erőszakkal, hanem nem kapta meg a kellő segítséget!"

Az akkori társadalmi szemlélet lehetővé tette az ilyen kegyetlenségeket. "Atyák és népek! - így kiált fel Pestalozzi:

Ha törvényhozások felháborítja szigorával az emberiség érzéseit, akkor törvényeitek 10 bűncselekményre ösztönöznek egy helyett, amelynek azután véget vetnek, legyőznek. Ez éppen olyan igaz a közönséges életben, mint a törvényhozásban...

A közönséges életben annak az alapelvnek - hogy az emberi érzést kimélni kell - megfigyeléséről olyan feltűnő eredményeket láttam, hogy a világon semmi sem lesz képes ez irányú meggyőződésemet megingatni; és az embernek az igazság és erény iránti kiolthatatlan belső érzékenységébe vetett hitet kioltani belőlem. Ezeket a hatásokat láttam a legalsó néprétegekben - láttam a legelvetemültebbeknél és legkeményebbeknél - a világtörténelem minden népi eposzban igazolja ezt az alapelvet, - a nép vezérei mindnyájan ismerték, alkalmazták, de nagyon soknál, természetesen, a végcél tévedés és bűn. - ...

De az embernek jog és kötelesség, erény és bölcsesség iránti érzékenysége, fogékonysága kihal és megszűnik, ha az ember maga körül csak a gonoszról, kegyetlenségről, a kötelességről való elfeledkezésről, a hűtlenségről, önzésről és az erőszakoskodásról való benyomásait látja. - ...

...határtalanul nő a nép bűnössége, mert naponta egyre kevésbé bánnak kiméletesen a benne romlatlan gyengéd emberi érzéssel és naponta egyre kevésbé kísérlik meg, hogy benne a

minden emberben meglévő nagynak és jónak csiráit felemeljék.”⁺

Pestalozzi teljes egészében érezte ennek a társadalom-szemléletnek és magatartásnak szégyenletes és igazságtalan voltát. - írja Kemény Gábor.⁺⁺ Ebben a művében is a "nagy nevelő genius" szól az egész gondolkodó emberiséghez. Fehérvári Gyula⁺⁺⁺ megállapítja, hogy ez a tanulmány "vádirat az álnok és hazug társadalom ellen, amely az igazság mezébe öltözve vérpadra hurcolja a szerencsétlen leányanyát, midőn ez a társadalom elől menekülni próbálkozik és megöli ujszülött gyermekét. Tudományos módszerességgel vizsgálja és keresi a társadalom e fekélyének okát és gyógymódjait, azonban a hideg ész-okokat állandóan izzásban tartja és fel-feltör rajtuk keresztül a felháborodás lángja. Lehet, hogy elgondolásainak egy része ma már anakronizmusnak látszik, de nagy erőssége a műnek, hogy mulhatatlan értékű kulturtörténeti és lélektani mozzanatokban bővelkedik. Ami Pestalozzi korában nagyon szembeötlő volt, mert az áldozat vére ezek szemeláttára ömlött ki a piac terén, talán még mindig nem mult el nyomtalan, talán modern formáiban még mindig él! Szüntessük meg a bajt gyökereiben - mondja Pestalozzi, szüntessük meg azokat a körülményeket, amelyek miatt az

⁺ "Törvényhozás és gyermekgyilkosság"-ból részletek. Seyffarth Kiadás alapján idézi F. Zeigner. Ü. K. /362-364. l./

⁺⁺ I. m.: Kemény Gábor: A zürichi polgár. Embernevelés, 2. 1946. /1-2. old./

⁺⁺⁺ Pestalozzi: Törvényhozás és gyermekgyilkosság című szociálpolitikai műve befejező részlete. Megjelent Fehérvári Gyula fordításában: Embernevelés, 2. 1946. 1-2. sz. /25. old./

ilyen szerencsétlen helyzetbe került lány, az örület határán, testének magzatát gyilkos módjára megölni kényszerül és csak ezután szóljon a törvényhozás. A halálos ítéletet a legmesszebbmenően elítéli, és szinte úgy érzi, hogy amíg a társadalom meg nem változik, ítéletet mondani nem is lehet. Kétségekkel eltelve teszi fel a mű utolsó fejezetében a kérdést:

Ezek után mi történjék velük?"... -

Pestalozzi ennek a bűncselekménynek, mint tömegjelenségnek, az okait kutatva rámutat, hogy nem egyoldaluan a személyükben rejlő, hanem alapvetően a társadalmi környezetben lévő okok, az anyagi lét szükségleteinek hiánya játszott szerepet tettük elkövetésében. A feudális nézeteket hirdető, feltörekvő, képmutató burzsoáziát ülteti a vádlottak padjára, és éles bírálatot mond erkölcsük felett, - értékeli szintén dr. Pál László. +

E bűncselekmény "forrásait" a következőkben jelölte meg:

1.: A csábító fiatalemberek hűtlensége és csalása. - Ezt tartja az első és legfontosabb oknak. Szerinte az "erkölcsi bíróságok" ügykörébe tartozik az ilyen eset, és jellegükénél fogva ezeket a bíróságokat meg kellene fosztani a tulajdonképpeni büntetőjoguktól, és annál több javító-oktató-nevelő belső erővel kellene őket ellátni.

Viszont - mondja Pestalozzi, a megjátszott csalás kétségtelenül a nyilvános bíróságok ügykörébe tartozik, és ilyen esetben a törvénynek komoly hatalmat kell adni, hogy a csalást megbüntessék, amelyik igen gyakran a gyermekgyilkosság oka. Ebben az esetben az illetőt meg kell büntetni erkölcsi és vagyoni helyzetére való tekintet nélkül.

+ I. m.: Dr. Pál László; U. o.

Az igazságszolgáltatás saját kötelességei ellen cselekszik, ha a lányokkal szemben előítélettel és a fiukkal szemben elnézően viselkedik. Az ilyen esetek az igazságosságba vetett általános bizalmat megrendítik és több szerencsétlen nő hasonló esetben a gyermekgyilkossághoz folyamodik. - Mivel a megcsalt nő nem remélhet a csalótól segítséget, azután gyilkol. A törvénynek a férfiak csalásait kellene szigorubban büntetni. Meg kellene változtatni a törvényeket! ... Ugy megváltoztatni, hogy a szegény, elcsábított leányok ne hogy igazságtalanságot kapjanak, jogaikban ne hogy megrövidíttessenek! /Pl.: A leány, a nő bizonyos hónapokon belül jelentse be terhességét; célja: a házasságon kívüli gyermeknek az apa biztosítása, hogy a nő ne jusson nyomorba a férfi csalása miatt. Ha nem jelenti be, nem törődnek vele./Minden csábítás férfibűn! - írja Pestalozzi, és törvényt javasol, hogy a gyerek apja biztosítva legyen. -

2.: A törvénytől, a büntetéstől való félelem. - Ez akkor következik be - mondja, ha a büntetőtörvények nyilvánvalóan igazságtalanok, és szükségszerűen az igazságtalanság érzését keltik... Ha nem védi meg a nőt a törvény, a szerencsétlenség érzését kelti benne. Javasolja, hogy az ezzel kapcsolatos családokat büntesse a törvény, és az "apa" kötelezően fizessen az "anyának", hogy nevelhesse gyermekét. -

3.: A szegénység. - Költői képekkel, leírásokkal szól Pestalozzi a gazdagságról és szegénységről. Szerinte kétféle szegénység van: az egyik nyugalmat, türelmet, erényeket ad az embernek, hogy legyőzze a nehézségeket; a másik kétségbeeséshez vezet. Eseteket mutat be az éhező gyermekről, az özvegyasszony sorsáról, stb.-ről. Leír egy bírósági tárgyalást, egy börtönbe került leány-anyáról, aki azért került oda, mert a Szajnába dobta gyermekét.

A "Párbeszéd" pszichológiailag is nagyon érdekes:

"bíró: Miért van a börtönben?

lány: Keresztényellenesen cselekedtem, saját husomat és véremet elherdáltam.

bíró: Mit akar ez jelenteni?

lány: Szajnába dobtam.

bíró: Hol?

lány: Előtte megszoxtattam, tisztába raktam, de csak sirt, tovább éhezett. Miután beledobtam, térdig belementem, hogy kivegyem, de nem tudtam megtalálni, mert sötét éjszaka volt.

bíró: Biztosan részeg volt, mikor elkövette?

lány: Hosszu ideje már, se nem ettem, se nem ittam.

bíró: Miért nem maradt otthon? /Miért bolyongott a város falain kívül?/

lány: Mert senki sem akart befogadni szégyenem miatt!" -

Pestalozzi javaslata többek között a "jótekonyság"...révén a szegények megsegítése. Védelmet, emberséget, igazságosságot nyújtó törvényeket sürget, amelyek az okokat is tisztázzák. -

4.: A városi, uradalmi szolgáló lányok kiszolgáltatott helyzete. Védelmükben még szigorubb törvényhozást javasol. /Érdekes itt, a drasztikus hangnem és bánásmód kedvezőtlen hatásának kiemelése./ -

5.: Félelem a szülőktől, rokonoktól, gyámoktól. - Nem helyesli az olyan családi életet, megveti, amelyben számtalan leánytól azt követelik, hogy egész nőiességét a családi igényeknek áldozza fel. Itt felhívja a szülőket arra, hogy szerezessék a gyermekeiket, ez legyen a céljuk!

Vallja, hogy elsősorban a szülőknek a feladata, hogy a gyermekeik ne féljenek tőlük,...és mindenképpen a család feladata segíteni a bajbajutottakon... - 6.: A képmutató, álszent erköl-

csősség. - Az igazi emberbarátnak ilyen helyzetekben kigyóraszságra van szüksége. - mondja Pestalozzi. - 7.: Előző bűnök belső és külső következményei. "- Pl.: Amikor a nyomor, - amelyik a bűn következtében állt elő, - gyilkossághoz vezet. /Főleg a nők nyomorúságáról beszél; nők általi gyermekölésekről./ Más esetekben a bűn következményei bizonyos érzéketlenséget eredményeznek, az emberiesség érzését elapasztja az emberben." Ez dupla forrásnak számít, Pestalozzi szerint. Javasolja, hogy megfelelő törvények biztosítsanak megfelelő körülményeket. Egyedüli kivezető ut a szellem megneemesedése, a büntető törvények megváltoztatása, a rendőrség beavatásával... javasolja. - 8.: A gyermek megszületésének órájában a külső körülmények. - Ha a szülőnek /anyának/ nincs meg a biztonsága, dühöngő lesz, állattá válik, elembertelenedik. Minden, - amit cselekszik -, állati cselekvésre válik. - írja Pestalozzi végül utolsó okként.

Mindezekből a forrásokból azt a következtetést vonja le, hogy a férfi és a nő magatartásának egyaránt következménye a gyermekgyilkosság, ha megtörténik. Más személyeknek a felelősségét is látja benne. Harmadik tanulság, hogy az okok rendkívül bonyolultak és összeszövődték, tehát nemcsak egyik vagy másik, hanem több együtt.

Törvényjavaslatai a leányanyák érdekében: érdekesek, akkor "ujak" voltak. *

Összefoglalva a "Törvényhozás és gyermekgyilkosság" című írásában Pestalozzi azt mondja, hogy az államnak nincs joga megbüntetni a gyermekgyilkos asszonyt. Büntetés helyett követeli, hogy szüntessék meg a bűncselekményre vezető körülményeket és

* Az "Über Gesetzgebung und Kindermord"; Pestalozzi; Gesamelte Werke /Rascher Verlag, 1946. Zurich./ 7. kötet. /121-396.old./

megelőző nevelést követel. ⁺ / Éles bírálat, a feudális nézeteket valló, feltörekvő, képmutató burzsoázia ellen. /

2. A fiatalkori bűnözés lélektani jellemzői

Gertrud a "Lénárd és Gertrud" című regényben a bűnt egy tóhoz hasonlította, "mely tartós esőzés folytán megdagad. A tó áradása alig vehető észre; s mégis növekszik napról-napra, óráról-órára. A tó mind magasabbra dagad, s vele együtt növekszik a veszedelem és úgy, mintha a tó egyszerre s nagy rohammal áradna meg. Azért az okos s tapasztalt ember mindennek előtt a zsilipeket és töltéseket vizsgálja meg, vajjon kiállják-e majd a rohamot. A tapasztalatlan és okatlan nem ügyel a tó áradására és csak akkor veszi észre, mikor már áttöri a töltéseket, elpusztítja a földeket és réteket, s mikor megkondul a vészhang, fölhíva a népet, hogy a pusztításnak gátat vessen. Így van ez, - elmondá, - a vétekekkel és az általa okozott pusztítással is." ⁺⁺

Pestalozzi az okok ismeretében a bűnözők nevelését és a társadalomba való visszavezetésüket, az utógondozást emeli ki.

A büntetés vessen gátat - vallja - a bűnözés forrásainak. Ezt a társadalmi tevékenységet állami feladatnak tekintette, kiemelt szerepet tulajdonított ennek. Mindez különösen jól kifejezésre jut egy másik, nálunk kevésbé ismert művében, az "Arner szakvéleménye a büntető törvényhozásról", "Arners Gutachten

⁺ I. m.: Dr. F. Zeigner; U. o. Bevezetés.

⁺⁺ I. m.: Pestalozzi Válog. ped. M. /Zsengeri S. Bp. 1882.

über Kriminalgesetzgebung" ⁺ címűben.

A tudományok egész sorának koordinációját, összműködését állította a kutatás szolgálatába. A pszichológiai és pedagógiai aspektusu nevelési programja a gyermek- és ifjúságvédelem területén, azoknak az első tételeknek a megfogalmazását jelenti, amelyek a később kialakult kriminológia, mint tudományos diszciplína fejlődését is elősegítették. Napjainkig érvényesülnek ezek a haladó elgondolások, főleg a büntetésvégrehajtás területén, de természetesen a szocialista gyermekvédelemben elsősorban.

A bűnözés elkerülésének feltételei, hogy az ember teljesítse kötelességét ott, ahová állították, közben ne lássék többnek, mint amit ér. - mondja Pestalozzi.

Ahogy Pestalozzi írja, már nagyon régóta egy univerzális gyógyítóeszközt keresett "a sajnálatos állapot ellen". Először úgy gondolta, hogy Rousseau nagyszerű eszméiben megtalálja: "... A szivem, mint egy hatalmas folyó, egy cél felé tört: megszüntetni a bánat forrásait, amellyel, mint láttam, terhes volt az engem körülvevő nép" - írta élete alapvető céljáról.

Ebben az "univerzális gyógyító eszközben" benne van a lélektani alapvetés is. Ez nem választható el filozófiai koncepciójától.

Vera Rotenberg ⁺⁺ írja, hogy "Pestalozzi filozófiai koncepciója "Kutatásaim az emberi nem természete fejlődéséről"

⁺ H. Pestalozzi: Gesamelte Werke 5. kötetében /119-170. old./
Idézi Dr. Pál L. és dr. F. Zeigner; U. o.

⁺⁺ Vera Rotenberg: Szovjetszkaja Pedagogika: J. H. Pestalozzi pedagógiai munkássága. 1952. 3. /50-66. old./ Orosz nyelven.

désének utjai." című értekezésben jut legragyogóbban kifejezésre. Pestalozzi ezt a legjobb művének tekinti, melyet még a francia forradalom hevében kezdett írni, de csak 1797-ben fejezte be, amikor a thermidori periódusba lépett. Ez időben Pestalozzi valamennyi korábbi reménye, amelyet a francia forradalom nyitott meg előtte, hogy megvalósítsa széles társadalmi-pedagógiai tevékenységét - súlyos válságot élt át. Az ember segítésének új útját keresve a filozófia tanulmányozásába mélyed. Pestalozzi önálló kutatásainak gyümölcse ugyanakkor kétségtelen magán viseli egyrészt a francia felvilágosodás és a korabeli német idealista filozófia befolyását is."

Itt feltétlenül érdemes kitérni Vera Rotenberg megállapítására, amely Kanttal való kapcsolatáról szól. Ugyanis erről nagyon keveset tudunk még: "E mű létrehozásának korában Pestalozzi találkozott az akkor Svájcban élő Fichte-vel, aki megismertette őt Kant eszméivel. Az ismert svájci pedagógushoz, Fellenberghez intézett levelében aztán konstatálja, hogy sajátos uton a Kant filozófiájához közel álló következtetésre jutott."

Nem fér hozzá kétség, hogy ebben az időben Pestalozzi még Rousseau erős befolyása alatt állt, akinek eszméi erősen vonzották ifjúkori éveiben. Rousseauhoz hasonlóan elkülöníti az ember természeti és társadalmi helyzetét és szerfölött alacsonyra értékeli a polgári civilizációt, amely együtt jár az emberi természet jó tulajdonságainak megromlásával.

Rousseautól eltérően azonban Pestalozzi nem idealizálja az ember természetes állapotát, úgy tekinti, hogy az ember az állati ösztönök hatalmában áll. Nézeteit fejlesztve, amelyek már korai műveiben is megtalálhatók - Pestalozzi erkölcsi állapotról, mint a fejlődés legfelső fokáról beszél, ameddig eljuthat a "természet embere" és a "társadalmi embér".

Abban a megítélésben, hogy magában az emberben vannak azok a belső erők, amelyek lehetővé teszik az aljas ösztönök feletti uralkodást és az erkölcsi viselkedés törvényeinek kialakítását, Pestalozzi bizonyos mértékig az erkölcs kanti értekezéséhez közeledik.

Az általános filozófiai megállapítások alapján, amelyeket értekezése tartalmaz, Pestalozzi pedagógiai helyzeteinek egész sorsát továbbfejleszti, különösen terjeszti a nevelés lényegének értelmezését, valamint annak szerepét az ember fejlődésében. Rousseautól eltérően Pestalozzi feltételezi, hogy az ember természetétől nem tökéletes és csupán a társadalom megfelelő ráhatása eredményeként válhat azzá. A "Lénárd és Gert-rud" egyik hősével, az ideális iskolai tanítóval mondja: "Ha az embert magára hagyják és szabadon nő fel, természetétől fogva lusta, tapasztalatlan, meggondolatlan, nem gondolkodó, könnyelmű, hiszékeny, félénk és határtalanul mohó lesz. Ezért ha a társadalom azt akarja, hogy az ember valamilyen értéket jelentsen számára vagy legalább elviselhető legyen, akkor a társadalomnak az emberből valami egészen mást kell csinálni, mint amilyen természeténél fogva és mint amilyenné magára hagyatva, szabadon felnőne."

Pestalozzi úgy gondolta, hogy a gyermek életének és környezetének, valamennyi körülményeinek befolyása alatt fejlődik, változik: Az élet alakít - mondta ő. De Pestalozzi az ember formálásában a főszerepet az emberre való szervezett visszahatásnak tulajdonította, ezek a nevelésnek, melynek eredményeként a gyermekben az állati ösztönök elfojtódnak és kifejlődnek az igazi emberi alapok, mintha természetében rejlőnek." +

+ Vera Rotenberg; U. o.

Az erkölcsi nevelés alapjainak megteremtését megpróbálva az erkölcsi érzésekből és az erkölcsi hajlamokból indul ki. Ennek értékes oldalát az jelenti, hogy rámutat arra, "hogya a gyermek erkölcsi érzéseinek és fogalmainak fejlődése a saját maga végzett közvetlen aktív tevékenység alapján kell tökéletesednie. Pestalozzi helyesen mutatott rá arra, hogy előnyben részesíti az erény, jótett, élő érzését, mint a róla való beszélgetést." + -

"Igyekezett fejleszteni a nép kisemmizett gyermekeinek erejét és emberi természetük képességeit", Pestalozzi ilyen módon kívánt segíteni, hogy biztosítsák létezésüket, nem fordulva jótékonyági segítségért. "Az én módszerem, - írta 1802-ben Stapfernek közoktatási miniszternek - a szónak valóságos értelmében a nyomorúság /szegénység/ módszere, s különösen megfelelő arra, hogy jelentős mértékben fejlesszük a természeti adottságokat a gazdagok kegyeitől függetlenül, hogy lehetőséget adjunk az embernek arra, hogy megtalálja önmagát, hogy vezessük, segítsük azért, hogy önmagában annyira eljusson a fejlődésben, amennyire képességei és a külső körülmények megengedik." ++

Pestalozzi mondása: "a szem - nézni, a fül - hallani, a láb - járni és a kéz - fogni akar. A név pedig hinni és szeretni akar. Az én gondolkodni akar." -

A gyermekvédelemben mindezt egy ítélet kapcsán, így fejezi ki Pestalozzi a "Lénárd és Gertrudban": +++ "szívesen elengednék, - mármint a büntettest - ha hozzátartozóid elég fogékonyak lennének ahhoz, hogy önszántukból és nem a kiméletlen,

+ I. m.: Vera Rotenberg. U. o.

++ I. m.: Vera Rotenberg. U. o.

+++ "Egy ítélet": Lénárd és Gertrud. I. 89. §. II. k. /204-205.o./

kegyetlen, iszonyatos büntetéstől való szörnyű félelem miatt követnének;"...

Ahhoz, hogy valóban elengednélek, nem kellene annyi zabolátlan, erkölcstelen embernek köztünk lakni, - mondja. /Itt a szabadságelvonás elengedésének lehetőségéről, feltételéről szól, amely az emberektől, a környezettől függ./

Felhívással fordul az emberekhez: *

Ó, ti emberek! Mit mondjak még? Szívem iránta érzett mély részvét hatja át, és nem mondhatok mást, mint közületek senki se viselkedjék vele úgy, mint általában azokkal a szerencsétlenekkel szoktak, akik a hatóság kezébe jutottak.

Ó, ti emberek! a föld lakói nem viselkednek helyesen ezekkel a nyomorultakkal; először részt vesznek tetteikben, életük játékaikat játsszák velük, bűncselekményekre ösztönzik őket, esztelen szokásokat nevelnek beléjük, és a bűnös szenvedélyek magvait táplálják bennük.

Amikor azonban boldogtalanokká lesznek, és a hatóság kezére jutnak, elhagyják őket, és nyomorukban ellenük cselekszenek, és úgy tesznek, mintha nem ismernék őket és mintha nem játszottak volna velük pajkos játékokat, amelyek ezeket a szerencsétleneket elpusztították. - Ó, ti emberek! akkor ezek a szerencsétlenek szívükben dühöngeni fognak kemény szívű fajuk ellen, megvetés, embergyűlölet és bosszuvágy ébred bennük, és tizszeresen aljasabbak lesznek, mint azelőtt voltak.

Kedves emberek! én különben ritkán beszélek, és nem beszélek

* Igazságszolgáltatás: "Igazság és szeretet." /Lénárd és Gert-rud. 2. rész. 5. §. II. tc. 241. 1./

szívesen veletek az emberi nemről, és más emberekről, mint az én nyájamról, de most nem tehetek másként, - az az érzésem, mintha 100 és ujólag több száz a hatóság által megbüntetett bűnöző állna szemem előtt, és az emberek mindenütt olyan méltánytalanul és keményen bánnak ezekkel a szerencsétlenekkel. -

Szeretném felemelni hangomat és a föld népéhez kiáltani: Könyörüljetek ezeken a szerencsétleneken! Szeretném felemelni hangom, és odakiáltani az alacsony kunyhók népéhez, és azt mondani: Alacsony kunyhók népe, te azt teheted ezekkel a szerencsétlenekkel, amit a hatóság nem tehet - te ismét embert faragatsz belőlük, te ismét kibékítheted őket önmagukkal és embertársaikkal, - megelőzheted további nyomorukat és további bűnözésüket, és kezdednél fogva vezetheted őket, hogy majdan békében nyugodhassanak.

Szeretném odakiáltani és mondani a föld népének, amelynek keblében emberszív dobog: "Istentisztelet és ember szolgálata nem nagyobb és nem nemesebb, mint az a jószág, amelyet azon emberek iránt tanúsítunk, akiknek - bűneik által eltévelyedetten, szégyenükben lealacsonyítva, büntetéstől elvadultan, erőszakkal tönkretett természetük és feldult életük helyreállítására még több kiméletre, emberies bánásmódra és szeretetre van szükségük, mint a legsúlyosabb betegeknek."

Fraser angol pszichológiai szakértő azt nyilatkozta egy alkalommal a fiatalok bűnözés jelenlegi helyzetéről, hogy "propagandának elsősorban nem az ember értelmére, hanem lelki világára és érzelmeire kell hatnia!" * +

Ez különösen igaz lehet, ha elfogadjuk azt, hogy a fiatalok bűnözés rendszerint a kialakuló személyiség egy epizódja, egy megnyilvánulása; nem állapot és nem végkifejlet: a fiatalok bűnözést csak, mint a váltakozó külső vagy belső ingerekre és helyzetekre adott dinamikus reagálást lehet felfogni, még akkor is, ha ez a bűnözés valamely megállapítható ideg- vagy elmébajra vezethető vissza. A fiatalok büntettet, de a fiatalok antiszociális magatartás tartalmát is mindig további élmények alakítják ki,... a fiatalság, a bűnözésével mindig valamilyen félelmet igyekszik elnyomni,..." **

Pestalozzinál a fizikai fejlődés és erkölcsi növekedés közt szoros kapcsolat van, ez nagyon értékes tanítása; törekszik arra, hogy az emberekben egymás iránt kinevelje a hatékony szeretet.

A "mult" és a "jelen" felismerése látszólag azonos, de Pestalozzi erkölcsi nevelése szoros kapcsolatban van a vallási

* Dr. Kókai János: Hozzászólás a "Pedagógus vélemények a fiatalok bűnözés jelenlegi helyzetéről" című cikkhez. Belügyi Szemle, VII. 1969. 1. sz. /63-65. old./

** Armand Mergen: Pszichiátria és bűnözés. Kriminalistik; kivonatos közlés 1969/1. sz.-ból. Belügyi Szemle, VII. 1969. 5. sz. /125. old./

neveléssel, - írja Vera Rotenberg. ⁺ "A kereszténység sajátos értelmezésével kapcsolatban, melyet az erkölcsi alapok fejlődésének tartott - Pestalozzi kijelenti, hogy ő az istent "közel kereste ahhoz a helyhez, ahol az emberek kimondják az egymás iránt érzett szeretetüket..."

Popper Péter ⁺⁺ nagyon találóan foglalja össze a fiataalkori bűnöző pszichológiai problémáit. Megállapítja, hogy a civilizált társadalom növeli a pszichés veszélyeztetettséget. Szerinte, a társadalom saját nevelési és egyéb állapotának fejlődése dönti el, hogy ebből a veszélyeztetettségből, mint lehetőségből, lesz-e realitás vagy sem.

Nehéz bizonyítani, hogy a bűnöző személyiség fejlődése következtében rendelkezik-e "szociális tudattal". Az már bizonyított, hogy a csecsemő nem rendelkezik ezzel. Az átnevelhetőségben nem hihetnénk, ha szociális tudata lenne a világrajött gyermeknek. A kisgyermek szemlélete "én-központu". Elsősorban családi hatásra, fokozatosan jelentkeznek nála a szociális tudat kialakítására utaló jegyek. Igen jelentős szerepe van ebben a gyermeki szociális tudat kialakulásában az un.

respektábilis személyiségnek. Antiszociális személyiség kialakulásához vezethet, ha nem alakul ki respektábilis személyiség, a követelmény nélküli szeretet, illetve a rideg, brutális bánásmód következtében, vagy nem a társadalmi, erkölcsi magatartási normákat közvetíti a gyermek számára, hanem annak ellenkezőjét.

⁺ I. m.: Vera Rotenberg; U. o.

⁺⁺ Beszámoló Popper Péter: "A bűnöző személyiség pszichológiai problémái" című előadásáról. Belügyi Szemle. VII. 1969. 2.

"Nem beszélhetünk a bűnözésről, annak okairól és megelőzéséről addig, amíg nem vesszük figyelembe mindazt, ami a bűnözőt mint szociális lényt és személyiséget jellemzi," - írja A. B. Szaharov. ⁺⁺

Olyan törekvések is vannak, hogy a bűnöző személyiségét kizárólag meghatározott társadalmi viszonyok és kapcsolatok összességére vezessék vissza, megtisztítsák minden szubjektív-től, "belsőitől", elsősorban az összes pszichológiai és fiziológiai ismertetőjeltől, bár ezek szociális jelentősége közismert.

Semmilyen tiszta biológiai gyökere nincs a bűnözésnek, - írja Szaharov. Mint tudatos viselkedés aktusáról van szó, - ahogy Popper is elmondja - melyet törvény szabályoz, tehát feltétlenül szociális jellegű. Az ember egyedi tulajdonságainak strukturája adja a bűnözés alapját, ebben a biológiaiainak is van jelentősége. A bűnöző személyiség is meghatározott társadalmi hatások, kapcsolatok, viszonyok terméke. De a szociális hatások más és más természetű alapra hullanak, ezt az alapot figyelembe kell venni. Bármilyen fontosak is legyenek a nevelés, képzés és egyéb szociális hatások az ember értelme, akaratára és érzései fejlődésében, szerepüket elkerülhetetlenül korrigálják az egyén természetes tulajdonságai.

A pszichológia nem tesz különbséget a tisztán szociális erkölcsi tulajdonságok /becsületesség, bátorság, gyávaság, jószág, irigység, stb./ és jellemvonások /bizalom, gyanakvás, optimizmus, hatalomvágy/ között. De míg az elsőket teljesen vagy

⁺ A. B. Szaharov; A bűnöző személyisége. XI. 1968. 12. sz.

főleg a nevelés, a környezet hatása határozza meg, azaz szociálisan szerzett tulajdonságok, a második csoport világosan hordoz valamilyen természeti elemet, bár szintén kapcsolatban van szociális hatásokkal. Végül az olyan jellemzők, mint a nem, az életkor, az alkat, szintén befolyásolják az emberek viselkedését.

Az egyéni bűnöző viselkedés-mechanizmusának alapvető elemei a szükséglet - mint minden tett mozgatója -, a motivum mint a szükséglet kielégítési módja.

Igy dolgozatunk is, eddig, részletesen bemutatta mindazt, amik a fiatalok bűnözők, veszélyeztetettek, mint szociális lényeket és személyiségeket jellemzik, a szóbanforgó témával kapcsolatban.

Ezek után bemutattuk az okokat, nem a teljesség igényével, - hiszen külön téma is lehetne Pestalozzinál az alkoholizmus romboló hatásának felismerése, ellene való harc - és törekedtünk a "prevenciós nevelés" kérdésének elemzésére Pestalozzi munkásságában.

3. A nevelőmunka célja és fontossága

Pestalozzi nevelési elgondolásai először is a bűnözők nevelésének céljában fogalmazódnak meg. Ezeket két műve tükrözi: Hummel megbüntetésében,⁺ és az előzőekben már idézett Arnernek a büntetőtörvényhozással kapcsolatos szakvéleményében.⁺⁺

⁺ Pestalozzi Válogatott Művei. I./263-267. és 283-284. old./
Lénárd és Gertrud I. részének 77. és 89. §.-ai.

⁺⁺ L.: Előbb!

Az utóbbi nem eléggé ismert még hazai körökben. /Arner személyében Pestalozzi az uralkodóhoz felterjesztett reformjavaslaiban foglalkozik a bűnözők nevelésének céljával. - Arners Gutachten über Kriminalgesetzgebung./

Dr. F. Zeigner elemzi ezeket: "A helytartó büntetése szimbolikus tett. Az ember tiszta érzésének a gaztettől való iszonyodását akarja kifejezésre juttatni. Ezzel adva van a bűnözés függéséről, a külső tényezőktől és a közösség állapotáról szóló tanítás szükséges kiegészítése... A tett mély megértése és a tettel szembeni szerető magatartás nem zárja ki a megbüntetést, az utálatot tükröző nyilatkozattal, megkövetelik, ha az igazat teljes bizonyossággal meg lehet különböztetni a nem igaztól.

A büntetés riasszon el itt is, de nem a testi fájdalomtól való félelem által, amelynek a büntetés következményei. Arner szakvéleményében Pestalozzi a régi értelemben tér vissza az elriasztásra. Szerinte az ütést, virgácsot, szégyent, éhséget, rossz ételt nem lehet egészen nélkülözni. Itt azonnal gondolkodásában ismét a büntetés fogalma a szenvedni engedéssel és a fájdalom okozásának fogalmával. "A börtön öregeink gondolatában büntetés volt, és naponta egyre inkább feltűnik nekem, hogy a bűnösök durva osztályának büntetését meg kell hagyni." +

Lényeges sajátossága Pestalozzi nevelésének, hogy a büntetés megtorlása nem szerepel a büntetésről alkotott fogalmában. A bűnözők társadalomba való visszavezetéséhez a nevelés segítségével el szeretné érni, hogy a bűnöző késznek mutatkozik arra,

+ Jubileumi Kiadás. VIII. 157. Idézi: Dr. F. Zeigner.

hogy alávesse magát a nevelésnek. ⁺

Tehát a nevelés célja Pestalozzi szerint mindenekelőtt a jogos büntetés marad. Arner véleménye szerint, ezért a büntetés az eszköz ahhoz, hogy a bűnözőt visszatérítse kötelességérzetéhez és mindahhoz, ami szép, nemes és jó. ⁺⁺ Összehasonlítja a szabad nevelést a szabadságelvönás alatti neveléssel. Az eltérés abban van - mondja Pestalozzi -, hogy a foglyot kényszerítik arra, hogy a pedagógia területére menjen, mert a börtön is pedagógiai területhez hasonló. Arner előtt ez az eszme lebeg.

A büntetés vessen gátat a bűnözés forrásainak! - követeli határozottan.

A nevelés feladata, hogy az ösztönök egymáshoz és a lélek egészéhez való viszonyában megszüntesse a kuszáltságot, a zürzavart. Célja, hogy a bűnöző embert a közösség hasznos, megbecsült tagjává tegye, becsületérzést és önbecsülést mélyítsen el benne. A fogolyban a bűnözéssel szemben iszonyatot, a rend iránt szeretetet, a törvény iránt tiszteletet váltson ki.

Szinte Pestalozzi szemében az egyetlen külső eszköz ezen célok elérése érdekében a bűnözőt abba a világba állítani, amelyben ezeket a célokat megvalósítva látja, és amelyben azokat saját maga is meg tudja valósítani. Ha a fogoly az igazságosságot úgy éli át, hogy az érték, akkor az államnak a törvényhozásban, mindenekelőtt a büntetés-végrehajtás módszerében igazságosnak kell lennie. A büntetés végrehajtásában az akarattól az ember önértékének kiméletéig kell eljutni, ha az a cél, hogy a fogoly embertársai előtt megbecsülést vivjon ki magának. Az egyes emberek

⁺ Seiffarth-Kiadás. V. 426. Idézi: Dr. F. Zeigner.

L. még: Dr. Pál László: I. m.: Pestalozzi kriminálpedagógiája.

⁺⁺ Jubileumi K. VIII. 161. U. o.

emberiessége feltételezi a törvényhozók és a törvény végrehajtóinak emberiességét. "Ahol a törvényhozás magaslatáról emberiesség sugárzik a nép közé, ott szelid jóság általában ébred a polgárok csendes kunyhóiban." +

Majd így kiált fel: "És népek apái! Ha törvényhozástok az emberiség érzéseit felháborítja szigorával, akkor törvényeitek tiz bűncselekményre ösztönöznek egy helyett, amelynek aztán véget vetnek." ++ A példás jóságtól várja Pestalozzi a legnagyobb hatást, mivel meg van győződve arról, hogy minden emberben, amint a rosszra képes, ugyanúgy a jónak is megvan benne az alapja, úgyhogy jóssággal rezgésbe hozhatók benne a jó hurjai... +++
"Embertelenséggel nem képezünk emberiességet," ++++ - tanítja Pestalozzi. Így eljutott a halál- és testi büntetés elvetéséhez.

Azt javasolja, hogy a nevelés célja megvalósításának, a büntetésnek hosszú ideig kell tartania. "Egy kicsi, de teljes világ"-ban hajtsák végre a "büntetést", ahol a büntetett előző életével való gyökeres szakítással új életet kezdhet. Itt dolgozhat, "levegőt szivhat", igazságot, szorgalmat, belátást kell mutatnia." +++++

Nagyon időszerű még az a megállapítása, hogy a család is tulajdonképpen pedagógiai terület. Fogadják be a büntetett embert, ifjút munkaadója családjába, hogy itt a munka mellett, a ház-

+ I. m.: Dr. Zeigner. U. o.; Seiffarth kiadás. V. 422.

++ I. m.: Dr. Zeigner. U. o.; Seiffarth kiadás V. 362.

+++ I. m.: U. o. Seiffarth kiadás. V. 363. f.

++++ I. m.: U. o. Seiffarth kiadás. V. 432.

+++++ I. m.: U. o. Jubileumi kiadás. VIII. 161.

tartás ölen bizonyos örömet és szeretetet, kiméletet és fel-
üdülést élvezzen, ami azután megindítja szívét, és ilyen hely-
zetben könnyen megjavulhat. +

Végül F. Zeigner szavaival élve "Pestalozzi bűnügyi pe-
dagógiai gondolataival való foglalkozás közben a legbehatóbb
élmény látni, hogy milyen közel áll a kérdés jelenlegi fejte-
getéséhez. Nemcsak a halálbüntetésről, hanem a büntetés mérté-
kének kérdéséről való fejtegetésében is messze felülmúlja ko-
rát, miközben a szabadság reménye a legfontosabb eszközök egyi-
ke ahhoz, hogy minden nevelői munka alapkövetelményét, a javu-
lási szándékot a fogolyban ébren tartsák. Pestalozzi "börtöne"
számára progresszív büntetésvégrehajtást tervez, vagyis "a sza-
badság és életélvezetek mértékét magatartásához mértén szabja
meg." ++

Napjainkban már a jogtudományok területén is az emberib-
bé válás folyamata figyelhető meg. /"Szigor és humanum." A mó-
dosított BTK-ban. 1971; és az örökbefogadást szabályozó új ren-
delkezők; stb./ A pártfogói felügyelet első megszervezése
még csak nagyon kezdetleges, hivatásképzés lenne égetően szük-
séges, jogi, szociológiai, pszichológiai, pedagógiai területen,
a bűnözés megelőzését is szolgáló hivatásos intézmény kialakí-
tásával egybekötve. +++

Tulajdonképpen Pestalozzi általános pedagógiai elveit al-
kalmazta ebben a "speciális pedagógiájában". A helyes, rendszeres,

+ U. o. VI. 130.

++ I. m.: U. o. Jubileumi Kiadás. VIII. 64.

+++ Vermes Miklós: A szociálpolitika szerepe a bűnözés elleni
harcban.

I. m.; Valóság, XV. 1972. 3. /1-7. old./

társadalmi életben való közvetlen részvétel által kell a foglyot egyéni, helyes életre képessé tenni. A nevelés világának teljessége lehetővé teszi az egész ember szükségleteinek kielégítését és minden benne rejlő művelődésre jogosult erő kibontakozását. Eközben a foglyok egyéniségéhez kell mérni a büntetés végrehajtásának módját. Mindenekelőtt el kell ismerni különleges képességeit és jártasságát, hogy azok kifejlesztésével olyan helyzetbe kerüljön, hogy saját munkájával tartsa el magát. A büntetés végrehajtásának lényeges része és ezzel együtt a "szegénység" leküzdésének leghatásosabb eszköze a hivatásképzés." ⁺

Az előzőek alapján valóban korszerű, "nekünkvaló" pestallozzi, javaslatai még ma sem valósultak meg, pedig égetően fontosak lennének társadalmi méretekben.

"...Ne nevezz senkit boldognak halála előtt, mondák az öregek; én pedig azt mondom: ne dicsérd senki bölcsességét és erényét, míg nem látod, miképpen gondoskodott gyermekeiről, s miképpen feleltek meg az utóbbiak atyjok érettök való gondoskodásának." ⁺⁺ -

⁺ I. m.: U. o. Jubileumi Kiadás. VIII. 64.

⁺⁺ Pestallozzi; Schweizerblatt; II./179. old./ Közli Zsengeri Samu Pestallozzi Válogatott Munkái-ban. Bp. 1882. /129. old./

4. A "szigorú, de emberséges bánásmód elve" a bűnözők nevelésében

Széleskörűen vizsgálta Pestalozzi a bánásmód kérdését. Hangsúlyozza, hogy minden mozzanatában a büntetésnek érvényesüljön a pedagógiai tartalom, a nevelési célt elősegítő bánásmód.

Egész pedagógiájában kiemelt jelentőséggel bír: "a szeretet, a jóság, a bizalom, a segíteni akarás" szükségessége. Gyermekvédelmi munkásságában izzó hévvel ~~hárdezi~~ ^{hárdezi}, ahogy már idéztük ezt kiáltványában.

Különös érdeklődésünkre tarthat számot Pestalozzi állásfoglalása a testi fenytékről. Heinrich Walther "Pestalozzi" című könyvében ⁺ sajátos módon, alapvető forrásokból /zömében sohasem publikált kéziratokból/ meríti anyagát, köztük a testi fenytékről szóló eszméit is.

A holland lausanne-i syndikus keserű szemrehányást tett neki, mivel az egyik yverdoni nevelő, von Muralt, pofonütötte fiát. Pestalozzi kijelenti, hogy intézetében elvileg elítéli a testi büntetést. Azonban hozzáteszi, hogy konkrét esetben - kétszer annyi pofon jobb lett volna. Válasza a tiszta elviségnek és az elvek merevségtől való egészséges mentességnek figyelemre méltó példája:

" - Uram! megengedi, hogy hozzátegyem: Barátom!Érzi, hogy milyen erősen kellett engem legutóbbi levelének érintenie.

⁺ Heinrich Walther: Pestalozzi. Nach unveröffentlichten Briefen an Eltern und Erzieher A. Henn Verlag. Ratingen. 1956. Pedagógiai Szemle ismertetése. 1958. /757. old./

Olyan tényt közöl velem, amelyet nem tudtam elhinni. Már régen tilos a gyermekekhez hozzányulni. Teljesen elveink ellen van és házunk rendje ellen való, hogy egy gyermeket megüssenek. Minden szülőm bizonyosságát előteremthetem - 150 gyermek szüleit -, hogy házunkban az elvek olyan liberalizmusa, hogy a gyermekhez való viszony olyan szívéllyessége, a velük való bánásmód olyan javulása uralkodik, amely teljességgel ellentétben van a harag kitörésével, a brutalitással és a vadsággal.

De ön azt mondja, hogy az eset mégis megtörtént. Nem tagadom, sőt fájlalom, hogy megtörtént. Az esetet - ahogyan Önnek előadták - némileg eltulozták. Megbocsátok a gyerekeknek, jól tette, hogy panaszkodott. Az ember nem szereti, ha felpofozzák. Miután azonban minden értesülést beszereztem, megengedem magamnak, hogy megjegyzést tegyek a gyerekekről.

Semmiképpen nem segédtanító, aki az ön fiát néhányszor megütötte. Muralt volt az, aki joggal tekinti helyzetét úgy, hogy bírja minden szülő bizalmát, akik gyermeküket az intézetre bízták.

Bizonyos, hogy nem volt igaza, amikor megütötte, mert megállapodásaink tényleg szemben állnak az ilyen eljárással.

Ha azonban az akkori körülmények között kétszer annyi pofont adott volna neki, még szívből hálásaknak is kellene lennünk érte. Van a meggondolatlanságnak s rosszakaratnak olyan foka, amelyet testi fájdalom nélkül ritkén lehet elnyomni, s ha valaki atyának érzi magát, és olyan igaz és jóindulatu, mint H. Muralt, aki valóban gyermekei atyjának érzi magát -, akkor kétségtelenül meg lehet bocsátani, hogy néhány pofont adott egy gyermeknek, aki odáig vitte az ellenszegülést, komisszágot és rosszakaratot. Megróttam és korhóltam H. von Muraltot, belső

meggyőződése ellenére is, mivel ez az eljárás megszegte megállapodásainkat, azonban csak dicsérni tudom ezt a derék és jótékony haragkitörést, amelyik őseinknél olyannyira általános volt az ilyen rendkívüli esetekben. Évek multak el anélkül, hogy hasonló eset adódjék. Tanuk tömegével tudom ezt bizonyítani. Röviden az eset megtörtént, a gyermek nem károsult, a gyermek jól érzi magát, hogy nem volt igaza, nagyon nem volt igaza."-

A levél is jó példája annak, hogy amikor a szülők számára fájdalmas megállapításokat kell közölnie: végtelenül tapintatosak és ugyanakkor kérlelhetetlenül tárgyilagosak. "A szív héroszának és a felelős pedagógusnak mesteri alkotásai,"- írja H. Walther. ⁺

A testi fenyítékről szóló eszméinek kivetítése a gyermekvédelemben: "Azon pedagógiai elv, hogy valamely gyermekcsereg szellemét és szívét csakis jó szavakkal kell vezetni, úgy hogy a testi büntetés nyomatékára szükség se legyen, alkalmazható szerencsés gyermekeknél, szerencsés viszonyok között -; de szegény koldusgyermekeimnél, kik korra nézve annyira különböznek egymástól, kikben annyi rossz szokás meghonosodott; és tekintettel arra, hogy egyszerű eszközök által biztos és gyors hatást kellett biztosítanom, hogy valamennyinél célt érhessek: a testi büntetések hatása valami nélkülözhetetlen volt."- ⁺⁺

⁺ I. m.: H. Walther; U. o.

⁺⁺ Ebenspanger János: Pestalozzi, a szeretet apostola. Evangélikus Népiskola. 8. 1896. febr. 2. sz. /43. old./

5. A munka bevezetése és az alkalmazása a büntetés végrehajtása során ⁺

Döntő jelentőséget szán Pestalozzi az elítéltek nevelésénél a munkának. "A munka megelőzi az un. "cella-tétlenség" fizikai és pszichológiai ártalmait; ugyanakkor olyan lehetőséget teremt, amelyben a nevelés sok irányban kibontakozhat.

Külön figyelmet fordított a munkanemek megválasztására. Rendszeresen a mezőgazdasági és ipari szakmák alkalmazását javasolja." Ezzel a javaslattal Pestalozzi a világon az első, aki az elítéltek mezőgazdasági munkával való foglalkoztatásának lehetőségét felvetette.

Pestalozzi hatásának tulajdonítható, hogy Svájcban - Witzwilban - kísérletképpen létesítettek egy büntetésvégrehajtási mezőgazdasági javítótelepet. /Ezt a börtönt illetve mezőgazdasági objektumot 1895-ben szervezték meg. Vezetője Otto Kellerhals volt, akinek pedagógiai nézeteiben Pestalozzi hatása fedezhető fel. Fő elve: az elítéltek szociális segítése, az anyagi alap megteremtése és az erre épített jellemformálás a szabadságvesztés-büntetés ideje alatti munkáltatás által./Ez az új büntetésvégrehajtási forma bevált; azóta az egész világon elterjedt,

⁺ I. m.: Dr. F. Zeigner és dr. Pál László nyomán. A munka bevezetésének története, a shlavenheimi börtön példája, a Lénárd és Gertrud IV. részében. 2. kötet. /651-652. old./

és jelenleg is több ország alkalmazza." +

6. A segítség módjai - büntetőjogi reformtörekvései és mai aktualitásuk

Élete alkonyán megszervezett egy "második szegényintézet", Clindyben. Maximálisan előtérbe helyezte a hivatásképzést, a nevelőképzést. Levelei, amelyek ebbe a kései kísérletébe nyujtanak bepillantást, mintha másfél század távlatából, a bennünket foglalkoztató kérdésekre adnának választ:

"Amióta Clindy az enyém, egyre világosabb, hogy a jó nevelés eszközeinek inkább kell az emberek képességeire hatniok, semmint tudásukra és ismereteikre. Az élet alakítja a képességeket, amelyekre szükségünk van, a tudás éppen csak jelzi, hogy mik is valójában...

Hogy valamely elszigetelt tevékenységnek a befolyását valamelyik képességükre meg tudják ítélni, ahhoz olyan pszichológiai mélységre van szükség, amelyet még a legjobb tanítónál is ritkán lehet megtalálni. A természet azonban segítségünkre jön, ha az életet és nem a tudományokat tesszük meg tanítási eszközeink alapjául. Az élet képességeink összességét veszi igénybe, sőt arra is kényszerít bennünket, hogy összhangzatosan használjuk őket.

+ pl.: Pár évvel ezelőtt a törvénysértő gyermekkorúak nevelőtáborra helyett speciális iskolákat hoztak létre, Tadzsikisztán fővárosában, Dusanbelen. Érdekes még itt a "bizalom igazolvány" bevezetése. /"Javithatatlanok" voltak. Cnymhik 1969/1. Belügyi Szemle. VII. 1969. 5. /119. old./

A Clindyben folyó nevelés, mivel a gyermekek oktatás közben, reggeltől estig dolgoznak, és a háztartás minden ágában igénybe veszik őket, ebből a szempontból rendkívül fontos. Ezeknek a gyermekeknek végtelenül, elevenebb még az intellektuális oktatás szempontjából is, mint mindazoknak a gyermekeknek a szelleme, akiknek a kezét nem foglalkoztatják. Egészen világosan megmutatkozik, hogy az erők összjátéka, azoknak a foglalatosságoknak az összjátéka, amelyek a szívet, fejet és kezet egyszerre működtetik, nagyobb hatással van az ember általános kulturájára, mint a legkifinomultabb oktatási eljárás, amelyek erőinknek egyes részeire hatnak, még ha az kifejezetten erkölcsi vagy szellemi is. A nevelésnek az embert a maga egészében kell megragadnia." -

Különös melegséggel ír három fiatal barátnak 1809-ben, pályájának egyik legsikeresebb korszakában, akik Lipcséből érdeklődnek nála, hogy elfogadná-e őket tanítványainak:

"Mit sem érnek mindazok a tanulóévek, amelyek nem nehezek. Hozzátok meg az áldozatot, amelyet az emberiségért adni készek vagytok, komoly és szabad akarattal. Ne reméljetez mellettem érzéki kielégülést nyújtó pályafutást - azonban biztossággal számítsatok szellemileg felemelő környezetre." -

"Vizsgáljátok meg mindent, tartsátok meg a jót,
s ha valami jobb érik meg bennetek, azt
csatoljátok ahhoz, amit nektek igazán
és szeretetteljesen nyújtani iparkodtam."

Pestalozzi: Hattyudal

H A R M A D I K R É S Z

P E S T A L O Z Z I H A T Á S A M A G Y A R O R S Z Á G O N

I. A nevelés szociális forradalmának megindulása gyakorlatilag hazánkban

"Pestalozzi nevelőmunkájából áradó átalakító erkölcsi erőt mindenhol megérik." - írja róla Kemény Gábor "A zürichi polgár" című cikkében. ⁺

Igy hazánkban is "már nagyon korán voltak hívei és csodálói", követői, az un. lelkes magyar pestalozzisták vagy pestalozziánusok.

⁺ Kemény Gábor: A zürichi polgár. Embernevelés 2. /1946./
1-2. sz. 13-24. old.

A róla szóló magyar bibliográfiák jelentékeny felületre kiterjedő hatásáról beszélnek. ⁺ Gyakorlati lánghelméjének és hazai kortársakkal való kapcsolatának, viszonyának megismerése, hatásának bemutatása számos segítséget adhat az előttünk álló feladatok megoldásában.

Időszerű újra, példa több szempontból. Így ír erről Kiss Árpád már 1946-ban:

"... El kell tudni tüntetni a gyökértelenné vált gyermekek korai kiábrándultságát és a sokszor fájón jelentkező nagy közömbösséget a békés élet szebb ígéreteivel szemben, vissza kell adnunk a szabadságba, a biztonságba, az emberi méltóságba

⁺ Néptanítók Lapja: 7. /1874./ 11. sz. 170. old.: Könyvismeretetés - Kiss Áron: Adalékok Magyarország nevelés- és oktatásügyi történetéhez. Bp. 1874.

- A Magyar Pestalozzi bibliográfia. Összeállította Kemény Ferenc. Megjelent a Magyar Pedagógiában. 1927. /100-114. old./ Ugyanitt Szelényi Ödön: A legújabb Pestalozzi irodalom. /114-123. old./
- Pedagógiai Encyklopédia. Szerk.: Verédy Károly, Bp. 1886.
- Kornis Gyula: A magyar művelődés eszményei 1777-1848. Bp. 1927. II. 73-74. old.
- Kornis Gyula: Magyar Pedagógia 1927. Pestalozzi öröksége.
- Dr. Zibolen Endre: Embernevelés és ipari képzés Pestalozzi pedagógiájában. Kandidátusi értekezés. "Kitekintés." 1964. /301-313. old./

vetett hitüket, jóvá kell tennünk mindazokat az erkölcsi károkat, be kell gyógyítanunk mindazokat a mély sebeket, melyeket a háborus élet durva és embertelen élményei ütöttek a fiatal lelkeken, belesodorva őket is azokba a harcokba, melyek a felnőtt élet talán legnagyobb válságának kirobbant kísérő jelenségei voltak. Pestalozzi minden nagy szervező képessége, állhatatosan egy célra irányuló élete és nevelői alázata kell, hogy áthasson minden magyar nevelőt, ha ennek a problémának magyar részét csak elfogadható eredménnyel is megoldani próbáljuk, ha sulyt helyezünk arra, hogy minél kevesebbet háritunk a jövőre mindabból, aminek elkerüléséhez a mi nemzedékünk gyengének bizonyult. Ez az oka Pestalozzi időszerűségének itt és most először.

Példa más szempontból is. Már 1927-ben megjelent megemlékezések sem tagadhatták, hogy Pestalozzi géniusának korszakalkotó erejét a nevelésügy szociális szellemmel való megítélésében kell keresnünk. A művelődés mindenki számára hasznos jogáért harcol egy életen át: minden tettének és gondolatának ez a kiindulópontja és ez a vége. Ezért örök és progresszív irányu a hatása mindaddig, ameddig az emberiség élete elemi emberi jogokért folytatott harcokban, ellentétes érdekek állandó ütközésében órlódik fel és merül ki. Ezért időszerű nekünk magyaroknak ma, új életünk első zökkenőinél, hiszen évszázadok óta talán most jutottunk el ahhoz, hogy szembenézzünk azzal, amit Pestalozzi már magától értetődőnek talált." +

+ Kiss Árpád: Pestalozzi hazánkban: Embernevelés 1946.

A hazai követők Pestalozzi működéséből felfogták a belőle aradó humánus és szociálista szellemet, felismerték ilyen irányu működésének is a rendkívül nagy jelentőségét. Különösen áll ez "gyermekanyaga nevelésére."

Szükséges a jövőben valameányi fellelhető dokumentum nyilvánosságra hozása, eszméi hazai hatásának, kortársakkal való kapcsolatának, gyakorlati példájának teljes megismerése... csak így válhat igazán, a szó teljes értelmében időszerűvé. Ez a fejezet csupán szerény hozzájárulás magyarországi hatásának kialakulásához, de sejteti azt a mérhetetlen nagy kutatási lehetőséget, amelyet folytatni érdemes ebben a témában tovább is.

1. "Szegénykérdés" - "szegényügyi-adminisztráció": ⁺

A hazai gyermek- és ifjúságvédelem történetében az un. "szegény-ügy" időszaka az intézményes és állami gyermekvédelem előtti szakasz. A hazai első kezdeményezések, a gyámügy kialakulása, az első árvaházak alapítása stb., nem meritik ki a gyermekvédelem fogalmát, mindez az un. "szegényügyi adminisztráció volt. Ezt az " eljárást " értették nálunk is, év-

⁺ Dr. Veczkó József: Gyermek- és ifjúságvédelem. Tankönyvkiadó. 1965. /5-12. old./

Dr. Ágoston György: Neveléstudomány. Tankönyvkiadó. 1971. /230. old./

Katholikus Szemle 1891. V. évf. "A szegény-ügyről". /552. old./

századokon keresztül, az elhagyott, a nyomorék és a bűnöző gyermekekkel való gondoskodáson. Így a 19. sz. utolsó évtizedéig szervezett gyermekvédelemről egyáltalán nem beszélhetünk Magyarországon.

Az 1891. évi Katholikus Szemle egyik cikke részletezi a "szegény-ügy" kialakulását az osztrák tartományokban, így hazánkban is: 1./ Szegény orvosok, ingyenes gyógyítás; 2./ Szegény - jog; 3./ Szegény - iskolák; 4./ Szegény - adó/Anglia volt az első a 17. sz. közepén/; 5./ Szegény - telepek vagy gyarmatok; 6./ Szegény intézetek 1782-1785. években az osztrák tartományokban; rendeletek és utasítások az 1784-, 1788-as években; udvari rendeletek az 1796., 1813., 1824. években.

Végezetül szól az 1871. XVIII. t.c. 131. §-áról, amely a "szegény-ügy" irányítását a községekre ruházza.

A gyermekbántalmazás, elhagyásuk és elhanyagolásuk, testi fenyegetésük, valamint a szegény, árva, kolduló, vak, béna, szellemileg fogyatékos gyermekek stb.-k társadalmon kívül helyezése, perifériára szorításuk egyidős az emberiséggel, ahogy az I. részben igyekeztünk erről részletes képet adni. Igazi cél volt tulajdonképpen, hogy megmentse a pusztulástól az ilyen gyermekeket, de egyben társadalmon kívüli helyzetük is fennmaradjon. ⁺ Az "árva, elhagyott, házasságon kívül született

⁺ Dr. Veczkó József: Gyermek- és ifjúságvédelem. U.o.

Dr. Ágoston György: Neveléstudomány. U.o.

Járó Miklósné: Adalékok a korai gyermekvédelem történetéhez a II. világháború küszöbéig. OPI.

un. "törvénytelen gyermekek" teljes számkivetettségben, törvénytelen kívül éltek, az egyes egyházi szervek csak egy részével foglalkoztak jótékonyági alapon; a községekben az un. "szegény-ügy, szegényellátás" keretében." A források szerint a vagyonos árvák ügyét 1711-ben kiadott királyi rendelet szabályozza, évtizedekbe telt, amíg végrehajtották. Az 1724. évi királyi rendelet kimondja, hogy minden község köteles saját szegényeiről és a vagyontalan árvákról gondoskodni.

Az árvák, az elhagyott gyermekek a legembertelenebb körülmények között éltek nálunk is, mint szerte a világon. Ügyükkel, mint szegénykérdéssel, Franciaország példájára Ausztriában is kezdenek foglalkozni. Ezt bizonyítja az 1734-ben alapított bécsi leléncház. Itt magyar gyermekeket is gondoztak. Ezeket a szórványosan megjelenő intézményeket, - menhelyeket, telepeket, leléncházakat stb.-t - főképpen jótékonyági egyesületek adományaiból tartották fenn. Az első hazai árvaházak Nemescső /1741/ és Kőszeg /1749/ községekben alakultak, tudomásunk szerint, követve a franciaországi példát, megelőzve az ausztriai kezdeményezést.

A francia forradalom eszméinek hatására meginduló polgári fejlődés Európa-szerte a nevelést az érdeklődés középpontjába helyezi. Így a XIX. sz. első évtizedeire, több ízben is napirenden szerepel az elhagyott gyermekek ügyének rendezése. Az ész, az értelem, a művelődés jelentősége egyre nyilvánvalóbb; a gazdasági tényezők szerepének lényegi fel nem ismerése indokolja, hogy a nevelés kérdései, az új módszerek, eljárások születése keríti hatalmába, vonzza az embereket. Az új társadalmi rend osztályának, a polgárságnak művelődését készítik elő a keletkező és kibontakozó új iskolák, intézmények stb.-k. A feudalizmus privilegizált tagjai sem akarnak ebből kimeradni.

J. H. Pestalozzi különösen híressé vált Európában, hiszen csak ő gondolt egyedül az elhagyott, szegény, veszélyeztetett és gondoskodásra szorult gyermekek nevelő célzattal történő foglalkoztatására, nevelésére, "javítására". ⁺ Szellemi harc, vita bontakozott ki módszerei mellett és ellene, amelynek hullámai Ausztriáig jutnak el. Ebben rendkívül aktív, példamutató és maradandó szerepet játszott hazánk is.

2. A gyermekvédelem első hívei és Pestalozzi hatásának kibontakozása

A hazai gyermekvédelem történetének adalékai, az első intézmények kezdeti elterjedése, - a lelencházak, árvaházak, szeretetházak, kisdédóvodák, gyermektelepek stb.-k - szoros összefüggnek Pestalozzi hatásának európai kibontakozásával. Így a nagy géniushoz való viszonyunk kérdése egybeesik a haladáshoz való viszonyunk értékelésével. Különösen áll ez a 19. sz. megítélésére, hiszen a népnevelés, az "embernevelés" e század elejéig szinte teljesen elhanyagolt vált nálunk is, világviszonylatban pedig csak a 19. század végén következik

⁺ Dr. Veczkó József: U.o.

Járó Miklósné: U.o.

Lengyel Imre: Nemzedékek találkozása Pestalozzi szellemében. Debrecen. Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Közleményei. 39.

be érdemlegesebb változás. +

"Pestalozzi az első tanító, aki jóvátette a népközösség ellen elkövetett legnagyobb igazságtalanságot, a nevelési igazságtalanságot. Ő teremtette meg a Szegények iskoláját, az Általános iskola őseit," - írja róla Karácsony Sándor "A nekünkvaló Pestalozzi" című cikkében. ++

"Megérzett eszméi", mint például a népnevelés, vagyis az embernevelés eszméje, amely nem tesz különbséget szegény és jó-módu között, amely... minden gyermeknek lelki meggyőződést fog nyújtani." +++

Kiss Árpád ++++ szerint nemcsak a magyarországi német iskolák német származású irányítói és nevelői között voltak követői. "Pestalozzi mindkét irányu működésének jelentőségét felismerték: értékelték tanítási módszerének természetességét és újszerűségét, felfogták a belőle áradó humánus és szocialista szellemet."

A pedagógusok, nevelők és emberbarátok demokratikus tábora hogyan valósította meg, ültette át a gyakorlatban hazánkban a humanista és szocialista szellemét? - ezt próbáljuk bemutatni a század eleji hivek munkásságával.

+ Dr. Zibolen Endre: Brunszvik Teréz és Pestalozzi. 1962. Tankönyvkiadó.

++ Karácsony Sándor: A nekünkvaló Pestalozzi. Embernevelés. 2. /1946./ 1-2. sz. /1-10. old./

+++ U.o.

++++ Kiss Árpád: Pestalozzi hazánkban: Embernevelés. 1946. 1-2. sz. /27-29. old./

Lengyel Imre, ⁺ mai kutatónk írja: "Természetesen hazánkba is korán eljutottak Pestalozzi eszméi, és pedig több oldalról történő közvetítéssel. Az eszmék elterjedését két tényező segítette elő. Egyfelől a főúri vagy középnemesi társadalom haladóbb rétegei ismerték fel azt, hogy a felvilágosodás eszméinek terjedésével s a francia forradalom hatására a feudalizmus bástyáján, amelynek védelme alatt pedig eddig mindnyájuknak megvolt a biztonságérzete, nagy repedések keletkeztek. Megérezték, hogy az elkövetkezendő gazdasági és politikai küzdelmekben nagyobb szellemi felkészültségre lesz szükségük. Előmozdította másfelől Pestalozzi tanainak elterjedését hazánkban a polgári fejlődés útjára, amely különösen a városok társadalmának protestáns rétegeiben egyre erősödött. Nem véletlen az, hogy Pestalozzi iferteni intézetének első magyar látogatói a magyar főúri rend tagjainak vagy küldötteinek sorából kerülnek ki. /Brunsztvik Terézia grófnő, Várad Szabó János, a bárói Vay család nevelője./ Természetesen az sem véletlen, hogy pedagógia-történeti kutatóink a múltban a főúri rend tagjainak a látogatásait tartották nagyobb fontosságúnak."

Kiss Áron ⁺⁺tollából és az ugyancsak 1874-ből származó ismertető szerint Pestalozzi hazai hatásának kibontakozása 1798-ra tehető, legkorábbra. A szerző egy fejezetet szentel a pietisták,

⁺ Lengyel Imre: Ujabb adatok Pestalozzi magyarországi hatásának értékeléséhez. Könyv és Könyvtár II. Tankönyvkiadó. Bp. Debreceni Egyetemi Könyvtár. Szerk.: Csüry István és Varga Zoltáné. /149-166. old./

⁺⁺ Kiss Áron: Adalékok Magyarország nevelés- és oktatásügyi történetéhez. Bp. 1874. Néptanítók Lapja 7. /1874./ 11. sz. /170. old. könyvismertetés./

a filantropisták pedagógiai mozgalmának, magyarországi hatásuk bemutatására. A "Pestalozzi-iskola" hazai képviselői közül szól Blaskovics Jánosról, Váradi Szabó Jánosról, Wimmer Gottlieb Augustról, Pálffy József neptanítóról, valamint Báthy Károlyról. Ismerteti a magyar időszaki pedagógiai sajtót 1868-ig: Szőnyi Pál, Tavassy Lajos, az író Fáy András, Kiss Bálint és mások bemutatásával. ⁺ Kemény Ferenc és Kiss Árpád, valamint "Az Elemi Népoktatás Enciklopédiája" ⁺⁺ egyöntetűen 1798-ra teszik, - igen korán tehát, - Pestalozzi eszméinek ismertté válását hazánkban. Az enciklopédia "Pestalozzi hatása Magyarországon" című fejezetében arról tudósít, hogy ebben az évben Kishont község /evangelikus esperesség/-ben egy leginkább tanítókból álló választmány igen gyakorlatias javaslatot dolgozott ki iskolái részére Pestalozzi szellemében. ⁺⁺⁺ Eszméinek /a reáliák előtérbe helyezése és racionalisabb módszerek alkalmazása/ terjedése folytán hatására máshol is hasonló célból tanítói egyesületeket alkottak, amíg be nem tiltotta a gyülekezést Lovich Ádám, evangélikus szuperintendens ⁺⁺⁺⁺ 1815-ben. Haladó mozgalom volt, mivel

⁺ Kiss Árpád: U.o.

Kemény Ferenc: Bibliográfia. 1927. U.o.

⁺⁺ Az Elemi Népoktatás Enciklopédiája. Szerk.: Kőrösi Henrik és Szabó László. III. kötet. 1915.

⁺⁺⁺ Methodus Scholastica pro scholis minoribus Kis Honthanis. Ev. A. C. An. 1797.

⁺⁺⁺⁺ Lengyel Imre: Könyv és Könyvtár II. 1961. I. m. U.o. Lábjejezetben /4./.

az iskola és vele együtt a tanítói kar önállósítására törekedett -, természetesen az egyház nem jó szemmel nézte. A kibontakozó európai polgári fejlődés támadta a feudalizmust és ennek az Európából jövő nevelési-szociális forradalomnak - Pestalozzi-val élen,- konkrét magyarországi megnyilvánulása volt mindez. Csak a gyülekezést szüntette meg Lovich, de nem tudta megakadályozni Pestalozzi szellemének további terjedését az iskolai oktatásban, nevelésben. Például a Szepességben, a Kőrös, Maros partjain fekvő evangélikus egyházak iskoláiban.

Sajnos még nem sikerült nyilvánosságra hozni, megismerni teljesen ezeket a dokumentumokat, hazai hatásának valamennyi szerteágazását felkutatni.

A Néptanítók Lapja 1868. évi I. évfolyamának számaiban ⁺ egy érdekes összefüggés található. Elemzése fényt derít Pestalozzi hazai hatásának korábbi elterjedésére. Ezt igazolhatja még a Magyar Pedagógiai Szemle /1883. évi IV. évfolyamában/ ⁺⁺ egyik cikkének utalása is az un. alapnevelés eszméjéről. Állítólag Rapos József hangoztatta először nálunk az alapnevelés eszméjét 1786-ban.

⁺ Tóth István: Néptanítók Lapja 1868. I. évf. Buda. /451. old./
Gr. Brunszvik Teréz: U.o. 31. sz. /486. old./

Az angol népnevelési állapotok s tanítási rendszerek. U.o.
38. sz. /616. old./ A testi büntetésről az iskolában. U.o.
45. sz. /705. old./

⁺⁺ "Az alapnevelés és népiskola": Magyar Pedagógiai Szemle 1883.
IV. kötet. Utalás.

"Föltehető, hogy ez az irányzat a 19. század első éveiben még erősödött. Az evangélikusok körében már a 19. század elején élénk volt Pestalozzi eszméi iránti érdeklődés." Az ág. h. ev. tanítók már a század elején, különösen az Alvidéken, egyesültek alakultak azok terjesztése érdekében..." /Kiss-Kolumbán: A nevelés és oktatás történetének kézikönyve. Bp. 1907. 200. l./

A kisgyermeknevelés, az iskoláskor előtti intézményes nevelés kezdeteinek megjelenése a 18. század utolsó harmadában és a 19. század folyamán együttjárt a kapitalista termelésben végbe ment jelentős fordulattal, a női és gyermekmunka rohamos, nagymértékű felhasználásával.

Az angol dame school, a holland játékiskola, a francia kö-tőiskola az iskoláskor előtti nevelés korai, kezdetleges intézményei a dániai, olaszországi, svájci, németországi stb. intézményekre vonatkozó adatok feltételezhetően azt igazolják, hogy hasonló intézmények terjedtek el mindenfelé, nem véletlenül, a kapitalista fejlődés nyomán. +

Tóth István a Néptanítók Lapja cikkében a kisdédóvodák Európában keletkezését vizsgálja és különösen hazánkban. Elsőnek Anglia szerepét emeli ki szintén, mint ahogy dolgozatunk első részében már erről szóltunk. Így Anglia hatása szoros összefüggést teremt Pestalozzi, hazánk és az "alapnevelés" eszméje között.

+ Vág Ottó: Óvodapedagógia. Egyetemi jegyzet. Tankönyvkiadó. Bp. 1965.

Egy csokorba foglalja az 1775-ös ^{angol} + /Neuhof/ Pestalozzi-kísérletet az első gyermekjáték-otthonokkal /dame school/, a franciaországi J. F. Oberlin 18. század végi kötőiskolájával, későbbi angol és német óvodák keletkezésével, és az első hazai óvoda megteremtésével.

Szerinte a kisdédóvók "eleinte a szegény gyermekek nevelésének alapját" jelentették a polgárosultabb országokban.

• Mit értünk az alapnevelés eszméjén?

A Néptanítók Lapja említett számában így rögzíti: "... játszóiskola, gyermekkert, kisdédóvoda, alapnevelde: mind egy célnak szolgál. Nálunk a magyar nemzeti cél minden célok fölébe teendő, különösen ott, ahol a szülői ház első nevelését akarja támogatni a társadalom, az állam, a törvényhozás." -

Ismeretes, hogy a kisdédóvási törvény régi törekvés után csak 1891-ben született meg. Az alapnevelés eszméjét először hangoztató Rapos József - 1786! - feltehetően nagybátyja volt az általunk ismert nagy újító pedagógusnak, a későbbi ismert Rapos Józsefnek. A Magyar Pedagógiai Szemle említett cikkében szerepel a következő történet: "Már ekkor a Brunszvik Teréz grófnő által állított intézetek, melyekről Kulcsár István lapja /a "Hazai és Külföldi Tudósítások"/ közleményeket hozott, figyelmemet magukra vonták s a fönnebb érintett kisgyermekkorai testi, lelki veszélyeket, melyekben forogtam, emlékezetemben fölújították. Így történt, hogy miután 1834-ben az apátság épületei a balatonfüredi

⁺ Dr. Zibolen Endre szerint 1774-től. I. m.: Kandidátusi értekezés. 1964.

fürdőhelyen leégtek, ezeknek újraépítése és kiterjesztése érdekében nagybátyám Pestre utazván engem magával hozott ide, hogy segítségére legyek s tapasztaljak valamit. A Papnövelde utcában nagy gyermekzaj ütötte meg fülünket; e hangot követve beléptünk egy ajtón s egy egész kis világ tárult elénk az udvaron. Kisdéd-óvó intézet volt..."

Az említett 1834. évben az általunk ismert Rapos József /1814-1894/ 20 éves fiatalember volt. Már fiatalon nagy hatással lehetett rá Brunszvik Teréz munkássága. /1775-1861/ Az első hazai kisdédóvó intézet Budán 1828-ban jött létre Brunszvik Teréz irányításával, 1828-36. között 12 hasonló alapnevelde létesült, a Kisdédóvó Intézeteket Magyarországon Terjesztő Egyesület létrejöttéig. Tolnán 1837-ben nyílt meg az első óvóképző. Wargha István /1808-1876/ és Ney Ferenc /1814-1889/ voltak az első igazgatói.

1861-ben Ney utóda Rapos József lett, Ney igazgatósága alatt megszerezte az óvói oklevelet, majd Székesfehérvárott létesített óvodát. Ujító pedagógus volt. Leglényegesebb javaslata: az iskoláskor előtti nevelés intézményeit /bölcsődék és óvodák/ egyesítsék egy intézmény keretében. Alapneveldeknek nevezte el, az ott dolgozó pedagógusokat pedig alapnevelőknek, az iskoláskor előtti nevelést pedig alapnevelésnek. Tervének megvalósítása céljából létrehozta az Alapnevelők Országos Egyesületét. Rapos terve pedagógiai szempontból igen helyes elgondolásokon nyugodott. Az iskoláskor előtti nevelés egységes szervezete, valamennyi, az iskoláskort még el nem ért gyermekek gondozásával foglalkozó intézmény összevonása, egységes nevelési intézmény kialakítása feltétlenül haladó törekvés volt. A történelmi-társadalmi helyzet akkor nem kedvezett tervei megvalósulásának.

Pestalozzi első és legeredetibb gondolata, a szegény, elhagyott gyermekek nevelése, angol hatásokra, 1774-ben megnyílt neuhofi szegény-iskola gondolatában realizálódott. Ez az ún. "fejlesztő rendszer" + az angol helyzetben, történelemben gyökerezve, Pestalozzi közvetlen hatására teljesedik ki a világon, hazánkban és tart mind a mai napig. ++

"Nagyobb méreteket öltött Pestalozzi eszméinek térhódítása azon személyes látogatások eredményeképpen, amelyeket néhány lelkes magyar tett a nagy nevelő intézeteiben. Az első ilyen látogatás részletei meglehetősen homályosak. Blaskovics János, István nádor fiának későbbi nevelője, állítólag 1808-ban járt Pestalozzinál. /Blaskovics János /1777-1855/ Jénában, Göttingában, Halléban tanult. 1814-ben Svájcba ment és Plankenbergben nevelőintézetet alapított, amelyet 1826-ban Pozsonyba helyezett át. / Ugyanebben az évben kereste fel Pestalozzi intézetét Ifertenben Brunszvik Terézia grófnő, aki hat hétig tartózkodott ott nővérével, Deym Józsefné grófnővel. +++

+ Néptanítók Lapja. 1868. 38. sz. U.o.

++ Biró Sándor: A Pestalozzi Gyermekefalú két évtizede. Magyar Pedagógia. 1966. 2. sz. /241-248. old./

+++ Lengyel Imre: Ujabb adatok Pestalozzi magyarországi hatásának értékeléséhez. Könyv és Könyvtár. II. Tankönyvkiadó. Bp. 1961. Debreceni Egyetem Évkönyve. /149-166. old./

J. G. Müller pedagógiai író irányította Pestalozzihoz a Brunszvik nővéreket. ⁺ Látogatásuk előtt egy évvel /1807-ben/ indult meg a támadás Pestalozzi eszméi ellen intézetének tőszomszédságában, Arauban, E. A. Evers programirata alapján. Az ismert történelmi folyamat pedagógiai-ideológiai tükröződése volt ez a "harc". 1808-ban Yverdonban a látogatás idején virágzott az intézet. A nemzetközi hírü intézetek példái közül Pestalozzi ragadta meg leginkább Brunszvik Terézt. Erről tanuszkodnak naplójegyzetei is: "Hatása... határtalan lesz, mert azt mondta ki, ami az emberi természetben általános és mert egyes területeken nagy teljesítményeket ért el... A legnagyobb benne: az emberi természet erkölcsi szemlélete és az a törekvés, hogy a népet és a néppel az emberiséget felemelje." ⁺⁺ "...Csak az emberek örűlt-sége, nemességükből való kivetkőzése torzítja el a földet és ez tesz nyomorultakká jómóduakat és alacsony helyzetűeket egyaránt. Ez ellen nincs más gát, mint a nevelés! Ha egy napon minden anya, mindenkinek, akinek apai szive, emberszive van, az újszülöttek tökéletesedését akarná, - csodás világ jönne az emberiségre." "Életem annak szentelem - írja eltökélten -, hogy a földnek ehhez az átalakításához a magamét hozzátegyem." ⁺⁺⁺ /1809. Martonvásár/

⁺ Dr. Zibolen Endre: Brunszvik Teréz és Pestalozzi. 1961. Pedagógiai Szemle. 12. sz. /1135-1145. old./

⁺⁺ Brunszvik Teréz naplói és feljegyzései. I. Szerk.: Czeke.M. 1938. 55-57. l.

⁺⁺⁺ Brunszvik Teréz naplói és feljegyzései. I. Szerk.: Czeke.M. 1938. U.o. /148-149. old./

A svájci és londoni látogatások után Brunszvik Mária T. grófnő Bécsben támogatást kért hazai alapneveldek felállításához. "... A népnek nem nevelésre, hanem engedelmességre van azüksége." - jelszóval. ⁺ Többek között Schedius Lajos királyi tanácsos volt az egyik segítője.

Hazánkából a Brunszvik nővéreken kívül meglátogatta az öreg Eszterházy herceg is. ⁺⁺ Pestalozzi azt remélte, hogy Magyarországon végre megvalósíthatja elképzeléseit. Ugyanis a nagy mes-tert körülményei, amelyeket ismerünk, leszorították a szegény-⁺⁺⁺nevelés területéről, de dicsőségét sugározta Yverdon. Erre val-
lanak a következő dokumentumrészletek: "Én részemről ezt életem legsikerültebb összeköttetéseim közé számítandom, ha valahogy bármi módon is képessé tehetném azon boldog álmom megvalósítását eszközölhetni, amelyet én magamnak ama lehetőségről képeztem, miszerint egykoron nemeslelkű nemzetükre némi nevelési befolyással lehetendek." ⁺⁺⁺⁺

⁺ Tóth István: Néptanítók Lapja. 1868. U.o,

⁺⁺ Fuchs János: Pestalozzi Henrik élete és hatása. Néptanítók Lapja. Buda-Pest. 3. 1870. 5-16. sz., és Fritz Ernst: Pestalozzis Leben und Wirken. Zürich-Leipzig. 1927. /192-193. 1./

⁺⁺⁺ Dr. Zibolen Endre: Pedagógiai Szemle. 1961. U.o.

⁺⁺⁺⁺ Nevelési Emléklapok. I., XXX., IX. 1.

Egyik sem számolt a realitásokkal - mutatja az Eszterházy-látogatás példája is: "Ekkor ~~1814~~ben - örömeiben az egész házban körül futkosott kiáltozva: "Ramsauer, Ramsauer, hol vagy? Jöjj gyorsan legjobb tanítványaiddal a veres házba /hol Eszterházy szállva volt/, ez felette fontos és véghetetlenül gazdag egyén, kinek több ezer jobbágya van Magyarországon és Ausztriában, ez bizonyosan iskolákat fog alapítani és jobbágysait bizonyosan szabadon bocsátja, ha az ügynek megnyerjük." És midőn ez 15 tanítványaival odament, a hercegnek e szavakkal mutatá be: "Ez ezen növendékek tanítója. Még fiatal ember, ki 15 évvel ezelőtt más szegényekkel Appenzel kantonból kiköltözött és hozzám jött, de szabadon, kényszerítés nélkül, saját egyéni tehetségei és az elemi tanmód szerint vezéreltetett. Most önálló tanító, és ebből láthatja, miszerint a szegényben éppen annyi vagy még több erő rejlik, mint a leggazdagabban, de e tehetségek szegényben csak ritkán vagy nem a kellő mód szerint fejtenek ki. Azért oly igen fontos a népiskolák javítása. De ő majd mindent jobban fog megmutatni, hogy mit és mennyit teszünk, mint én tehetném, addig is ajánlom magamat." Ramsauer ekkor elkezdett kérdezni és magyarázni, hogy majd elrekedt, hogy a herceget meggyőzze. Egy óra múlva ismét eljött Pestalozzi, és a herceg örömét fejezte ki azon, amit látott. Mikor a hercegtől eljöttek, Pestalozzi azt mondta, hogy a herceget egészen meggyőzték és magyarországi jószágain bizonyosan iskolákat fog alapítani." -

Brunszvik Teréz még tulságosan is az általánosságok síkján mozog. Érthető, hiszen még azok a hazánkfitai sem sejtették meg teljesen Pestalozzi "érzett" eszméit, akik személyes érintkezésbe, közvetlen kapcsolatba kerültek vele, mint Váradit Szabó János stb. Egy mélyreható eltérés megértése nehezíti a nép fel-
emelésére irányuló erőfeszítéseinek egységben látását: eltérés

gyakorlati erőfeszítéseiben tükröződő eszméi és ezeknek irodalmi tükröződése, pedagógiájának publikációja között. ⁺

Az első óvodát 1823-ban állították fel, majd követték a többi magyar alapneveldek. Kulcsár István lapjában, a "Hazai és Külföldi Tudósítások" ⁺⁺ közleményeiben ismertette többször a Brunszvik Teréz grófnő által állított intézetet.

1834. augusztus 2-án kelt a "Kisdedóvó intézeteket terjesztő egyesület" alapoklevele. Az egyesület 1836-ban létrejött. Tolnán 1837-ben létesült óvoda illetőleg kisdedóvó intézet és képezde. Brunszvik Teréz nem érte el soha az yverdoni intézet szintjét. "Egy szegényiskola terve" című munkája pedig csonkán maradt mű. ⁺⁺⁺ Csak szegény gyermekek jártak volna ide. "Az itt folyó nevelés célja: erkölcsös magatartás, humanitás, szorgalom és kereső tevékenység". Egész nap munkában lévőknek szólt ez a terv. Ebben az időben ő volt az, aki a legmélyebben ismerte meg Pestalozzi népnevelési törekvéseit. De összefoglalóan megállapítható, hogy Brunszvik Teréz nevelői működése inkább filantrop, emberbarát jellegű, a közvetlen indítékokat nem Pestalozzi-

⁺ Dr. Zibolen Endre: Embernevelés és ipari képzés Pestalozzi pedagógiájában. Kandidátusi értekezés. "Kitekintés." című fejezet /301-313. old./ 1964.

⁺⁺ Magyar Pedagógiai Szemle. 1883. IV. évf. U.o. Néptanítók Lapja. 1868. Kisdedóvók keletkezése... U.o.

⁺⁺⁺ Széchenyi Könyvtár kézirattára. Quart. Germ. 1390/4.

tól vette. Teljes mértékben nem azonosíthatók a nagy mester munkásságát jellemző törekvésekkel. ⁺

Az 1816-os évben ismert és kevésbé ismert nevek követik Pestalozzit hazánkban: Scheřdius Lajos János, Váradi Szabó János és Egger Vilmos, Folnesics Lajos, stb. ⁺⁺ Brunszvik Terézen kívül legközelebb állt hozzá Váradi Szabó János. A század elején különösen sokat tett Pestalozzi megismeréséért. ⁺⁺⁺ A nevelés iránt rajongó, tehetséges, kiváló magyar ifju 1810. augusztusától 1811. májusáig tanulmányozta szintén Yverdonban, vagy Ifertenben, Pestalozzi módszereit, hogy hirdethesse ezeket. A tíz hónap alatt Pestalozzival és munkatársaival közvetlen kapcsolatban mélyreható tanulmányokat végzett. Visszatérve Magyarországra továbbra is fenntartotta a kapcsolatot Pestalozzi intézetével, levelezett Pestalozzival és munkatársaival, pl. Johannes Niedererrel és Wilhelm Eggerrel. Kiváló munkája eredményeképpen a haladó szellemű lentzburgi Tudós Társaság tagjává is megválasztották.

Váradi Szabó János ismertette meg hazánkkal Pestalozzit. - erről szól Folnesics Lajos, a korabeli lap és a "Hazai és Külföldi

⁺ Lengyel Imre: U.c. Könyv és Könyvtár. II. Tankönyvkiadó. Bp. 1961. /149-166. old./

⁺⁺ Kiss Árpád: Pestalozzi hazánkban. Embernevelés. 1946. U.o.

⁺⁺⁺ Lengyel Imre: Nemzedékek találkozása Pestalozzi szellemében. Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Közleményei. 39. sz. 1963. és U.o. Ujabb adatok Pestalozzi magyarországi hatásának értékeléséhez. 1961.Bp. Debreceni Egyetemi Közlemények. 29. sz. /149-167. old./

Tudósítások¹¹ 45. száma 1816-ban. A már említett népoktatási enciklopédia szerint is egyedüli magyar tanítványa volt Pestalozzinak; Vincze László pedig leszögezi 1962-ben kelt cikkében, hogy Váradi Szabó János munkásságával is adós még a pedagógia-történet.

A Vay bárói család irattára a Tiszán inneni egyházkerület levéltárában Sárospatakon található, 29 hatalmas csomag, teljesen rendezetlen anyag ma még. ⁺ Ennek feldolgozása számos kérdésre adna választ Pestalozzi hazai hatásának még ismeretlen területein.

Lengyel Imre újabb kutatásaiból 1963. óta ismert, hogy Váradi Szabó János központi szerepet játszott Wilhelm Egger és Schejdius Lajos közvetlen segítségével Pestalozzi tanainak szélesebb körben való elterjesztésében.

Váradi Szabó János látogatásának Pestalozzinál iferteni intézetben tartalmában, hatásában nagyobb jelentőséget tulajdoníthatunk. Pedagógiatörténeti irodalmunk nem méltányolta eléggé munkásságát, pedig Pestalozzi és munkatársai, köztük elsősorban Niederer, megfelelőképpen értékelték Váradi Szabó János képességeit a nevelés terén, ismereteit és Pestalozzi gondolatainak terjesztésében vállalt szerepét. /Az első megállapításra példa: Berzeviczy Albert a Magyar Tudományos Akadémia 1927. február

⁺ Vincze László: Pestalozzi magyarországi követe Wilhelm Egger.

Köznevelés, 1962. 3. sz. 485-86. old./

Az Elemi Népoktatás Enciklopédiája. 1915. U.o.

21.-én tartott Pestalozzi emlékünnepevényén meg sem említi Pestalozzi magyar hívei közt. Magyar Pedagógia. 1927. III-VI. sz.

80. lap. - A másikkra példa, hogy ezek a levelek nem voltak hozzáférhetőek a kutatás számára. A debreceni Egyetemi Könyvtár újabban tudta megvásárolni Váradi Szabó János levelezését, amelynek darabjai között szerepel Pestalozzi egy levele és munkatársainak, Johannes Niederernek és Wilhelm Eggernek két-két levele. +

A Vay család zsolczeni birtokára magával hozta Svájcban Eggert, mint segédtanítót, 1812-ben. Egger szegény gyermekként került Pestalozzi iskolájába, később tanítónak dolgozott nála. A magyar pedagógiatörténet eddig alig vett róla tudomást, pedig kezdettől fogva együtt lesznek Pestalozzi hazai eszméinek terjesztői. Nem elég csak megemlíteni, sokkal több annál! Magyarországi tevékenysége figyelemre méltó a magyar nevelés számára. ++
Jelentékeny része volt és lehetett Pestalozzi magyarországi jelentőségének kialakulásában, valamint fontos, állandó, szoros kapcsolatot jelentett Pestalozzi és hazánk között. Életútjának magyarországi tevékenységéről két közlemény jelent meg Svájcban 1960-ban. Váradi Szabó János és Wilhelm Egger közös munkájáról, eredményéről Kazinczy +++ lelkesen számol be Kölcseyhez írt egyik

+ Lengyel Imre: U.o. Könyv és Könyvtár II. Tankönyvkiadó. Bp. 1961. Debreceni Egyetem Évkönyve.

++ Vincze László: U.o. Utalás ezekre.

+++ Váczy János: Kazinczy Ferenc levelezése. 12. K. /558-559. old./

levelében 1815. június 2-án.

Az Egger-Pestalozzi levelezés sajnos szintén nem ismeretes még számunkra. Egger jól ismerte a magyarországi pedagógia, nevelés helyzetét, a hazai viszonyokat; erre jó bizonyíték, hogy Scheřdius Lajos egyetemi tanárral is tartott kapcsolatot, mint Váradi Szabó János. Váradi Szabó János állandó kapcsolatban volt irói körökkel, különösen 1816-tól, amikor tanítványaival és Wilhelm Eggerrel Pestre kerültek. Itt ismerkedtek meg mindkettőn Scheřdius Lajos egyetemi tanárral, a pesti evangélikus iskola főfelügyelőjével /valószínű Scheřdius Lajost Váradi Szabó János közvetítésével ismerte meg/. ⁺ Váradi Szabó Jánost nagyon érdekelte a pesti evangélikus gimnázium minden megnyilvánulása, későbbiekben is, - hiszen megnyerte Scheřdius Lajost Pestalozzi tanításainak alkalmazására, segítségével itt történt meg Pestalozzi eszméinek első magvetése 1816-17-ben.⁺⁺ Majd Egger itteni tanárként szintén igyekezett terjeszteni Pestalozzi eszméit velük együtt. ⁺⁺⁺ Feltehetően Egger tájékoztatta a "mestert" a magyarországi pedagógiai állapotokról, jó kapcsolatairól, érdeklődése révén. Arról tudomásunk van, hogy - az előzőekben idézett

+ Elemi Népoktatás Enciklopédiája. 1915. U.o.

++ Lengyel Imre: I. mű. 1963. Tavasi Lajos Váradi Szabó János-hoz intézett leveleiből és 1961. i. mű.

Vincze László: Köznevelés. 1962. U.o.

+++ Váradi sikerei Pestalozzi eszméinek terjesztésében: MS 32/774. Debreceni Egyetemi Könyvtár. Úti János levele Roff-ról. 1811./

források is már mutatták, hogy Pestalozzi nagyon érdeklődött a magyarországi pedagógiai kérdések iránt. Váradi Szabó János többször hivatkozott Tessedik Sámuel vállalkozására, amely Pestalozzi koncepciója alapján állt, és a "szorgalmatossági" iskola ügye Váradi Szabó Jánost éppenugy érdekelte, mint Tessediket.

A Pestalozzi-Egger levelezés ha ismertté válhatna, megmutathatná Pestalozzi véleményét általában az ekkori hazai pedagógiai, nevelési állapotokról, konkrétan Tessedik hazai vállalkozásáról alkotott véleményét is.

Érdekességképpen megemlítjük, hogy Wilhelm Egger nálunk a testnevelés-tanítás atyja. A Tudományos Gyűjtemény IX. kötetében szintén olvashatunk a testnevelésről egy értekezést, 1817-ből, valószínűleg Egger gyakorlati munkájának hatására született meg. A Néptanítók Lapja 1874. évi 17. száma: "Tanügyi Melléklete" + beszámol az 1873. évi berlini egészségügyi kiállitásról. A legtanulságosabb a magyarok számára volt, mert kézzelfoghatóan megmutatta, hogy Németország, Anglia, Franciaország több-kevesebb idő óta beható és részletes intézkedés által megjavította az iskolák egészségügyi viszonyait. Magyarországon viszont "csak a legutóbbi időben kezdenek bizonyos hygienikus jelszók visszhangot keltetni /gyenge és mulékony visszhangot: a hirlapokban/..." Még mentegetőzik, "... hogy tanügyi lapokon egészségügyi dolgokat bátorkodok ismertetni." Locketól, Rousseautól máig ismert,

+ Néptanítók Lapja. 1874. 17. sz. "Tanügyi Melléklet": "Iskola-ügy a tavalyi berlini kiállitáson."

sokan irtak róla, hogy "a testi fejlődés rovására csak az elmét kultiválni hiba és az egész ember szenved miatta."

Az iskolázás és a tanulók egészsége közötti viszonyra utalva azt javasolja, hogy "... az egészség becsét az állami és magán egészségápolás hasznát, módját, feladatait az elhárítandó nyomorúságok természetét illetőleg ne csak általános frázisok, hanem kissé részletes ismeretek, gyakorlatias tanácsok és lelkesítő magyarázatok jussanak a közönség /és főleg az iskolai hatóságok/ közé..."

Wilhelm Egger 1812-1830. között, élete jelentősebb részében munkálkodott magyar földön. 1830. október 21-én nyugdíjazták, megvált a pesti evangélikus iskolától; már ekkor súlyos beteg volt. Szegény tanítóként halt meg, két barátján kívül nem volt "senkije".

Brunszvik Terézzel nem ismerjük kapcsolatait, hogy voltak-e egyáltalán, nem látszik hihetőnek. A magyar pedagógiai fejlődés polgári szakasza Comenius mellett Pestalozzinak köszönheti a legtöbbet, ebben Wilhelm Egger jelentékeny részt vállalt.⁺

3. "Pestalozzi-vita" a korabeli sajtóban:

Scheffdius Lajos előadások tartásával igyekezett megismertetni Pestalozzi műveit a pesti evangélikus tanitóság körében. 1816-ban "Utasítás"-t irt a pesti evangélikus tanitók

⁺ Vincze László: Köznevelés. 1962. U.o.

számára. ⁺ Különös figyelmet érdemel az a nagy nyilvánosság előtt lefolyó vita, 1817-ben, amelyet Várad Szabó János indított el a "Hazai és Külföldi Tudósítások" 1816. évfolyamának 45. számában írt cikkével. Ebben honfitársait Pestalozzi tanaival igyekszik megismertetni és azok alkalmazására felhívni. Mindmáig a legjelentősebb sajtóvita ez Pestalozzi pedagógiájáról, még életében folyt, külföldön is.

A hazai Pestalozzi-kutatás eddig, - dr. Zibolen Endre és Lengyel Imre már idézett tanulmányai, feldolgozásai, stb.-k, - ezt a jelentős vitát csak "megemlítik". Részletes elemzése, értékelése szintén nem történt meg, pedig a korabeli külföldi neveléstudományi irodalom visszhangját is hosszasan kiváltotta.

Két párt csatája robbant ki Várad Szabó János már említett cikke alapján. A két párt szószólói: Folnesics János Lajos /Folnesics... jó hírnévnek örvendő pedagógus, aki József nádor feleségét tanította a magyar nyelvre, s magaisleánynevelő intézetet alapított/ és Scheffdius Lajos voltak. Zibolen kandidátusi értekezésében⁺⁺ röviden utal arra, hogy a közvetlen benyomásokon túl, a Pestalozzi-irodalom korabeli ismert műveire

⁺ Tudományos Gyűjtemény. 1817. I., II., V. kötetek. Külföldi /reakciók/ válaszok a IV., V., VI. kötetekben és Lengyel Imre i. mű. 1961. II.

⁺⁺ Dr. Zibolen Endre: Kandidátusi Értekezés. "Kitekintés" című részében. 1964.

építették állításaikat, bár Folnesics János Lajos csupán másodlagos irodalomra. ⁺ Ennek ellenére állásfoglalásuk háttérében mélyebb, konkrétabb összefüggéseket is lehet sejteni. Ezek az összefüggések főleg a hazai köznevelési viszonyokkal kapcsolatosak, és nem annyira Pestalozzi gyakorlati munkásságával.

A következőkben részletesen elemezzük állásfoglalásaikat a korabeli hazai köznevelés helyzetét illetően, valamint a két fél tendenciáját:

Váradi Szabó János a Hazai és Külföldi Tudósítások 45. számában, 1816-ban, - fél évvel ezen vita megindulása előtt - cikket írt Pestalozziról, hogy megismertesse Magyarországot a "szeretet apostolával".

Erre reagál Folnesics Lajos először a Pestalozzi tanaiban rejlő veszélyekre felhíva a figyelmet, az "Észrevételek a Pestalozzizmus ellen" című vitaindító írásával. 1817-ben jelent meg, a Tudományos Gyűjtemény I. kötetében.

⁺ Folnesics János /János Lajos/: Észrevételek a Pestalozzizmus ellen: Tudományos Gyűjtemény. 1817. I. /83-100. old./
Schedius /Lajos/: A Pestalozzizmus ellen való észrevételekről. Tudományos Gyűjtemény. 1817. II. /115-121. old./
Folnesics /János Lajos/: Kant, Fichte, Schelling és Pestalozzi. Felelet a Pestalozzizmus védelmezésére. Tudományos Gyűjtemény. 1817. V. /44-90. old./
Kazinczy Ferenc: Kinyilatkoztatás a Tudományos Gyűjtemény ügyében. 1817. Tudományos Gyűjtemény. V. /140-142. old./

Mottója: "A Neveléstől függ az Embernek mind Méltósága, mind Boldogsága, nem lehet eléggé vigyáznunk az ujitó Nevelőkre és Tanítókra." - Niemeyer tanítása.

Folnesics is azt vallja, hogy a jövő generáció nevelésétől függ legfőképpen az emberiség erkölcsi megnevelése.

Ebben az időben a legjobban magasztalt, a legnagyobb hatásu, új nevelési eszmeáramlat és módszer volt a pestalozzizmus.

Folnesics a következő kérdésekre keresi a választ:

- "1./ Lehet-e a Pestalozzizmust "Ujitásnak és új Találmánynak" tartani?
- 2./ Lehet-e és tanácsos-e ezt a módszert az egész nevelésben és tanításban, illetve minden tanítási tárgynál "Főtónussá" tenni?
- 3./ Megfelel-e ígéretének, például "a szembetűnő szép előmenetekre és ügyességekre nézve, kivált a jó Erkölcökben"?
- 4./ Nem lehet-e nálánál jobbat és jöltevőbbet javasolni?" -

Ebből a négy problémából most kiemelnénk hármat:

- 1./ Lehetséges-e és helyes-e Pestalozzi módszerét a nevelés egészében követni?
- 2./ A pestalozzizmus, ígéretéhez hiven, megfelelő eredményre vezet-e, különösen a "jó erkölcsök" kialakítása terén?
- 3./ Pestalozzi tanításai alapján tudunk-e jobb módszereket javasolni, amelyekkel még nagyobb eredményeket érhetünk el?

1./ Folnesics válasza az első problémára:

Niemeyer 1810-ből való klasszikus munkájában írja, hogy Pestalozzi módszere és így hasznossága is nem új találmányok, hanem csak "visszaemlékeztetések". Már Pestalozzi előtt is, Comenius, Rousseau, Basedow, Rochow stb. és még sokan mások, hasonló sürgető javaslatokkal éltek.

A pestalozzizmus módszerének haszna, de lényege is, hogy "a gyermekek lelkét testi és érzéki dolgok által kell először kifejtetgetni, és azután a természet fölött és absztrakt dolgok megértésére átalmenni." Világos, hogy a felekezeti tendenciát képviseli mindkettő.

Konkrét módszereket is felsorolnak, amelyek a "lelki erő" kifejlesztésére szolgálnak a pestalozzizmus szerint: "szabad munkásság" módszere; "kevésben sokat" tanuljon; amit tud, azt összefüggéseiben és biztosan tudja. Nem fejlesztik a "lelki erőt": "szenvedőleg"; ne tanuljon sokfélét; hiábavaló kérdésessel elvész az idő és erő; stb.

2./ Folnesics szerint, - válaszolva a 2. kérdésre, - a pestalozzizmus alapja a "testi megismerlések" módszere. Szerinte nem alkalmazható sem a vallásra, sem az erkölcsre, még az esztétikára, valamint a történelemre sem. Niemeyer észrevette, jól gyanította, hogy Pestalozzi módszere materializmusra vezet a vallás és az erkölcs terén egyaránt.

Folnesics Pestalozzi módszerében uralkodónak tartja, "hogy a gyermek mindenütt csak a maga szemeivel lásson, csak azt tartsa igaznak és bizonyosnak, amit maga megismerlélt"... Folnesics írja, hogy a 18. század tanubizonyosságai ellenére sem lát Pestalozzi a vallásban igazságokat, az "Isten tanította szent morál sem kell neki, mert bizik esze erejében." Amit egy idegen ész, amit Más gondolt, azt nem én gondoltam; az én tulajdon eszem is tud Morált csinálni magának; én magam is tudok erkölcsi törvényeket szabni magamnak." - Folnesics külön szól a materialista pedagógusokról, például Salzmannról, Büffonról. Salzmann ki merte mondani, hogy nem kell a gyermekeknek tanítani Istent, a keresztény vallás "igazságait", mert "nem lehet megmagyarázni és megfogni!" Érdekes az is Salzmannról, hogy "A természeti erők

ismerete és tudománya minél jobban növekszik, annál gyanusabban lesznek a Szent Írás csodái." /§tb./ Folnesics leszögezi, hogy az ilyen gondolkodásmódból származik az emberi ész és lelkiismeret szabadossága, a "Felsőség" elleni engedetlenség, hamis eskük, házasságtörések, a nép szuverenitása, sőt az is, hogy a fiatalok alig várják, hogy "a magok urai legyenek", erőszakkal kényszerítik a szülőket jussaikat kiadni. Az alacsonyabbrendűek a felsőbbrendűekkel láthatóan is egyenlőek akarnak lenni, mihelyt elég anyagi helyzetre és erőre tesznek szert.

Folnesics szerint a nevelésben a "matematikai lélek uralodik", a matematika szerint "kikalkulálás" például a házasságban és máshol. Ez a "lelkület", vagyis a pestalozzizmus már 15 éve terjed, - állapítja meg; - a naturalizmus és racionalizmus, pedig Németországban a keresztény hit megerősödése tapasztalható a pestalozzizmus nagy ereje ellenére "a szív és erkölcsös élet formálása terén."

Niemeyer figyelmeztet arra, hogy "száraz lenne a lélek", ha ezzel a módszerrel tanítanánk a történelmet, nem szolgálná az értelem, az érzés és a szív megnemesítését; őrizkedve kell követni Pestalozzi egyes tanítványainak tanításait /pl.: Schmid/.

3./ "Az igazi nevelésnek a lelki tökéletességre kell vezetni a gyermekeket. - írja Folnesics a 3. kérdésre válaszolva, és: - Erre a testi nevelés csak eszköz lehet. Ez a számvetésben nincs benne. Több belátása, virtusa, tehetsége és közhasznú munkássága legyen az embernek, mintsem amennyit a világ felőle elhisz. Csakis a keresztény erkölcs által - amellyel a Pestalozzizmus egészen ellenkezik - lehet az embert igazi tökéletességre vezetni és nevelni.

Aki csak azt tartja igaznak, amit a maga szemeivel lát, azt sem fogja hinni, hogy másban több tökéletesség van, mint

amennyit tapasztalhat. Maga sem fog a külső jó színnél többre törekedni, nem igyekszik több lenni, mintsem látszani. Mert szerinte gondolkodásmódja szerint a láthatatlant nem lehet láthatólag megszámlálni és kimérni. Nevelők is többnek akarnak látszani, mint amennyik. Oka, hogy a Pestalozzizmusban nem található a tökéletességre nevelés.

Az ilyen ingyen és jó Reménység fejében nem tesz semmit."

4./ Folnesics ebben a válaszban kiemeli, hogy Pestalozzi "... kivált az alsóbb rendű Népet akarja a lelki rabszolgaságból megszabadítani." Niemeyer jól észrevette - írja a szerző, hogy száraz és absztrakt foglalatosságokkal ezt a "szent célt" nem lehet elérni, mivel szárazzá teszik az érzést, a fantáziát, az akaratot. Ismét a keresztény lélek, mint legfontosabb módszer, jelenik meg Folnesicsnél az értelem és akarat együttes, egyező kifejlesztésére. Enciklopédikus könyv kell ehhez, szerinte.

Folnesics bírálja Pestalozzi módszerét, hogy főleg az értelmet fejleszti, de a fantázia, az érzés és a szív nem fejlődik, illetve lemarad. Utal Fejér György fontos nevelési munkájára, az "Ember kimiveltetése" címmel. Az író igen hasznosnak tartja, ha az egyik lelki erőt a másiknál jobban fejlesztik, és a legnagyobb hibát a nevelésben az aránytalanság-ban látja. Tehát Fejér szerint a lélek minden erejét, tehetségét, ágait fejleszteni kell. A 7. év előtt helytelen, a 3. év táján viszont

lehet és kell, - mint Pestalozzi anyáknak ⁺ irt könyvében; - a gyermekeket "lelki munkára szorítani". Ezt Niemeyer ellenzi!

Fejér fontosnak tartja a léleknek észrevevő tehetségét "látható", majd később "nem látható tárgyakon" is gyakorolni.

Folnesics szerint ahhoz, hogy a gyermek maga megtanuljon gondolkodni, hogy saját gondolatait saját szavaival ki tudja fejezni, mindehhez nem szükséges a pestalozzizmus. "El lehet érni más módokkal, melyek nem vezetnek Materializmusra." - írja. Szerinte például: a szokrateszi módszer /a Sokratika/, ha határain belül marad; majd saját módszerét ajánlja, amely egyaránt fejleszti az értelmet, emlékezetet, de még az érzelmeket, a szívet és a nyelvtehetséget is /a Skeletizáló és grammatikásan - stilisztikás új módszer/. Még Herder és Tillich professzorok példáját is hozza, mivel a nyelv legjobb eszköz arra, hogy a lélek "tanuljon gondolkodni" szabad munkában gyakorolva, lépcsőzetesen és összefüggve stb. Az esztétikai érzelmeket szintén a nyelv fejleszti a legjobban.

"Végül összehasonlítva a kétféle módszert, az eredmény nem Pestalozzi szerint lesz jobb, hanem szerintem, - írja saját magáról - az értelem, nyelvtehetség, szív, közhasznú munka tekintetében egyaránt."

Schedius Lajos "A Pestalozzizmus ellen való észrevételekről" című válaszában reagált Folnesics "észrevételeire", 1817-

⁺ 1835. Bp. "Buch der Mütter" kiadása németül. Lásd: "Az Elemi Népoktatás Enciklopédiája"./I. m./

ben, a Tudományos Gyűjtemény II. kötetében, Váradi Szabó János mellett.

Szerinte Folnesics - pedig érdemes pedagógus és nevelési intézet birtokosa - "közönségessé akarta tenni a Pestalozzi szerinti nevelést." Helyesnek tartja, sőt örvendetes, ha a külföldi új gondolatokat, tapasztalásokat, intézeteket előbb szorgalmasan megvizsgálják és megfontolják, mielőtt elfogadják és másoknak ajánlják, vagy teljesen megvetik. Ugy értékes, ha jól, egészében megismerik a kérdést, és szemmel tartják a józan megfontolás törvényeit.

Sajnálattal állapítja meg, hogy hiába reménykedtek, várták, hogy Folnesics tollából igazabb, tisztább képet kapnak a pestalozzismusról, sőt Pestalozzi módszerét "... sem egészen, sem pedig igaz értelme és lelke szerint" nem ismeri. Ugy lát-szik, hogy Pestalozzi munkáit, sem a róla kiadott relatiókat, sem a több helyen virágzó intézeteket ezen systema szerint sem ismeri. Minden legkisebb észrevétele - is bizonyítja: például Folnesics szerint "a Pestalozzismus testi megismerlésekre épült methódus" /85. l./; "... mintha" csupa értelembe-l megismerlések-ből és gyakorlásokból" állana; /92. l./; - "Uralkodó principium ama Methódusban az, hogy a gyermek mindenütt ne más, hanem csak a "maga szemeivel lásson, hogy csak azt tartsa igaznak és bizo-nyosnak, amit maga megismerlélt, megszámlált és megmért. Már aki így gondolkozik, az nem fog más szavának hinni, ..." vagyis a leg-hitelesebb tanubizonyosságoknak, az Isten-i tanításoknak.

Schedius szerint "1817-ben nem ír már ilyet, aki ismeri Pestalozzi tanításmódját." 1811-ben Pestalozzi megmutatta hibás voltát annak az ellenvetésnek /Irodalmi utalások/. Részletezi a cikk írója, hogy Pestalozzi módszere az emberi természet-re épült, és ennek alapján arra fejleszti a gyermeket, hogy testi-lelki tehetségei kifejlődjenek, hogy vallásbeli érzékenysége

és meggyőződése is megalapozódják, szóban és írásban egyaránt.
/Szintén irodalmi utalások./

Véleménye szerint, az eddigiek alapján is világos, "... hogy csak hirtelenkedő ítélet származtathatja Pestalozzi gondolkodása módjából "az emberi észnek és lelkiismeretnek szabadságát, a Felsőség parancsolatai ellen való engedetlenséget, a hamis esküvéseket, a házasságtöréseket, a nép szuverenitását, valamint azt is, hogy ifjaink alig várhatják, hogy a maguk urai legyenek és erőszakkal is kényszerítik Szüleiket, a maguk jussainak kiadására..." Ilyen ítéletek kevésbé illenek a legikába és a "mathesisbe" /92. 1./.

Az egyre szélesebb körben folyó vitának nemzetközi visszhangja is támadt, hiszen hasonló viták máshol is napirenden voltak, több ország közvéleményét foglalkoztatták. Már a Tudományos Gyűjtemény IV. kötete hozza a vita kibontakozó hullámai-ra megjelenő első külföldi reagálásokat, méghozzá Folnesics táborából. Először a bécsi "Chronik der österreichischen Literatur, vom 9-ten April 1817. Nov. 29."-ben ír a Tudományos Gyűjtemény I. kötetéről, Folnesics cikkéről. A szerző bevezetőjében hazánk kulturájának fogvatkozásairól és igényeiről ír, valamint megállapítja, hogy valóságosan és nagyon szükséges volt egy Tudományos Gyűjtemény.

A bécsi lap méltatja Folnesics értekezését, dicséri pedagógiai ismereteit, de úgy látja, hogy Pestalozzi módszerét lelke szerint egészen nem értette meg, elmélkedésének pontjai nem mindig követik a logikai sorrendet, és nem mindig "éles elmével" látott a dolgokhoz /Tudományos Gyűjtemény, III. 1./.

A cikk szerint Folnesics különösen a szíven viseli erkölcsileg a nevelést, "... mely által az egyes embernek és az országnak a java leginkább előmozdittatik..." - ez igaz, de azzal a nagy különbséggel, hogy Folnesics semmit sem

akar tudni az "erkölcsileg-religiói" nevelésről. Folnesics ezt megfordítja, mindenütt a "religiosan-erkölcsi"/religios-moralisch/ nevelés a fő gondja. Meggyőződéssel állítja, hogy az "erkölcsileg-religiói" nevelés ellenkezik a Christianismussal, és egyenesen Naturcolizmusra vezet, melynek igen kedvez a pestalozzismus. Folnesics utal arra, hogy ezt be fogja bizonyítani következő értekezésében.

Igy Folnesics a Tudományos Gyűjtemény V. kötetében, 1817-ben, feleletül a II. kötetben elhangzottakra, írja meg "Kant, Fichte, Schelling és Pestalozzi" című cikkét. ⁺

Azzal a megállapítással kezdi, hogy "Pestalozzi magyar barátai megegyeznek abban, hogy az igazi ember a nevelés módszerétől - mely az Emberiség nemesítését igéri - azt kívánja, hogy a gyermeknek religiói kifejtése bizonyos legyen, és hogy ezen bizonyosságban álljon az egész nevelési intézetnek fundamentuma és bázisa!" ⁺⁺

A vitában az a kérdés, hogy Pestalozzi melyik "Religiót" érti, amikor a religiói kifejtetetről beszél, a természetit vagy a "pozitívenkinyilatkoztatott /természet felett való/ Religiót"? A materializmust-e, vagy a szupernaturalizmust /azaz a kristianizmust/? Nem megnyugtató - írja Folnesics -, hogy

⁺ Tudományos Gyűjtemény. 2. 1817. V. kötet. 4. /44-90. old./
Felelet: 1817. II. kötet. 115-121. l.-ra.

⁺⁺ ~~U~~talás: Wachenschrift für Menschenbildung von H. Pestalozzi und seinen Freunden. Aarau, 1811. IV. B. I. H. S. 29. f. -
és Tudományos Gyűjtemény, 1817. II. kötet. 117. l./

Pestalozzi Ó-Testamentumról, Jesus Kristusról és Christianizmusi kinyilatkoztatásról beszél, ⁺ Salzmann példáját felhozva Folnesics, hogy ő is beszélt a Christianizmusról, - sőt nevelési könyvének még azt a "szemtelen címet merete adni, hogy "Oktatás a keresztény Religióban," holott ebben tagadja" a Szent Háromságot, Jesus Christus Istenségét, stb-t; ebben antichristianizmust és naturalizmust tanít. ⁺⁺ - "Nem mind arany, ami fénylik!" - állapítja meg.

Fontos - folytatja az író -, mert ha Pestalozzi anti-christianizmust és naturalizmust ért religiói kifejtégetés alatt, tehát módszere nem a keresztény Familiáknak, iskoláknak, országoknak való, ahol a Christianismus az ország Religiója /Staats-religion/."

A továbbiakban Folnesics azt a kérdést igyekszik megválaszolni, hogy a vallásos nevelést /a christianizmust/ ki lehet-e fejteni "az emberi természet külső és belső megismeréséből, mégpedig mathematiche?"

Szerinte Pestalozzi megvallotta, ⁺⁺⁺ hogy a külső szín/Schein/ religiói nevelése módjának csakugyan ellene van.

Mégis mindenütt azt hajtogatják Pestalozzi módszerének hívei, hogy ez a matematikai tanítási mód egészen az emberi természetre épül, ... és "olyan csuda nagy ereje volna", mely

⁺ Utalás: Pestalozzi's Rede über 1810. III. és Tudományos Gyűjtemény. 1817. II. /118-119. old./

⁺⁺ Utalás: XX.L.:Tudományos Gyűjtemény. 1817. I. köt. /86-87. l./ Jegyzet.

⁺⁺⁺ Utalás: Wochenschrift für Menchenbildung IV. B. I. H.S. 29. f. - L.: Tudományos Gyűjtemény. 1817. II. köt. /117.1./

által az emberi lelket szabad mozgásba hozza, a lélek minden erejét, tehetségét a legharmónikusabb összefüggésben fejleszti, szabadabb lépcsőkön.

Folnesics szerint a korabeli "filozófia alapján lehet a kérdésekre gyökeresen és világosan felelni. Soha nem foglalkoztak annyit az emberi természetnek megvizsgálásával és ismeretével, mint most, - ui. 1817-ben. - Igyekezett megregulázni minden tudományt, főleg a teológiát, a morált és a pedagógiát. Kant, Fichte és Schelling mint filozófusok, Pestalozzi pedig mint filozofáló pedagógus, okoskodtak az emberi természet és amazok egyszersmind az egész világ és természet /universum/ felett, melyet újra kiteremtettek, de csak a - papíron. Vajon nem lehet-e Pestalozzi módszerének forrásait, kivált a reli-giói és erkölcsi nevelésre nézve a mai filozófiának eltévedéseiben és álmodozásaiban feltalálni?"

A következőkben összehasonlítja Kant kriticizmusát és Fichte intuitizmusát a Pestalozzizmussal. Vizsgálja, hogy mi-ben egyeznek meg ezek a módszerek Schelling "Speculatizmusá-val"? ... Schelling imádói, ugyanúgy, mint a pestalozzizmust barátai csalhatatlannak tartják. Szükséges a filozófiai és pe-dagógiai eltévelygéseinek megvizsgálása, összehasonlítása a Christianizmussal.

A Tudományos Gyűjtemény 1817. évi, már az imént idézett cikke is Pestalozzit barátai, követői véleménye alapján csalhatatlannak tartja, vagy infallibilisnek. Ugy látszik, mintha mindig, 1817-ben is, igaznak kellene maradnia annak, amit Pestalozzi 1811-ben leirt. Azt az igazságot, amelyet 1811-ben még nem láttak, most megismerték 1817-ben, felnyitották szemüket. Hat év alatt sokat tanultak, különösen azért, mert "részsze-haj-lás nélkül keresik az igazságot," Folnesics régóta fentálló

iskolája példáján bizonygatja, hogy csak látszat az, hogy "elmulasztja a Metodust, a Religiót és Morált."

Itt utalnunk kell arra a korábban már felvetett problémára, ⁺ hogy máig is tisztázatlan, mi része volt Pestalozzi eszméi alakulásában Kant befolyásának. Tény, hogy a 18. század 90-es éveiben rendkívül sebesen terjednek tanai Svájcban, és Pestalozzi kapcsolatainak körében valósággal hemzsegnek a többé-kevésbé alaposan képzett kantianusok. Mivel valószínű, hogy a kritikai filozófia mesterének egyetlen művét sem olvasta, de az kétségtelen, hogy személyes kapcsolatai révén közvetve találkozott legalább nézeteivel, saját munkájára vonatkozó nézeteivel.

Szintén ismert már előttünk, ⁺⁺ hogy Leibniz filozófiája is hatással volt eszméinek alakulására. Ezzel tanulmányai folyamán, főként a Christian Wolf-féle lapos változatában találkozhatott.

Az említett vita-cikkben a továbbiakban Folnesics, összehasonlítva kifejti: "... hogy a kantianizmus, és így a Pestalozzizmus is, eszköztelen megismerlésekre /immediata intuitio/ épít mindent, mint a matematikus." ⁺⁺⁺ Pestalozzi sem fejleszti ki gyakorlatait a tapasztaláson túl lévő tárgyakra, mint

⁺ I. m.: Zibolen Endre: Embernevelés és ipari képzés Pestalozzi pedagógiájában. Kandidátusi Értekezés. 1965. Bp.
/48-57. old./

⁺⁺ I. m.: U. o.

⁺⁺⁺ I. m.: L.: Tudományos Gyűjtemény. 2. /1817./ V. köt. 4.
/44-90. old./ Bővebben.

Kant, pedig ezeknek "csoda erőt tulajdonít", amelyekkel az egész embert ki lehet fejleszteni, "az egész emberi nemzetre nézve sokat lehet tenni."

Folnesics felteszi a kérdést, hogy a "külső és belső meg-
szemlélések", vagyis a materializmus, amely által Pestalozzi
az ember lelki természetének legnemesebb erejét - az Észet vagy
Okosságot - akarja kifejleszteni, és az embert kipallérozni:
"Nem vezet-e a Religióban Materializmusra, és a Morálban Egois-
musra?"

"...Kant szerint, aki szent vagy tiszta erkölcsi cseleke-
detet akar tenni, ne is tekintsen az Istennek, mint erkölcsi
executornak, ki a jót megjutalmazza, és a Gonoszt megbünteti -
ideájára. Nincs szükség még ideális vagy Gondolom-Istenre is";-
tanítja Kant.

Ezzel Kant, mint Pestalozzi, és utána sokan, lealacsonyít-
ják a Religiót, ezt a moráltól elszakasztván és ennek alája
vetvén. Innen eredett a mai filozófiai vallástalanság /irreli-
gionitas philosophica/. Kant erkölcsi Purismusa, mely minden
motivumot megvet és azt kívánja, hogy sem a jutalomra, sem a
büntetésre ne nézzen az ész, midőn a Jót választani és megtenni
akarja, ellenkezik az emberi természettel, melyben a boldogság-
ra való vágyódás éppen úgy benne van, mint az erkölcsi méltó-
ságnak becsülése. Pestalozzi is mint Kant, utána teszi a Reli-
giót a morálnak. ⁺ ...E szerint Pestalozzi is Kant Purismusára
törekedik a Morálban, és ezzel nemcsak az emberi természettel,

⁺ I. m.: U. o. Forrásokra utalás is. Tudományos Gyűjtemény. 1817.
II. köt. /117-118. l./

hanem a Christianizmussal is ellenkezik... Se Kant, se Pestalozzi nem ismerték a léleknek akaró vagy kivánó tehetségét, midőn Purismust akartak a Morálba behozni. Interesse nélkül mozdulatlan marad az embernek akaró tehetsége. A lelkiismeret mutatja ezen érdekét, midőn dicsér vagy ócsárol.

Kant és Pestalozzi ezzel megtagadták az Istenben a világnak morális Regensét is. Aki pedig ezt megtagadja, az azt sem hiszi, hogy az Isten szakadatlan közösülésben van az erkölcsi világgal és szüntelenül foglalatoss az emberek lelkeinek megjobbításával. Ezen magasabb segítségért nem is fog tehát imádkoztatni a Pestalozzismus. Két tudós protestáns megcáfolta ezen isteni segítség megtagadását." Így az egész "vallástudomány"-t először szükségtelenné, azután nevetségessé tetszik, mint Voltaire és Rousseau "pajkos elmésségei", amellyel kinevették a keresztyén hitet. Folnesics megjegyzi még azt is, hogy kora egyes írói a "Hitet" nevetségessé teszik, mint a tudatlanságnak, az ostobaságnak bizonyos cimerét. Folnesics tehát azért tartja szükségesnek a religiót a morál előtt, mert a christianizmus szabaddá teszi az embert azáltal, hogy "megszabadítja az emberi ész önkéntességének rabláncáiból, megismerteti őt a legfőbb és legtökéletesebb Ésszel; ... mert az emberi ész nem ismeri önmagát..."

Befejezésül a szerző a religió és a morál összefüggését, a relációkat elemzi:

1. vagy el lehet szakítani, /separatio/;
2. vagy egymás alá rendelni, /subordinatio/;
3. vagy egymás mellé rendelni /coordinatio/.

Az első esetben vagy erkölcstelen religio jön ki, amelyen a pogányok polyteismusa volt, mely lealacsonyította az Istenséget és az embernek okos természetét is; vagy religio

nélkül való moralitás ugyanaz, mint a törvény szerző nélkül,
cél nélküli igyekezetek, követés mustra nélkül. Számos francia
író erre törekszik. /Pl.: Schulz, Spaldig, Garvés, Necker./
Ha a moralitás a Religióra építettik...., azt mondják a Kantiá-
nusok, hogy a saját hasznát vadászó féltés és reménylés tétetik
a legfőbb erkölcsi ösztönné. /L.: Schmid-nél,... / Hamis álli-
tás, ez a mondottakból világos."

Az előzőekben már összehasonlítottuk, hogy "a német filo-
zófia gényusz szülötte" /Herder szerint/ tovább megy Rousseau-
nál, és az emberiség harmadik állapotát is megkülönbözteti, az
erkölcsi állapotot. /1. Természetes állapot; 2. Társadalmi ál-
lapot; 3. Erkölcsi állapot./

Pestalozzi ismerte, tanulmányozta Kant tanításait, és
megegyezik Kant felfogásával, vagyis az erkölcsi nevelés auto-
nómiájának gondolata. Ebben a vallás csak az erkölcsiség szem-
pontjából jön számításba.

Az elmondottak alapján, a két tábor felekezeti tendenciá-
ja nyilvánvaló egészen. Alighanem főként ez váltotta ki Kazin-
czy kelletlen reakcióját is a vitára. * Mint a Tudományos Gyűj-
temény szerkesztője, az elterebélyesedő vitának úgy vetett vé-
get, hogy a pestalozzismus témájáról helyette inkább, más peda-
gógiai problémák felé igyekezett irányítani a közfigyelmet. "De
hiszen, eleget szóltak már a pestalozzismus eránt Tudósaink
és Pedagógusaink, ideje, hogy a Bell-Lancaster tanításáról

* I. m.: Tudományos Gyűjtemény. 2. /1817. V. /140-142. 1./

értekezzenek ezentul." - Az a tény, hogy a Bell-Lancaster iskolával való foglalkozást ajánlja, arra vall, hogy a kérdés igazi jelentőségét ő sem ismerte fel.

Egyik mondata azonban: "Ha a hazai Irónak Pestalozzi mellett különös okai és belátásai voltak, miért nem terjeszté azokat elő?" - arra ösztönözte Váradi Szabó Jánost, hogy terjedelmes iratban védje meg és ismertesse Pestalozzi tanításait. ⁺ Pestalozzi és a munka által munkára nevelés elvét képviselő Fellenberg szellemében kifejti a falusi iskola reformprogramját. Igaz, hogy a könyvnek nem lett átütő sikere, de a magyar közvélemény, elsősorban a pedagógusok részletekbe menő ismertetést kaptak ezáltal a Pestalozzi-féle népoktatási célkitűzésekről és módszerekről, a reformkor folyamán mindinkább ismertté és elismertté váltak a magyar pedagógusok körében.

A Tudományos Gyűjtemény 1810-20-as évei témái közül dolgozatunk szempontjából érdemes megemlíteni a Kantról szóló értekezést; ⁺⁺ Pucz Antal ⁺⁺⁺ elemzését "A nevelésbeli fenyegetés mineműségéről"; vezérgondolatok "A nemzeti iskolák helyes elrendeltetéséről"; ⁺⁺⁺⁺ Székely Sándor cikke ⁺⁺⁺⁺ "A tanítás talp-

⁺ "A hazabeli kisebb iskoláknak jobb lábbaállításokról..."
1816.

⁺⁺ Tudományos Gyűjtemény. 1818. XI. köt. 32. 1.

⁺⁺⁺ Tudományos Gyűjtemény. 1819. VII. köt.

⁺⁺⁺⁺ Tudományos Gyűjtemény. 1821. 2. köt. /81. old.-/

⁺⁺⁺⁺⁺ Tudományos Gyűjtemény. 1823. IV. köt. /32-50. old./

tételei"-ról; filozófiai értekezés, ⁺ Horváth János értekezéseit "Pestalozzi nevezetes állításai a nevelésről" címmel; ⁺⁺ címmel; "Egyveleg Gondolatok a Széplelkűségről, a lélek neveléséről"; "Értekezések az erkölcs, a jó szív, a jámborság és az ártatlanság"-ról; ⁺⁺⁺ Filozófiai levelek a gondviselésről és Utmutatás..."; Tudósítás Dr. Niemeyer angliai utazásáról, tömlöcök meglátogatásáról. ⁺⁺⁺⁺

A felsorolt cikkekben, értekezésekben szinte kivétel nélkül vissza-visszatér Pestalozzi hatása, szelleme.

A nemzeti iskola rendeltetésével kapcsolatosan kiderül, hogy "a szegények oktatását-nevelését nem tartják fontosnak, sőt szükségtelen, ártalmas. /I. m.:2. §./ Mivel ezt nem segítik emberségesen, így élhetetlenség, tudatlanság, erkölcstelenség, vak indulatosság miatt sokan tolvajlásra, henyélésre, hitetlenségre, más gonoszságokra vetemednek..." Az 5. §-ban bármilyen módszer használatára hívja fel a figyelmet -, így Pestalozzi módszereire is - a korabeli sajtó.

Székely Sándor a tanítás talptételei között 1. a magami-velést és tanítást; 2. a tanítás tudományát és mesterségét; 3. a tanítás tudományának becsét említi. A "nagyok" közül

⁺ Tudományos Gyűjtemény. 1824. V. köt. 4. /71. old.-/

⁺⁺ Tudományos Gyűjtemény. 1824. IX. köt; XI. köt. /84-94.o./

⁺⁺⁺ Tudományos Gyűjtemény. 1824. XII. köt. /79. old.-/

⁺⁺⁺⁺ Tudományos Gyűjtemény. 1827. VII. köt; VIII. köt; X. köt. /1. old.-; 106. old.-; II.8. old./

Basedowra, Wolkerre, Felbigerre, F. W. Rohowra, Kamperre, Ehlersre, Schützre, Gedichere, Trappra és végül Pestalozzira hívja fel a figyelmet. A tanítás módjainak törvényeinél l. "regula" a lélek erőinek "grádicsonkénti művelése". Megbírálja a filantrópistákat, hogy "elősegítették a munka unását, éppen ez az oka annak, hogy olyan kevés társasági haszonra való embereket neveltek." - mondja.

Horváth János értekezése világosan felekezeti tendenciájú. "Pestalozzi nevezetes állításai a nevelésről" az író tollából ismertető jellegű, osztályrendszerű, - de problémákat is felvető."

"Az ember mindig javítható. Ha lelke, szíve, keze ereje, a rendetlen élet, feslettség által, úgy szólván megpoklosulnak is, de a szív és fő mégse hal ki egészen benne, szinte ha roskadásba látszanak is indulni. Csak tudjon valaki jó helyen zörgetni ezen a szíven, megnyílik minden bizonnyal." -

Szerinte a szülők mindent tehetnek a nevelés megjavítására, a "nép lakószobájában", ... és "az igazi nevelés individuális". Érdekes az a véleménye, hogy "előbb kell nevelni az édesanyának, mint az atyának."

- "A gyermek hisz és szeret sokáig, előbb mintsem gondolkodik és dolgozzék. Hisz és szeret, jóllehet csak félszerűen, de ezen félszerűségében mégis hiszi és szeretni való tehetségei teljességében, előbb mintsem a gondolkodásnak és mesterségnek első csirái benne fejlődni kezdenek. Édesanyjához való hite, szeretete, lelki, pszichikus tehetségeinek legfőbb erőtlenségében és élő, erős, tántoríthatatlan, jóllehet csak érzéki, mégis benne tökéletes." -

A nevelői hivatástudat hazai alakulása szempontjából külön is megvizsgálást érdemelne Pestalozzi példája, és így

Horváth János nevezett értekezése. Felteszi a kérdést: - "Ki legyen nevelő? Akinek jó szive van, erőtlenségében is a jót, teljes tehetsége, lelkiismerete szerint eszközli, keresi." - Véleménye szerint "Átkozott minden olyan tanítás, nevelés, amely összefolyik a tanító, szülő rossz példájával. Gyalázatos gyümölcsöt terem a gonosz mag a gyermekben.

A tanítónak úgy kell szeretni növendékeit, ahogy az édesanya szereti gyermekét. Tanítani békességes türéssel, maga-megtagadással, áthatatossággal, irántuk szánakozással, leereszkedéssel kell végrehajtani."

"A gazdagok szánalomra méltók, nem tudnak semmi hasznosat tenni. Minden jótól, széptől, nemestől üresen maradtak, minden igazság, ismeretétől, minden hasznos gyakorlatától. Szegények nem tudtok magatokon segíteni? Szunnyadva maradt benneteket, senki nem bontakoztatta ki.

... A gazdag gyermek belsőleg hasonlít a koldushoz.

A középrendnél az erő. Főcélja nem a gazdálkodás, bővelkedés. A művelt középrend lenne teremtető. Jobban kellene a köznépet tanítani az iskolában..."

"...A középrendből kellene választani azokat, akik nevelők akarnak lenni..."

Feltevésünk, hogy Pestalozzi példája "a nevelés laicizálásának, de legalább is az egyházak fennhatósága alól való emancipációjának irányában hatott. Munkásságának, nézeteinek plebejus demokratizmusa mellett ez lehetett a legfőbb motivuma annak, hogy születésének 100. évfordulóján" országszerte

tömörülnek a pedagógusok a spontán-rendezvényeken. +

Váradi Szabó János változatlan hűve maradt Pestalozzinak a Vay-családnál és debreceni salétrom-inspektorsága idején is. Ezt a Pestalozzi-követők II. nemzedéke elismerte, s jó ideig "a Pestalozzi-eszmék egyik legderekabb magyarországi képviselőjének tekintik." ++

A 19. század első évtizedeiben több oldalról felmerül a nevelési reformok kérdése és az egységesebb nevelési eljárás szükségessége /pl.: Péczeli Józsefet, a debreceni kollégium 1815-ben megválasztott, éppen külföldön tartózkodó professzorát megbízzák, hogy tanulmányozza a Pestalozzi szellemében vezetett heidelbergi nevelőintézetet; Kerekes Ferenc, a debreceni kollégium tanára bírálja az addigi nevelési eljárásokat és Tudományos Systema című munkájában, 1817-ben jelentős javaslatokat terjeszt elő...; 1825-ben felállítják a pedagógiai tanszéket a debreceni kollégiumban, elsősorban Váradi Szabó Jánost akarják megnyerni erre/.

Az egyre fokozódó Pestalozzi-érdeklődés kielégítésére Döbrentei Gábor "Pestalozzi Henrik, híres Nevelési Író élete" címmel cikket írt az Erdélyi Múzeum 1817. évfolyamában. +++

+ I. m.: Zibolen Endre: Kandidátusi Értekezés. /304. old./

++ Kiss Áron szavai. Adalékok Magyarország nevelés- és oktatásügyi történetéhez. Bp. Kocsi-Nyomda. 1874. /157. l./

+++ Lengyel Imre: U. o. 1961. II.

Itt külön érdemes kitérni az erdélyi oktatásügy korabeli fejlődésére és haladó szerepére. + Comenius, Locke és Rousseau pedagógiai eszméin kívül viszonylag korán gyümölcsöztették Pestalozzi életművéből adódó tanulságokat. Már 1771-ben napvilágot látott Kolozsvárt Locke műve "A gyermek neveléséről" és ismert volt az Emile kézi fordítása is, ahogy a Marosvásárhelyi Bolyai Dokumentációs Könyvtár igazolja. Az első lépések, Pestalozzival kapcsolatosan, a szakirodalom szerint az Erdélyi Múzeum 1817-i, már említett Pestalozzit népszerűsítő cikkével, valamint a nagy pedagógus mellett inaskodó Stefan Ludwig Roth tevékenységével kezdődtek.

A valóságban, - ahogy erre már Lengyel Imre is rámutat - a pestalozziánus gondolatok terjedése sokkal több uton-módon történt, mint ahogy az irodalmi nyomok mondják. A 19. század elején sok erdélyi értelmiségi járta a német vagy svájci egyetemeket, ahol kapcsolatba kerültek a kor legfrissebb, legelőrébb mutató kulturális törekvéseivel, és azok terjesztőivé váltak itthon.

Ilyen külföldről hazatérő diák volt Tompa Ádám /1787-1855/, akiben Pestalozzi első erdélyi tanítványát kell látni. Sorsáról keveset tudunk még, könyvtára tanuskodik róla.

+ Lengyel Imre; Méhes Sámuel és Váradi Szabó János /Adalék az Erdélyi Híradó történetéhez/. Könyv és Könyvtár IV. Tankönyvek. Bp. 1964. /137-162. old./ Ugyanebben a kötetben közlemények: Dankanics Ádám: "Egy múlt század eleji magánkönyvtár és Pestalozzi hatása." /229-233. old./

Az enyedi dokumentációs könyvtárban őrzött, ránk maradt 127 kötete olyan értelmiségi emberről vall, akinek személyiségét érdemes megismerni, tanulmányozni.

Rendkívül sokoldalú érdeklődése volt. Feltűnő a vallási jellegű munkák csaknem teljes hiánya. Kiderül, hogy főleg nevelő, pedagógus volt.

Életéről röviden és Pestalozzival való kapcsolatáról: Értelmiségi család gyermekeként Klopotiván született 1787-ben. Iskoláit Enyeden végezte 1802-11. között./Alapítványok Reges-trum az Enyedi Dokumentációs Könyvtárban Ms 195./1811-ben Bécsben, 1813-ban Yverdunben, Pestalozzival egy városban, könyveket vásárol. Pestalozzi ekkor népszerűsége, befolyása tetőpontján áll. Biztosra vehetjük, hogy ismeretséget kötött Pestalozzival. Az Yverdunben vásárolt könyvek ⁺ /jegyzékéből Smidt művei/ közül kettő Pestalozzi tevékenységével áll szoros összefüggésben./Die Anwendung der Zahl... nach Pestalozzischen Grundsätzen - mindkettő Heidelberg, 1810./ A könyvek bejegyzése kelt 1813-14-ben. Világos, hogy hónapokat töltött kint vagy mint ösztöndíjas, vagy arisztokrata gyermekek kísérőjeként. 1815-ben Göttingenbe megy Tompa Ádám, 1817-ig itt tanul. Ismeretséget köt Fellenberggel Hofwyelben, a nagy svájci pedagógus legközelebbi munkatársával /57. sz. jegyzet/. 1816-17-ben újabb köteteket vásárol, Pestalozzival kapcsolatosak. /51, 63, 64. sz. jegyzetek./

⁺ Románul: Revista de Pedagogia. 1962. 12. sz.-ban. Könyvtár-jegyzéke; nálunk a jegyzék u.o. közleményekben /231-233. old./.

További életutját nehéz követni. 1817-ben Halléban, 1818-ban Amszterdamban, 1825-ben Enyeden van. Valószínűleg bátyja, az enyedi kollégiumi tanár vonzotta ide vissza. 1827-ben Bécsben jár, állítólag nevelőként. 1838-ban a marosvásárhelyi anyakönyvben mint a Teleki fiúk házitánítója szerepel. 1855-ben halt meg. Pestalozzi tanításait közvetlen környezetében népszerűsítette, nagyobb közéleti szerep illette volna meg.

A század ötödik tizedében érezhetővé válik a pestalozziánus eszmék terjedése Erdélyben is. Így 1842-ben Kolozsvárt Brassai Sámuel szerkesztésében jelenik meg egy ilyen szellemben fogant számtankönyv, "Számító Szokratész" címmel. Néhány év múlva a Kolozsvári Nevelői Kör tűzi napirendre a Pestalozzi-féle nevelési elvek népszerűsítését. +

Még egy érdekes forrásanyaggal rendelkezünk a hazai pestalozziánusokkal kapcsolatosan. ++

Az Erdélyi Híradó, az első erdélyi magyar nyelvű politikai hirlap története /1827. december 29-1848. május 30./ szorosán egybeforrt Méhes Sámuel /1785-1852/ nevével.

Méhes Sámuel a két nevezetes évtizedben, 1830-40-ben irányította a lapot, amikor a haladó eszmék fejlődése Erdélyben is egyre nagyobb lendületet vett. Ebben a fejlődésben jelentős szerepe volt a sajtó irányítóinak, akik a társadalmi fejlődés

+ Vita Zsigmond: Kolozsvári Nevelői Kör története. Erdélyi Múzeum. 1940. p. /235-299. old./ Utalás.

++ Lengyel Imre: U. o. IV. 1964.

folyamatában közreműködtek a tömegek hangulatának formálásával, egységes közvélemény alakításával stb.

Méhes Sámuel tartó barátság fűzte Váradi Szabó Jánoshoz, még fiatal korukban, külföldi tanulmányaik során jött létre. 1807-1810. között Váradi Szabó János és Méhes Sámuel együtt voltak hallgatók Heidelbergben. Bereczki János, a későbbi kolozsvári professzor is velük tartott, és feltehetően a magyar fiúk a legtöbb előadáson együttesen vettek részt. Érdekes megemlíteni nézeteik, eszméik alakulásához, hogy a természettudományok leíró ágát ekkor Kastner és Schelver adták elő; a filozófiai előadásokat J. Fr. Fries, Kant híve, valamint J. Görres, Schelling követője tartották.

Méhes nem volt kiemelkedő politikus, sem kiváló publicista, munkatársait azonban ügyesen válogatta meg az 1830-as évek haladó szellemű tanáraiból, egyéniségeiből: Szász Károly, Brassai Sámuel, Wesselényi Miklós, stb.

Méhes lelkében éltek a kor magasabb eszméi... írja róla Jakab Elek.

A magyar sajtótörténet kutatói Méhes Sámuel szerepét és egyéniségét szívesen hozzák kapcsolatba Kulcsár Istvánéval, a Hazai és Külföldi Tudósítások vezető újságírójával, mint a hazafiság két lelkes ébresztőjével.. [†] Bizonyos eltérés van, mert Kulcsár a század elején, Méhes pedig negyedszázaddal később működött, de az összehasonlítás indokolt, mert mindkét szerkesztő hasznos munkás volt a maga területén.

[†] L.: U. o. Lengyel Imre: IV. Lábjegyzet /1/ 137. old.

Váradi Szabó János 1830-ban Debrecenbe került a Salétromház felügyelői, később főfelügyelői tisztségébe. Országos és helyi viszonylatban fontos szerepet játszott ezen a téren is. Hivatali elfoglaltsága mellett a város és a kollégium ügyeiben hallatta szavát, értékes könyvtárával, összeköttetéseiével, kiterjedt levelezésével szolgálta a művelődés, a nevelés ügyét 1864-ben bekövetkezett haláláig.

Méhes és Váradi Szabó János levelezéséből a Debreceni Egyetemi Könyvtár kéziratári különgyűjteményében 18 levél van. Méhes 1820. közepétől 1848-ig kereste fel barátját, bár biztos, hogy már előbb is levelezésben álltak, de több adat nem áll rendelkezésünkre. Rendkívül jelentős korszak ez, az Erdélyi Híradó problémáival kapcsolatosan is. Méhes felkéri 1832. októberében Váradit nevelési tárgyú tanulmány írására.

Méhes a haladó eszmék, az unió, a politikai és társadalmi reformok mellett foglalt állást, amiből megfelelő sarkítással a liberalizmuson jóval túlmenő kormányellenes magatartás is kivehető.

Az 1830-as francia forradalom, ennek belgiumi és lengyelországi kisugárzásai, Széchenyi István és Wesselényi Miklós írásai felrázták az erdélyi közéletet tespedtségéből, valóságos szellemi forrongás korszaka következett be. Méhes állandóan tájékoztatta Debrecenben lakó barátját a fejleményekről.

Szász Károly nagyenyedi tanár volt az ellenzék kimagasló vezére. Finta Károly enyedi diákot, aki az ifjúság vezetője volt, kicsapták a kollégiumból, és a Bethlen kollégium az ellenzék előretolt állása volt. Méhes levélben kéri Váradi Szabót, hogy a debreceni kollégiumba felvételt nyerhessen Finta Károly, mivel hasonló fordítva már előfordult. /Igaz, a debreceni kollégium anyakönyvében nincs bejegyzés ezekről!/
.

Méhes melegszívű emberbarát volt. 1852: tavaszán végrendeletében vagyonának legnagyobb részét kollégiumi alapítványokra és a város szegényeinek javára hagyta.

Váradi Szabó János 1816-ban tanítványainak nevelése során alkalmat kapott arra, hogy a század eleji Pest társadalmi életével, korának kiemelkedő egyéniségeivel megismerkedjék és Pestalozzi közvetlen környezetében szerzett kitűnő nevelési tapasztalatait írásban és szóban a magyar nevelésügy rendelkezésére bocsássa. Az 1820-as években a Bécsben fontos kulturkövetítő szerepet betöltő magyar diákokból álló középnemesei és értelmiségi réteggel került szoros kapcsolatba.

1818-ban Pestre jön Hofmann Franz Georg, akit Váradi Szabó János már Pestalozzi környezetében, Ifertenben megismert, ahová néhány növendékével együtt ment "Pestalozzi elemi módjának megtanulására azt követendő leánynevelő intézetében". Erről a szándékáról a polgárosodó Pest közönségét külön kiadványban tájékoztatta. ⁺

Két évtizedre volt szükség, hogy Pestalozzi eszméi áthassák a magyar nevelésügyet. /Erre utal ⁺⁺ az a tény, hogy a debreceni kollégiumban Váradi Szabó János tanítványának, báró Vay Miklósnak a főgondnoksága idején, a 40-es években valósul meg az új szellemű oktatás./

⁺ U. o. Lengyel Imre: II. 1961. Lábjegyzet 18. /Pest, 1818. Über Erziehung u. Unterricht...

⁺⁺ U. o. 19. Lábjegyzet: Balogh Ferenc: A debreceni kollégium története. 1904. /234-287. 1./

Lengyel Imre felsorakoztatja azoknak az ismert követőknek a nevét, akik fáradoztak még azon legrégebbtől kezdve, hogy az emberiség nagy nevelőjének szellemi örökségét magyar földön gyümölcsöztessék: Talyga István, Fáy András, Szőnyi Pál, Steinacher Gusztáv Vilmos, Kiss Bálint és Pestalozzi születésének 100. évfordulója táján Tavassy Lajos. Feltűnő, hogy alig van közöttük olyan, aki ne lett volna kapcsolatban Váradi Szabó Jánossal.

Az első Pestalozzi-vita lezajlása után a század 30-40-es éveiben Pestalozzi eszméi jelentősebben behatolnak az egyházi iskolák /jórészt még/ nevelési-oktatási /rendszerébe/ tervezeteibe. ⁺

Diesterweg szerint: "Hosszu pályán halad a nevelés nemtője a századok, s tán ezredék vonulnak el, míg egy Pestalozzi Henrik ujólag megjelend" -; felhívása folytán hazánkban is Vajda, Ballagi és Tavassy indítványára 1846. január 12-én, születése 100. évfordulóján, Pestalozzi-ünnepség volt. Erről tudósít a korabeli sajtó is. ⁺⁺ Ezzel Pestalozzi javára dőlt el a harc.

A második nemzedék, Pestalozzi lelkes hivei, kapcsolatban a század eleji hivekkel, terjesztette eszméit, és most már

⁺ Lengyel Imre: Nemzedékek találkozása Pestalozzi szellemében. Könyv és Könyvtár. III. 1963. Debreceni Egyetemi Könyvtár.

⁺⁺ Lapszemle Pestalozzi halála napján. Néptanítók Lapja. 10. /1877./ 4. sz. /74. old./

tanainak alkalmazási módszereiről folyt a vita. A második nemzedék legjelesebb tagja Tavassy Lajos volt. Az évfordulót arra használja fel, hogy a nagy népnevelőre irányítsa a figyelmet.

"Terjedtek a józanabb nevelési eszmék s irányelvek, s ébresztett az érdekeltség a pedagógiai dolgok és a neveléstörténet iránt." - "Azt is akarták"... hogy miután mi magyarok a nevelés körül eddig inkább élőszóval, mint irottal igyekeztünk hatni, próbáljuk meg a nevelési irodalom megalkotását, s legalább Pestalozzi és más jeles nevelők munkáit adjuk addig fordításban, mit eredeti munkánkkal fellelhetünk." -

A Pestalozzi-ünnepségre néhány magyar nevelővel kiadja Pestalozzi arcképével a "Nevelési Emléklapok" 1. füzetét. Ezzel megszületett az első közös, csupán a tanüggyel foglalkozó magyar folyóirat. "Pestalozzi Henrik szellemének, az emberiség és emberség egyik leghűbb bajnokának, a gyermekszerető, szeretve képző, képezve emberítő, s emberítve boldogító atya-, tanító-, nevelő- és hazafinak évszázados születése napjára." 1846-48. között 6 füzet látott napvilágot. Tavassy szerkesztői minőségben is minél szélesebb körű terjesztésre törekedett, igyekezett felkutatni a hazánkkal való kapcsolatait.

A korabeli sajtó Pestalozzi halálának 50. évfordulóján szintén megemlékezik.⁺ Pl.: a terézvárosi VI. kerületi Tanítói Kör emlékünnepséget tartott. Svájc ünnepelt lapjából idéz a Néptanítók Lapja, a "Schweizerische Lehrerzeitung"-ból, hogy "az újabb pedagógia Pestalozzi kívánalmát általánosan elismeri, és vallja, hogy a Pestalozzihoz való visszatérés fogja meggyógyítani ami sokféle iskolai bajainkat. Kiemelkénk a sok javasolt pestalozzis mód közül, "ha a gyermek természetét vesszük vezetőnek" - segíti a bajok orvoslását.

⁺ L.: U. o. /Lapszemle./

Az ujabban feltárt adalékok alapján - Lengyel Imre kutatásaiból - ismeretes, hogy Tavassy Lajos és Váradi Szabó János szoros kapcsolatban álltak mint a két nemzedék vezető nagyjai. Tavassy hozzá fordul cikkanyagért az ünnepélyekre, levelezésük ezzel kapcsolatosan nagyon érdekes. Így még életében elnyerte Váradi Szabó János az elismerést.

Ezek az értékes adatok a Nevelési Emléklapok keletkezéséről szólnak, megvilágítják, hogy a személyes levelezés a korabeli sajtóviszonyok között lehetőséget nyújtott olyan kérdések felvetésére is, amelyeknek a tárgyalása a cenzura miatt lehetetlen volt.

○ Tavassy Lajos munkásságát csak a teljes Tavassy-hagyaték-naplók, levelezések stb. - ismeretében lehetne jobban elemezni, értékelni. Oroszné Murvai Margit⁺ méltatja 1954-ben a Pedagógiai Szemle hasábjain érdemeit, egy hipotézist is felállít, hogy Tavassy és baráti köre más, fontos köznevelési kérdéseket is megtárgyaltak, nemcsak a sajtóban megjelent és a cenzura elé bocsátott kérdéseket. A Debreceni Egyetem kézirat-tárában lévő, eddig ismert levelek is ezt igazolják.

Váradi Szabó János és Tavassy Lajos kapcsolatának létrejöttére vonatkozó levelek még nem kerültek elő, sajnos. De már a Nevelési Emléklapok Pestalozzi-számának megjelenése előtt kapcsolatban álltak, ez tény. Bizonyítja egy 1845. szeptember

⁺ Oroszné Murvai Margit: Tavassy Lajos munkássága. Pedagógiai Szemle. 1954. 4. évf. 1. sz. /101-117. 1./

5-i átvételi elismervény Tavassy aláírásával, Váradi Szabó János kéziratos tanulmányáról, ⁺ amit Pestalozzi érdekében küldött fel Pestre; valamint egy 1845. szeptember 10-i levél Nagy János táblai jegyzőtől, amely részletes beszámolót ad a Nevelési Emléklapok szerkesztési előkészületeiről.

Tavassy Váradihoz írt ismert levelei: 1846. július 23; szeptember 16; 1847. május 19. és november 12. ⁺⁺ /2., 3., 4., 5. sz. levelek./

Jelentős nagyon ez az időszak, majdnem másfél év, Tavassy munkásságában. Erre az időszakra esik a protestáns tanintézetek tanárainak közös értekezlete, 1846. októberében Pesten. Az akkoriban szokásos tanügyi értesítő az un. "tanodai hirlemény" volt, amit küldözgethetett Tavassy Váradinak. Az értekezleti előkészületekről is beszámol, lelkesen veti fel annak a lehetőségét, hogy a 60 éven felüli, öreg Pestalozzi-követő Váradi Szabó János is esetleg részt vesz a konferencián. A következő levélben, a már időközben lezajlott értekezletre utal. Nem írja le, inkább a megjelent közleményekről szól. A résztvevők közül megemlíti a "nagy ur" nevét, Erdélyi Jánost /1814-1868/, akit tanítványai vettek körül; valamint Warga János /1804-1875/ nagy-kőrösi tanár nevét. A következő hasonló értekezlet Sopronban lenne Tavassy javaslata szerint.

Mivel a Nevelési Emléklapok Pestalozzi-számából maradt vissza, így Tavassy megkéri Váradi Szabó Jánost ellenszolgáltatás nélküli kiosztására is. Tavassy pedagógiai optimizmussal

⁺ Debreceni Egyetem Kézirattár Ms 32/2150.

⁺⁺ U. o. Ms 438-441.

ir az olvasók neveléséről. - "Illynemű könyvek - sajnálattal tapasztaljuk közönségünkénél, nem igen kapósak. Majd ez meg fog változni, csak neveljük népünket, majd lesznek több vevők, s olvasók, minden iskolázott gyermekben egy olvasó nő fel." - Jövőbeni terveivel kapcsolatosan a Nevelési Emléklapok szerkesztését és a tanári gyűlések rendezését tüzi ki célul. A levél szerint Váradi ígérte, hogy újabb cikket fog írni, amit megköszön. Beszámol a szombat esti pedagógus összejövetelekről, tanácskozási témákról. Megemlíti Schedius Lajost, aki élete alkonyán van már.

A fél év múlva kelt levél a Nevelési Emléklapok újabb kettős füzetének megjelenése alapján született. Őszinte bírálatot kér Váraditól, és a terjesztésben segítséget. Ebben található Váradi Szabó János tanulmánya "A köznép tanítóiról." Szőnyi Pál megjelent könyvéről kritikát írt ebben Tavassy. Feltevésünk, hogy Váradi Szabó János hatására vált-e Pestalozzi követővé Szőnyi Pál debreceni diáksága idején?!? Ebben Schedius Lajos is írt cikket.

A Magyar Nevelési Társulat létrejötte szintén Tavassy nevéhez fűződik..."A tanoda és egyház" című dolgozatát is erre írja előadásának.

Ennek egyik ülésén Pestalozzi, Fellenberg és Währli életművével kapcsolatban felhívta a figyelmet Váradi Szabó Jánosra is, 1817-ben megjelent könyvére, hangsúlyozva a mondanivaló időszerűségét.

Az 1847. évi tanszéki beszédekből is küld Váradinak véleményeket, és csak érintőleg utal a meg nem értéséből származó korábbi sebekre.

Az utolsó, 1847. november 12-én kelt levél fejezi ki legjobban kettőjük barátságát. Váradi Szabó János megküldte

Tavassynak "Az iskoláknak szorgalom-oskolákká változtatásáról" 1817-ben írt művének kéziratát. Schedius Lajos haláláról megemlékezve csak elmélyíti a levél hangulatát.

Majd a Nevelési Emléklapok újabb számának előkészületeiről szól.

Indulatszóval kezdve legújabb dolgozatának fontosságára hívja fel barátja figyelmét. "A tanoda és egyház viszonyáról" címmel, világos, hogy az iskolák államosítását tárgyalja, amely már 1847. őszén elkészült, és csak a szigorú cenzúra miatt tolódott el a mű kiadása 1848-ra. "Én részemről a magzat körül csak két hatalmat ismerek és a kettőnek vindikálom a nevelést. Az egyik a szüle, a másik az állam. Egyházra most már tulajdonképpen nincs is szükség, mert az ember életének minden iránybani kifejtését felleli már a szabad, egyenlő és testvéries státusban" - fejti ki Tavassy meggyőződését előszóval az 1848. július 20-24-e között rendezett tanügyi konferencián.

Ez következetességére, elvhűségére jellemző, hogy az igazság érdekében még a protestáns iskolarendszerrel szemben sem elnéző, amelynek pedig egyik vezető egyénisége volt. Tavassy végső célja, a nemzet szellemi emelése, - ez ad neki erőt.

Pestalozzi meglehetősen kevés levelet írt Magyarországra. Tavassy Lajos Nevelési Lapok 1. füzeté /3 levél 1809; 3-4. füzeté 6 levél 1808-ból töredékesen, Brunszvik Teréz átengedéséből közlésre; Zsengeri Samu kéziratosa munkájában Pestalozzi 9 levelét veszi fel, eredetije a kolozsvári egyetem birtokában áll állítólag. +

+ Magyar Pestalozzi-bibliográfia. Kemény Ferenc-Rau Mária munkája. Magyar Pedagógia. XXXVI. évf. 3-6. sz. /100-114. 1./ /U. o. 20. lábja./

A Debreceni Egyetem könyvtárának kéziratárában 5 levél van: Váradi Szabó János iferteni emlékei. 1 db Pestalozzától, 2 Niederertől, 2 Eggertől.

Időrendben:

Niederertől 1813. I. 29. Az intézeti életről írva, rendszeresen tartotta a kapcsolatot Váradi Szabó Jánossal, így hazánk-
kal is a nagy mester közvetve. Dicséri Eggert, hogy mindketten, külön Pestalozzi is, nagyon örülnek, hogy hazánkba kerül.

A Svájci Neveléstudományi Társaság diplomáját várta, amit Egger hozott Magyarországra. 1812-ben Pestalozzi a fülén keresztül egy kötőtűvel igen súlyos agysérülést szenvedett, ennek következtében hónapokon át élet-halál között volt. Niederer az új nevelési eszmék megvédelmezésére és terjesztésére "Wochenschrift für Menschenbildung" címmel folyóiratot szerkesztett. Majd újabb folyóirat kiadását tervezi, kéri Váradi Szabó Jánost közreműködésre. Meggyőződése, hogy Pestalozzi tanainak hatása Magyarországon Váradi Szabó János tevékenységével kezdődik. Eggertől 1813. IV. 20-án; Niederertől 1813. V. 25-én; Eggertől 1813. VI. 28-án.

Svájcban is sok barátja és sok ellensége volt Pestalozzi eszméinek, nevelésének. Az ekkortájt meginduló irodalmi harccal kapcsolatosak Pestalozzi vitáiratai "An Hrn Geheiwath Delbrück" és "Erklärung gegen Hrn Chorherr Bremi" címmel. ⁺

Pestalozzi levele Váradi Szabó Jánoshoz, 1813. IX. 13-án;
Örömét fejezi ki, hogy Egger már Magyarországon van. Reméli, hogy a kölcsönös várakozásnak megfelel majd, és így sikerül a magyar nevelésügyre is hatással lennie. A maga részéről mindent

⁺ Utalás: Családi Kör. 1864. 10-14. sz. és Emlékek címmel. Jókai Etele fordításában. Bp. 1888. Báró Vay Miklósné, szül. báró Edelsheim Johanna N.c.

el fog követni, hogy a közös törekvés megvalósuljon. Kiemeli a természetnek a gyermekekre gyakorolt hatását és a nevelés jobb alapokra helyezésének fontosságát.

4. "Pestalozzi pályázat":

Ahogy korábban már említettük, hazánkban már az 1740-es évek elejétől alapítottak árvaházakat, az elhagyatottak ápolására, neveltetésére, ... "majd 1848. előtt egy menházat, amely azonban rövid működés után megszűnt." ⁺ - Ez a pesti első gyermek-menhely és egylet volt. ⁺⁺

A hazai gyámügy kialakulása és az első árvaházak alapítása nálunk a "szegény-ügy" helyzetével együtt csak a "szegény-ügyi adminisztráció" szintjén megmaradt kezdeményezések voltak: ⁺⁺⁺ Az "árva-comissiók" felállítása és az árvák mellé gyámatyák rendelése, valamint az első árvaszékek megválasztása az 1870. évi XVII. törvény értelmében; az 1876. XIV-es tc. 140. §-a szerint: "A község gondoskodik a vagyontalan hülyék, süketnémák, vakok, nyomorékok, lelencek és dajkaságba adottak orvosoltatásáról és eltartásáról." Az 1886. 22. tc. a korábbi /1724-es/ királyi rendelet mintájára kimondja, hogy "amennyiben a jótékony intézetek segélye és egyesek könyöradománya a

⁺ Weber E.: A szegénynevelés hazánkban. Néptanítók Lapja 7-8. /1874-75./ 20-21. sz. és 5. sz.

⁺⁺ Néptanítók Lapja utalása segélyezésre. 6. /1873./ 9. sz. /149. old./

⁺⁺⁺ I. m. Dr. Veczkó József: Gyermek- és ifjúságvédelem. Tankönyvkiadó. 1965. /11-17. old./

község szegényeinek ellátására elegendő nem volna, a község a helyi viszonyokhoz képest gondoskodni tartozik a községben illetékes mindazon szegények ellátásáról, akik magukat közsegély nélkül fenntartani nem képesek." +

Ebben az időszakban a községek is nagyon szegények voltak és "gondoskodásuk" a szegények megtűrését, legjobb esetben a "koldulás szabadságának intézményszerű jogát" jelentette. A "szabad koldulás" lett a "szegény-ügy" alapelve. A vagyontalan árváknak, lebecsült gyermekeknek csak nagyon kis része részesült gondozásban, nevelésben, így a társadalom terhére váltak a koldulás és lopás növekedése miatt nálunk is; sokan elpusztultak.

Pesten 1859-ben már lezajlott az evangélikus árva-ápoló egyesület első nagygyűlése. ++ A tudósításból megtudjuk, hogy az Egyesület árvaházat akar felállítani Budapesten, de nemcsak erre a területre szorítkozó intézet lenne, "... hanem oltalom és ápolás alá venni mindazokat, kiknek erre szükségük van, tekintet nélkül a nemzetiségre és arra, hogy melyik városban, megyében, sőt melyik koronaországban születtek..." Első volt Ausztriában ez a "szeretetegyleti nagygyűlés". Feladatának tartotta az evangélikus árvák ellátását, testi, lelki ápoltatásukat. Alaptalan azok félelme, kik azt hiszik, hogy a nagy világeszmények küszöbén állva, elvonják a segítséget az ilyen munkákról. Éppen ilyen idők veszik igénybe többszörösen a keresztényi szeretetet."

+ I. m.: Járó Miklósné. CPI. Adalékok a hazai gyermekvédelem történetéhez a II. világháború küszöbéig. Ped. Szemle. 1963. 12. sz. 1110-1121./

++ Az evangélikus árva-ápoló egyesület első egyetemes nagygyűlése. Prot. Egyh. és Isk. Az Evang. Woch után. 2./1859./19. 575. l.

Az "evangélikus árvaház" 10 gyermekkel nyílt meg 1861-ben. A pénzalap megjavult az adományok révén 1865-től, és így az 1867. évi ⁺ újabb közgyűlésen már újabb épület biztosításáért, több árva felvételéért és államsegély biztosításáért lépnek fel.

Az új gyermekvédelmi szemlélet térhódítása hazánkban - a "polgárság" sürgős tennivalóinak felismerése, megvalósítása a népoktatásban - szorosan összefonódik Molnár Aladár nevével, akit méltán nevezhetünk az elhagyott gyermekek intézményes nevelése első magyar megteremtőjének. ⁺⁺

Molnár Aladár /1832-1881/ miniszteri osztálytanácsos az öötvösi kulturpolitika speciális területének, az újszemléletű hazai gyermekvédelemnek - konkrét megvalósítója.

Először 1865-ben, majd 1870. őszén járt Svájcban, pontosabban Zürichben, Bernben, Luzernben. Célja az volt, - ahogy tanügyi jelentésében beszámol erről ⁺⁺⁺ - hogy a még nem ismert változásokat /1870-ben/ részletesen megismerje a svájci közoktatás területén. Elsősorban azokat a "problémákat" vizsgálta, amelyek nálunk jelenleg nagy viták alatt állnak, amelyek már a

⁺ Az evangélikus árvaegylet közgyűlése. Prot. Egyh. és Isk. Lap. 10. /1867./ 14. sz. /443. l./ és Prot. Egyh. és Isk. Lap. 10. /6./ 1867. /185. old./; 10. /4. l./; 1867. /1322. l./.

⁺⁺ Németh János: A Balatonfüredi Árvaház pedagógiai tevékenységének néhány fontosabb elvi és gyakorlati problémája. Szakdolgozat. 1963. Szeged, József A. Tudományegyetem Pszichológiai és Neveléstudományi Tanszék Könyvtár.

⁺⁺⁺ Molnár Aladár: Jelentése tanügyi tanulmányairól Schweic- és Bajorországban. Néptanítók Lapja 3. /1870./ 4-6. sz. /699. l./.

megvalósítás útján haladnak, illetőleg amelyeket minél előbb meg kellene valósítani. Pl.: A tanítóképezdek szervezete, a bentlakásos intézmények kérdése, a felvételi vizsgák problémája, az alsóbb foku gazdasági oktatás helyzete, a népiskolai tanítók özvegyeinek és árváinak ellátása, a népiskolák anyagi fenntartásának ügye, végül az egyleti tevékenységet; ..."és az én egyik kedvenc ábrándom, a szegénynevelés ügye, s a "Rettungs-Anstaltok." - írja kiemelve Molnár Aladár.

A két látogatás között lezajlott fontos események és tények között érdemes megemlíteni, hogy Czékus István főesperes buzgólkodása folytán Eperjesen kollégiumi gyámintézet és jótékonyosság jött létre, erről szintén a korabeli protestáns sajtó tudósít ⁺ 1866-ban. A "Protestáns országos árvaház" 1873-ban nyílt meg Budapesten. A korábbi tudósítás szerint 1895-ben itt 103 árva részesült "jobb nevelésben", 27 gyermek közülük segélyt kapott, megnőtt a nevelőszemélyzet száma is.

Gönczy Pál /1817-1892/ magyar nyelven ismerteti a zürichi közoktatás szervezetét az 1868-as Budapesti Szemle füzetében.⁺⁺ "A törvényeket, s kormányrendeleteket kinyomtatott példányokban meghozathatjuk, de hogy az azokban kifejezett elvek s intézkedések a gyakorlatban miképp lettek keresztülvive, s mennyiben bizonyultak hasznosaknak vagy károsaknak, az éppen az egyes intézeteknek minél részletesebb életképéből látható." Szintén szól a tanítóképezdekről, az alsóbb foku gazdasági oktatásról, a nagyszerű egyleti tevékenységről, az egyletek által fenntartott menházakról.

⁺ Protestáns egyházi és iskolai Lap. 9. /1866./ 1. és 4. sz.
/116-117. old./

⁺⁺ Néptanítók Lapja. 3. /1870./ 4-6. sz. /699. 1./

Az előzőekben már említettük, hogy Eötvös és Molnár felismerték és gyakorlati megvalósításán is fáradoztak, hogy az elhagyott és a züllés veszélyének kitett gyermekeket is a társadalom számára hasznos polgárokká neveljék.

Ez az eszme már nagyon régóta foglalkoztatta Molnárt, és mindinkább hatalmába kerítette. Utazásain tett tapasztalatai alapján az árvanevelés rendithetetlen, fáradhatatlan harcosává vált. "Fölhívás"-ban fogalmazta meg a tennivalókat, ⁺ nemzünk közvéleményéhez fordulva, 1869-ben: "A szeretet karjaival mentsük meg a nemzet számára, s tegyük a nemzeti erőnek erkölcsileg és anyagilag hasznos tényezőivé még azokat is, kiket pályájuk már gyermekségükben elhagyatott helyzetüknél fogva valószínűleg a börtönökbe, vagy éppen a vesztőhelyre vezetne."

Ugyancsak ebben az évben "Emlékirat"-ában fordul Eötvös Józsefhez, valamint Gorove István földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszterhez "a felsőbb népiskolák gazdasági s iparos alsóbb foku szakiskolákkul szervezése ügyében..." ⁺⁺

Többször megkísérelte eszméit megvalósítani, de sokáig sikertelenül.

"Allitsunk "Szeretet-házakat!"" címmel újabb felhívás jelenik meg Molnár tollából szintén a Néptanítók Lapjának hasábjain. ⁺⁺⁺

"...Általános műveltségi állapotunknak egyik szomorító tünete az, hogy míg egyfelől alig van Európában ország, hol

⁺ Néptanítók Lapja.11. /1869./ 14. sz. /210. old./

⁺⁺ Néptanítók Lapja.2. /1869./ 38. sz.-39. sz. /539., 617. old./

⁺⁺⁺ Molnár Aladár: Allitsunk "Szeretet-házakat!" Néptanítók Lapja 3. /1870./ 46. sz. / 639. old./ November 17.

oly nagy szükség volna munkásokban és értelmes, megbízható cselédekben, mint nálunk, másfelől egész osztályt képeznek azok, kiknek sorsa, kora ifjúságuk óta megszokott életmódjuk, sőt egyedüli élvezetük a tétlen csavargás és henyélés, s kik származásukat s egész életüket kifejezik a népdalban:

Ma itten, holnap ottan, csak ez az élmény,

Csavargónak születtem, csavargó vagyok én... stb.

Ezek a "szegény legények" munka nélkül, szükségből, unalomból vagy mulatság közben, avagy az orgazdák csábításaira bűnbe keverednek. Kénytelenek bujdoskolni, s a bűn gyorsan nemezvéen a bűnöket, betyárok, rablók, majd gyilkosok lesznek, -"míg nem a bíróság szabadítja meg tőlük társadalmi életünket, melynek ők gyakran nemcsak ellenségei, de egyszersmind áldozatai is voltak. Nagyrészt ez a története az elítélt betyároknak s rablóknak, kik legtöbbször gondviseletlen gyermekekből növekednek fel."

"Népesedő fővárosunk, s vidéki nagyobb városaink utcáin is hemzsegnak a kéregető gyermekek, kik szűkölködő s egyszersmind lelketlen szüleiktől az utcára üzetve kolduláson kezdik, s lassanként csirkefogókká ügyesednek, majd első kisebb vétsegeikért a városi börtönbe kerülván, ott talált kiképzett mestereik és a gyakorlat által kvalifikált tolvajokká neveltetnek.

Azok mellett, kik ekként a henyésés fészkeiben vagy a nyomor iskolájában gazemberekké növekednek, hány ezek közül elhal 6-14 éves korában, a gondviseletlenség vagy ebből származott korai romlottság miatt? /Kivált a szegényebb lakosságu felvidéken vagy Erdély hegyei között./ Pedig népességünk lassu szaporodása miatt nálunk ez is kétszeres veszteség.

Nem volna-e ép oly keresztényi, mint hazafias kötelesség ez elhagyottak ügyét felkarolni? - és ha Scwajc 3 millió lakosa között legnagyobb részt magán-egyletek által fenntartott 80

szegénynevelő intézetben jelenleg is 3017 elhagyatott gyermek neveltetik, nem lehetne-e a tizenegyedfél milliónyi lakosságú Magyar-Erdélyországban is a közösség buzgalmának segélyével e sok ezer veszendőből kezdetben tán egypár százat, majd később egypár ezret megmenteni, s munkás cselédekké, földmivessé és iparosokká nevelni fel?

Nem azt célzom itt, hogy a már többé-kevésbé romlott, vagy éppen bíróságilag büntetett gyermekek számára állítsunk javító házakat. Jól tudom, hogy ilyen vállalatok, eredményeiket tekintve, csak részben sikerülnek, még azon műveltebb országokban is, hol ez ügyvel sok, jeles pedagógok foglalkoznak, és ahol a növendékek az intézetből az erkölcsi javulásra a mieinknél kedvezőbb társadalmi viszonyok közé lépnek ki.

Az én gondolatom inkább az volna, hogy állítsunk földmives vagy iparos oktatással összekötött nevelőintézeteket, melyekben oly gondviseletlen gyermekek, kik még maguk nem vásottak nagyon, de elhagyatott helyzetüknél vagy éppen erkölcsileg veszélyes környezetüknél fogva romlásnak vannak kitéve, jó erkölcsű, értelmes emberekké, s a helyi vagy vidékbeli körülmények szerint, munkás- vagy földmivessé, vagy kertész-legényekké, s vincellérekké, vagy iparosokká, vagy /ti. a leányok/ nő-cselédekké neveltetnének..."

A továbbiakban megtudhatjuk, hogy Molnár Aladár már 1868-ban részletesen kidolgozott egy tervet árvaház létrehozására, amelyben 100 elhagyott fiú, leány gyermek nevelésére tett javaslatot: "... Egyszer a budai népnevelési egyletben indítványozám a főváros mellett, egy hasonló intézetnek zöld-séges-kerttel együttes felállítását, melyben az utcákon kéregető gyermekeket befogadva, kertész-legényekké nevelnénk. Azonban indítványom még tárgyalása előtt elszenderült, mint

lassanként maga az egylet is." + Tervezete szerint a létrehozandó árvaházban bölcsőde és kisdédóvó részleg beindítását is fontosnak tartotta. Később elképzeléseit kiegészítette a megszervezendő árvaházban - svájci mintára - a tanítóképzés megvalósításával.

1870. nyarán az osztálytanácsos Erdélyben és a felvidéken több, üresen álló, régi zárdáépületet és eladó székely háttárőri házakat látott, amelyeket alkalmasnak talált ilyen intézmények létrehozására...

"De minden ily intézet sorsa és sikere a nevelőktől függően, már a tervezésük is fő nehézség volt, hol találunk e célra kiképzett embert, ki pedagógiai tapintattal, kimerithetetlen türelemmel s szelídséggel, és teljes odaadással a gyermekeket ne csak tanítsa, hanem nevelje is, velük éljen, s velük dolgozzék mindennemű munkát."

Molnár Aladár 6 különböző "Rettungs-Anstalt"-ot látogatott meg utazásai során.

Szerinte a német Rettungs-Anstalt, a francia Maison de correction, és az angol Regged-School inkább olyan intézeteket jelentenek, ahová már vásott gyermekeket javításra vesznek fel.

Szól arról, hogy Bern mellett a bechteleni menházban "nevelési szeminárium" is van; a nevelés és tanítás Pestalozzi-Währli — irányban folyik. Alapelve: "a munkára munka által nevelni", s ennél fogva a munka csak nevelési eszközül /a munka csak eszköze a célnak, nem az a cél, hogy minél többet dolgozzanak, hanem csak annyit, úgy, hogy testileg, szellemileg erős, munkás emberekké fejlődnek..." ++

+ L. még utalás: Néptanítók Lapja 3. /1870./ 1. sz. /27..o./

++ I. m.: Néptanítók Lapja 3. /1870./ 46. sz. /689. old./

A nálunk létesítendő intézmény alapjának, céljának, jellegének kifejezésére magyarul a "Szeretet-ház" elnevezést ajánlja, a fenti elnevezésekkel szemben. "...Ha valaki jobb nevet talál, szívesen elfogadom", - de szerinte az erkölcsi nevelésnek is legfőbb eszközei lesznek az ilyen intézmények.

Az említett intézetben 45 szegény fiú nevelését tanulmányozta, vagyis az említett Pestalozzi-Währli-féle módszert. A gyermekek 4 családra tagolódtak, 1 Familien Lehrer vezette őket, aki együtt aludt, evett, dolgozott velük. "...Gyönyörű volt nézni, hogy a tanítási órákon kívüli időben a tanítók mily kitartással kapálnak, s szántanak a növendékekkel együtt, s míg a tantermekben inkább csak ismereteket tanítanak, a munka közben észrevételeikkel, s figyelmeztetéseikkel az életre oktatnak."

Az első magyar "Szeretet-ház" létrehozása így természetesen Molnár Aladár nevéhez fűződik, amelyet több hasonló felállítás követett. A következő részben Pestalozzi hatását a hazai nevelőintézményekre nézve eléggé nyomon követhetjük.

Szükséges leszögeznünk, hogy mit értünk "szeretet-ház fogalmán?"⁺ "... olyan intézményt értünk, amely korhatár nélkül, fizikai munkájuk ellenszolgáltatásaként élelemmel és ruházattal látja el lakóit..." Árvaházon már nevelőjellegű, oktató intézetet kell értenünk."

Pestalozzi hatásának növekedését ezek után csak mélyíti a lezajlott "tanírodalmi pályázat vele kapcsolatosan."⁺⁺

⁺ I. m.; Németh János: Szakdolgozat. 1968. /1. old./

⁺⁺ Néptanítók Lapja. Buda-Pest. 3. /1870./ 5., 6., 8., 9-10., 11-12., 13-14., 15., 16., 17. sz. /65-67; 83; 116; 135; 149; 170; 182; 203; 216. oldalak./

1869. augusztus 1-én hirdették meg, "Célja az volt, hogy egy nagy pedagóg és igazi népbarát működését tanulmányozzuk, példáján fellelkesüljünk..." Feladatul jelölték meg egy rövid, népszerű és tanulságos ismertetés megírását a nagy mesterről. A "Népnevelők Pesti Egylete" tisztujtó közgyűlésén 1870. január 6-án felolvasták, kihirdették a pályázatokkal kapcsolatos eredményeket, jelentést. A pályabírák között Gyulai Pál és Gönczy Pál voltak. Végül Gönczy Pál elfoglaltsága miatt Brassai Sámuel helyettesítette. A jelentés megállapítja, hogy ha "... nem is eredményezett oly általános becsű remekművet, melyre mind irodalmunk dicsőre utalhatnánk, tekintve az időnek is rövidségét, várakozáson alul nem maradt. Még a távol Svájcból is érkezett be, egy nagy alaposággal és tudományos készüllettel írott terjedelmes életrajz, mely azonban részint azért, mert elkésett, részint mert német nyelven íratott, pályázatra nem bocsátatott. Reménylem, hogy e körülmény a tisztelt szerzőt művének magyar nyelven kiadásában gátolni nem fogja."

Mivel rövid volt a határidő, az eredeti források hiánya miatt nem tudták a témát kellően kimeríteni. De megállapítást nyert, hogy a célt még a gyengébbek is elérték. A pályázat jelíges volt.

A 2. sz. pályaműről: "behatóan ismerteti Pestalozzi tanulmányozását, némi kritikáját is igyekszik adni"; a 3. sz. pályamű: "nemes érzelmek, jó akarat a szerző részéről; általánosságokban mozog, kerüli a részleteket, nem hatol be a téma mélyére; kevés idő alatt írta, így szigorubb átvizsgálatára már nem futotta..." Az 5. sz. pályamű jelígeje "Szegény hazám" és írója Steiner István volt. Vélemény erről: "Melegség jellemzi, valamint Pestalozzi szellemébe való behatolás, akinek emlékét

ünnepeljük. Ezek legnagyobb érdemei. Gyengéi, hogy ragaszkodik a német mintákhoz, sietve készült, ami a logikai rend és a stilus rovasára ment néha. Ha a szerző munkáját ujabban átnézi, s kijavíthatja, s nem mellőzi azon fonál szálakat, melyeket Pestalozzival hazánk néhány jelesét is érintkezésbe hozzák, tanírodalmunknak igen becses adalékkal fog szolgálhatni."

A 4. sz. pályamű "A szív melege" jelige alatt készült, Srétvizer Lajos tollából. Kritikája szerint tüzetesebben foglalkozik a témával, a legtöbb érdekes részlet összeállításával; tan módszerét ismerteti. Felfogja és az olvasó elé állítja mint embert, mint polgárt, mint pedagógust. Néha kissé hosszadalmasak a politikai és történelmi kitérések, amelyek a szerző olvasottságáról tanuskodnak, viszont "a megkívánható képszerű előadásnak kárára voltak..." - a stilusán csak itt-ott kell némileg javítani. Komoly törekvésre vall.

Az 1. sz. pályamű "Életemben nem akartam..." ⁺ jeligével Fuchs János tanító tollából ismert, a Néptanítók Lapja folytatólagosan, teljesen közölte. A bírálat szerint - összevetve a 4. sz. alkotással - meg is előzi némiképpen. Stilusa folyékony, világos, képszerű, itt-ott nagyon magyartalan, helyenként a német Albertit utánozza, egészében egy kerek, plasztikus képet ad. "Főleg érdekessé és reánk nézve tanulságossá teszi e művet Pestalozzi magyar tisztelőinek és látogatóinak közbeszurt leírása, mely azonban e látogatások utóhatásának némi ismertetését is megkívánná." Kitöltés, javítás

⁺ I. m.: Néptanítók Lapja. Buda-Pest. 3. /1870./ 5. sz. /65-67. old./; 6.sz. /83.o./; 8.sz. /116.o./; 9-10.sz. /135.o./; 11-12.sz. /149.o./; 13-14.sz. /170.o./; 15. sz. /182.o./; 16.sz. /203.o./.

után - megérdemli, hogy nyilvánosság elé bocsássuk.

A pályázat eredménye szerint: a 4. és az 1. sz. művek, megosztva, 100 Ft, az 5. sz. pályamű 20 Ft díjazásban részesült. A többi "köszönetet" kapott munkájáért.

"Életemben nem akartam egyebet, ma sem akarok mást, mint a nép boldogítását, melyet szeretek és nyomorúnak találok, mint kevesen találják, mivel szenvedéseit akként osztám meg vele, mint ezt kevesen segíték elviselni..." /Pestalozzi/.

Ezzel a jeligével kezdi "Pestalozzi Henrik élete és hatása" című díjkoszorúzott pályaművét Fuchs János. - "Nemcsak egyesek, hanem az egész emberiség sokat köszönhet neki... Sőt mi magyarok sokat köszönhetünk e férfinak, amennyiben az ő népboldogító eszméi hazánkba is átszivárogtak; és ha nem is volt közvetlenül tanítónk, mégis közvetve, habár néha öntudatlanul is, az ő nyomdokain haladunk."

A magyar nevelők már régen belátták mindezt, sorra alakultak a "szeretet-házak", a "szegény-intézetek". Az un. szegény-intézet célja a díjnyertes dolgozatban olvasva: "... különösen a szegények gyermekeinek nevelése..." Itt látjuk őt tulajdon kedvenc eszméjének megvalósulásához fogni. Hisz ő a nép felszabadítása s fölemelése mellett buzgott és jól tudta, hogy az csak úgy lehetséges, hogyha az ifjúságot nemcsak a szükséges iemretek elsajátítására vezérli, hanem egyszersmind megtanítja őket dolgozni, s munkához szoktatja őket, hogy dolgozni tudó, munkakedvelő embereket neveljen, kik képesek legyenek magukat illendően fönttartani.

Ramuer nyomán megjegyzi Fuchs János, hogy Pestalozzi nem 1780-ban, 100 évvel ezelőtt hirdette azokat az eszméket, amelyek ma is irányadók volnának mindenütt: "... a szabadság alapja az igazságosság, ennek alapja pedig a szeretet, tehát

a szabadság és szeretetben gyökerezik..." ⁺ Hazai legfőbb támogatók - Eötvös Lóránd, Szillassy Aladár, Huszár Imre - azt óhajtanák, hogy "... azon mérvben, amint alkalmas nevelőket szerezhethünk, az ország minden vidékein állítsunk férfiak és nők számára hasonló "szeretet-házakat"!

5. Hatása a hazai nevelőintézményekre:

A korabeli sajtótudósításokból ismeretes, hogy az 1870-80-as stb., években több tucat árvaházat, szeretetházat alapítottak. A svájci és németországi árvaházak, valamint tanító-egyesületek és árvaházak mintájára nálunk is létesítettek ilyeneket szintén egymás után. ⁺⁺

Igy jött létre a budapesti Gyermekmenhely Egyesület 1870-ben, amelyet már említettünk; állítólag 1871-ben Szeretetház nyílt Kolozsváron, Bornemissza Ignacné hozta létre, mint leány-árvaházat, de erről ma még nem tudunk többet. A Néptanítók Lapja ⁺⁺⁺írja, hogy "a kolozsvári urihölgyek egy árvaház felállításán fáradoznak. 20-30 ezer már összegyűlt, a város pedig évente 600 Ft-ot ad erre."

Külön érdekességképpen megemlítjük, hogy ugyanebben a számban közlik, hogy Szeged 22-23 ezer Ft-ot rendelt ki ilyenekre". "Terjesztetni kellene a szeretetházakat! Verőcze szomszédságában a Duna balpartján, egy gyönyörű völgy nyílásánál "elhagyatva, elpusztulva; sem ajtaja, sem kapuja" egy árva

⁺ J. H. Pestalozzi: Egy remete esti órája. /Idézet ebből./

⁺⁺ Néptanítók Lapja. 5. /1872./ 7.; 2.; 48. sz. /106.; 371.; 858. old./

⁺⁺⁺ I. m.: Néptanítók Lapja. 5. /1872./ 22. sz. /371. 1./

vadászház felügyelete alatt; ez a Migazzi vár. A váci püspök tulajdona. "Holt tőke", de humanisztikus célra, királyi jóváhagyással biztos ideadná. A hazai nőegyletek első helyen vannak hivatva erre." - írja az ismételt felhívás, és javaslat.

Mayer Miksa: A "szeretetház" Balatonfüreden című cikkében 1872-ben arról tudósít, hogy létrejött a balatonfüredi "szeretetház". ⁺

"Szegénység, nyomor jelentkezik mindenütt, hol emberek élnek; rettentő színt öltenek pedig oly országokban, ahol mint például nálunk - a szegénységi ügy még kellőképpen rendezve nincsen."

Ilyen körülmények között csak a felebaráti szeretet "azon tőke, melyhez az elhagyatottság, az inség folyamodhatik" - az emberi könyörületesség hozta létre a "Szeretetházat" is, menhelyet elárvult vagy szüleitől elhanyagolt gyermekek számára...

Egy gyermek példájából megismerhetjük, hogy itt is az un. családszoba foglalta magába a 12-14 éves gyermekek csoportját, egy családtanítóval. A testi büntetés a ritkaságok közé tartozik a szeretet-házban. Versenyszellem uralkodik, jó a közszellem. "Minden egyes növendék arra törekszik, hogy legjobb tagja legyen a családnak; minden család pedig arra, hogy külön legyen a többiekénél." Ujanc esetén átrakják másik családba, ha nem tudna az elsőbe beilleszkedni.

"... a szeretet-házban nagyon sok türelem kell, sok gondoskodás, de nem kell büntetés!" - Dehogyan nem kell! - írja Mayer.

⁺ I. m.: Néptanítók Lapja. 5. /1872./ 7. sz. /106. old./

Minden családnak van "Naplója". A gyermekek maguk jegyzik be viselt dolgaikat, a jót is, rosszat is.

Egy "jó" büntetési eset: A gyermek kóborláshoz szokott. Mit tett vele az igazgató? Olyan nadrágot csináltatott neki, melynek egyik lába sárgás, a másik barna szövetből volt, hogyha máskor is el akarna szökni, tudja meg mindenki, hogy szökevény. Csak két hétig viselte; így hónapok óta nem csavargott el.

Egy másik példa, eset: A "piros arcu Józsi" a budai vásáron lézengett; a virgonc Gyula nagynénje megőrült és a pesti utcán éhezett, egy szegény házmesterné fogadta be pár napra hét gyermekéhez. - Ilyen sorsu gyermekek kerültek az első hazai "Szeretet-házba", Balatonfüredre és "minden lakosa lelkesült ezért!"

Molnár Aladár ⁺ a bechteleni menházban megismerkedett a tanító-képezde egyik fiatal tanárával, Weber Eduárddal, kiről Kuratli azt mondá, hogy e növendékével magát adja oda azon intézetnek, melyben az szolgálni fog. "... Weber Eduárd kezét adott reá, miként kész a Baselbe való meghívást el nem fogadni, elhagyni anyját, hazáját, megtanulni magyarul, s köztünk megtelepedni azért, hogy segítse Magyarországon létrejönni s terjeszteni a veszendő szegény gyermekeket nevelő intézeteket, s azokban a Pestalozzi-Währli-féle nevelési irányt."

Az intézet megnyitása ⁺⁺ 1870. november 20-án volt. Weber Eduárd november 15-én érkezett Magyarországra. A korabeli jegyző-

⁺ I. m.: Néptanítók Lapja. 3. /1870./ 46. sz. /639. old./

⁺⁺ I. m.: Németh János: A balatonfüredi árvaház pedagógiai tevékenységének néhány fontosabb elvi és gyakorlati problémája. Szakdolgozat. 1968. Szegedi JATE;

könyv szerint /kelt 1871. október 22-én/ az intézet megalapítását 1870. november 21-től számítják. Az első árva kisfiu Bertalan Imre volt. Még 7 társa lett; a Néptanítók Lapja szerint 5-6 elhagyott fiu érkezett, de 44-re tervezték magyar gyermekek részére. Weber november 21-én fogadta a gyermekeket, megbízott közvetlen szervező és igazgató volt.

Az intézet tagjai 6 éves, anyagilag és erkölcsileg teljesen elhagyatott, de még nem romlott fiuk /lehetnek akár árvák, akár pedig olyanok, kiknek szülői sem anyagilag, sem erkölcsileg nincsenek abban a helyzetben, hogy gyermeküket neveljék/ voltak.

"Nem egy, még ezentul létesítendő, s tán el is maradható terv kiviteléhez, hanem már egy valósított eszme kifejtéséhez kérem fel a közönség támogatását." - ismételten kérve Molnár Aladár. +

A "Gizella" árvaház története ++ szinte az ismeretlenség homályába veszett, pedig szoros kapcsolatban jött létre a balatonfüredi "szeretet-házzal".

Teljes nevén a "Gizella" munkás árvaház Zólyom Lipcsében 1873. április 5-én nyílt meg, mint az első munkás árvaház.

Az 1876/77. évi iskolai igazgatói jelentés szerint az intézet rendeltetése - már ekkor ismeretes volt - a kincstári munkások vagyontalan és elhagyott árváinak menhelyet és neveltetést adni.

Érdekes adat, hogy a Pénzügyminisztérium Kerkápolyi Károly segítségével 1871. április 22-én egy állami sorsjátékot

+ I. m.: Néptanítók Lapja. 5. /1872./ 22. /371. old./

++ Néptanítók Lapja. 8. /1875./ 11. sz. és 10. /1877./ 23. sz. /481. old./

engedélyezett erre. A jövedelem 95.100 Ft lett, melyből levontak 6.000 Ft-ot a Balatonfüreden tervezett árvaház tanítóinak kiképzésére; így 89.100 Ft maradt; a kamatokkal együtt 92.347 Ft 51 koronára szaporodott.

"Az intézet helyiségéül Beszterve-Bányához közel eső, a Garamvölgyén lévő Zólyom-lipcsei vár jelöltetett ki, mely egykori nevezetes birtokosai/Csák Máté, Bogarovich Márton, a Dóciak, Schiek/ után Wesselényi Ferenc kimultával az állam birtokába jutott. A vár a környéken elterülő, mintegy 140 hektáros kaszáló- és szántóföld és gyümölcsösrel 1817-ben az intézet örök tulajdonába ment át. - ...

Valójában "Előbb, mintsem, az intézet 1873. december 1-én megnyílt /a hamburgi Rauhes Haus mintájára/. Tizenöt árva gyermek Balatonfüreden nyert elhelyezést, kikért, az ottani szeretetháznak, az alapból évenként 1.050 Ft-ot fizettek. Ezeket az árvákat a Zólyom-lipcsei munkás árvaház felállítására után is Balatonfüreden hagyták, - mégpedig amióta az 5. állami sorsjátékból 10.000 Ft segélyt nyert azon az intézet - díjtalanul.

A sorsjáték jövedelméből fennmaradt összeg ugyanis elégtelen volt a 45 gyermekre /15 gyermekből álló 3 családdal, családvezetővel s minden család részére egy nappali, egy háló és mosdó szobával/ tervezett intézet költségének fedezésére. A Pénzügyminisztérium kérelmezésére tehát öfelsége ismét egy sorsjátékot engedélyezett e célra, azon házzáadással, hogy az így megnőtt alapból ne csak bányamunkások, de a só- és dohányjővedék munkások, sőt az altisztek árvái is vétessenek fel az intézetbe." Így kiegészült a tőke /... az adósságokkal, a létszám növelésével/.

A szellemi és gazdasági vezetést egy 10 tagu felügyelő bizottság látta el. Az elnök Lehóczky Egyed országos gyámügyi képviselő volt, az alelnök Divald Gyula, királyi számtanácsos. A bizottság tagjai között volt Fuchs János evangélikus lelkész, a pályadijas tanító. Elemi osztály 3 volt, felső népiskolai osztály pedig egy volt, 42 növendékkel.

Sajátos jelleget az intézetnek a munkatanítás kölcsönzött. Eddig az igazi foglalkozás csupán a szalmakalap-fonás, lombfűrészelés és nádszékkötésre szoritkozott; elküldött azonban a bizottság 7 növendéket Beszterce-Bányára, hogy ott a püspöki ipariskolában a műveletrészeket is elsajátítsák; majd tanításra jelölték a szövést és papirmachéművek készítését. A fonnott kosarak igen keresett cikké váltak. Ezek az ipari termékek például a vihnyei fürdővendégek körében nagy keletnek örvendtek. Felállítottak asztalos és esztergályos műhelyt a szükséges munkaeszközökkel felszerelve. Az intézet alapszabályának 26. §-a úgy intézkedett, hogy az eladott ipari termékek tiszta jövedelméből csak 1/3 rész illesse az intézetet, 2/3 rész a növendékeké legyen. Mindez természetesen nagyon fokozta a gyermekek munkakedvét.

Az un. mezei gazdaságból főleg a szántás-vetésben, a kapálásban, a földforgatásban, valamint a fanemesítésben kaptak oktatás-nevelést a gyermekek.

Az intézet célja a szegény bányamunkások árváinak menhelyt nyújtani, ahol élelmezésben, nevelésben részesülnek, és ezáltal a hazának munkás és hasznos polgáraivá képezik őket.

Az intézet a kincstári birtokon élt, amelynek ingatlan vagyona nem volt, két hold szántó, négy hold kaszáló és gyümölcsös tartozott hozzá. Alapja az államsorsjáték tiszta jövedelme

és a felvételt nyert növendékek nevelési pótléka volt. A kamatokat a besztercebányai jószágigazgatóság kezelte.

Idővel 45 gyermekkel /19 magyar, 21 tót, 5 román, 3 római katolikus, 3 protestáns, 4 görögkatolikus/ fejlődött az intézet. Az elsősöknél a magyar nyelv mint tanítási és "nevelési nyelv" is szerepelt, és ez nehéznek bizonyult. Az 1874. évi magyarnyelvi vizsga azért szépen sikerült.

Az intézeti nevelés - itt is - Pestalozzi-Wehrli módszere nyomán, három un. családban történik - írja a korabeli tudósítás. Minden család 15 gyermekből áll egy tanító vezetése alatt. Minden családnak van egy nappali és hálószobája egyszerű fehér fabutorokkal és szalmával töltött ágyneművel. A nappali iskolában történik az étkezés a tanító részvétele mellett. E család-tanító feladata a gyermekek gondozása, ápolása, dolgoztatása, s a tisztaságra való felügyelet.

Nevelési eszközök: a szeretet és munka. A jelenleg működő két tanító s egy igazgató, ez utóbbinak felszólítására, gyakran összejönnek értekezletre a teendők megbeszélésére, s a fegyelem gyakorlására. Az iskolai oktatás szorosan alkalmazkodik az 1868. évi 28. tc. idevonatkozó rendeletéhez. Tanításra a téli évszakban több időt fordítanak, míg nyáron inkább a mezők munka lép előtérbe. A mezőgazdálkodás és kertészkedés mellett nagy súlyt fektetnek a kézműipari oktatásra is, így a szalmakalap kötésére, a kosárfonásra. A termelvényeket az intézet javára eladják." -

A felügyeleti bizottság 9 tagu volt. Az igazgatónak kötelessége volt a felügyelőti bizottságot megkérdezni minden fontosabb intézkedése előtt. A bizottság pedig a Pénzügyminisztériumnak felelt minden intézkedéséről.

Molnár Aladár pedagógus volt, az elhagyott gyermekek intézményes nevelésének első magyar megteremtője.

Az állami és karitativ gyermekvédelem időszaka előtt létrehozott "szeretetházak" a balatonfüredi mintájára létesültek, a Pestalozzi-Warli-féle tapasztalatok alapján Molnár-Weber szemlélettel. Legtöbbet a balatonfüredi "szeretetház"-ról tudunk eddig Németh János elemzéséből. ⁺ A szegényházak és az árvaházak legtöbb esetben összekapcsoltan jöttek létre, mind közadakozásból.

Igy jött létre a Balatonfelvidéki Népművelési Egylet 1870-ben, nyelv- és valláskülönbözet nélkül, majd Pesten is alakult hasonló testület. ⁺⁺ Elősegítették a későbbi "Gyermekbarátok Egyesülete" és a "Gyermekvédő Egyesület" létrejöttét. /1887-, 1889-ben./ Az egyletekben Pestalozzi és követői tanításait megalapozták, továbbfejlesztették. Fontosnak tartották nemcsak az oktatás-nevelés, hanem az elmélet-gyakorlat összekapcsolását folyamatos és szervezett termelőmunkával, a felnővekvő nemzedék felkészítését az életpályákra.

A preventív gyermekvédelem "megteremtése" után - igaz, csak fél évszázad múlva - bontakozott ki a polgárság nagyobbarányú mozgalma ezen a téren.

Az első jelentős magyar gyermekvédelmi intézmény, a "Balatonfüredi Erzsébet-szeretetház" ⁺⁺⁺uttörő szerepet játszott

⁺ I. m.: Németh János: A balatonfüredi árvaház pedagógiai tevékenységének néhány fontosabb elvi és gyakorlati problémája. 1968. Szegedi JATE Nevelést.-Lélekt. Tanszék.

⁺⁺ Néptanítók Lapja. 1870. 46. sz.

⁺⁺⁺ A Balatonfüredi Erzsébet-Szeretetház VI. Értesítője. Veszprém. 1898.

hazánkban. Eötvös J.-Molnár A.-Weber E. túlhaladták az akkori magyar társadalom gyermekvédelmi koncepcióit.

A több mint fél évszázadig működő szociális intézmény tulajdonképpen 1871. január 3-án "nyílt meg" az új épületében Weber Eduárd igazgató vezetésével, Molnár Aladán által készített és a Balatonfelvidéki Népművelési Egylet által jóváhagyott alapszabály szerint. +

"1. §.: Az intézet célja: 1. a hazának művelt, erkölcsös, jó polgáraivá és szorgalmas munkásaivá nevelni oly teljesen vagyontalan, anyagilag és erkölcsileg elhagyatott fiúgyermekeket, kik vagy árvák, vagy szülőiktől kellő értelmi és erkölcsi nevelést nem nyerhetnek, tehát akik helyzetüknél fogva különösen ki vannak téve az erkölcsi romlásnak..."

A "szeretetház" jelentősége abban állt, hogy "a nem megfelelő környezetben nevelkedő, avagy apátlan-anyátlan árva gyermekeket nemcsak kiemelte a züllött környezetből, hanem sajátos neveléssel - tevékenységgel - a haza becsületes, dolgozó, szorgalmas, alkotó munkásaivá fejlesztette őket. Nem az emberbaráti szeretetből fakadó segítséget s támogatást tartották elsődlegesnek, hanem az volt a céljuk, hogy az arra rászorulókat és érdemeseket a társadalom hasznos tagjaivá neveljék..." ++

Megvalósították 6-16 éves korig, intézeti neveléssel, kitűzött célt. Tulajdonképpen 9 osztályos képzést valósítottak meg /elemi iskola 6 osztálya + 3 évfolyamu felső népiskola/ a magasabb műveltségi igény kiszélesítésével. Így az első népoktatási törvény aktív végrehajtóivá váltak.

+ Alapszabály. Néptanítók Lapja. 1870. 50-52. sz. és I. m.

Németh János: Szakdolgozat.

++ I. m.: Németh János: Szakdolgozat. 1968. /24. old./

Érdekes kiemelni, hogy nagy súlyt helyeztek a családias nevelésre. A közösségi nevelést a személyiség helyes kibontakoztatása útján igyekeztek megvalósítani, például az alapszabály megtiltotta a növendékek egyenruhába bujztatását! /11. §./

Külön hangsúlyt kap a speciális pedagógusképzés ezekhez az intézményekhez. A tennivalókat részletesen tartalmazza az alapszabály. Anyagi fedezet hiányában csak ideiglenes tanítóképzést végeztek 14 hónapos tanfolyammal, amely során 9 fő nyert "szegény-nevelői oklevelet". Tanítóképzőt végzett növendékek voltak, akik "a balatonfüredihez hasonló árvaházakban "családnevelői" munkakör ellátására hivatást éreztek." A végzettek közül négyen a füredi árvaházban kaptak családnevelői megbízást. Közülük került ki Weber E. utáni igazgató, Nagy Áron is, aki 1876-tól 1890-ig vezette az intézetet. ⁺ Weber Eduárd, előttünk eddig ismeretlen okok miatt, lemondott állásáról 1876-ban, és Budapesten vállalt tanári állást.

Érdemes még egyszer visszatérni a balatonfüredi árvaház "alapszabályára", mivel követelményrendszere sok olyan feladatot tartalmaz, amelyek ma is aktuálisak, szocialista gyermekvédelmünknek is hasznos javaslatok.

Az itt folyó nevelési törekvések szervezeti alapja a családok voltak, tehát a nevelés a családrendszerre épült. Az alapszabály szerint 3 családra osztották a felvett gyermekeket, egy-egy családnevelő vezetésével. A család létszáma 12-14 fő volt, esetleg átmenetileg 18-20 fő. A tervezett 5 család nem alakulhatott meg alapfeltételek /tárgyi/ hiányában. Az egyes családokba sorolás nem egységes elvek alapján történt.

⁺ I. m.: Németh János: Szakdolgozat. /27. old./

Szerintünk az első évtizedekben követtek helyes gyakorlatot, mely szerint a felvétel sorrendjében, korra való tekintet nélkül, osztották be a gyermekeket. Így az életkort tekintve heterogén családokat alkottak. Egy családban kisebb-nagyobb gyermekek éltek együtt.

A századfordulón már egy-egy családot az iskolai osztályközösségekbe tartozók alkották. Szervezési szempontból könnyebb megoldás volt, de a család elveszítette eddigi jelentőségét, az életük sablonosabbá vált, a családok tevékenysége elszigeteltebb lett. A közös intézeti házirend és napi-rend sem oldotta fel az elszigeteltséget.

Az intézeti nevelés családias jellegére való törekvés
100 évvel ezelőtt:

Molnár Aladár így nyilatkozott a családias nevelés jelentőségéről:

"Első teendője volna minden árvaháznak s szegény nevelődének, sőt merem mondani, minden bentlakással járó nevelőintézetnek, a házban családias szellemet kelteni életre, s a növendékek számára a lehetőségig helyettesíteni a családeletet, tehát azt, ami az árváknak és elhagyottaknak legjobban hiányzik, s amire legnagyobb szükségük volna. A legpontosabban végrehajtott fegyelem, a legszigorubb rendtartás, az erkölcsi nevelő hatást tekintve, megközelítőleg sem képes pótolni a növendékeknek egymás közt és a nevelővel való családias összetartását, bizalmasságát, s szeretetteljes együttélését.

Csak a családias kisebb körbeniegyüttélés teszi lehetővé, ami pedig éppen ezen növendékeknél kétszeresen szükséges, hogy a nevelés individuális legyen. - Mindegyik növendéket egyénisége szerint kell gondozni és nevelni, s pedig

nemcsak azért, mertmivel Péternek más hibái, rossz hajlamai vagy rossz szokásai vannak, mint Pálnak, hanem főleg azért, mivel a gyermek egyénisége szerint ugyanazon hibákból egyik más módon s más eszközökkel javítható meg, mint a másik - ugyanazon eljárás egyikre másként hat, mint a másakra - s a jó tehetségek egyikben más módon fejthetők ki, mint a másokban. E családi és egyéni nevelés azonban csak úgy eszközölhető, ha egy hozzá értő nevelőnek közvetlen kezelése alatt nem sok, hanem 12, legfeljebb 15 növendéke van, kikkel folytonosan együtt él." +

"A növendékek nem életkoruk szerint vannak a családokba osztva, hanem a belépés és a körülmények szerint. Lehetőleg arra törekszünk, hogy kor és jellem tekintetében minél különbözőbb elemekből álljon a család. A növendékek másik családba csak fontos pedagógiai okokból helyezhetők át." ++

"A családban és az intézetben történt nevezetesebb napi eseményekről minden családban külön naplót vezetnek a család értelmesebb növendékei felváltva." +++

A századfordulóra jelentős mértékben fellendülő általános - fejlődés- és neveléslélektan pedagógiai alkalmazásának igénye szembetűnő a füredi árvaházban is.

Igy az "Igazgató ama óhajának ad kifejezést, hogy a családitanítók tegyék megfigyelés tárgyaivá növendékeik lelki világát, vagyis kultiválják a gyermekpszichológiát. Ennek individuális értéke van, melyet a napi nevelőmunka során és a

+ Molnár Aladár: Emlékirata. 1873. Balatonfüredi Szeretetház
3. Értesítője. Budapest. 1880. /18-19. l./ Atheneum R.T.

++ U. o. 20. l.

+++ U. o. 20. l.

majdani kihelyezésnél lehetne tekintetbe venni." ⁺

A gyermekek jobb pszichológiai megismerésére Gaál Izidor "gyermek megfigyelési lapot" szerkesztett. Bevezették az intézetben ezeket, melyeket a "Személyi-lap", a "jellemlap" ősenek tekinthetünk.

A pszichikum alaptermészetéhez hozzá tartozik, hogy az egyén egy kisebb közösségben, például a családban, a lehető legfontosabbnak érezhesse magát. Minthogy a szülők-gyermekek közösségében, úgy a családnevelő-tanulótársak viszonylatában. Azt jelenti, hogy védelmet, biztonságot kap, megértést és segítséget élvezhet; a személyt körülvevő kisebb környezet egyéni és emberi problémáit ténylegesen fontosnak tartja, és ezt tetteikkel bizonyítja; életörekvéseket is támogatnak; felnőtté válás után is figyelemmel kísérik.

A "családias nevelés" mélységes hivatástudatot tételezett fel a pedagógusoktól.

Totola József, volt balatonfüredi árvaházi nevelő 1901-ben így írt erről:

"... Hát ez nagy feladat! - kiált fel. -

... szeretni egy vadidegen gyermeket oly szeretettel, minőt csak egy édesanya adhat kincsének; szeretni - mondom - vele együtt érezni, keserveit résztvevő szívvvel mindenkor meghallgatni; örülni örömén, részt venni fájdalmában; bátorítani, istápolni betegség idején; vele mindig együtt lenni; őt soha semmi körülmények között sem mellőzni, - majdnem a lehetetlen-

⁺ Tantestületi jegyzőkönyv. 1905. január 17. Megyei Levéltár, Veszprém. 6. kötet.

séggel határos. Pedig ideánk ezt követeli; s mi a cél elérésére, a tökély e fokára törekszünk..." +

A "lehetetlenre" vállalkozó Molnár Aladár érdemeit az utókor nem is ismeri. Pedig a "népnevelés bajnokának és az első magyar szeretetház megteremtőjének" emléke erre kötelezne bennünket.

Pest városa 1872-ben már kérte Molnár Aladár segítségét "szeretet-ház" felállításához. A város^a kőbányai park részében 2.000 □ ölnyi területű telket ajánlott fel. Bonnaz, csanádi pütpök 100.000 Ft alapítványt tett le egy felállítandó árvaházra. A pesti nőegyletek több árvaházat létesítettek, mint például a "Kiváló gazdasszonyok egylete", amely a koleraárvák számára nyitott menhelyet. ++ Egy "elveszett utalás" szerint 1873-ban Eperjessi Kálmán Emlékiratá-ban a "szeretet-házak" tárgyában ir. Jeszenszky ur tudósítása szerint Weber András a gömöri egyházmegyéhez folyamodott, hogy Csetneken leánynevelő intézetet állíthasson fel, a megye engedélyezte. Sárköz-Ujfaluban "Gyermek-segély-egylet" alakult 1872-ben, Bodor Károly tisztartó indítványára, a szegény gyermekek iskolába járására, tanszerre. +++

A Néptanítók Lapja "Lapszemle" című rovatában ++++ pedig arról tudósít, hogy a Schweitzerische Lehrerzeitung 51. számában Lederer magyar pedagógus értekezik az 1870-71. évi "tan-

+ A Balatonfüredi Erzsébet Szeretetház VIII. Értesítője. Krausz Nyomda, Veszprém. 1901. /11-12. l./

++ Néptanítók Lapja. 5. /1872./ 48. sz. /858. old./ és 5. /1872./ 22. sz. /371. l./

+++ Néptanítók Lapja. 6. /1873./ 6. sz. /96. old./

++++ I. m. Néptanítók Lapja. 6. /1873./ 1. sz. /3. old./

ügyi jelentésről". Részletesen feltünteti haladásunkat, elismeréssel szól arról a vezető elvről, hogy a nép jólétének és szabadságának utja az iskolán át vezet."

A balatonfüredi szeretet-házban 1873-ban 9 fiu végzett.⁺ "A szegény és árva nevelés" külön tantárgy volt, gyakorlatilag is speciális képzést adva a preventív gyermekvédelem hazai megteremtéséhez. Három közülük alkalmazást is nyert helyben. Többiek a pénzügyminisztérium által felállítandó szeretetházakba helyezik...

Budán ⁺⁺ 1873-ban szintén megnyílt az árvaház. A budai tanács megtárgyalta az alapszabályt. 15 vagyontalan, 5-12 éves fiu-leány tanult itt, gyakorlati téren is, majd iparosoknál fogtak elhelyezkedni.

A háromszéki árva-leányház 1873. október 12-én Kézdivásárhelyen nyílt meg, 6 árvalánnyal. Szenkereszty Stefanie bárónő állította fel. A szegedi árvaház pedig ugyanebben az évben, november 1-én nyílt meg. Szép ünnepség volt, Dáni Ferenc főispán elnökletével. 15 fiu és 5 leány kapott először helyet itt.⁺⁺⁺

Bárány J. Gyula, a Néptanítók Lapja 1874. évi 14. számában "A svájci tanítók nagygyűlésé"-ről tudósít. ⁺⁺⁺⁺ A gyűlés Winterthur-ban volt 1874. szeptember 7-én. A nagy eseményre a svájci pedagógusok egy roppant csarnokot készítettek, a jeles pedagógusok koszoruzott arcképeivel: Pestalozzi első helyen, majd Diesterweg, Comenius, Rousseau, Fellenberg, Jake, Scherr, Wehrli apó legutoljára. Összehasonlítja a II. magyar tanszer-

⁺ Néptanítók Lapja. 6. /1873./ 17. sz. /287. old./

⁺⁺ Néptanítók Lapja. 6. /1873./ 22. sz. /370. old./

⁺⁺⁺ Néptanítók Lapja. 6. /1873./ 46. sz. /844. old./

⁺⁺⁺⁺ Néptanítók Lapja. 7. /1874./ 17. sz. /273. old./

kiállítást ezzel, és véleménye szerint a hazai rendezvény "sokkal tanulságosabb és nagyobb méretű volt". Érdekes az a megállapítás, hogy a svájci pedagógusok "olyan higgadtak voltak, amelyet mi magyar tanítók nem tudunk felmutatni."

Külfölddel, Svájccal való kapcsolatunk egy nagyon szép példája, ugyancsak ebből az időből, Weber Ede ⁺ szeretet-ház igazgató dániai és svédországi utazása, a szegénynevelésben hasznosítható bővebb tanulmányok szervezésére.

A Néptanítók Lapja folytatásos tanulmányban közli Weber E. hazánk szegényneveléséről szóló munkáját.⁺⁺

Az első részben a hazai preventív gyermekvédelem kezdeti próbálkozásait mutatja be, Pestalozzi szellemében.

Megismerteti a korabeli magyar polgárokat Pestalozzi "legelső és legeredetibb" gondolatával. Szól Wehrli János Jakabról, mint a nagy mester kitűnő segédjéről, aki Fellenberg "szegényiskoláját" vezette, nagy sikerrel. Hamar követték példáját, így a korabeli Svájcban, 1874-ben, már 76 szegénynevelde - 60 ebből Fellenberg-Wehrli utmutatása szerint - működött, 3.300 gyerekkel.

A már említett Gizella-menház felállítása alkalmával a magyar királyi pénzügyminisztérium közzétett egy statisztikát a hazai elhagyatott gyermekekről, intézeti elhelyezésükről. Ezekből Weber kiemeli, hogy "csak a királyi bányamunkásoknak több mint 3.000 ilyen árva gyermekük van, kikről vagy éppen nem, vagy hiányosan lehet gondoskodni.

⁺ Néptanítók Lapja. 7. /1874./ 20-22. sz. /365. old./

⁺⁺ Weber Ede: A szegénynevelés hazánkban. Néptanítók Lapja.

7. /1874./ 20. /325-327. old./ 21. /341-344. old./ 8. /1875./

5. sz. /65-68. old./

... Nem mondunk sokat, ha azt állítjuk, hogy az országban legalább mintegy 12-15.000 elhagyatott szegény gyermek van, kikről senki sem gondoskodik, kiknek nevelése a sorsra van bízva, és kik közül ennél fogva a legtöbb anyagi és erkölcsi nyomorban vész el. Ezek nagy részben a fogházak ujoncai, a jövődő koldusok és munkakerülők. Pedig mily jó volna e gyermekeket jó nevelésben részesíteni, és így úgy is kevés számú nemzetünknek egy jelentékeny részét, mely különben nemcsak haszontalanná, de károssá is válik az egészre nézve; megtartani, mennyire emelhetné e 12.000 ember, sőt 12.000 gyermek munkája az ország jólétét."

Az elhagyatott, gondozott gyermekek neveléséről így vall: "Olcsóbb és könnyebb kis gyermekeket nevelni, jó utra vezetni, mint megrögzött gonosztevőket javítani, vagy élethossziglan börtönben tartani. Sok munka vár még e tekintetben az államra és a társadalomra, mely utóbbinak kell áldozatkészségével támogatnia az államot. Hogy e tekintetben sokat lehetne és kellene tenni, az nem szenved kétséget. Hogy mit tegyünk és hogyan fogjunk hozzá, az már más kérdés. Nagyon könnyű mondani, neveljük a gyermekeket! - ez nagyon tág fogalom, mely alatt végtelen sokat érthetünk.

Az egyik ez alatt csak ápolást /táplálékot és ruházást/ ért, a másik tanítást, a harmadik mind a kettőt összesen, s így tovább. Ha azonban jól akarunk nevelni, mindenekelőtt azt kell szem előtt tartanunk, hogy ki az, akit nevelni akarunk; másodszor a céllal kell tisztába jönnünk, hogy mire akarjuk e növénykéket nevelni, és harmadszor azon eszközöket kell ismernünk és jól megválasztanunk, melyek segítségével ezen kitűzött célt elérhetjük.

Milyenek azok az elhagyatott gyermekek, kikről senki sem gondoskodik, azt bizony nehéz megmondani, mert olyanok, mint a

vadonc, ahány, annyiféle a természete; de abban mindannyi megegyez, hogy neveletlen, vad és hogy a szegénység szülöttje.

Vad természetüket nemesíteni, tehát elsősorban őket a rossz szokásoktól el-, és a jókra rászoktatni, aztán szellemüket annyira kiképezni, hogy a jót a rossztól megkülönböztethessék, akaratukat úgy vezetni, hogy szellemük szolgálatában álljon és kivigye, amit az jónak lát, eszközt adni kezükbe, mellyel közös mostohájuktól, a szegénységtől megszabadulhassanak: ez a szegénynevelés feladata.

Hogyan kell a gyermekeket a rosszról leszoktatni, azt részletesen meghatározni igen nehéz volna, és arra több tér és több idő kellene, mint amennyivel egy cikk keretében rendelkezünk. Ez alkalommal talán elég általános vonásokban vázolni annak módját és az arra használandó eszközöket."

"... a szó teljes és igazi értelmében vett "jó nevelő" folytonosan együtt éljen az ily növendékekkel. Ilyen gyermekeket főleg az első időkben egy percre sem szabad látatlanul vagy fegyelem nélkül hagyni. Egy pillanat hetek munkájának az eredményét ronthatja el. Folytonosan szeretetteljes figyelmeztetéssel, intéssel, feddéssel, sőt gyakran büntetéssel /a gyermek egyénisége és a körülményei szerint/ kell a növendékekre hatni. Csak akkor szabad pihenni, mikor a gyermek már annyira jött, hogy saját maga hibáit, maga-magát javítani akarja; mire sokszor hónapok, sokszor évek kellenek. A legelső feladat minden esetre a növendéket rendre szoktatni és nála a majd mindig hiányzó becsületérzést és vallásosságot felébreszteni, mert ezek nélkül állandó siker nem remélhető. Ámde mennyi munka kell arra, hogy azon vásott gyermek, ki kezdetben gonosz tetteivel még dicsekedett, az őt feddő nevelőnek szeme közé nevetett, először elpiruljon és elszégyelje magát: azt csak olyan ember

tudja, ki ily féle gyermekek között élt.

Az általános nevelés elvei itt is szem előtt tartandók, miután az általános igazságoknak, mint mindenütt, itt is kell állaniuk. Csakhogy természetesen a kivitelnél oly sok nehézség mutatkozik, melyre az elmélet emberei nem is gondolhattak. E nehézségek legyőzéséhez tapasztalás és türelem kell.

A szegénynevelés 2. feladatát, a szellem képzését a tanítás által érjük el, melynek módszere, hogy az ilyen gyermekeknél sem lehet más, mint a rendes iskolákban, az magától értetődik. Itt azonban azon kérdés fordul elő, hogy ki tanítson? Az-e ki a gyermekeket neveli, vagy más? Az előbbiből már kitűnik, hogy miután a nevelőnek a növendékekkel való együttléte szükséges - neki a tanításnál is jelen kell lenni, tehát neki kell a gyermekeket tanítani. Ha ezt nem teszi, akkor ő nem nevelő, hanem csak azoktató, és hiányzik neki a leghatalmasabb eszköze, melynek segítségével a gyermeket jó utra lehet téríteni. Milyen hátrányos az, ha a nevelés és tanítás külön kézre bízatik és külön kezeltetik, azt népiskoláinkban minden nap tapasztalhatjuk, de ha ott hátrányos, mennyivel károsabb ilyen nagyrészből elromlott gyermekeknél. A tantárgyak közül pedig ezen növendékeknél több súly fektetendő a vallás- és énektanításra, mint a népiskolákban, mert ezek főleg a kedély nemesítésére vannak hivatva.

De hogyan mentsük meg a gyermekeket a szegénységtől? Ez olyan kérdés, melyet eddig a neveléstani könyvek nem igen tárgyaltak, nem is tárgyalhattak, mert azokban csak általános nevelésről lehet szó, nem pedig egy "speciális esetről": a szegények neveléséről.

Kétségtől a szegénység miatti gyámoltalanságból való kiemelkedésre egyik legalkalmasabb eszközü

szellemi műveltség, melyet a növendékeknek az oktatás, illetve a tanítás által nyújtunk; de ez nem elég. Ezen szegény gyermekek közül csak kivételesen válik egy-kettő tudóssá, ki tisztán intellektuális munkája után megéljen. A legtöbb közepes tehetségű, ki egész életében keze munkájából való megélhetésre lesz utalva. Tehát második főeszköz e cél elérésében a kézimunka."

A második részben folytatva a "szegénység" okát a restségben, a pazarlásban látja rendszerint; de mindjárt hozzáteszi, hogy nem minden ember rest és pazarló! -

Általános a munkakerülés, a lustaság, amelyek a szegénység forrásai. Ha segíteni akarunk ezen, akkor ezt a forrást el kell zárni, és a gyermekeket munkásságra, szorgalomra kell tanítani. Uralkodó nézet Weber tapasztalata szerint nálunk - főleg ezekben az években -, hogy a kézimunka, a fizikai munka szégyen, lealacsonyítja az embert: "... Szóval sokan vannak még minálunk azon Petőfi által is oly szépen satirizált "ősnemesek", kik a munkával szemben mellüket verve kiáltják ma is: "Én magyar nemes vagyok", s akik azt tartják, hogy ügyvédségen, hivataloskodáson és papságon kívül legfőképp még az orvosi vagy tanári pálya a hozzájuk méltó."

A kézimunka, a fizikai munka alkalmazásánál a "szegénynevelés"-ben kétféle ellenvéleménnyel találkozunk - írja: Az egyik szerint "... igaz, e fiukbólugyis csak munkások, cseledek és napszámosok lesznek, kikre fájdalom^{de}, elég szükség van. Szokjanak hozzá ideje korán." A többség pedig azt fogja mondani, amit már nagyon sokszor hangoztattak is: "Szegény gyermek, mennyit kell neki dolgozni, hisz ezt otthon is megtehetné, nem kell arra külön nevelés."

Weber E. szerint az elsőeknek csak annyiban van igazuk, hogy a gyermekeknek csakugyan kell a munka, valóban nagy szükség van a jó munkásokra, "hű cselédekre". De tévednek, ha azt hiszik, hogy "csupán azért szoktatjuk munkára, hogy jó munkások legyenek.

A sajnálkozók osztálya pedig elfelejti, hogy akkor volna a gyermek igazán szegény, ha nem bírná kezében az eszközt a szegénység elkerülésére; hogy igenis a munkához szokhatna otthon is, ha volna valaki, ki rendszeresen reá szorítaná, és harmadszor, hogy a munkában izzadó embert sohase kell sajnálni, mert neki azért az élet nem nehezebb, sőt könnyebb, a munka rá nézve nem teher, de áldás lévén..."

"A munkát mint az egész nevelési rendszernek egyik főte-nyezőjét kell felfogni és a többi nevelési eszközzel összhang-zatosan kezelni. Csak összehangolt nevelés által fejleszthetjük növendékünkben egyaránt annak minden tenetségét. A boldogság pedig a lelki és testi összhangzatosságban rejlik."

Külön kiemeli, hogy a "Gyermekeknel kézimunkával kell a testet erősíteni, egészségessé tenni, előkészíteni a későbbi ne-héz munka elviselésére. Azért kell ezt a növendékek erejéhez mérni és időnként változtatni. Kisgyermeknek nehéz és sok erőt kívánó munkát követelni káros, ugy testi mint lelki fejlődésére nézve."

"Tartsunk tehát a munkában is mértéket!" - vallja.

Példának Pestalozzi Lénárd és Gertrud című művét hozza, amely-ben megmutatta, hogy miképpen kell dolgozni. Schiller "A harag" című költeményében így ad kifejezést nagyon szépen: "Jó és hasz-nos beszélgetés közt folyik vidáman a munka."

Viszont Pestalozzi volt az első, aki feltalálta azon főké-letesnek bizonyuló axiómát, hogy a tanítás a munkával aképpen

kötendő össze, hogy a gyermek tanuljon a munka, és dolgozzék a tanítás mellett..."

Megállapítja, hogy már régen bevezették a kisdédóvókba és a leányiskolákba a kézimunkát, a rajzolás és fonást, stb-t. Csak a kisiskolákba és a neveldekbe nem, de nem azért, mert nem látták be célszerűségét, hanem inkább azért, mert kivitelezése nehéz, fárasztó, képzetesebb tanítókat kíván és mindenestre több önfeláldozást...

Ha Pestalozzi "találmányát" alkalmazzuk -: "...Igy aztán a munkát összekötve oktatással gondolkodni fogó embereket, nem gépeket nevelünk, az élet számára, mert már mint gyermeket bevezetjük őt azon életbe, amelyben mindig mozogni fog.

...Azon kell lennünk, hogy az elfáradás érzése sohase fokoztassék a kimerülés érzéséig, hogy így kevés pihenés után annál teljesebben buzogjon fel az erő és jókedv forrása. Így fogjuk a gyermekekben a valódi munkaszeretetet felébresztetni, de csakis így. A munka tanítás nélkül ritkán foglalkoztatja a szellemet, erre nézve tenát hátrányos. Így véve a munkát nem is alkalmazható az soha büntetésképp, legalább olyan gyermeknél sem, ki már hozzászokott. S az, ki szokásból, szívesen dolgozik, nem fog irigy szemmel nézni arra, ki a kenyeret más uton keresi, vagy keze munkájára nem szorul.

A munka tehát nemcsak szellem, - de jellemképző is, amelyben ez a megelőzésre vezet."

A harmadik részben, amely már 1875-ben jelent meg a magyar sajtóban, beszámol Weber a négy éves fejlődésről a "szegénynevelés" terén, vagyis a balatonfüredi eredményekről; 1874. év összjövedelme 1890 Ft volt, a veszprémi piac árai szerint egy főre 31,5 Ft jutott, 60 fő létszám mellett. Szerinte még rossz karban volt a birtok, és 2-3-szor annyit is jövedelmezhetne.

"Reményilem, idővel tényleg is be fogom bizonyítani, hogy a gyermekek az élelmezésükre szükséges cikkeket kellő birtok és felszerelés mellett könnyen meg fogják keresni, anélkül, hogy akár az iskoláztatás, akár a gyermekek testi fejlődése a sok munka miatt valami hátrányt szenvedne." - vallja optimizmussal.

A jövedelem fele mindig a gyermekeké volt. A munkára senki sem kényszerítette őket. "Saját akaratukból és csak szerzési ösztönüktől serkentve tesznek annyit, amennyit akarnak. A munkakedv ragadós és most már alig várják, hogy iskolai feladataik elvégzése után a munkához foghassanak..."

"...amíg a gyermek saját jószántából dolgozik, addig nem sok neki a munka..." - üzeni Weber a kétkedőknek. Kb. 15.000-re becsüli azoknak a gyermekeknek a számát, akiket ilyen intézetekben kellene nevelni; - "de honnan vegyük az arra szükséges pénzt?" - kérdezi. Minimálisan 2 millió Ft kellene évente, és legalább 140 Ft egy gyermekre évente.

"Az államnak nincsen s nem is kívánhatjuk meg, hogy ily nagy összeget adjon ki évenként e célra, midőn ugyanis alig tudunk a deficittől szabadulni. Adakozás útján pedig éppen nem lehet a pénzt összeszedni, legalább a jelen időben még nem;

1. népünk még nem jutott oda, hogy olyan célokra adakozna /ami eddig történt és történik, azt tették és teszik azon nem igen nagyszámu áldozatkész hazafiak, kiktől ily nagy áldozatokat nem lehet jogosan várni/.

2. ...egyáltalán pénzünk nincs és sok jó esztendő kell, míg az elmúlt rossz éveket kiheverjük;

...15.000 gyermek 50-60 Ft-ot keresne évente, 750.000-900.000 Ft lenne, és hozzá oktatás nélküli nyomorult tengődésük..."

"Az ország nyerne bennük csavargók és börtöntöltelék helyett szorgalmas és takarékos munkásokat, ügyes iparosokat. Itt sem kellene tehát felednünk, hogy a legjobb a jónak ellensége. Azon módról, hogy miként lehetne a gyermekeken azonnal segíteni, és egyáltalában a szegénynevelésre több gondot fordítani, majd még későbben többet..."

Később a következőket javasolja és egyben bírálja a hazai intézményeket:

"...eredményesebb lenne a működésük, ...ha intézeteinket a neveléstudomány és a reális élet követelményeivel jobb összhangzásba tudnák hozni; ha azokból a szegény árvákból nem urfiakat és kisasszonyokat, hanem erkölcsös és dologszerető munkásokat, jó cselédeket és gazdasszonyokat nevelnék.. Hazánk e nemű intézetei amennyire azokat részint látásból, részint leírásból ismerhetjük, csaknem kivétel nélkül mind azon hiányban szenvednek, hogy inkább csak ápoldák, gyermekkonyhák, mint valóságos neveldek, hogy fenntartóik inkább csak a gyermekek jelen állapotát tartják szemük előtt, mint a jövőjüket.

...hibáznánk talán - korunk filantrópikus és humanisztikus elvei ellen, ha a gyermekkor aranynapjait komoly foglalkozások által megzavarni törekednénk?...

Nem, és ezerszer nem! - ez nem lehet a gyermekkorak józanul felfogott feladata!...

...Igen! - a tapasztalás nemcsak itt, de külföldön is megmutatta már rég, hogy azon gyermekek, kik nem szokták és szerették meg ideje korán a munkát, - ha később nagy korukban szoríttatnak arra, ugy ezen sorsukkal csak alig vagy sehogy sem tudnak kibékülni és minduntalan vissza sóvárognak a munkátlanság egyiptomi husos fazekaihoz, s ha jól megy is a dolguk, mindig csak sópánkodva és panaszkodva emlegetik nehéz

sorsukat. S ha idővel hozzászoknak is némileg a munkához, de kedvelni nem igen fogják azt soha..."

"...Azért az embert is, úgy szólva már születésétől fogva kell azon levegőhöz szoktatni, melyet későbbben beszívni fog, más szóval: azon körülmények között kell felnevelni, amelyek között életét egykoron tölteni fogja. Így aztán nem fogunk annyi sorsával megelégedetlen arcot látni, és nem lesz miért rettegnünk az internacionálé, szocializmus, kommunizmus a több eféle rémektől, mert a munkásosztály saját erejéből és a vagyonos osztály megkárosítása nélkül is meg fogja magának szerezni tudni azt, amire szüksége lesz. Vagy talán szerencsétlenebb az, akinek kevés vágyai vannak annál, akinél sok van?..."

A gyermekek "önsegélyre" szorítását vallja, és nem helyesli, hogy 15-16 éves fiukat, lányokat másck szolgálnak ki, kevesli az általuk végzett házi munkát.

Véleménye szerint: "Az árvaházakban okvetlen úgy kell nevelni a gyermekeket, ahogyan egy szegény, de becsületes családban szokták a szülők. A gyermekeknek is erejük- és tehetségükhöz képest részt kell venniük a család fenntartásának fáradalmaiban; kenyeret, pénzt kell ott keresni mindenkinek, ekitől csak telik. Az árvaházakban is úgy kellene tenni, mint a józanul vezetett családban, hogy a kisebb vagy nagyobb bőség és jólét észrevehető összhangban és arányban álljon a keresettel. Az élet fenntartására okvetlenül szükséges élelmet és ruházatot mindegyiknek meg kell ugyan adni, akár dolgozik, akár nem, de munkásságától kellene függővé tenni azon nagyobb vagy kisebb kényelmet, melyben részesül. A növendékektől meg kellene követelni minden intézetben /I. évfolyamon gyakran nem lehet!/, hogy keresne magának ottléte alatt egy kis összeget, mely kilépése alkalmával jól fogna rajta és további szerzésre ösztönözné.

Egy másik hiánya a mi árvaházainknak abban áll, hogy a tanítás a legtöbb esetben az intézeten kívül, az intézettől távol álló egyének által "...történik. Nagyon kellenének" segéd-tanítók", a szegény és árva gyermekeket oktató speciális nevelők!" - fejezi be Weber Eduárd.

Debreceni árvaház ⁺

A debreceni országos tanítói árvaház telepítésének történetéről ma még nem sokat tudunk.

A Néptanítók Lapja tudósítása szerint:

"Ez az országos nevelő intézet az 1891. XLIII.t.c. nagyérdemű alkotójának, a csak néhány nap előtt visszalépett Csáky Albin gróf, vallás- és közoktatásügyi magyar királyi miniszternek köszöni létét." A vallás- és közoktatásügyi minisztériumi szaktanácskozáson 1892. május 16-17-én a miniszter a szakértőkkel megállapította a tervbe vett debreceni tanítói árvaház pedagógiai követelményeit. Ugyancsak ebben az évben, október 19-én, a Hajdu megyei tankerület királyi tanfelügyelője felhatalmazta Eötvös Károly Lajost, hogy az országos tanítói árvaház Debrecenben létesüljön, és folytasson tárgyalásokat a nevezett királyi várossal. Ennek eredményeképpen a város "...a Péterfia utca végén fekvő "lucernás kert"-telket az országos tanítói árvaháznak adományozta, és az építéshez egy millió téglát, a háztartáshoz pedig kertet és szántóföldet ajánlott fel. Ez az áldozatkész hozzájárulás Hieronymi Károly magyar királyi belügyminiszter által megerősítettén, és Csáky Albin gróf által elfogadtatván megbízást nyert Herczeg Zsigmond, a vallás- és közoktatási minisztérium építési ügyosztály főnöke az építési

⁺ Néptanítók Lapja XXVII. /1894./ 50. sz. /457. l./

tervek elkészítésére. Rössler Richard és Gerster Gyula, debreceni építészeket a közoktatásügyi kormányzó megbizta az árvaház 2 pavilonjának felépítésével.⁺ A fiuknak épülő déli pavilon északnyugati sarkán történt az alapkő elhelyezése 1894. június 17-én, Kiss Áron református püspök, Wolafka Nándor vál. püspök, plébános, Simonffy Imre polgármester és nagyszámu tanár, tanító jelenlétében. Nagy lelkesedéssel fogadták Eötvös Károly Lajos báró, közoktatásügyi miniszter üdvözlő sürgönyét, amelyre táviratilag felelt a közönség.

Az ünnepélyes alapkő-letétet a "Gönczy-egyesület" rendezte. Az alapkő üregébe erős horganyszelencét helyeztek, amely a következő emlék-okiratokat őrzí:

1. Csáky Albin gróf Molnár Viktor által irt "élet- és jellemrajzát";
2. A Magyar Pedagógia-i folyóirat 1892. évi július havi füzetét /402-411. old./, amelyben ismertetés van a "Tanítóár-vák nevelése" című cikk révén az országos tanítói árvaház szervezési és nevelési rendszere felől tanácskozott minisztériumi szakértekezlet megállapításairól;
3. Szerződés-kivonat másolata: az országos tanítói nyugdíj-alap és Debrecen nev. királyi város közt az országos tanítói árvaház telke-, kertje és szántóföldjének az építéséhez egy millió téglával hozzájárulásnak felajánlásáról, és elfogadása;
4. építési terv egyszerű másolata;
5. helybeli lapok e héten megjelenő számainak 1-1 példánya;
6. névaláírással, jelmondatokkal.

A tervek szerint 160 árvát fognak itt elhelyezni, és 1895. májusában nyilna meg.

⁺ Evangélikus Népiskola 5. /1893./ Sopron. 8-9. sz. /271. 1./

Az 1892. évi miniszteri értekezlet a tanítói árvaházak szervezése tárgyában ⁺ jelentős esemény volt, társadalmilag, főleg, de "jótékonyági", humanus szempontból is. Viták zajlottak le ezen a tanácskozáson, elvek csaptak össze.

Megállapítja a korabeli sajtó-állásfoglalás, hogy ... "jótékony átalakulás oly mértékben remélhető árva- és szertetsházainkban, népoktatási intézeteinkben, amilyen mértékben foglalkozni fog a közvélemény, a szaktudomány és tanítóság ezekkel az elvekkel."

, A legfontosabb elvek, nézetek voltak:

1. Az árvaházakat összekapcsolják-e létesítendő képezdékkel, vagy célszerűbb-e függetlenül, önállóan szervezni ezeket? Ennél a kérdésnél három csoport alakult ki: Gyertyánffy István vezetésével Mártonfy Márton tanfelügyelő, Dezső Lajos képezdei igazgató, Brócskó Lajos árvaház-igazgató, Somlyai József fővárosi tanító alkották az első csoportot.

A támogatást a "tanítók érdekében" tették. Véleményük szerint, ahol csak lehet, együtt legyen az árvaház és képezde, hogy a "nevelés gyakorlása és a házi nevelés megfigyelése" megtörténhessen.

A másik "tábort" Eötvös Károly Lajos tanfelügyelő és György Aladár, valamint Angyal Gyula alkotta. Ellenzik az árvaházak összekapcsolását tanítóképezdékkel. Szerintük káros lenne. Elegendőnek tartják a hospitálás módját, mivel "külön cél, irány és mód irányozza a nevelés által oktató árvaházat és az oktatással nevelő iskolát; öncélú, külön jellegű nevelőintézmény a tanítói árvaház". Eötvös véleménye, hogy a nemek

⁺ E. K. L. : A tanító-árvák nevelése. Magyar Pedagógia. I. évf. 1892. Bp. július. /402-411. 1./

szerinti elkülönítés a családi nevelés érdekébe ütközik.

Javasolja, hogy tőzsgyökeres magyar vidékek gócpontjain legyenek ilyen intézmények, mivel állami tanítóképzők nemzeti határszéleken vannak. György Aladár feltétlenül szükségesnek tartja, hogy a társadalom megszeresse, felkarolja, magáévá tegye a tanító-árvák ügyét. A 3-6 éves tanító-árvákat kisdédóvó képezdéssel kapcsolatos intézetekben helyezné el, ahol gondozást nyernének. De a tanítóképezdek külön legyenek.

A harmadik Tábor Tóth József tanfelügyelő, Hagara Viktor és Ruzicska Kálmán királyi tanfelügyelő személyében a kapcsolatbáhozás hívei. Az árvaházakat és tanítóképezdeket mint "öncélu" és "szakirányu" nevelőintézeteket, függetlenül létesíteni, de kapcsolatbáhozni. Kivételek lennének a kisdéd tanító-árvák házai kisdédóvó-képezdéssel összekapcsolva. Ruzicska fokozni kívánja a tanító-árvák iránt a társadalom érdeklődését, megyei árva- és szeretetházakkal való "egyesítésre" is gondol, hogy a társadalom több rétegével érintkezessenek.

A vita nem dőlt el

A kezdeményezés a budai-pedagógiummal kapcsolatos, az egyetlen tanítói árvaházzal, 1892-ben. Mivel hibái voltak, hogy egyoldalú, a társadalomtól elkülönülnek, nem járnak középiskolába, családi körökkel nem érintkeznek és az élettel sem..., drága a nevelésük, nem sikeres a pályaválasztásuk általában...,"iskolanyügek" lesznek" - állapítja meg a Magyar Pedagógia cikkírója.

2. A következő probléma az volt, hogy hány árva legyen egyben? Fiuk-lányok külön vagy egy árvaházban? Hány éves korig /12 év?/ Család-csoport-rendszerben neveljenek-e? /15-20,

100 főt? - vagy 60-120 főt?/ Brácskó fellép a tömegnevelés és a kaszárnyaszerű berendezés ellen. Más árvák előtt is nyitva kellene, hogy legyen. Tanfolyamokon idevaló nevelők képzése szükséges.

3. Végül kérdés, hogy milyen irányu legyen az árvák nevelése? Milyen intézkedések kellenek a gyakorlati képzés tekintetében?

Somlyay J. szerint az árvaházi nevelés iránya családias, hazafias és életre való, gyakorlati irányu, egyéni hajlamot és képességet figyelembe vevő legyen.

4. Hol létesüljenek ezek az intézmények? A pedagógiai és nemzeti szempontok figyelembevétele döntse el - fejeződik be a vita-cikk.

Az Evangélikus Népiskola ⁺ hangot ad annak, hogy "jó lenne, ha - a rozsnyói kerülethez hasonlóan - a többi egyházkerület is állítana ilyen árvaházakat." A rozsnyói kerületi evangélikus árvaház, értesítés szerint, Egyed David árvaatya gondos vezetése alatt virágzott. Tulajdonképpen Czékus István akkori püspök buzgólkodása folytán létesítette a tiszai evangélikus egyházkerület még 1884-ben, 11 évvel ezelőtt, fiuk, leányok számára. Azóta már 34 kiment, a nevezett évben, 1895-ben pedig 26 megy ki, 1 továbbtanul az eperjesi tanítóképzőben.

Az 1895. évi tudósítások szerint a hazai emberbaráti intézetek a következők voltak:

⁺ Evangélikus Népiskola, Sopron. 7. /1895./ 8-9. sz. /aug.-szept./

a budapesti országos protestáns árvaház ⁺ 103 fővel; vakok, hülyék intézete; siketnéma intézet; kolozsvári siket-néma intézet; gazdasszonyok intézete - Budapest; Budapesti Izraelita Nőegylet intézete; eperjesi és kézdi-vásárhelyi intézetek; Zólyom-radványi, a nagy-szebeni, a szombathelyi és Zólyom-lipcsei intézetek.

A sorra létesülő intézmények bizonyítják a hazai gyermekvédelem sürgető követeléseinek lassu "megvalósulását". Ahogy egyre fokozódott nálunk is a munkásosztály osztállyá szerveződése, harcolva az elnyomás, a kizsákmányolás ellen, ezen belül a női- és gyermekmunka kizsákmányolása ellen. Küzdött a tankötelezettség megvalósításáért, az elemi egészségvédelem, az elhagyott és törvénytelen gyermekek, ifjumszolgák helyzetének javításáért, jogaikért. Így érlelődtek a különböző gyermekvédelmi rendeletek, törvények, és egymás után jönnek majd létre a századfordulótól.

A nyugati országok e területen elért eredményeit is figyelembe vették, azt is, hogy az állam vállalt már bizonyos feladatokat. Például Losonczy László.⁺⁺ Pestalozzi H. J. pedagógiája című művét 1895-ben adták ki Nagykőrösön, az Evangélikus Népiskola 1896-ban irt szintén Pestalozziról, a "szeretet apostoláról" cikket. ⁺⁺⁺ A Protestáns Egyházi és Iskolai Lap két ízben is szót emel az "elzüllött gyermekek" gondozásáról, mint

⁺ Evangélikus Népiskola. 7. /1895./ 12. sz. /411. old./;
Brocskó Lajos: A protestáns országos árvaház megalapítása. Evangélikus Népiskola. 8. /1896./ 6-7. sz. /174.o./

⁺⁺ Losonczy László: Pestalozzi H. János pedagógiája. Nagykőrös. 1895. /Ismeretlen még ?!?!/

⁺⁺⁺ Evangélikus Népiskola. 8. /1896./ 2. sz. /43. old./

égető problémáról: ⁺ Kálmán Farkas: "Az árvaházak" című cikkében megállapítja, hogy a legszerencsétlenebb nevelés folyik e helyeken. Közli, hogy az aradi árvaház tavaly ünnepelte 50. éves fennállását, és mégis, e hosszú idő alatt felnevelt gyermekek közül csak egyet tudtak nagy bajjal fogni, hogy az ünnepségen ott legyen és beszédet mondjon. Statisztikailag kimutatható - írja -, hogy az árvaházban neveltek, lányok és fiúk egyformán, mind valójában elzülленnek. A másik konkrét adat, Szőcs András, a budapesti "Szeretet-ház" igazgatójának cikke, a Jogtudományi Közlöny 1898. évi egyik számában, amelyben az elzülленött gyermekek gondozásáról ír. "Súrgeti, hogy minél több preventív nevelőintézetet állítsunk fel, mert csak így menthetjük meg a csavargó gyermekeket a teljes elzülленéstől. Az 1878. t.c.: nemcsak a fiatalokru büntettes, a bíróilag elítélt, hanem a kiskorú csavargó, koldus, elzülленésnek indult, elhagyatott s az erkölcsi romlás veszedelmének kitett gyermekek is fölvetessenek a javító intézetbe.

A fiatalokru büntettesek száma nálunk évről-évre szaporodik. 10.000 elzülленttből alig 300 számára van hely a javító intézetekben. Állam, egyház, társadalom legfontosabb kötelessége a szerencsétlen gyermekek gondozását és nevelését megoldani. A "Nagypénteki Társulat" ezért alakult. "Sok az aratni való, s mielőbb munkába kellene állnunk, hogy ami még megmenthető, azt elveszni ne engedjük." -

Egy 1898-ból származó gyomai utalás szerint ⁺⁺ - például a budapesti protestáns árvaházért - "Ki a felelős? Intézmény?

⁺ Protestáns Egyházi és Iskolai Lap. 41. /1898./ 27. sz.
/420. old./ és 41. /1898./ 49. sz. /778. old./

⁺⁺ Protestáns Egyházi és Iskolai Lap. 41. /1898./ 27. sz.

Intézet? Városi hatóság, magas kormány, mind a négyen?" -

A hazai gyermekvédelem történetében "első nagy eredménynek" számít az 1898. évi törvény, ⁺⁺ vagyis a nyilvános betegápolásról szóló 1898. XI. t.c. megtárgyalása. Az 1898. 21. t.c. intézkedett arról, hogy az országos betegápolási alap terhére kell biztosítani a gyermekvédelem terheit. A törvény III. szakasza kimondja: "A talált, valamint a hatóságilag elhagyatottnak nyilvánított gyerekek 2 éves korukig felmerülő gondozási és ápolási költségeket, mely költségekhez a törvényhozás a nevelési költségeket is felvette, az országos betegápolási alap fedezi."

Dr. Ruffy Pál "A magyar gyermekvédelem" című cikkében ⁺⁺ megállapítja, hogy "Magyarország első volt, mely megállapította a gyermek jogát ahhoz, hogyha elhagyatott, az állam őt eltartsa és nevelje." Hazánkban 1901-ben született meg a polgárosodó Magyarország gyermekvédelmi rendszerének alapját képező törvénycikk /1901. VIII., XXI. t.c./. "A gyermek jogaival szemben úgy a társadalomnak, mint az egész társadalom érdekeit magába foglaló államnak a gyermek iránt kötelességei vannak..."

"A törvény szerint a gyermeknek azáltal, hogy megszületett joga van ahhoz, hogy éljen, megfelelő ellátásban részesüljön mindaddig, amíg saját erejéből magát fenntartani nem képes. A gyermeknek joga van eltartásra, elsősorban szemben a szüleivel, másodsorban nagyszüleivel szemben. Joga van állami ellátásra, ha elhagyatottságát a hatóság megállapította.

⁺ I. m.: Járó Miklósné: Adalékok a hazai gyermekvédelem történetéhez a II. világháború küszöbéig. U. o.

⁺⁺ Dr. Ruffy Pál: A magyar gyermekvédelem. Katholikus Szemle. 39. Köt. 1920. /321-336. old./

Amennyiben társadalmi jótékony intézmény vagy egyes jótevők a gyermek eltartását elvállalták, a gyermek igénye szemben szüleivel, nagyszüleivel és az állammal szünetel..."

Érdekes, Ruffy cikkében az alapvető fogalmak meghatározása: elhagyatottság, szegénység, a "humánus szellem" fogalma.

"Elhagyatott" - szerinte - az a gyermek, akinek ellátásáról és neveltetéséről anyagi vagy erkölcsi föltételek hiányában hozzátartozói kellőleg gondoskodni nem képesek, vagy mert a gyermek hozzátartozóinak környezetében a gyermek szervezeti vagy erkölcsi fejlődése veszélyeztetve van... - A föl vétel percétől fogva a gyermek többé nem tekinthető, de nem is nevezhető elhagyatottnak, ezzel a téves fogalomzavarral úgy a társadalom, mint a hivatalos életben fölötte sokszor találkozunk. Ezeket a gyermekeket még akkor is, midőn már fölserdültek, elhagyatottnak szokták nevezni és ezzel mintegy stigmatizálják. A gyermek, akit az állam gondvisel, éppen úgy nem elhagyatott, mint akit saját édesanyja gondoz. Az elhagyatottság ténye átmeneti jelentőséggel bír..."

Szerinte nem azonos az elhagyatottság fogalma a szegénységgel. A szegénység relatív fogalom. Példa erre Asrott meghatározása, mely szerint technikai állapot, amikor az ember a legszükségesebb eszközöket nélkülözi élete fenntartásához, mások segítsége nélkül elpusztulna. Munsterberg humánusabb fel fogása szerint a szegény eszközökkel nem rendelkezik, amelyekkel kielégíti azokat a szükségleteket, melyeket az erkölcs, szokás, társadalom megkövetel.

Perczel Dezső belügyminiszter 1898-as nyilatkozata a "humánus szellem"-ról: "A szegénység nem elhagyatottság. Elhagyatott lehet tehát a vagyontalan és keresetképtelen szülők

gyermek. Vagyontalan anyának házasságon kívül született gyermeke, szegény özvegy anyja gyermeke, gyermek, akinek vagyontalan édesanyjától elválasztottan, vagy ezáltal hűtlenül elhagyottan kell élnie, elhagyatott az édesanyját elvesztett csecsemő, ha az anyja róla gondoskodni nem képes; a züllés veszélyének kitett vagy züllésnek indult gyermek, akiről hozzátartozója kellőleg gondoskodni és a tisztességes élet számára megmenteni nem képes. Elhagyatott az a gyermek, kinek édesanyja erkölcstelen életet él, de az a gyermek, akit édesanyja tisztességes keresetéből eltartani nem képes, nem elhagyatott, míg az a gyermek, kinek édesanyja léha, erkölcstelen, aki gyermekével nem törődik, kétségtelenül elhagyatott.

Mivel pedig a szegénység nem elhagyatottság, az államigazgatásnak lenne kötelessége, hogy szegénység miatt elhagyatottság be ne következzen. Az államigazgatásnak kellene gondoskodnia arról, hogy a családi kötelet a lehetőség szerint, ha kell, még anyagi áldozattal is megoltalmazza." - Ruffy azt is megállapítja, hogy a főok a szervezetlenség. Az elhagyatottaknak nincs gondviselője, eltartója, nincs, aki szeresse őket, kb. 79-80.000 gyermek vár erre, szerinte. A 420 telep, valamint a zeleméri pusztán megszervezett első javítóintézet és a kb. 105 szeretetház 1889-ben ⁺ az első gyermekvédelmi törvénnyel együtt is csak lassu fejlődést mutat.

A magyar gyermekvédelem a családi nevelés rendszerére épült, vontatott kialakulása ellenére is "mutatja a magyar közigazgatás rendszerének eredeti, minden más hasonló irányu

⁺ I. m. Dr. Veczkó József: Gyermek- és ifjúságvédelem.

intézménytől eltérő felfogását." - írja Ruffy Pál. De megmutatkozik világosan osztályszemlélete, amikor alapvető igazságként szögezi le, "hogy a szociális igazgatásban az elhagyatottság senkinek hátrányára ne lehessen és mindenki lehetőleg megmaradjon azon társadalmi szinten, amelyből való, amelyre törekszik." -

Hazánkban a századfordulótól a felszabadulás előtti idő-
kig a gyermek- és ifjúságvédelmet igen tágan értelmezték.⁺

Fogalmába vonták az anya -, csecsemő- és családvédelmet, az analfabétizmus elleni és a kötelező népoktatásért, az óvodák hálózatának kiépítéséért, a napközi otthonokért, a gyermekek egészségügyi biztosításáért folyó harcot. Beletartoztak a tárgykörbe a gyermekmunka, a tanonckérdés, a fogyatékos, törvénytelen, elhagyott, bűnöző gyermekek és fiatalok siralmas szociális helyzetének kérdései is.

Engels megpróbálja összegyűjteni, a korabeli könyvek sora alapján is, átfogó képet festeni a gyermekvédelem széles területeiről, problémáiról: gyermekvédelem és kapitalizmus; a nők és gyermekek munkája; a munkások családi életének bomlása; proletár-lakás, proletárok egészsége, halandósága; a házasságon kívül született gyermekek; szoptatós dajkák; fiatalok bűnözése; gyermekvédelem; szociálpolitika; szexualizmus; gyámhatóságok, állami gyermekmenhelyek; árvaházak; népiskola; ... stb-k.

A munkásmozgalom külföldi és hazai erősödésével a "szegénységkérdés" tovább éleződött. A polgárság haladó képviselője az új gyermekszemlélettel fellendítette az intézményes gyermekvédelem megvalósítását a századforduló után. Ennek egyik

⁺ I. m.; Járó Miklósné. U. o.

szép példája a Nemzetközi Gyermekvédők Kongresszus ülése Budapesten 1899. szeptemberében és a "Magyar Pestalozzi" című ujság sikere. ⁺

Az 1896-ban Firenzében tartott Gyermekvédők Kongresszusa határozta el, 42 egyesületével, hogy a következő Budapesten lesz. Erről a "Magyar Pestalozzi" hasábjain Daniel Lujza számolt be.

"Mi az a "Magyar Pestalozzi?" - teszi fel a kérdést a szerző a lapban. ⁺⁺ "...egy gondolat, egy eszme. A jellemtan gondolatja, eszméje.

De hol van ez a jellemtan? Talán nincs is? Van bizony. Ott van az anyai ösztönben; az apa sejtelmében; az érző szivben, a gondolkodó lélekben, a tudományban, irodalomban és művészetben, sőt a magán- és közélet számtalan mozzanatában, tüneményében.

Csak ki kell meríteni belőle!

Erre a nagy munkára vállalkozott a "Magyar Pestalozzi".

1898. óta jelent meg. Céljához két dolog szükséges - írja -: 1./ A jellemfejlesztés tudományához értő ember, aki nevel iskolában, családban, aki tudja, hogy egyes erények nevelésénél milyen eljárást kövessenek, vagy a jellemhiba elkerüléséhez milyen módszert kövessenek; 2./ Legyen, aki megértse, segítse, támogassa, áldozni akarjon érte!

A korabeli, Pestalozzi nevét viselő magyar ujság felelős szerkesztője, dr. Havas Gyula volt 1901. januártól.

⁺ Evangélikus Népiskola. Sopron. 10. /1898./ 8-9. sz. /aug.-szept./; Magyar Pestalozzi. 1899. szept. 23. 29. sz.-30. sz.

Daniel Lujza: A Gyermekvédők Kongresszusa.

⁺⁺ Magyar Pestalozzi. 4. /1901./ 1. sz.

"Nincs fény a földkereken, mint a gyermek és így nincs lény, amely annyira rászorulna a védelemre, mint a gyermek..."⁺ A kongresszus "emberbaráti, nevelési, jogi és orvosi szempontból külön-külön megvilágítva a legsürgősebb intézkedéseket, számos üdvös határozatnak lett bölcsője..." Szakosztályonként, karonként üléseztek. Az orvosi kar megvitatta például az alkoholizmus káros hatásának kérdését is.

"A jogi szakosztályban meg azt sürgették a nagyszerű jogi tekintélyek, hogy törvényt kell hozni a szülői hatalom korlátozására, ha annak embertelen gyakorlata veszélyeztetné a gyermekek lelki vagy testi épségét; továbbá, hogy humánus intézkedések útján meg kell óvni a kiskorú elítélteket a vizsgálati fogság romboló hatásától; és hogy a törvényes és törvénytelen gyermekek jogi álláspontja ugyanaz legyen."

A pedagógusok szakosztálya első helyen vitatta meg "a házi nevelés ferdeségeit...", Peres Sándor előadó a helytelen családi nevelés okait az anyagi nyomorúságban vagy a tulságos jólétben, a szülők könnyelműségében, tulszigorúságban vagy tulgyengédségben és nevelési tudatlanságban találja meg.

Nagyon érdekes, hogy már ekkor bonckés alá vették "a modern élet feltűnő jelenségét: a gyermekek koraérettségét". Sretvizer Lajos igazgató adta elő, majd Nagy László figyelemre méltó hozzászólása követte. "...Általában óhajtja, hogy a divó nevelési rendszerrel szemben a természetes nevelési rendszert kell meghonosítani, a gyermeket többet kell engedni a szabadban mozogni engedni." Hangsúlyozza, hogy játszóterekre van szükség!

⁺ Daniel Lujza: U. o.

A kongresszus a legsürgősebben szükséges, gyermekmentő munkának tartja, hogy "állítsanak fel gyermekmenhelyeket és iskolákat a munkásnegyedekben, még pedig nők felügyelete mellett!"

A lap kiemeli a szünidei gyermektelepek fontosságát, a társadalom felelősségét, a törvényes intézkedések sürgetését a kegyetlen bánásmódban részesülő gyermekek érdekében. Általános ellátást kér a kóborló utcai gyermek részére.

Érdekesen szól Svájc példájáról, mivel Hauszmann C. St. galleni professzor révén megismerhette hazánk haladó közvéleménye az ott folyó gyermekmentési munkásságot. "Kitartóan munkálkodnak a község közegei és a társadalom is a gyermekek védelmén, mily számos intézet szolgálja a szent ügyet, és miképpen buzgolkodnak az emberbarátok, hogy egyes családok is részt vegyenek az elhagyott gyermekek fölnevelésében... különösen megszívlelendő, hogy ... törvényesen kell intézkedni a gyermekek védelméről, továbbá, hogy a gyermek-menhely megbélyegző elnevezést nevelő-intézetté kell változtatni."

Laczkowszky Lajos javaslatokat tett javító-intézetek működésére: "az elbocsátott növendékek erkölcsi és anyagi támogatására egyesületeket kell alapítani; az iparkodó növendékeknek pénzbeli jutalmakat kellene kitűzni, amelyet ők majdan kenyérkereseti önálósításra fordíthatnak."

Nagy vita zajlott le arról, hogy a családtalan gyermekek intézetben, internátusokban vagy egyes családokban nyernek-e megfelelőbb nevelést? Sipos János vitavezető és a szakosztály is az internátusok mellett foglalt állást. "...csak akkor lesz helyesen megoldva az elhagyott gyermekek nevelése, ha az internátusokba felvett növendékek közül egyet-egyet társadalmi agitáció révén egyes családok is gyámoltjuknak fogadnak, és

igy legalább megizleltetik az elhagyott teremtéssel az igazi, szűkebb családi élet szeretetének boldogító érzését." ⁺

Mivel még ma is a legkülönbözőbb egyedi problémák megoldásának kérdésével állunk szemben, amelyek igénylik társadalmunk részéről mielőbb a közvetlen, személyes megértés alapján kialakított, egyedi jellegű intézkedéseket. A társadalmi szükségletnek megfelelően kialakulóban van a hivatásos pártfogói felügyelet intézményrendszere, ⁺⁺ amelynek igen eredményes tevékenysége már a kezdeti tapasztalatok alapján megmutatkozik. A hálózatban a pártfogoltak, a családok és iskolai, munkahelyi, különböző társadalmi szervek állandó és rendszeres szociálpolitikai feladatot látnak el. A problémák egyediségéből következően differenciáltan képes hatáson társadalmi sikereket elérni. Ennek "csiráit" ismerhetjük fel a korai magyarországi pestalozzizmus kibontakozásában, maig is ható valóságában.

A "Magyar Pestalozzi" hasábjain Scossa Dezső "Pestalozzi hazájából" címmel írt tudósítássorozatot ⁺⁺⁺ 1901-ben.

Pestalozzi szobra a Bahnhofstrasse-Zürich legszebb és legélénkebb utcája - egy szép kertjében áll. "1899-ben Léggwart szobrász alkotta a bronzszobor, amely a mestert aként ábrázolja, amint egy kisfiút iskolába vezet, a város legszebb mű-

⁺ Daniel Lujza. I. m.:U. o.

⁺⁺ Vermes Miklós: A szociálpolitika szerepe a bűnözés elleni harcban. XV. /1972./ 3. sz. /1-7. old./

⁺⁺⁺ Scossa Dezső: Pestalozzi hazájából. Magyar Pestalozzi. 4. /1901./ 33; 34; 36; 37; 38; 39; 41; 42; sz. /129; 133; 141; 145; 150; 154; 166. o./ 5. /1902./ 1; 3; 4; 6; 7; 8; 10; 11; 13; 15. sz. /2; 10; 14; 23; 27; 30; 34; 38; 42; 53; 60. o./

alkotása, háttérében egy Linth-Escher-féle iskola, helyesebben palota. És mialatt a szobrot nézegettem, nem egyszer jutott eszembe, hogy mind e fényt, gazdagságot, ami ebben a városban felhalmozva van, nem ama nevelési elvek érdeme-e, amiket az yverdoni remete oltott népébe, aki sok csalódáson, hanyattatáson ment keresztül s szegényen halt meg. Utódai jobb mesterséget találtak, mert ugyanazon az uton fénylik a "Pestalozzi & Cie" bankház aranyos felirata...

Általában, - megállapítja -, hogy Svájc oktatása szervezett, változatos, tökéletes. Iskolai törvényeiket viszonyaiknak és érdekeiknek legmegfelelőbben alkotják meg, az utolsó betűig végre is hajtják. Mindenki, az egész társadalom munkatársa az iskolának, követelményeit ki is elégítik."

"...igen jelentős szerepet játszik az iskolában a szegény gyermekek gondozása. Külön jótékony egyletek gondoskodnak az ilyenek felruházásáról, könyvekkel és iskolaszerekkel való ellátásáról, és ugyanilyenek ebédet is adnak ezeknek az iskolában." Szerinte a svájci nevelés mindenre kiterjedő. Ugyanolyan arányos a szigor a gyermekek minden tevékenységével szemben, amilyen módon gondoskodnak róluk. Például felhozza, hogy lopásért javító intézetbe helyezik a gyermeket vagy az iskolából eltávolítva, egy távoli faluba internálják, ahol orvosi megfigyelésben és különös elbánásban részesítik őket. A jó és szorgalmas gyermekek ösztöndíjakat is kapnak állami vagy városi szinten. Megállapítja, hogy a nevelés szelleme Fellenberg eszméi alapján áll, aki elnyomott népének értelmi és gazdasági felemelését tűzte feladatául, de éppen annyi félreértéssel küzdött, mint Pestalozzi.

Svájc nevezetességei között jellemzi a leghíresebb nevelési, pedagógiai, gyermekvédelmi intézményeit, amelyeket Scossa

meglátogatott, keresve mindenfelé Pestalozzi nyomait. A svájci árvaházak közül a legrégebbi a wintherthuri. A XVII. századból való. Az itt működő pedagógusok alkották meg az árvaházi nevelők egyesületét. Veveyben például a munkára nevelés alapján folytak a tanácskozások. Nagyfoku tisztaság uralkodott az árvaházakban, ahol nagy gondot fordítanak a csoportos nevelésre. Árvaházak a kanton-fővárosok mindegyikében vannak. Megtekintette a zürichi árvaházat, a siketnéma intézetet és az epileptikus gyermekek intézetét. A legérdekesebb lehetett Zürich környékén "egy különleges intézet", a "Pestalozzi-Haus in Burghof." Javító-intézet-féle volt, ahol erkölcsileg romlott gyermekeket helyeztek el.

Bernben a sok jelentős "humanitárius" intézet közül meglátogatta a nagy árvaházat is és a "Hefata-t, vagyis a siketnéma intézetet is. "Aki azonban Bernben megfordul, nem mulasztja el megtekinteni az un. pädagogischer bodent. Egy félórányira a várostól, az Alpok magaslatában van az a nevezetes kulturtelep, ahol egy fiujavító intézet, egy fiunevelő intézet áll fenn, kissé távolabb egy menedékház bukkott leányok számára, akik ruhamosásból tartják fent intézetüket."

A magyar tudósító írja, hogy a leánynevelésre nagy súlyt helyeztek, hiszen ekkor még Európa-szerte kiforratlan kérdés volt. Helyesnek tartja, hogy itt nem egyedüli cél a családi élet, a gyermek, mert az egyénnek van más célja is.

Lausanneban megismerte a siketnéma iskolát, amely siketnéma gyermekóvodával van egybekötve. Látogatott szakiskolákban, cselédképző iskolákban, ipariskolákban, - például órás ipariskolában - esti tanfolyamokat, tanulók segélyező egyesületét.

Scossa Dezső a cikksorozatban számos helyen tesz összehasonlítást hazánkkal, javaslatokat ad, éppen ebben az időben

folytak tárgyalások egy epileptikus gyermekek intézetének megszervezésére és elhelyezésére, gróf Andrássy Dénes moncskói kastélyában. Egy másik helyen pedig arról ír, hogy talált "a zugi-tó környékén falusi iskolákat rozoga, favázás házakban, mint akár nálunk Felső-Magyarországon..." A szakiskolákról az a véleménye, hogy a mi iparostanonciskoláinknak százszorta jobb változatai. Cselédképző iskolákra nálunk is szükség lenne - javasolja -; "sajnos a mi nőegyleteink a hivalkodás tanyái." Irja azt is, hogy siketnéma iskola, gyermekóvodával egybekötve, "ilyen nálunk is elkelne."

Az árvaházak rendszerével kapcsolatosan megállapítja, hogy nálunk hiba, hogy a belügyminisztérium adminisztrálja, - "milyen kulturális tényezője lehetne pedig hazánk száznál több árvaháza népnevelésünknek, s a nemzeti állam sokat emlegetett megalapításának, ha azok vezetése oda központosíttatnék, ahova való, a kultuszminisztériumba."

Zürich kulturális intézményei közül kiemelten szól a "Pestalozzianum"-ról, a nevezetes, gazdag tanszergyűjteményről, "amelynek csak elhelyezése nem felel meg a nagy név viselője emlékének, mert el is van dugva, egy rozoga, vén cölöpépület emeletén van, kilátással a Linunae-quai-ra ott, ahol a város a legcsendesebb. Ámde annál gazdagabb maga a gyűjtemény..." A leltára egy vagyon, kötetekre rugó katalógusokkal. A Pestalozzi-szobában Pestalozzi-szobrok kicsinyítve, levelezései, kéziratái, arcképei, emlékek; mindennyelvű szakmunkák gyűjteménye. Tulajdonképpen 1875-ben létesült a zürichi állandó tanszerkiállításból.

Végül írja Scossa Dezső, hogy "...a látogató könyvből örömmel láttam, hogy a magyar látogató sem tartozik a ritkaságok közé..."

Az egyre jobban erősödő munkásmozgalomban élednek ujja a 48-as népoktatási törekvések. Kialakul a magyarországi népoktatás programja. A hazai népoktatás, népnevelés büneinek feltárásában Földes Ferenc játszott vezető szerepet és szerzett maradandó érdemeket. Felfedi, hogy "megfordított progresszió érvényesül a népoktatás terén", mivel az állami támogatással növekszik az egyházi befolyás.

"Az a nagy szeretet, amellyel minden egyház keblére öleli az iskolát, a tárgyi, nevelői gondoskodásnak nem válik javára, mert az egyházak szemében az iskolának fő kötelessége, hogy őket szolgálja."

A jelentkező forradalmi igények előfutárai, első bizonyítékai a "Magyar Pestalozzi"-ban megjelent Földes Ferenc-cikkek is. ⁺ Ezek sorozatosan bemutatják Pestalozzit, gyermekkorát, ifjúkorát, házasságát, barátját és pályafutását. Ezekre már kitértünk dolgozatunk első két részében.

A "forradalomról-forradalomra" érlelődő szakaszban, a hazai gyermekvédelem történetében jelentős hozzájárulást jelentett a "Gyermekvédelem Lapja" és "A Gyermeke" című folyóirat együttes megjelenése. ⁺⁺ Megindult a gyermek- és ifjúságvédelem pedagógiai alapvetése, a gyakorlati munka javult.

Dr. Imre Sándor: "Nevelési szempontok az elzűllés ellen irányuló küzdelemben"/1914./ ⁺⁺⁺ című előadásával uttörő

⁺ Földes Ferenc: A gyermek Pestalozzi; Az ifju Pestalozzi; Pestalozzi házassága; Pestalozzi barátja; Pestalozzi pályája. /5. 1902. 28.sz. 113.o; 29.sz. 119.o; 6. 1903. 31.o; 62.o; 63.o; 67.o; 71.o; 87.o; 127.o./

⁺⁺ I. m.; Dr. Veczkó József. /16-17. old./

⁺⁺⁺ Budapest, Könyvnyomda-Részvénytársaság. 1914. 8° /305-350.1./

munkára vállalkozott. "Nálunk ez az első érdemes kísérlet a probléma tudományos megalapozására." ⁺ Továbbképző tanfolyamon adta elő, a fiatalokoruk bírái, ügyészei és a pártfogó tisztviselők részére. - Felmerül a kérdés, hogy "pártfogói hálózat" már lett volna akkor, hasonlóan a mai hazai kísérletekhez? -

A korabeli lap méltatása szerint Imre S. munkája kiváló, de érdeméhez képest nem méltányolták eléggé, sem pedagógusok, sem jogászok nyilvánossága előtt. Legnagyobb pozitívumai: lelkiismeretessége, komolysága, tudományos megalapozottsága, erkölcsi mélysége és meggyőző logikája. "Nagy érdeme éppen az, hogy a fiatalokori elzúllás kérdését a helyes látószögbe állítja, mikor kimondja, hogy a fiatalokoruk bírósága, ez az egész intézmény egy újabb szerve a köznevelés nagy szervezetének, melynek az iskolai nevelést öntudatosan ki kell egészítenie." A lap véleménye szerint a társadalom javulását, átalakulását a neveléstől kell várni, a nevelésben éppen nem várhatunk mindent a tanítótságtól. A környezetnek, a társadalomnak kell ki egészítenie az iskolai nevelést. Ezért az igazságszolgáltatást határozottan nevelőintézménynek kell tartani, s mivel a nevelésben fő a jövőre irányuló mozzanat, ezt a pedagógiai tendenciát ép a fiatalokoruk bírósága viszi bele az igazságszolgáltatásba. Mivel tehát az igazságszolgáltatásnak itt a közneveléssel szervezetiileg és szellemileg egybe kell illeszkednie, azért legfontosabb feladat a nevelői gondolkodás közös alapjainak tisztázása."

A nevelésnek két feladatát jelöli meg Imre Sándor: a nemzetnevelés és nemzetvédelem /!/.

⁺ Protestáns Szemle. 27. /1915./ 1-X. füzet. /149. old./

Szükségesnek tartja a lélektani alapozást, mert az egyseken át ezekre irányul a nevelés, a köznevelés. Első előadásának 1. tétele: az ember fejlődő lény, s ezért a nevelés a fejlődés segítője a nevelési eszmény érdekében. Két lélektani tényt tudni kell, - mondja -: hogy az ember egységes lény és azt is, hogy a lelki élet is egységes; harcra vonása az ismerés, érzés, akarás. Ezeket elemzi, hogy a jellem fejlődésének "titkára" rájöjjön, amelyet a lelki és testi fejlődés leírásával közelít meg. Ez átvezeti a probléma felállítására: amely az elzúllás és a bűncselekmények megelőzésének kérdése.

Harmadik előadásában a zúllás megelőzésére a dolgoztatást teszi a nevelés elvévé. Szerinte a munka életeleme legyen az ifjunak az iskolában és azon kívül egyaránt. Ez a nevelés lélektani alapu eszköze, melyet a megelőzés és javítás szempontjából kell igénybe venni az elzúllás elleni küzdelemben. A munka elfoglalja az embert, s közben érvényesül a gyakorlás hatása a lelki életben. A munka megelőző hatása abban áll, hogy a gondolkodást és a képzeletet határozott feladattal és céllal megköti, s "csapongását elvágja". De javít is, mert tervszerűen fejleszti azokat a lelki képességeket, melyek a jellem és az élet egységes alakulásához szükségesek és tervszerűen elnyomja, tétlenségre és pusztulásra kárhoztatja a rossz ösztönöket. De csak az a munka helyes, amelyik határozottsága mellett is önálló gondolkodásra, az alkotó és képzelő tehetség önálló használatára szoktat. Az ilyen munka megragadja a figyelmet, serkenti az akaratot, belső szükséggé teszi a munkát, egyedül ez segít. Ha sikerült a nevelőnek a munka értékét tudatossá tenni a gyermek előtt, ezzel kívánatosá tenni, myert úgy. A munka szelleme állandó légkör gyanánt veszi körül az ifjút, hogyan fejlődik ki önállósága, igazságérzete, önbecsülése, erkölcsi tulajdonsága.

A nevelés folytonos küzdelem, mindig korlátolt sikerü, de nem emberfeletti és elérhetetlen. - fejezi be a Protestáns Lap Imre Sándor méltatását.

Imre Sándor valóban fájlalta a népnymort, de a szocializmussal szembefordult, az ellentéteket "helyes neveléssel", felülről kezdeményezett reformpolitikával akarta kiküszöbölni.

A gyermek- és ifjúságvédelem pszichológiai és pedagógiai kimunkálása, az elvek és a gyakorlat összekapcsolása, a kor legkiválóbb haladó szakemberei nevéhez fűződnek: Dr. Ranschburg Pál, Nagy László, dr. Kármán Elemér és Nemes Lipót munkásságához. ⁺

Dr. Kármán Elemér /1876-1927/ "a magyarországi szegények barátja volt." - írja róla Gano Vilmos. ⁺⁺ Előadást tartott a Magyar Pedagógiai Társaságban 1916. március 18-án, a prevenció kérdéseiről: ⁺⁺⁺ "A kriminalista elmondhatja Pestalozzival, hogy "das Volk Europas ist Vaterlos und elend!" és valóságos lelki szükséglete arról elmélkedni, hogy a kivégzés, bebörtönzés vad eszközei helyett nem jobb-e a szabad ember nevelésével foglalkoznunk..." Erzsébetfalván Pestalozzi-otthont nyitott, "és az ottani gyári munkásság gyermekeinek közismert és körülrajongott védelmezője volt. Szerette őket és tudott velük bánni." ⁺⁺⁺⁺ Ettől kezdve már a gyermekvédelem munkájában kiemelkedő szervezeti és politikai segítő szerepet játszottak a KIMSZ, a

⁺ I. m.: Dr. Veczkó József. /18. old./

⁺⁺ Gano Vilmos: "Kármán Elemér, az elfelejtett magyar kriminálpedagógus /1876-1927./ Pozsony. Gyógypedagógia. 4. /1959./ 4. sz. /97-98. old./

⁺⁺⁺ Magyar Pedagógia. XXVI. /1917./ 5. sz. /241-249. old./

⁺⁺⁺⁺ Gano Vilmos. U. o.

Magyarországi Munkások Gyermekebarát Egyesülete, a Gyermektanulmányi Társaság és a Magyar Tanítók Szakszervezete. ⁺

"Szegények Iskolája" pécsen

Szieberth mester /1871-1939/ a "szegények iskolaépítője" volt, Pécs város Pestalozzija.

Muszty László emlékezett meg róla 1962-ben. ⁺⁺ Szieberth Róbert munkássága a feledésbe merült, pedig kiváló pedagógus egyénisége és mint Pestalozzi-követő is megérdemelne egy összefüggő publikációt.

Nevelőmunkásságának első szakaszában már "sokoldalú képzettséggel és fáradhatatlan szívóssággal szolgálta hivatását..." Hamarosan vezéralak lett. Az iskolai szünetekben ausztriai, németországi, svájci tanulmányutra ment, részt vett a jénai egyetem híres nyári pedagógiai szemináriumain is. Külföldi utjainak hatására kijelentette, hogy "Én is úgy akarom szeretni a gyermekeket, mint Pestalozzi, sokat akarok értük tenni!"

Korának leghaladóbb szellemű pedagógusaival tartott összeköttetést.

"Elsőnek kezdeményezte Pécsen a nyolcosztályos elemi iskola, valamint a gyengétehetségűek iskolájának megszervezését..., az ő kezdeményezésére épültek a legmodernebb pécsi iskolaépületek..."

A századforduló első harmadában a korabeli pécsi népoktatást a kor mostoha gazdasági és társadalmi, kulturális

⁺ I. m.: Dr. Veszko József. /19. old./

⁺⁺ Muszty László: Szieberth mester, a "szegények iskolaépítője." Emlékezés Szieberth Róbertre, Pécs Pestalozzijára. Művelődési Tájs. 1962. dec. /88-95. old./

viszonyai ellenére, egyéni áldozattal is országos hírnévre emelte. Városa legkiválóbb "gyermektanulmányozója, gyógypedagógusa, vezető patrónusa" volt. Megalakította a Magyar Gyermektanulmányozási Társaság pécsi fiókkörét, ebben vezető tisztségeket látott el. Irányította a fiatalkorúak bírósága mellett működő felügyeleti hatóság munkáját, és beszervezte a patronáló tevékenységbe később. a fiatal pécsi tanítókat is.

Érdekes a "lélektelen rajzolás" alóli felszabadító rajzoktatási mozgalma, valamint a "munkatanításról" vallott nézetei, bírálata, valamint hasznos javaslata az "iskolaműhelyek létesítéséről".

A 20-30-as években, leggazdagabb időszakában a legharcosabb: "A mai lerongyolódott gazdasági életünk tespedése mellett - írja elkeseredéssel -, amikor gazdasági viszonylatunk egész vonalán minden pang, a kultúra emelése mellett elsőrangú feladatként a munkaalkalmak nyújtásának szükségessége tárul elénk, mert a munkanélküliség, a keresethiány szüli az iskolakerülést, rombolja a közerkölcsöt, növeli az analfabétákkal a lelki sötétséget." -

Polgári származása, osztályhelyzete ellenére is megható, "ahogy a külvárosi, a peremvárosi szegény gyermekekhez vonzódott, és ahogy a velük való bánásmóddal kapcsolatosan, a szerepet pedagógiáját hirdette. Amikor szóvá tették előtte, miként áldozza életét a munkásgyermekek taníttatásáért, így válaszolt: "Az én rokonaim mind vagyonos, módos emberek: de engem a vagyonszerzés nem érdekel. Ha még egyszer előlről kezdeném, megint csak pedagógus lennék." -

"...a szegény emberek gyermekei, akik önmagukban kénytelenek már kora ifjúságukban mindent elkészíteni, amit óhajtottak és akartak, elmésségükkel annyiszor mulják fölül a gazdag

szülők gyermekeit." /1906./

Külön érdemes megemlíteni a pécsi "Tanítók Háza" létesítéséért indított mozgalmát a tanító-árva nevelése érdekében. Hazánk páratlan közművelődési tényezőjének, Európában is figyelemre méltó iskolavárosnak a terve akkor csak eszme maradhatott. Csak napjainkban valósulhatott meg Szieberth mester álma, a volt Ispitaalja környékén, a Szabadság téren és a környező utcákban.

Utolsó emberbaráti ténykedése is példa: a Balaton partján, Fonyódon, egy vásárolt cementgyárat 100 férőhelyes nyaralóvá alakított a pécsi gyermekek számára.

Az elmaradottság feltárásával a jövő számára programot ad: "Akié az iskola, azé a jövő..."

II. A "nekünkvaló Pestalozzi" ⁺

"Ennek a fiúnak az
eszméi forradalmat
fognak előidézni a
szellemi világban."

Bodmer

A nagy "pedagógiai génusz" örökértékű gondolatai közül igen sok még ma is feltáratlanul, parlagon hever.

"...Pestalozzi élete még mindig nem befejezett tény, életrejtvénye nem megoldott feladat, még mindig eleven erőforrás, mert még mindig megfejtendő probléma..." ⁺⁺ - írja megemlékezésében Karácsony Sándor.

Krupszkaja szavaival élve, ⁺⁺⁺ megismerése hatalmas hasznót jelentene a demokratikus gondolkodás történetéhez, körünk igazán tudományos nevelésének fejlesztéséhez.

⁺ Karácsony Sándor: "A nekünkvaló Pestalozzi." Embernevelés, 2. /1946./ 1-2. sz. /1-10. old./

⁺⁺ I. m.: U. o.

⁺⁺⁺ Vera Rotenberg idézi: "J. H. Pestalozzi pedagógiai munkássága." Szovjetszkaja Pedagógika. 1952. 3. sz. /50-66. old./ Orosz nyelven.

IRODALOM

I. FORRÁSOK

- J., H., PESTALOZZI, Gesamelte Werke. /1946, Rascher Verlag, Zürich./ 7., 121-396. /Tanulmány: "Über Gesetzgebung und Kindermord."/
- J., H., PESTALOZZI, Gesamelte Werke. /1946, Rascher Verlag, Zürich./ 5., 119-170. /Tanulmány: "Arners Gutachten über Kriminalgesetzgebung."/
- J., H., PESTALOZZI, Schweizerblatt, 1782. /Ein Schweizerblatt 1782./ 1-25. sz. /Das Schweizerblatts Zweytes Sändchen 1782./ 26-32. sz.
- Dr. ZIBOLEN, E., 1959, Pestalozzi Válogatott Művei, Tankönyvkiadó, Budapest. I-II. K.
- J., H., PESTALOZZI, "Töredék..." és "Megbízható híradás". Részletek Zibolen Endre tanulmányaiban. 1958-59. Tanulmányok a neveléstudományok köréből. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- EMBERNEVELÉS, 1946., 2. 1-2. 25. Fehérvári Gyula fordítása: Pestalozzi: Törvényhozás és gyermekgyilkosság c. művének befejező részlete.
- ZSENGERI, S., 1878, Lénárd és Gertrud. Könyv a nép számára Pestalozzi Henriktől. Budapest.
- ZSENGERI, S., 1882, Pestalozzi Válogatott Pedagógiai Munkái I-IV. K. Bp.
- C., BECCARIA, 1967, Büntett és büntetés. /Az állam- és jogtudományok uttörői sorozat 6./ Akadémiai Kiadó, Bp.

- H., WALTHER, 1956, Pestalozzi. Nach unveröffentlichten Briefen an Eltern und Erzieher A. Henn Verlag. Ratingen. /Pedagógiai Szemlében ismertetések, fordítások Pestalozzi leveleiből. 1958./ 757.
- STEFFEN, A., 1968, Pestalozzi. Színjáték négy felvonásban, Budapest. /Ford.: Hárs Ernő./ Kiadó: Bács-Kiskun megyei Nyomda Vállalat, Kecskemét.
- FOLNESICS, J., L., 1817, A pestalozzismus ellen való észrevételekről. Tudományos Gyűjtemény. II. 115-121.
- FOLNESICS, J., L., 1817, Kant, Fichte, Schelling és Pestalozzi. Felelet a Pestalozzismus védelmezésére. Tudományos Gyűjtemény. V. 44-90.
- KAZINCZY, F., 1817, Kinyilatkoztatás a Tudományos Gyűjtemény ügyében. Tudományos Gyűjtemény. V. 140-142.
- FUCHS, J., 1870, Pestalozzi Henrik élete és hatása. Díjkorozott pályamű. Néptanítók Lapja. Buda-Pest. 3. 5-16.
- MAGYAR PEDAGÓGIA, 1917, XXVI. 5. 241-249.
- PROTESTÁNS SZEMLE, 1915, 27. II-X. füzet. 149.
- MAGYAR PESTALOZZI, 1901-1903. 4.-6. évf.
- Dr. IMRE, S., 1914, Nevelési szempontok az elzűllés ellen irányuló küzdelemben. Könyvnyomda-Részvénytársaság. Budapest. 8°. 305-350.
- EVANGÉLIKUS NÉPISKOLA, 1898, Sopron. 10. 8-9. /augusztus-szeptember/.
- PROTESTÁNS EGYHÁZI és ISKOLAI LAP, 1898. 41. 27.
- Dr. RUFFI, P., 1920, A magyar gyermekvédelem. Katholikus Szemle. 39. köt., 321-336.

EVANGÉLIKUS NÉPISKOLA, 1896, 8. 2. 43.

PROTESTÁNS EGYHÁZI és ISKOLAI LAP, 1898, 41. 49. 778.,
27.; 420.

EVANGÉLIKUS NÉPISKOLA, 1895, 7. 12. 411.

BROCSKÓ, L., 1896, A protestáns országos árvaház megalapítása. Evangélikus Népiskola. 8. 6-7. 174.

EVANGÉLIKUS NÉPISKOLA, 1895, Sopron. 7. 8-9. /augusztus-szeptember/.

E., K., L., 1892, A tanító-árvák nevelése. Magyar Pedagógia. I. Budapest /július/. 402-411.

NÉPTANITÓK LAPJA, 1894, XXVII., 50. 457. Budapest.

EVANGÉLIKUS NÉPISKOLA, 1893., Sopron. 5. 8-9. 271.

WEBER, E., 1874-1875, A szegénynevelés hazánkban. Néptanítók Lapja. 7. 20. 325-327; 21. 341-344; 8. 5. 65-68.

NÉPTANITÓK LAPJA, 1872, 5. 48. 858; 22. 371.

NÉPTANITÓK LAPJA, 1873. 6. 96; 1. 3; 17. 287; 22. 370.

A BALATONFÜREDI ERZSÉBET SZERETETHÁZ VIII. ÉRTESITŐJE,
1901, Krausz Nyomda, Veszprém. 11-12.

MOLNÁR, A., 1873, Emlékirat. Balatonfüredi Szeretetház 3.
Értesítője. Budapest, /1880. 18.-19./ Athenaum R. T.

TANTESTÜLETI JEGYZŐKÖNYV, 1905. január 17. Megyei Levéltár, Veszprém. 6. kötet.

A BALATONFÜREDI ERZSÉBET-SZERETETHÁZ VI. ÉRTESITŐJE, 1898.
Veszprém.

NÉPTANITÓK LAPJA, 1870, Alapszabály. 50-52.

NÉPTANITÓK LAPJA, 1870. 46.

NÉPTANITÓK LAPJA, 1872, 22. 371.

NÉPTANITÓK LAPJA, 1875, 8. 11; 1877, 10. 23. 481.

NÉPTANITÓK LAPJA, 1870, 3. 46. 689.

NÉPTANITÓK LAPJA, 1872, 5. 7., 22., 48., /106. 371. 858./

NÉPTANITÓK LAPJA, 1870, 3. 1. 27; 5. 65-67; 6. 83; 8. 116;
9-10. 135; 11-12. 149; 13-14. 170; 15. 182; 16. 203;
17. 216; 46. 689.

NÉPTANITÓK LAPJA, 1869, 2. 38-39. 593; 11. 14. 210.

MOLNÁR, A., 1870, Állítsunk "Szeretet-házakat!" Néptanítók
Lapja, 3. 4-6. 689-699. Buda-Pest.

PROTESTÁNS EGYHÁZI és ISKOLAI LAP, 1866, 9. 1.-4. 116; 117.

MOLNÁR, A., 1870, Jelentése tanügyi tanulmányairól Svájc-
és Bajorországban. Néptanítók Lapja. 3. 4.-6. 699.

PROTESTÁNS EGYHÁZI és ISKOLAI LAP, 1867, Az Evangélikus Ár-
vaegylet Közgyűlése. 10. 14. 443; - Az Evangélikus
Woch után, 1859, 2. 19. 575.

KECSKEMÉTI PROTESTÁNS KÖZLÖNY, 1859, III. Füzet. 161.

NÉPTANITÓK LAPJA, 1873, 6. 9. 149. /Segélyezésről./

NÉPTANITÓK LAPJA, 1877, Lapszemle Pestalozzi halála napján.
10. 4. 74.

TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNY, 1817, 2. I. köt. 86-87.; 2. V. köt.
4. 44-90.; 140-142.; II. köt. 115-121.

1818, XI. köt., 32.

1819, VII. köt.,

1821, II. köt., 81.-től.

1823, IV. köt., 32-50.

1824, V. köt., 4. 71.-től.

1824, IX. köt., XI. köt., 84-94.

1824, XII. köt., 79.-től.

1827, VII. köt., VIII. köt., X. köt., 1.-106.-8.

NÉPTANITÓK LAPJA, 1874, 17. "Tanügyi Melléklet".

MAGYAR PEDAGÓGIAI SZEMLE, 1883, IV. kötet.

NÉPTANITÓK LAPJA, 1868, 38.

NÉPTANITÓK LAPJA, 1868, I. évf. 451. Buda. 31., 38. sz.,
45. sz.,

KATHOLIKUS SZEMLE, 1891, "A szegény-ügyről." V. Évf., 552.

NÉPTANITÓK LAPJA, 1874, 7. 11. 170.

EBENSPANGER JÁNOS, 1896, Pestalozzi, a szeretet apostola.

Evangelikus Népiskola. 8. 2. 43.

RÁCZ, L., 1927, "Pestalozzi Henrik." Protestáns Szemle.

36. I.-X. Füz. 163. Budapest.

FICE /Federation Internationale des Communantes d'Enfants/

Sajtóértekezletéről. 1970, július 19. Népszabadság.

KÜLFÖLDI PEDAGÓGIAI FIGYELŐ, 1970.-1972.

NÉPSZABADSÁG, 1971, Ujévi Melléklet. A bűnözés és a bűnül-
dözés nemzetközi gondjai. 9.

NÉPSZAVA, 1970, "Közös gondunk: a veszélyeztetett gyermek."

1970. július 19. Tudósítás.

CSALÁD és ISKOLA, 1962, Varsányi Györgyné. uti élményei.

XIII. 1. 16-18.

TAVASSY, L., 1846, Nevelési Emléklapok, I. füzet. Pesta-

lozzi születésének évszázados ünnepe néhány magyar ne-
velővel együtt. Pest.

NEVELÉSI EMLÉKLAPOK 1847-1848.

ZIBOLEN, E., 1964, A nevelés története képekben. /A szere-
tet rózsaláncán, J., J., Rousseauról /11/; Az emberiség
nevelője J., H., Pestalozzi. Család és Iskola. 7-12;
26-27.

R., Alt, Bilderatlas, 1960, I., II. köt. NDK.

EMBERNEVELÉS, 1945, I. Évfolyam.

SZABÓ, F., 1972, Állami gondozottak beszélnek. Valóság.

XV. 4. 74-84.

VILÁG IFJUSÁGA, 1970, "Megtesszünk-e mindent értük?" /Összeállította: Pallag Róbert/ XXIV. 1. 3.

PESTALOZZI: Lénárd és Gertrud 1-3. köt.

II. ALAPVETŐ MŰVEK

ZIBOLEN, E., 1964, 1965, Embernevelés és ipari képzés Pestalozzi pedagógiájában. Kandidátusi értekezés. Budapest. Magyar Tudományos Akadémia.

ZIBOLEN, E., 1961, Brunszvik Teréz és Pestalozzi. Pedagógiai Szemle, 12. 1135-1145.

ZIBOLEN, E., 1961, A gyermekekből lesz a nép. Brunszvik Teréz halálának 100 éves évfordulójára. Köznevelés. 22. 686-688.

ZIBOLEN, E., 1962, Pestalozzi ipari pedagógiája. Magyar Pedagógia. 3. 338-356.

VÁG, O., - OROSZ, L., - ZIBOLEN, E., 1962, Brunszvik Teréz pedagógiai munkássága - tanulmányai. Tankönyvkiadó. 76. 1.

ZIBOLEN, E., 1966, A nevelők egységéért. Diesterweg és az 1846. évi magyar Pestalozzi-ünnepségek. Köznevelés. 13-14. 527-528.

- ZIBOLEN, E., 1958, A neuhofi kísérlet. Tanulmányok a neveléstudományok köréből. Akadémiai Kiadó. Budapest. 345-382.
- ZIBOLEN, E., 1959, 1960, Pestalozzi Stansban és Burgdorfban. Tanulmányok a neveléstudományok köréből. Akadémiai Kiadó. Budapest. 557-580.
- Dr. ZIBOLEN, E., 1959, Pestalozzi Válogatott Művei. I-II. köt. Bevezető. Tankönyvkiadó, Budapest.
- LENGYEL, I., 1961, Ujabb adatok Pestalozzi magyarországi hatásának értékeléséhez. Könyv és Könyvtár II. Tankönyvkiadó. Budapest. Debreceni Egyetem Évkönyve. Szerk.: Csüry István és Varga Zoltánné. 149-166.
- LENGYEL, I., 1963, Nemzedékek találkozása Pestalozzi szellemében. Adalék a Nevelési Emléklapok történetéhez Tavassy Lajosnak Váradi Sz. Jánoshoz intézett leveleiből. /Debreceni K. L. Tud. Egy. Könyvtárának Közleményei 39. - Tk. 1963./ Különlennyomat a "Könyv és könyvtár" 3. kötetéből.
- LENGYEL, I., 1963, Váradi Sz. János könyvtára. Könyv és könyvtár II. Tankönyvk. Budapest. 81-118.
- LENGYEL, I., 1964, Méhes Sámuel és Váradi Szabó János. Adalék az Erdélyi Híradó történetéhez. Könyv és Könyvtár IV. Tankönyvkiadó. Budapest. 137-162.
- LENGYEL, I., 1964, Váradi Szabó János /1783-1864/. Köznevelés. 7. 265.
- DANKANICS, A., Egy múlt század eleji magánkönyvtár és Pestalozzi hatása. /Könyvtárjegyzék magyarul./ Közlemények. Debreceni K. L. Tud. Egy. Könyv és Könyvtár IV. kötet. 229-233.

- Dr. PÁL, L., 1965, Pestalozzi kriminálpedagógiája. Pedagógiai Szemle. 10. /924-./
- Dr. PÁL, L., 1966, A kriminológia néhány elméleti kérdése. Belügyi Szemle. IV. 1. 57-64.
- TÁJÉKOZTATÓ a kriminológiai tanácskozásról, 1966; összeállította Dr. DÁVID Gábor. /Pl.: Dr. Pál László a bűnözés megelőzéséről./ Belügyi Szemle. 4. 2. 60.
- KARÁCSONY, S., 1946, A nekünkvaló Pestalozzi. Embernevelés. 2. 1-2. 1-10.
- KISS, Á., 1946, Pestalozzi hazánkban. Embernevelés. 2. 1-2. 27-29.
- KEMÉNY, G., 1946, A zürichi polgár. Embernevelés. 2. 1-2. 13-24.
- VINCZE, L., 1962, Pestalozzi magyarországi követe: Wilhelm Egger. Köznevelés. 3. 85-86.
- MUSZTY, L., 1962, Szieberth mester, a "szegények iskolaépítője". Emlékezés Szieberth Robertre, Pécs Pestalozzijára. Művelődési Tájé. /Decemberi szám./ 88-95. A Megyei Tanács Művelődésügyi Oszt. kiadványa.
- VÉRTESSY, M., 1966, Schedius Lajos /1768-1847/. Könyvtáros. 10. 580-582.
- Dr. VECZKÓ, J., 1965, A környezeti ártalmak és személyiségzavarok néhány pszichológiai problémája. Bölcsészdoktori Értekezés. Szegedi József A. Tud. Egy. Pedag. és Lélekt. Tanszék.
- J., S., HEYWOOD, 1965, Children in Care. The development of the service, for the deprived child. London, Routledge and Kegan Paul. - /Condozott gyermekek. Az elhanyagolt gyermekekről való gondoskodás fejlődése./

- M., R., WALCH, 1952, Pestalozzi and Pestalozzian Theory of Education; A critical study. The Catholic University of America Press Washington.
- Dr. F., ZEIGNER, Pestalozzis Kriminalpädagogik, 9. 1.
/Langensalza - Berlin - Leipzig./
- V., ROTENBERG, 1952, J., H., Pestalozzi pedagógiai munkássága. Szovjetszkaja Pedagógika. 3. 50-66.
- JÁRÓ, M.-né, 1963, Adalékok a hazai gyermekvédelem történetéhez a II. világháború küszöbéig. Pedagógiai Szemle. 12. 1110-1121.
- Dr. GYÖRGY, J., 1967, Az antiszociális személyiség. Medicina Kiadó. Budapest.
- Dr. GYÖRGY, J., 1970, A "nehezen nevelhető" gyermek. /3., javított kiadás./ Medicina Könyvkiadó. Budapest.
- Dr. POPPER, P., 1970, A kriminális személyiségzavar kialakulása. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- GEGESI, K., P., - P., LIEBERMANN, L., 1965, Személyiségzavarok gyermekkorban. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Dr. KOMLÓSI, S., 1967, Neveléstörténet és összehasonlító pedagógia. /Kézirat; a Tanárképző Főiskolák számára./ Tankönyvkiadó. Budapest.
- DÉNES, M., dr, 1963, Egyetemes neveléstörténet a Tanító és Óvónőképző Intézetek számára. Tankönyvkiadó. Budapest.
/Kézirat./
- RAVASZ, J., - FELKAI, L., - BELLÉ, B., - SIMON, Gy., 1960, A magyar nevelés története. Tankönyvkiadó. Budapest.
- FINÁCZY, 1919, A renaissancekori nevelés története. Budapest.

- FINÁCZY, 1927, Az ujkori nevelés története. Budapest.
- FINÁCZY, 1934, Neveléselméletek a XIX. században. Budapest.
- L., CHMAJ, 1969, Utak és tévutak a XX. század pedagógiájában. Gondolat Kiadó. Budapest.
- MÉSZÁROS, J., 1968, A magyar nevelés története 1790-1849. Tankönyvkiadó. Budapest.
- Dr. ÁGOSTON, Gy., 1970, Neveléselmélet. Tankönyvkiadó. Budapest.
- Dr. ÁGOSTON, Gy., 1966, Schiller, az emberi egyoldalúságról és teljességről. Pedagógiai Szemle. 16. 1. 20-21.
- Dr. ÁGOSTON, Gy., 1962, J. J. Rousseau. Köznevelés. 18. 12. 362.
- PEDAGÓGIA, 1971, Tanárképző Főiskolai Tankönyvek. Szerk.: Dr. Nénási Miklós. Tankönyvkiadó, Budapest.
- HELLER, Á., 1971, A reneszánsz ember. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- BRYAN MAGEE, 1971, Modern British Philosophy. Secker & Warburg. London.
- ENCYKLOPEDIA BRITANICA, 1970, Pestalozziról. London.
- THE ENCYKLOPEDIA AMERICANA, 1970, Pestalozziról. New York.
- E., SPRANGER, 1946, A pedagógiai génusz; Eros. Egyetemi Nyomda. Budapest.
- A FILOZÓFIA TÖRTÉNETE, 1963; Egységes egyetemi jegyzet. Szerk.: Dr. Sándor Pál. Tankönyvkiadó.
- Dr. WITTMAN, T., 1968, Egyetemes történet. 1500-1789. /Jegyzet./ Tankönyvkiadó. Bp.
- AZ UJKOR TÖRTÉNETE, 1964, I. kötet. 1640-1789. /Szerk.: V., V., Birjukovics, B., F., Porsnyev, Sz., D., Szkazkin./ Tankönyvkiadó. Budapest.

UJKORI EGYETEMES TÖRTÉNET, 1962, I. Félkötet. /1789-1870./
Tankönyvkiadó., Budapest.

TÓKEI, F., 1968, A társadalmi formák elméletéhez. Kossuth
Kiadó. Budapest.

MARX, 1951, A tőke. III. Kötet. Szikra /885/.

MARX, 1953, Népeség, bűnözés és pauperizmus. Szikra. Bp.

MARX-ENGELS MŰVEI, 1962; 1965; 8. kötet és 13. kötet.

489; 483.

ENGELS, 1948, Anti-Dühring. Budapest.

ENGELS, 1954., A munkásosztály helyzete Angliában. Szikra. Bp.

KRUPSZKAJA, 1949., Válogatott Pedagógiai Tanulmányok. Hun-
gária. Budapest.

KRUPSZKAJA, 1957, Közoktatás és demokrácia.

RUBINSTEIN, 1964, Az általános pszichológia alapjai. Aka-
adémiai Kiadó. Budapest.

RUBINSTEIN, 1962, Léte és tudat. Kossuth Kiadó. Budapest.

PATAKI, F., 1969, Makarenkó élete és pedagógiája.

KIRSCHNER, B., 1971, Lenin a demokratikus és a szocialista
forradalomról. /1893-1917./ Akadémiai Kiadó.

LENIN, 1967, Válogatott művei. I. kötet: "Két taktika."
249-345. Kossuth Kiadó. Budapest.

A MAGYAR FORRADALMI MUNKÁSMOZGALOM TÖRTÉNETE; I. kötet;
1966, Kossuth Kiadó. Budapest.

S., VINCZE, E., 1961, A magyarországi Szociáldemokrata Párt
megalakulása és tevékenységének első évei /1890-1896/.
Kossuth Kiadó. Budapest.

VERMES, M., 1972, A szociálpolitika szerepe a bűnözés elle-
ni harcban. Valóság. 15. 3. 1-7.

Dr. K., LEONHARD, 1968, Biológiai pszichológia. Medicina
Kiadó. Budapest.

PSZICHOLÓGIA, 1971, Tankönyvkiadó, Budapest. Szerk.: Dr.
Geréb György.

KARDOS, L., 1965, Általános pszichológia. 2. Kiadás. Tan-
könyvkiadó. Budapest.

Dr. DURÓ, L., - Dr. KELEMEN, L., - Dr. RADNAI, B., 1965,
Fejlődés és neveléslélektan. Szerk.: Dr. Radnai Béla.
Kézirat-Jegyzet. Tankönyvkiadó. Budapest.

PSYCHIATRIA, 1971, Szerkesztette: Nyirő Gyula. Medicina
Kiadó. Budapest.

Dr. BÖSZÖRMÉNYI, Z., - Dr. MOUSSONG, K., E., 1967, Orvosi
pszichológia. Tankönyvkiadó. Budapest.

MÉREI, F., - V., BINÉT, Á., 1970, Gyermeklélektan. Gondolat
Kiadó. Budapest.

BIRÓ, S., 1966, A Pestalozzi Gyermekfalu /Trogen, Svéjc/
két évtizede. /1946-1966./ Magyar Pedagógia. 2. 241-
248.

SERDÜLŐKRŐL, 1970, Tanulmányok a serdülőkor pedagógiai,
pszichológiai, szociológiai, orvosi és jogi problémái-
ról. Szerk.: Havas Ottóné. Tankönyvkiadó, Budapest.

III. EGYÉB MŰVEK, RÉSZLET TANULMÁNYOK, CIKKEK FELHASZNÁLÁSA

A következő tanulmánykötetekből, folyóiratokból:

Magyar Pedagógia

Magyar Pszichológiai Szemle

Pszichológiai Tanulmányok

Pszichológiai Szemle

Pedagógiai Szemle

Köznevelés

Valóság

Belügyi Szemle

Magyarország

Élet és Tudomány

Világ Ifjúsága

Népszabadság

Népszava

Délmagyarország

Magyar Jog

Jogtudományi Közlöny

Évkönyvek

Végezetül szeretnék köszönetet mondani mindazoknak, akik hozzájárultak a dolgozat kivitelezéséhez, illusztrálásához.

DOKTORI ÉRTEKEZÉS
MELLÉKLETE

PESTALOZZI
A
MODERN GYERMEKVÉDELMI
MEGALAPÍTÓJA

Válogatás és összeállítás: Gulácsy Éva
1972.

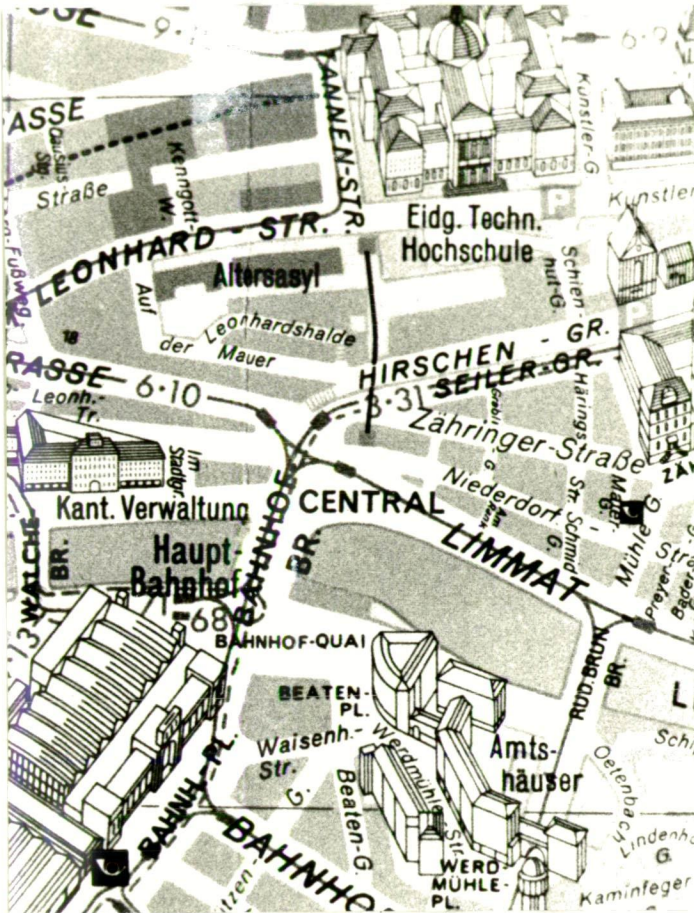
Szegedi József Attila Tudományegyetem
Pszichológiai és Neveléstudományi
Tanszék

1. melléklet. Pestalozzi emlékmű Ifertenben,
készült körülbelül a XIX. század végén.
/R. Alt: Bilderatlas 2./1965./171.5./

PESTALOZZI

1746 - 1827

2. melléklet. Zürich.
Bibliothek der Pestalozzi-Gesellschaft.
/A Pestalozzi Társaság Könyvtára. Felnőtt- és gyermekkönyvtár./

3. melléklet. Zürich.
Pestalozzianum.
/Állandó tanszerkiállítás. pestalozzi-emlékszoba. Könyvtár.
Fiatalok könyvtára./

REFORMATION ET ORDONNANCE DES ECOLES

Du Pais de Vaux de L. L. E. E.
de BERNE.

Seconde Edition.

A B E R N E

Dans l'imprimerie de L. L. Excellences.

Par André Huguenot. 1706

4. melléklet. Nevelés-
ügy Svájcban, a XVII-
XVIII. században, a fa-
lusi és az alsófoku vá-
rosi iskolában: Egy
"Iskola-rend" címlapja
Svájc francia nyelvű
országrészei számára.
1706. /R. Alt: Bilder-
atlas 1./1965./437.3./

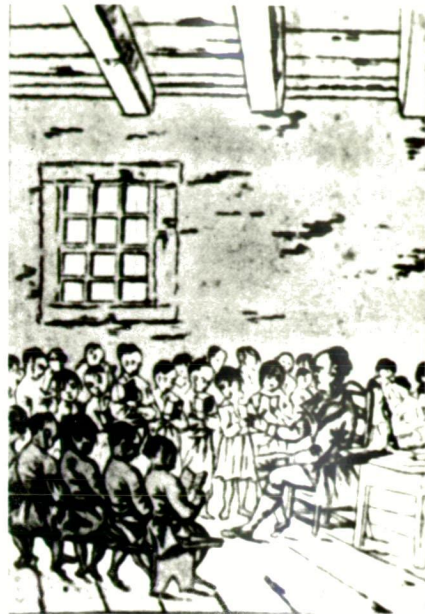
5. melléklet. Nevelésügy a XVII-XVIII. századi Francia-
ország iskoláiban: J. J. Boissieu rézmetszete az "Ecole
primaire" /Kezdőiskola/, vagyis az elemi iskola alsó
osztályáról. 1780. /R. Alt: Bilderatlas 1./1965./438.1./

6. melléklet. Angol iskola a XVIII. században. A tanító "kikérdezi" a tanulókat. Meghuzza az egyiknek a fülét, mert nem tudja a feladatot. /Th. Mercier /1689-1760/ egy képe után készítette Fohn Fabre./ /R. Alt: Bilderatlas l. 446. l./

*replied, "that the
last order he received for Horn books came (12
came from the country, about the year 1799. From
that time the demand wholly ceased; and on
clearing out his warehouses a group or two were
found among other ~~articles~~ ^{useless} articles, found, and destroyed, as useless articles. In the
course of sixty years, he, and his predecessor in
business had executed orders for several
millions of Horn books.*

7. melléklet. Egy angol üzletember feljegyzése, amelyből megtudjuk, hogy 1799. körül adták fel az utolsó pergamenkötésű könyvrendelést. Ezután egyáltalán nem kerestek ilyen könyveket. Husz évvel később találtak az áruházban nagytakarításkor két tucat pergamenkötésű könyvet, és mint teljesen értéktelen holmit, eldobták. Mielőtt a nagy mennyiségben előállított olcsó könyvek háttérbe szorították a pergamenkötésű könyveket, 60 év alatt több millió pergamenkötésű könyvet adtak el. /R. Alt: Bilderatlas l. 447. 4./

A

8. melléklet. A XVII.-XVIII. század nevelésügye a falusi és alsófoku városi iskolában. Missziósiskolák.

Balra: Anglia különösen serény missziós tevékenységet fejtett ki nagy tengerentuli gyarmatain. Jelentős szerepet játszott ebben a XVIII. század elején alapított "Társaság az evangélium terjesztésére a tengerentuli gyarmatokon". A képen egy misszionárius látható, a társaság jele egy könyvjelzőn, aki éppen idegen partokon köt ki és akit a bennszülöttek az üdvözülés hirdetőjeként fogadnak.

Jobbra: Indiánok iskolája. A kép az 1786-ban Londonban nyomtatott: "A mohikán gyerekek kezébe való ábécé, betűzgetés és saját, valamint angol nyelven való olvasás megtanítására" című könyvből való. A szövegek az egyik oldalon indián nyelvűek, a szemben levő oldalon angol nyelvűek.

/R. Alt: Bilderatlas l. 450. 2-3./

A

P R I M E R,

FOR THE USE OF THE

MOHAWK CHILDREN,

**WAERIGHWAGHSAWE
IKSAONGOENWA**

9. melléklet. A fent nevezett ábécé angol és indián nyelvű címlapja./R. Alt: Bilderatlas l. 450. 4./

10. melléklet. A XVII.-XVIII. század nevelésügye a falusi és alsófoku városi iskolákban. Az iskolamester /tanító/ helyzete.

1. A kép egy falusi iskola karikaturája. Az iskolamester felelőse a tanterem fülkéjében áll, ez a konyhája. Az iskolamester a tanulók által hozott természetbeni járandóságokra van utalva, a tanulók remélik, hogy ezáltal elnyerik az iskolamester jóindulatát. Erre a célra szolgáló szekrénykén kolbász lóg /jobbra/. A tanító éppen megver egy tanulót. Virgács van a kalapja mellett, a másikat nedvesíti, hogy hajlékony maradjon. A tanulók helytelenkednek. Az idősebb pieter Bruegel képe. 1556.

/R. Alt: Bilderatlas l. 452. 2./

11. melléklet. A XVII-XVIII. század nevelésügye. A kialakuló proletáriátus gyermekeinek nyomora és elhanyagoltsága. A feudális társadalmi rend felbomlásával együtt jár az elszegényedett polgárok nagy rétegének kialakulása. A képen egy férfi látható, ruhája még városi kézművesé, aki családjával nem kielégítő szálláson nyomorog, és nem tudja, hogyan táplálja, mi-
ből nevelje fel gyermekeit. /R. Alt: Bilderatlas l. 462. 1./

12. melléklet. Koldusgyermekek kiisszák a macskának odatett te-
jet. Anna Folklema rézmetszete a XVII. századból.
/R. Alt: Bilderatlas l. 462. 2./

The present State of the CHARITY-SCHOOLS in and about LONDON and WESTMINSTER, Nov 1715

This Mark * denotes Schools set up since the last Year's Account, at not surveyed
therein for want of Information. C. signifies Charitable, p. C. part Charitable
C. & R. Capn and Banns. M. Maintained and set to Work. W. Set to Work only.

CHARITY-SCHOOLS in the Parishes of		No of Schs	BOYS.	GIRLS.	Voluntary Subscriptions don't for houses.	Colled from at Account at Survey for the P. 20 1715			Colled from at Account at Survey for the P. 20 1715			Colled from at Account at Survey for the P. 20 1715			Total
						L.	s.	d.	L.	s.	d.	L.	s.	d.	
ST. Allhallows Lane		1	40			78	12	2							6
St. Andrew Holborn C.		2	80	80	291	10			87	1	8	58	5		137
In the same Parish, at St. George's Chappel C.		2	50	40	143				118	18	7	119	1	6	29
St. Anne Aldergate C.		1	20	10	18	4			81	3	6				
St. Anne Blackfriars, endowed by a private Person.		2	40	40											

BEHÜRGWESEN IM 17. UND 18. JAHRHUNDERT

13. melléklet. A XVII.-XVIII. század nevelésügye. A kialakuló proletáriátus gyermekeinek "jótékonyági iskolái". Angliában, ahol a kisajátítás ügye a leggyorsabban ment végbe, a XVII. században társaságok alakultak, amelyek - azoknak a szegény gyermekeknek a számára, akik nem tudtak tandíjat fizetni - ugynevezett "jótékonyági iskolákat" alapítottak. Ezeknek a társaságoknak nemsokára szemére vetették, hogy az iskolalátogatás a gyerekeket távol tartja "igazi rendeltetésüktől: a sok és szorgalmas munkától". Ez az oka, hogy a jótékonyági iskolákat munkaiskolákká alakították át, amelyek a gyerekeket kölcsönadták a manufaktúráknak vagy magában az iskolában dolgoztatták és kizsákmányolták a gyermekeket a manufaktúrák céljaira. 1715-ből való ez a londoni és westminsteri jótékonyági iskola jegyzékének kezdete. Tartalmazza: hány gyermek jár iskolába, miből, milyen adományokból vagy adakozásból fedezik az iskola fenntartását, továbbá azoknak a gyermekeknek a számát, akik "tanonc"-ként dolgoznak./R. alt: Bilderatlas 1. 466. 2./

BOOKS

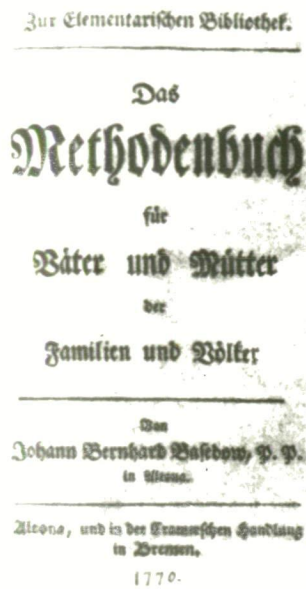
Proper to be used in

CHARITY-SCHOOLS.

A Bible, New Testament, and Common-Prayer-Book.
The Church-Catechism.
Bishop Gaffrel's Christian Institutes.
The Church-Catechism broke into short Questions.
Lewis's Exposition of the Church-Catechism.
Archbishop Wake's Commentary on the Church-Catechism.
Dr. Worthington's Scripture-Catechism.
The first Principles of Practical Christianity.
Dr. Woodward's Short Catechism, with an Explanation of
divers hard Words.
A New Method of Catechizing.
Prayers for the Charity-Schools.
The Christian Scholar.
An Exercise for Charity-Schools upon Confirmation.
Pastoral Advice before, and after Confirmation.
The Whole Duty of Man, by way of Question and Answer.

14. melléklet. A XVII-XVIII. század nevelésügye. A kialakuló proletáriátus gyermekei. "Jótekonysági iskolák". II. "Az evangélium terjesztésére alakult társaság" jegyzékének egy része látható a képen, amelyen a jótekonysági iskolák számára engedélyezett tankönyveket feljegyezték. Ezen az oldalon a - "Bevezetés az ábécébe és olvasásába" című rész kivételével - csak vallásos tartalmu címeket látunk: "Katekizmus"; - "A gyakorlati kereszténység alapelvei"; - "Ima jótekonysági iskolákért"; - "Gyakorlás Isten nevével való visszaélés ellen"; stb.

/R. Alt: Bilderatlas l. 469. 4./

15. melléklet. Balra: Polgári pedagógia. A német felvilágosodás. A filantropisták. A mozgalom kezdete. Miután Basedow, abban a korban rendkívül magasnak számító összeget kapott pártfogóitól, akik között voltak császárok, katolikus lelkészek, szabadkőműves páholyok, bemutatta 1770-ben "az Elemi Könyvtár" első kötetét. Ez a könyv a nevelés kézikönyveinek egyik fajtája szülők és tanítók részére.

/R. Alt: Bilderatlas 2. 78. 2./

Jobbra: Basedow és J. H. Campe által kiadott folyóirat, amelynek rendeltetése volt a pedagógiai kérdések megbeszélésének nyilvánosságra hozatala. A kiadók felhívást intéztek minden iskolai és nevelési kérdésekben tapasztalt férfihoz, hogy használja, vegye igénybe ezeket a folyóiratokat, és ismertessék a világgal elmékedésük és tapasztalataik eredményeit mindenben, ami a tárgyra vonatkozik vagy a tárggyal összefügg. Arra biztatnak, ösztökélnek, hogy egyik-másik pedagógiai probléma esetén tudakozódjanak a tapasztalt és bölcs pedagógusoknál, és kérjenek tanácsot.

Ezen a képen a folyóirat 3. évfolyamának címlapja látható, 1770-ből.

/R. Alt: Bilderatlas 2. 78.2-3./

16. melléklet. Balra: Polgári pedagógia. A német felvilágosodás. A filantropisták. A dessau filantropizmus. 1774-ben nyílt meg az első filantropinum Dessauban. J. B. Basedow kérése az intézet támogatására, amelynek rendeltetése a filantropista nevelés. "Neveljenek ott emberré gazdagokat pénzért, szegényebbeket kevés pénzért, képezzenek Famulans néven iskolamesterré. Basedow a nevelés céljául azt tüzi ki: a gyermekeket "a közhasznú, hazafias és boldog életre kell előkészíteni". Már a cím is elárulja a Basedowra jellegzetes kérkedő hangot. 1774.

/R. Alt: Bilderatlas 2. 80. 1./

Jobbra: "Természet! Iskola! Élet! Ha ez a három összhangban van egymással, akkor az ember azzá lesz, amivé lennie kell, és nem azonnal válhat azzá boldog gyermekkorában, eleven vagy élénk, és tudnivágyó ifjúkorában, megelégedett és hasznos, mint férfi", írja Basedow. - Pillantás egy filantropista nevelőintézet udvarára és kertjébe. Mindenféle korú növendéket látunk vidám játék és különböző testnevelésgyakorlat közben. Vannak, akik könyvekből tanulnak, és amíg nevelőik vezetésével járkálnak, megfigyelik a természetet. Mások hasznos munkával foglalatoskodnak; ásznak, fákat ültetnek, vetnek, stb. D. Chodowiecki metszete. 1771.

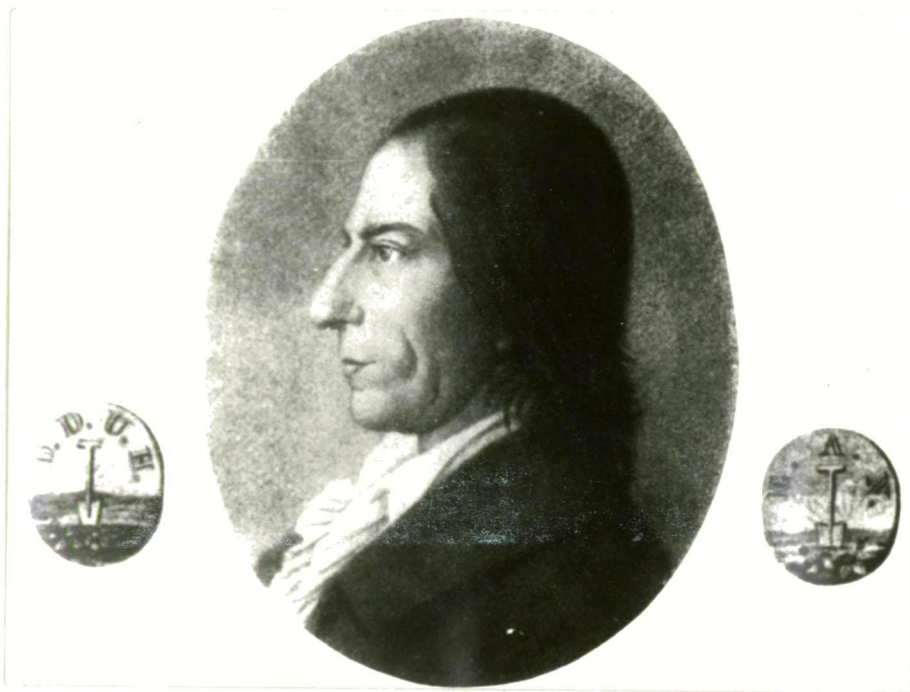
/R. Alt: Bilderatlas 2. 80. 2./

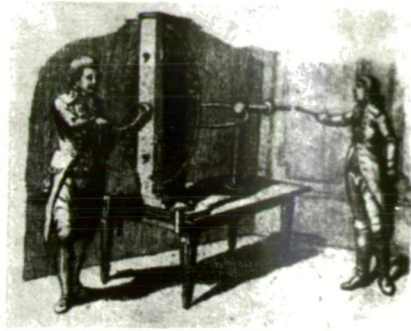
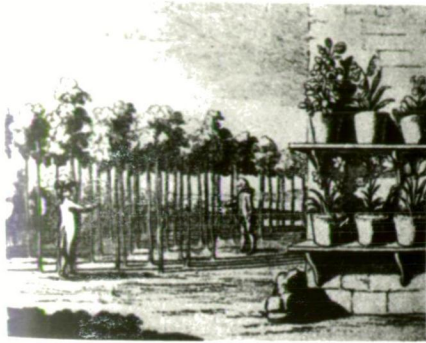
17. melléklet. Polgári pedagógia. A német felvilágosodás. A filantropisták. A filantropinum Schnepfenthalban.

Salzmann intézete volt az egyetlen filantropista alapítás, amely még sok évtizeden át eredeti céljait követte, és egészen a mi évszázadunkig fennállt. Ennek az a magyarázata egyrészt, hogy Salzmann nem akarta növendékeit a polgárságnak a Németországban még uralmon levő feudális erők elleni harcára nevelni, hanem arra törekedett, hogy a nemesség gyermekeit a polgárságával karöltve tegye képessé a kapitalista társadalmi rendben sikeres vagy eredményes munka végzésére. Másrészt állhatatos, ipari pedagógiai ethosz, és Salzmannnak a gyermek iránti valódi szeretetétől ösztönző módja is közreműködött, magas pedagógiai mesteri tudásra tett szert, és kitűnően ^{értett} ahhoz, hogy a filantropista szándékokat a mindennapi együttélés gyakorlatába átvigye. Követőinél, akiket többnyire családi kapcsolatok fűztek az alapítóhoz, ugyanaz volt a helyzet. A schnepfenthali intézet udvarának képe 1809-ből. A nevelőket és a növendékeket különféle "tornajáték" közben ábrázolja a kép.

/R. Alt: Bilderatlas 2. 82. 2./

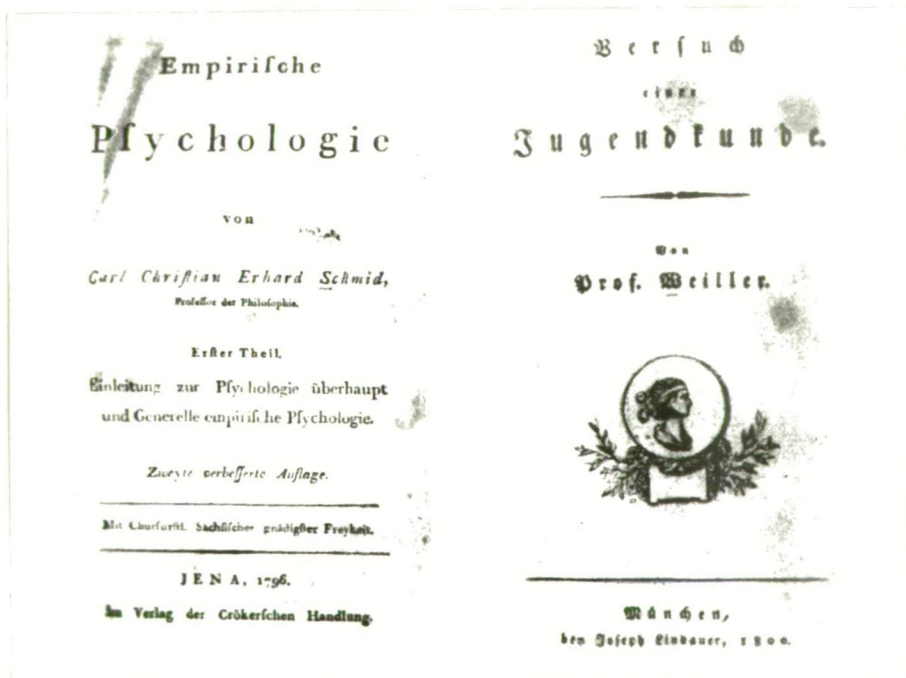
18. melléklet. Salzmann képe a 2 táblával, amelyet intézete épületének bejárata fölött helyeztetett el. Egy ásó van a talajba dugva egy szántóföldön, hol a nap felkel. Ez a jelkép emlékeztet soha nem fáradó, hasznos tevékenységre, az ezt követő isteni áldásra, egyszerű életmódra, és a természet legtisztább, soha ki nem apadó örömforrására. Az egyik rajzon levő K betű egy vezérgondolat rövidítése: "Gondolkodás, türelem /türelem/, cselekedet." A másik pajzson levő 3 betű görög szavak rövidítései. Azt jelenti: "Ezekkel győzők." Salzmann a következőképpen magyarázza ezeket: "Ha mindig hű maradsz a természethez, céljaid elérésére mindig a legegyszerűbb eszközöket választod, többet teszel, mint beszélsz, és közben Istenbe helyezed bizalmad, akkor győzni fogsz."
/R. Alt: Bilderatlas: 2, 83. 3./

8

11 PHILANTHROPISTEN - SACHKENNTNISSE DURCH BEOBACHTUNGEN UND DENKEN 87

19. melléklet. polgári pedagógia. A német felvilágosodás. A filantropisták. Szaktudás-megfigyelések a gondolkodás által. Balra: Basedow réztáblája: "Elemi munka." 1774. Jobbra: "A példamutató fiú, aki nem mulaszt el egy alkalmat sem, hogy megfigyelje a természetet; e célra létesül egy természetrajzi szeretőtár, amelybe kőzeteket, kagylókat, mohákat és mást gyűjt, rendez, és ezáltal sok hasznos ismeretre tesz szert." 1786. /R. Alt: Bilderatlas 2. 87. 7-8./

20. melléklet. Polgári pedagógia. A német felvilágosodás. A filantropisták. Gyermekpszichológia és "lélektan". Balra: A "természetes" művelés követelménye a pedagógusok figyelmét általában az emberi természet gondos tanulmányozására és a gyermek pszichikai sajátosságaira irányította. A filantropisták ezzel a törekvésükkel a gyermek sajátosságait helyesen akarták meg-

ítélni, és speciálisan a fejlődő ember pszichéjének kutatását célzó fáradozásuknak hatalmas ösztönzést adott. -A címlap azon művek egyike, amelyek megkísérlik, hogy a tapasztalatok alapján jussanak el az emberi lélekről szóló érvényes állításhoz. Jobbra: Az első kísérletek egyike: a gyermek pszichikai sajátosságának tudományos felfogása és a differenciált pedagógiai pszichológia alapítása. 1800./R. Alt: Bilderatlas 2. 108. 1-2./

21. melléklet. A filantropisták közt volt J. H. Campe, aki magukat a gyermekeket akarta a lelki előzmények belátására rávezetni. Racionális felfogásának megfelelően az ilyen ismereteket a gyermekek igazi, vallásos és erkölcsös magatartása előfeltételének tekintette. "Lelki képességeiket" meg kell ismerniök és hasznosítaniok kell. - Balra: Címlap: a fiatalabb gyermeknek való "kis lélektan". 1788. Jobbra: Ebben a könyvben levő kép a "kivánság" /vagy "óhaj"/ fogalmának megmagyarázására szolgál. A mi lelkünk "elgondol valamit, amit nagyon szeretne, s óhajt valamit." A fiu szeretné a fán lógó almát enni; a másik szeretne lepkét fogni. "Lelkünknek megvan az a képessége is, hogy utáljon valamit." A fiu nem akarja bevenni a keserű orvosságot; egy másik virágot keres, azonban egy békát talál, amelytől undorodik. /R. Alt: Bilderatlas 2. 108. 5-6./

22. melléklet. Polgári pedagógia. A tömegek nevelése a XVIII. század végén. "Ipari pedagógia." Az ipariskolák tanulói. Ott, ahol a termelőeszköz nélküli emberek és gyermekeik nagy tömegben voltak, vagy a gyermekek maguktól tömörültek, hamarabb realizálódott a gyermekek olyan nevelésére és munkájára irányuló fáradozás; mint a börtönökben, szegényházakban, árvaházakban, helyőrségi iskolákban és más intézményekben. - Anya gyermekeivel londoni börtönben. 1811.

/R. Alt: Bilderatlas 2. 145. 6./

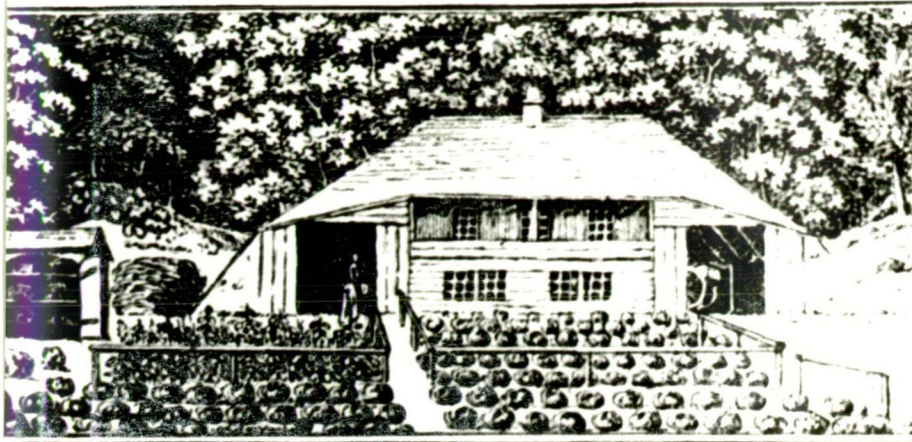

Cesare Beccaria

/1738-1794/

23. melléklet. Beccaria művének - "Büntett és büntetés" - első kiadásában szereplő rézmetszet, amely a mű alapgondolatának kifejezője.

/Akadémiai K. Bp. 1967./

24. melléklet. Polgári pedagógia. "Tömegnevelés" a XVIII. század végén. Fellenberg "mezőgazdasági iparintézete". Philip von Fellenberg /1771-1844/ pedagógus intézetet alapított Svájcban, amelyben az uralkodó osztály gyermekeit a gyakorlati életre - különösen kapitalista elvek szerint működő mezőgazdaság vezetésére - képezték. Howyl-ben levő birtokán azonban még egy szegényeket nevelő intézetet is alapított. Itt akarta megmutatni, hogy a gazdaságos módszerek alkalmazásával és a fáradhatatlan tevékenységre való helyes neveléssel a legszegényebb paraszt is biztosíthatja megélhetését. Ezt a szegények iskoláját "mezőgazdasági-ipari intézet"-nek is nevezte. Ennek az iskolának volt a "lerakata" a meikirchi gyermektelep, amellyel Fellenberg be akarta bizonyítani, hogy az ilyen típusu "szegények iskolája" egyedül is fenn tudja magát tartani. - A ház - fenti kép - meglehetősen olcsó és egyszerű épület volt. A hideg ellen a jobb és bal oldalon emelt földsáncok védték. Csak egy hálószoba, egy lakószobának és egyúttal tanulószobának szolgáló helyiség állt a növendékek rendelkezésére. Baloldalt volt a cséplésre szolgáló szérű, jobb-oldalt a szerszámoknak a raktár. Az istállók az épület hátsó részében voltak elhelyezve. A nappali szoba és a hálószoba alatt volt a konyha és a szövőpince. A gyermekek megművelték a földterületet, megtermelték a megélhetésükhöz szükséges mezőgazdasági terményeket. /R. Alt: Bilderatlas 2. 156. 1./

25. melléklet. "Az egykori zürichi Hirschengraben. - E házak egyikében született Pestalozzi. A Limmat folyó jobb partján levő zürichi óváros szélén élt szegényes körülmények között. Pontosán nem is tudja senki sem, hogy melyik házban. A kutatók kiderítették azt a házcsoporthat, amelynek valamelyikében Pestalozzi 1746. január 12-én született. Azóta persze megváltozott a város képe, s megváltoztak egy kissé ezek a házak is, de a házcsoporthat azért még rá lehet ismerni." /Anonyme Tuschzeichnung. Bes.: Zentralbibliothek Zürich. Art. Institut Orell Füssli Zürich./ Szöv.: Varsányi Györgyné. Család és Iskola. XIII. 1962. 1.

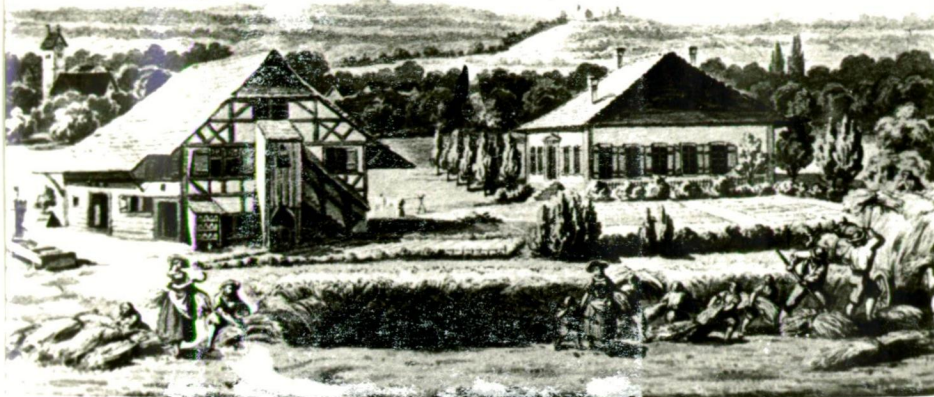
26. melléklet. Iferten.
/Yverdon./ pestalozzi
szobor. Svájc. 1962.
/Kép: Varsányi Györgyné.
U. o./

27. melléklet. Hans zum Rothen Gatter, Münster-gasse 23. Zürich. Aus: Pestalozzistätten; Original-lithographien v. O. Baumberger, Rotapfelverlag Zürich./Art. Institut Orell Füssli Zürich./

28. melléklet. "Ma a zürichi Münstergasse, ahol Pestalozzi az édesanyjával élt az 1780-as évek végéig. Édesanyja korán özvegy lett, beljebb költözött az óváros sűrűjébe, és ott élt vele fia 1767-1785-ig. Ennek a háznak és a környező utcáknak a képe nem sokat változott. Hangulatos, szűk sikátorok, a régi házakat szépen karbantartják és még az ujak is stílusukban beilleszkednek a környezetbe, de többségüket modern kereskedelmi reklámok, mulatóhelyek, sokszor izléstelen, ríktó plakátjai éktelenítik el." /Kép és szö.: Varsányi Györgyné. U. o./

29. melléklet.
Neuhof bei
Birr. Stich
V.J. Aschmann.
/Art. Institut
Orell Füssli
Zürich./

Neuhof. J. H. Pestalozzi. 1774-1780. Pedagógiai munka. Itt akart a mezőgazdaság alkalmazásával, új módszerekkel példát adni, hogyan lehet a svájci népnek életszínvonalát megváltoztatni. Egy csomó szegény, csavargó gyermeket vett magához, akiknek nyáron mezőgazdasági munkát, télen meg fönni-szóni kellett volna. Ez a kísérlet sok pedagógiai problémát jelentett neki. Jobbra, az egyemeletes épület a lakóház, balra pedig a munkatermek épülete és raktár volt.
/R. Alt: Bilderatlas 2. 158. l./

30. melléklet. Neuhaus
ma. Nevelőintézet van
ma Neuhauson, amelynek
lakói tanulnak és dol-
goznak, s főleg mezőgaz-
dasági munkát végeznek.
Itt elevenen él Pesta-
lozzi szelleme. /Kép és
szöv.: Varsányi György-
né. U. o./

32. melléklet. A kép bemutatja Pestalozzi neuhofi működését az utókornak. Pestalozzi a neuhofi gyermekek körében. - Rajz másodkézből Hälftetöl. XIX. század. /R. Alt: Bilderatlas 2. 159. 3./

Lienhard und Gertrud.

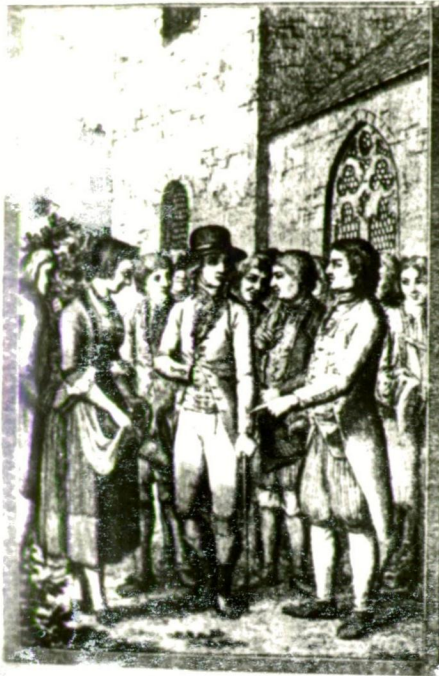
Ein Buch für das Volk.

Berlin und Leipzig,
von George Jacob Decker 1781.

33. melléklet. "Lénárd és Gertrud." Balra: Első kiadásának címlapja. 1781. Pestalozzi írja könyvéről: "Én láttam, hogy a történelem és a népek, az egyetlen hatásos anyag a nép tanításához, és gondoltam, hogy lehetséges a nép számára egy nagyon is érdekes történetet írni, amelyet aztán előre megállapított elvek szerint előadni." Jobbra: Kép a könyvhöz: Lénárd egy kőműves, aki a helytartó és a kocsmáros csalásai következtében koldusbotra juttatta családját. Felesége, Gertrud, aki a háztartást rendben tartja, a gyermekeket jó emberekké akarja nevelni, a gondok terhe alatt összeomlik. /R. Alt: Bilderatlas 2. 160. 1-2./

34. melléklet. Polgári pedagógia. Pestalozzi: "Lénárd és Gertrud". Balra: Gertrud Arner földbirtokoshoz fordul, elmondja a helytartó üzelveit. Jobbra: A földbirtokos a falu lakóinak jelenlétében ítélkezik a helytartó felett. A nép jó erővel összefogva rendet és jólétet teremt a faluban.
/R. Alt: Bilderatlas 2. 160. 3-4./

Lienhard und Gertrud.

Ein Versuch,
die Grundlege der Volkshildung zu vereinfachen.

Sehr umgearbeitet.

Erster Theil.

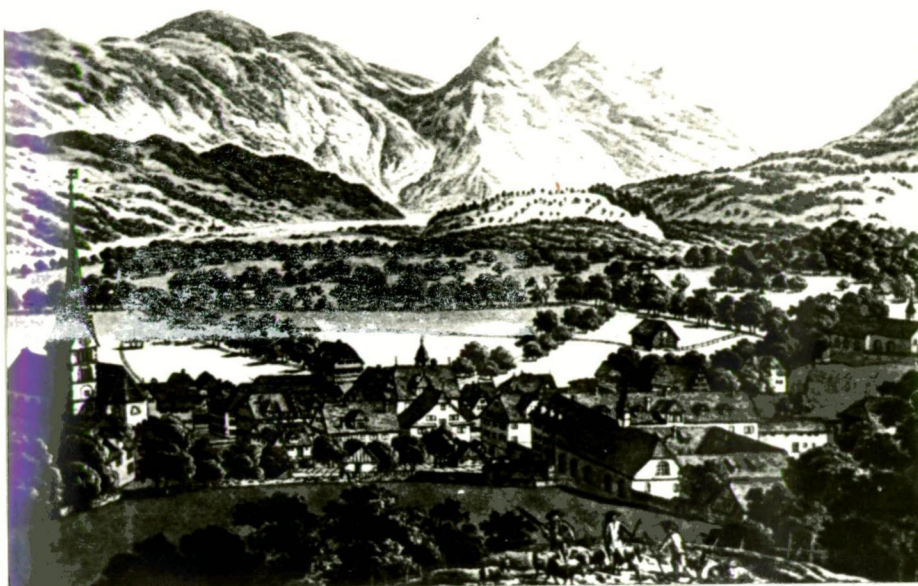
Von Pestalozzi.

Zürich und Bern: Verlag von
H. P. Beyer und Söhne.

35. melléklet. Polgári pedagógia. Pestalozzi: "Lénárd és Gertrud." Balra: Lénárd és Gertrud története megalapozta Pestalozzi írói hírnevét. Ő azonban másra törekedett könyvével: "Én - mondtam később - munkámmal hatást akartam gyakorolni a nép művelődésére, ami szívügyem." A berni Mezőgazdasági Társaság arany emlékérmét adományozott Pestalozzinak, amelyet könyvcimrajzként használt, a második, teljesen átdolgozott kiadás címlapján. Az ajánlás: "A legjobb polgárnak." 1790. Jobbra: Pestalozzi ebben a regényében a "lakószobát" az emberré nevelés ideális helyének tartja. Közben a kisparaszt lakószobájára gondolt, aki mezőgazdasági munkája mellett családjával együtt dolgozott ott-hon a textil-manufaktúrák számára. A tudományos fejlődés egy bizonyos korszakában a paraszt Svájc vidékén türhetően megélhetett. Ez a korszak pestalozzi idejében azonban már vége felé

közeledik, csak szórványosan, fordulnak elő hasonló körülmények. - A kép betekintés egy 1830 körüli lakószobába. Az egész család szalmafonással foglalkozik. A kalapos férfi a kereskedő ügynöke, aki átveszi a kész terméket.
/R. Alt: Bilderatlas 2. 161. 5-6./

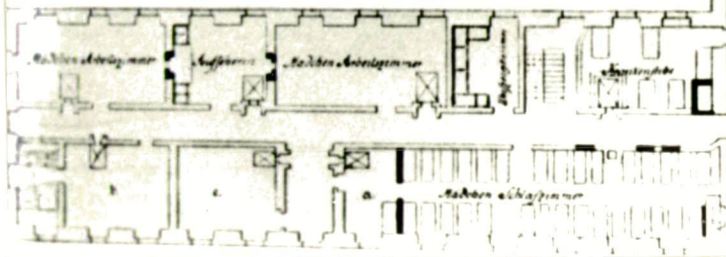

36. melléklet. Stans. Stich. v. H. Thomann. /Art. Institut
Orell Füssli. Zürich./

37. melléklet. "A svájci ős-kantonokat, Schiller Tell-drámájának színhelyét, a hatalmas hegyek által körülvelt Vierwaldstätter See környékét, 1798-ban feldúlták Napoleon csapatai, és több száz embert, férfiakat és asszonyokat hánytak kardélre a kis hegyi községekben. Pestalozzi összegyűjtötte az árvákat és Stans községben, egy kolostorban gondozta őket. Mégis ez az a

község, ahol csak egy, a legutóbbi években elhelyezett kis kőtábla őrzi az árvák szerető atyjának emlékét. Pestalozzi protestáns volt, ezért a katolikus Stans urai nem engedték meg semmiféle emlék felállítását. Csak miután az utóbbi években megszaporodtak a község nem katolikus lakosai, tettek engedményt és helyezték el a kis kőtáblát a kolostor egy eldugott sarkán." /Kép és szöv.: Varsányi Györgyné. U. o./

38. melléklet. "Pestalozzi Stansban." 1798-ban Pestalozzinak alkalma volt arra, hogy árvaházat nyisson Stansban, ahol a háboru utáni zürzavarban az elhagyott gyermekeket kellett nevelnie. Pestalozzi Stans romjain az árva gyermekekkel. Idealizáló, romantikus kép. A kolostor új épületében volt az árvaház. Terv a kolostor újjáépítéséhez, mutatja, hogy termelőmunkára is gondoltak./R. Alt: Bilderatlas 2. 162. 1-2./

39. melléklet. "Pestalozzi Stansban és Burgdorfban." Stansban 80 árva gyermeket akart rendszeres oktatásban, nevelésben részesíteni. Az oktatási módszereire irányította itt a figyelmet. Be-zárása után /53 éves volt akkor/ a burgdorfi nevelőintézetbe megy.-

írások fogalmazására indították. - Egy ki nem adott 1801-1803-ig Burgdorfban írt kéziratából: "A természetes iskolamester vagy gyakorlati utmutatás a gyermekek tanításának legegyszerűbb alapelveihez minden előismeret tanításánál, amelyekre 6 éven alul kell megtanítani." Az írás kezdete mutatja, hogy Pestalozzi módszertani írásainak legmélyebb indítékai is abból a törekvésből fakadnak, hogy "az alsó népréteg" gyermekeit emberhez méltó nevelésben kell részesíteni: "Helvétia /Svájc/ leg-alacsonyabb néprétegéhez! - Láttam igen nagy elmaradottságodat, és megszántalak. Kedves Népem, segíteni akarok neked és tudok rajtad segíteni, ismerlek téged és ismerem magam, nem vagyok művész, nem ismerek egy tudományt sem, de ismerem magam és ismerlek Téged, neked szentelem és neked adom, amit egész életem vesződsége árán csak érted voltam képes alkotni."

/R. Alt: Bilderatlas 2. 164. 1./

Wie Gertrud
ihre Kinder lehrt,
ein Versuch
den Müttern Anleitung zu geben,
ihre Kinder selbst zu unterrichten,
in Briefen
von
Heinrich Pestalozzi.

Bern und Zürich,
bei Heinrich Gessner. 1804.

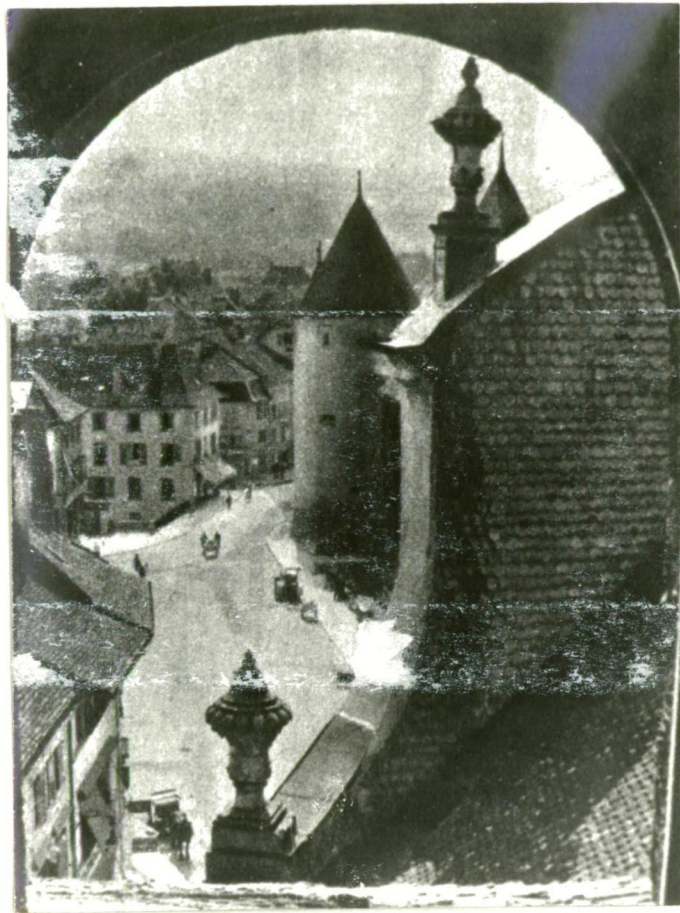
42. melléklet. Polgári pedagógia. pestalozzi: "Hogyan tanítja Gertrud gyermekeit?" című írás címlapja. Balra: Nem anyáknak szóló utmutatás, ahogy a címből sejteni lehet. Pestalozzi itt inkább egy barátjához írt levelekben vázolja a nevelésre és tanításra vonatkozó alapvető gondolatait. Az oktatás mechanikus törvényeit az emberi természet örök törvényeinek próbálja alávetni. Jobbra: Gertrudnak, az anyának alakját, aki tudatosan juttatja érvényre a közösségi élet erkölcsi nevelő hatásait a családban, és ezzel köti össze gyermekei oktatását is - sok pedagógus törekvésének példaképeként tartják számon. Itt látható egy ábécés könyv címlapja, amelyet az anya oktatáskor a gyermeknek mutat. "Becsüld az anyát, aki szeret és képez téged!" Pestalozzi Gertrudjától eltérően a birtokos rétegekből való anyáról van szó. A könyvet - amelyből a kép való - "nemes nevelésű gyermekeknek" szánták. 1816.

/R. Alt: Bilderatlas 2. 164. 2-3./

43. melléklet. Pestalozzi unokájával. Georg Friedrich Schöner festő olajfestménye után /1774-1841/ azokból az időkből, amelyekben Pestalozzi írásaiból gyakorlat lett.

/R. Alt: Bilderatlas 2. 165. 4./

44. melléklet. Yverdon ma. Innen már sok követője vitte szét a világba Pestalozzi nevelési elveit. /Kép: Varsányi Györgyné. 1962. 4. o./

45. melléklet. Polgári pedagógia. Pestalozzi Ifertenben. Pestalozzi intézete az iferteni /yverdoni/ kastélyban /Waadt kantonban/ nyert elhelyezést 1894-től 1825-ig. Ifertenbe a világ minden tájáról jöttek pedagógusok, hogy megismerjék pedagógiai munkásságát. Az intézet gyermekei naponta játszottak a Neuenburger tó partján elterülő réten. A nevelők egy része együtt játszott a gyermekekkel. /R. Alt: Bilderatlas 2. 163. 1./

Az yverdoni vár Pestalozzi-szobája

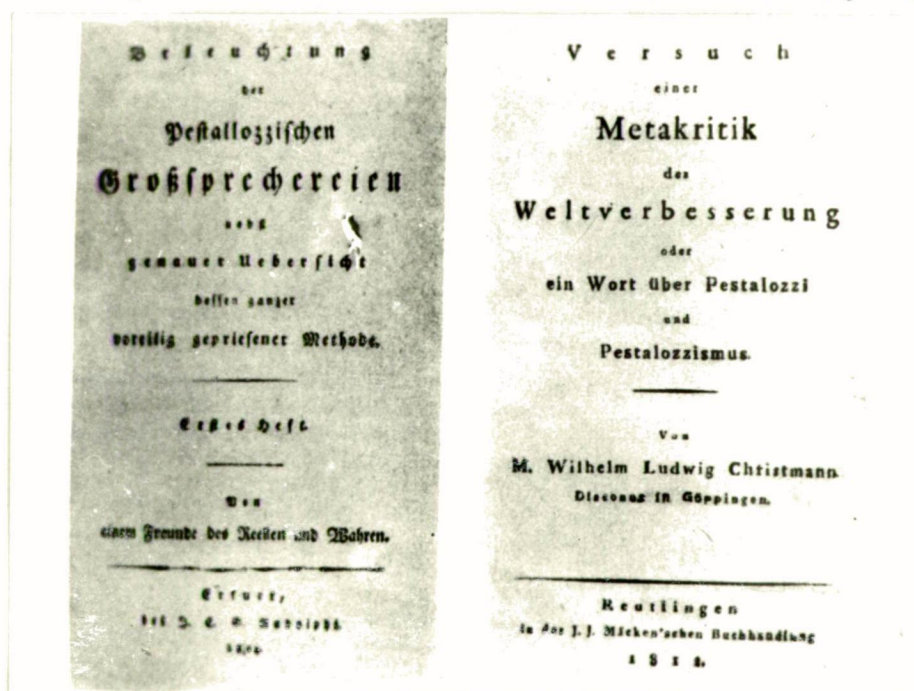
46. melléklet. Yverdon /1804-1825/. Innen Pestalozzi sok követője vitte szét nevelési elveit. Ebben az Alpok és a Jura hegység között, a neuchateli tó partján lévő szép kis városkában hosszabb időt töltött Brunszvik Teréz, az első magyar óvoda megteremtője. Egy szobor /előbb/ és a várban egy Pestalozzi-szoba őrzi emlékét. /Kép és szöv.: Varsányi Györgyné. U. o./

47. melléklet. Brugg. Ebbe a városkába ment pihenni Neuhoftól, hogy orvos közelében legyen. /Kép és szöv.: Varsányi Györgyné. U. o./

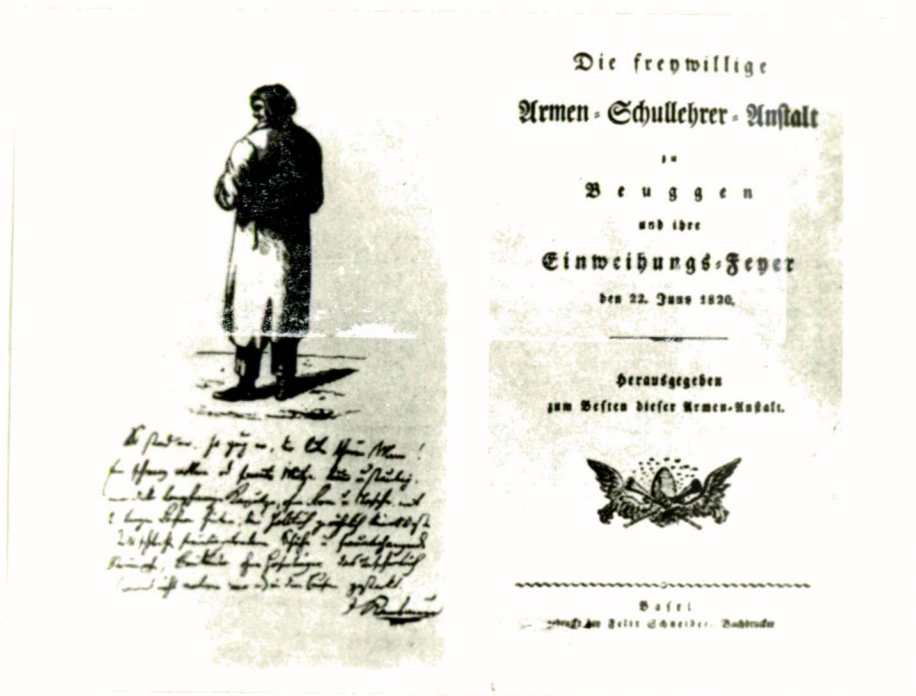

48. melléklet. Birr falucska iskolája, Pestalozzi utolsó pihenője. 1962. Pestalozzi Neuhof közelében, egy kis falusi iskola fala mellett, egy rózsabokor tövében temették el, Birr faluban. Azóta valamivel nagyobb lett az iskola, amelynek egyik oldalát emlékművé képezték ki. /Kép és szöv.: Varsányi Györgyné. U. o./

49. melléklet. Polgári pedagógia. Pestalozzi. "Ellenfél és követő": Pestalozzi gondolatait és módszerének követőit, intenzív fáradozásukat, - mindenekelőtt az elemi iskola határain belül - számos ellenfele támadta meg. A baloldali kép egy "gyalázkodó" írás címképe, amelyről kritikusok megjegyzik, hogy a szerzők nem értették meg Pestalozzi célkitűzéseit és "Pestalozzi oktatásmódjának" szellemét. 1804. - Jobbra: egy másik ellenséges írás címlapja. Támadja Pestalozzi nevelési módszereinek jogosultságát. A szerző helytelenítette Pestalozzi munkásságának demokratikus és humanista elemeit, és egészen tudatosan az ellen fordult, hogy minden gyermek, az alacsonyabb néposztályból való gyermek

is, alapos és sokoldalú képzésben részesüljön: Gyakran egyenesen igazságtalan - így mindja a szerző -, hogy fizikai munkára alkalmatlan embereket... új világgal megismertetni, illetve közelebb hozni, amelybe nem valók." 1812.
/R. Alt: Bilderatlas 2. 178. 1-2./

50. melléklet. Polgári pedagógia. "Pestalozzi ellensége és hive." Pestalozzi nagyszámu tanítványa és hive példaképet látott benne, tisztelte őt. Megkísérelték gondolatainak a gyakorlatban való megvalósítását. Balra Zahn iskolai krónikájából való fametszet, 1846-ból, Ramsauer János /1790-1843/, Pestalozzi régi tanítványának és titkárának aláírásával. "Így állt, így járt ő, a kedves, drága férfi! Barna és poros gyapju vagy bársony sapkában, vastag, hosszuszőrű, alaktalan kapucniban és táskával, hátul két nagy lyukkal, nem volt nyaksálja, rendszerint mellény nélkül, mindig rossz, letaposott sarku cipőben, lelógó harisnyával, nem volt nadrágtartója, zsebkendőjét /ha nem vesztette el/ keblébe dugta. Jobbra egy tudósítás címlapja a Beuggenben levő szegény iskolamesterek intézetének felszenteléséről, amelyet Pestalozzi tanítványa, Christian Heinrich Zeller /1779-1860/ rendezett be. Pestalozzi 1826-ban látogatott el az intézetbe, és úgy tekintette, mint egy művet, amelyben az ő elképzelése valósult meg.
/R. Alt: Bilderatlas 2. 178. 3-4./

51. melléklet. Polgári pedagógia. Pestalozzi "ellenfele és követője". Zeller Károly Ágoston /1774-1840/, az előbb említett C. H. Zeller bátyja, iskolai tanítók részére tanfolyamokat tartott, amelyekben Pestalozzi felfogását terjesztette, és a tanárokat megfigyelte módszertani szempontból.

A falusi tanítók körében ülve láthatjuk, akik buzgón hallgatnak, és feljegyzéseket készítettek írotáblájukra. A kép Zeller egyik jellemző című könyvéből való: "Az iskolamesterek." 1817. /R. Alt: Bilderatlas 2. 179. 5./

PRÉCIS

SUR

L'INSTITUT D'ÉDUCATION

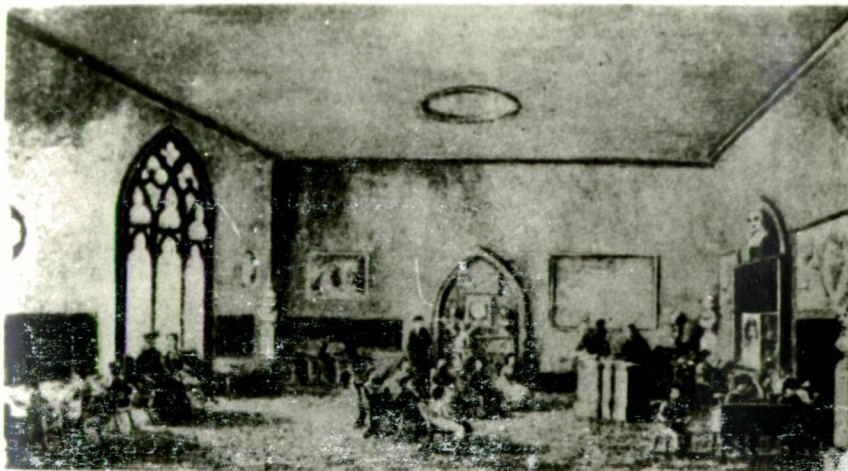
D'YVERDUN.

à Monsieur H. Pestalozzi
Hommage d'estime et de
respectueux et tendre attachement
De la part de l'auteur

M. A. Jullien

Vérone, 1er mai
1812.

52. melléklet. Polgári pedagógia. Pestalozzi eszméinek terjedése. Pestalozzi nézeteit számos országban terjesztették módszerének lelkes hívei. De a gyakorlati hatás ezeknek az országoknak egész iskolaügyére kevésbé volt jelentős. - A kép Marc-Antoine Julliennek /1775-1848/ rövid tudósítása az ifjerteni intézetről. A lerajzolt címlapon rajta van a szerző kézírásos ajánlása: "Pestalozzi urnak ajánlja nagyrabecsülése jeléül, tiszteletteljes és szeretetteljes híve, a szerző, M.A. Julien." /R. Alt: Bilderatlas 2. 180. l./

180 BÜRGERLICHE PÄDAGOGIK • PESTALOZZI

53. melléklet. Polgári pedagógia. Pestalozzi eszméinek terjedése. Észak-Amerikában, részben tanítványainak ösztönzésére, "Pestalozzi mozgalom" keletkezett. - A kép a bostoni templomiskolát mutatja, Amos Bronson Alcott /1770-1838/ alapítása. A gyermek minden "erejét", tehetségét harmónikusan akarta fejleszteni, az ifjúságot önállóságra nevelni, de mindemellett követve pestalozzi alapelveit. /"Az ismertről az ismeretlenre." -

"A szemléltetés minden tudás alapja."/ Az iskola este is nyitva volt, játékokra, történetek elbeszélésére és hasonló célra. Oxfordi körök támadták ezt, anyagilag tönkretették, és 1839-ben be kellett csuknia. 1835 körül.
/R. Alt: Bilderatlas 2. 180. 2./

А Б У К А
ОЧЕВИДНОСТИ
ИЛИ
ОЧЕВИДНОЕ УЧЕНИЕ
О
СОДЕРЖАНИИ МѢРЪ.
Песталоцци.
ПЕРВАЯ КНИГА.

Съ дозволенія Санктпетербургскаго
Цензурнаго Комитета.

ВЪ САНКТПЕТЕРБУРГѢ
при Императорской Академіи Наукъ
1806 года.

PESTALOZZI'S SYSTEM

DOMESTIC EDUCATION:

PRACTICALLY ILLUSTRATED.

A SERIES OF SMALL BOOKS,

CONDUCTED ON A UNIFORM PLAN.

The Elementary Instruction of their Children

54. melléklet. Polgári pedagógia. Pestalozzi eszméinek terjedése. Balra: "A szemléltetés ábécéje." 1806. A könyv orosz fordításának címlapja. Jobbra: 1829-ben Írországból kiadott könyv címlapja. Pestalozzi módszere az otthoni, családi nevelésről, amelynek célja "... minden rendű és rangú szülőt képessé tenni arra, hogy gyermekeinek, minden tanulás alapját képező, elemi iskolai fokon álló oktatást adhasson..."

/R. Alt: Bilderatlas 2. 181. 3-4./

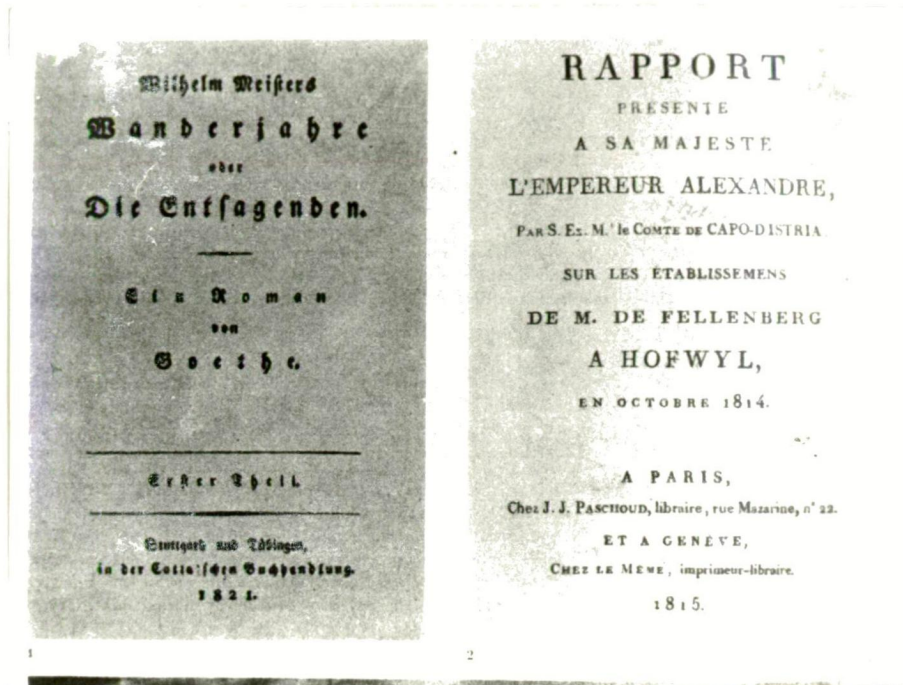
55. melléklet. Polgári pedagógia. Hazafias nevelés. Pestalozzi ifjúsági intézete "zászlóaljának" zászlója. Tanulók és alsótagozati tanítók gyakorolták magukat az ország védelmében. A zászlón a hős H. Winkelried képe látható, aki a Sempach melletti csatában /1386./ élete feláldozásával döntötte el szövetségesei győzelmét, és ezáltal mentette meg a svájciak szabadságát. /R. Alt: Bilderatlas, 2. 185. 5./

56. melléklet. Polgári pedagógia. Nemzeti nevelés a szabadságharcok idején. A tornászok I. Jobbra: A J. H. Pestalozzinál képzett pedagógus, Wilhelm Heinrich Ackermann /1789-1848/, később a Majna-méti Frankfurt munkaiskolájának tanára, a Lützow-vadászok főhadnagyi egyenruhájában. 1813. /R. Alt: Bilderatlas 2. 203.4-6/

57. melléklet. Polgári pedagógia. A német klasszikusok. Pedagógia Schillernél. Balra: A "Horen" 1795. évfolyamának címlapja. Schiller értekezésének felirata, ebben a folyóiratban: "Az ember esztétikai neveléséről levelek egész sorában." Schiller a művészetet, mint az ember nevelőjét dicséri, de abszolutizálja annak funkcióját, amennyiben a fennálló társadalmi állapotok javításának feladatát egyedül a művészettől várja. A szép alapján nyugvó képzés neveli egy racionális állam jövődő polgárait tiszta erkölcsösségre. Jobbra: Schiller családjának körében. 1797. /R. Alt: Bilderatlas 2. 218. 3-4./

58. melléklet. Polgári pedagógia. A német klasszikusok, Goethe. "Pedagógiai Tartomány" - I. Balra: Wilhelm Meister vándorlásai vagy "A lemondók" című regény címlapja, amelyben J. W. Goethe öregkori bölcsességét pedagógiai kérdésekben fekteti le. 1821. Wilhelm Meister serdülő fiát, Felixet elviszi a "pedagógiai Tartományba", amely csak nevelést szolgáló közösség. Jobbra: Goethe a svájci Fellenberg-i nevelőintézet hatására sokrétű ösztönzést kapott, a "Pedagógiai Tartomány" alapítására. Ez a tudósítás egyike a görög gróf, Jean Capo d'Istria-tól /1771-1844/ származik, akivel Goethe különféle beszélgetéseket folytatott Karlsbadban. A "Tudósítások Fellenberg ur Hofwylben-i intézményeiről" című könyv címlapja: ezt Sándor /Oroszország/ cár öfelségének ajánlotta Capo d'Istria gróf exellenciája. 1815. Ennek a könyvnek egy példánya Goethe könyvtárában is megtalálható.

/R. Alt: Bilderatlas 2. 222. 1-2./

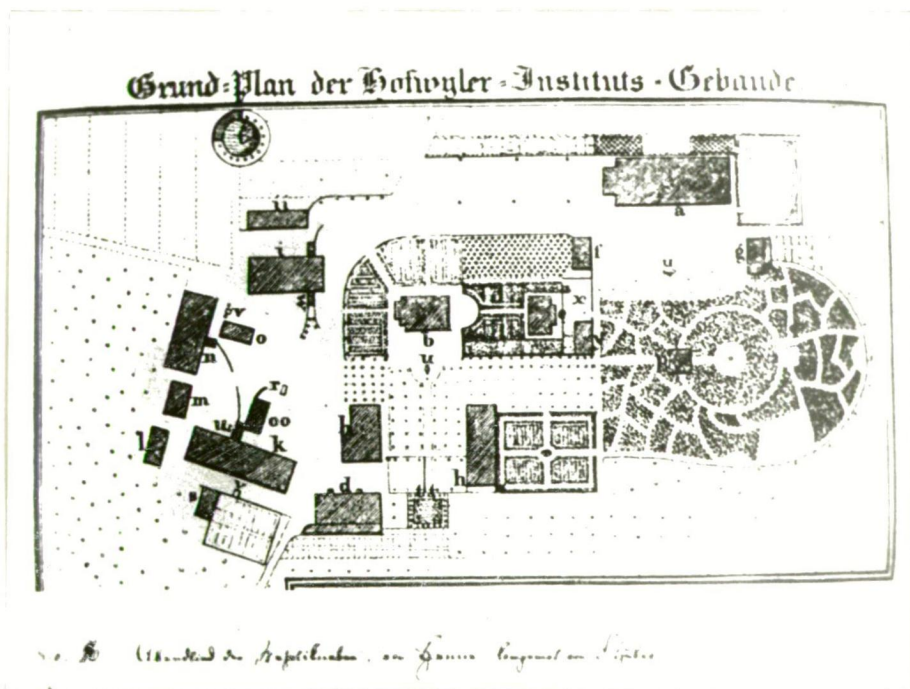

59. melléklet. Polgári pedagógia. A német klasszikusok.
Ph. E. von Fellenberg - anélkül, hogy a társadalom rendi réteg-
ződését támadná - meg akarta javítani korának társadalmi álla-
potát egy "Pedagógiai Köztársaság" gondos alapításával, amely
együttal hazája, Svájc, majd minden más nemzet számára példa-
képül és ösztönzésül szolgált volna. Hofwylben a különböző ren-
dek számára nevelőintézetek rendszerét létesítette. - A "nagy
épület" homlokzata és udvara látható, amelyben elhelyezték a
"tudományos nevelő- és képzőintézetet", főleg a társadalom
vagyonosabb rendje gyermekei számára. Heinrich Trinernek - aki
1824-1835-ig rajztanár volt Hofwylben - egy rajza után készült
a kép. - Mindenfajta mozgásos játék közben látjuk a tanulókat.
Jahn-tornaállványt is építettek. A testi nevelésnek-fő feladata
az egészségedzés, a bátorság és vállalkozókedv elősegítése
volt - nagy jelentőséget tulajdonítottak. Ezt a vonást viszont-
látjuk a "Pedagógiai Tartomány"-ban.
/R. Alt: Bilderatlas 2. 222. 3./

Lehrer. Für Fellenberg'sche
Vereinigung sind die neuen,
hauptsächlich bildenden
Bemerkungen der Fellenberg'schen
Lehrer zu dem und dem.

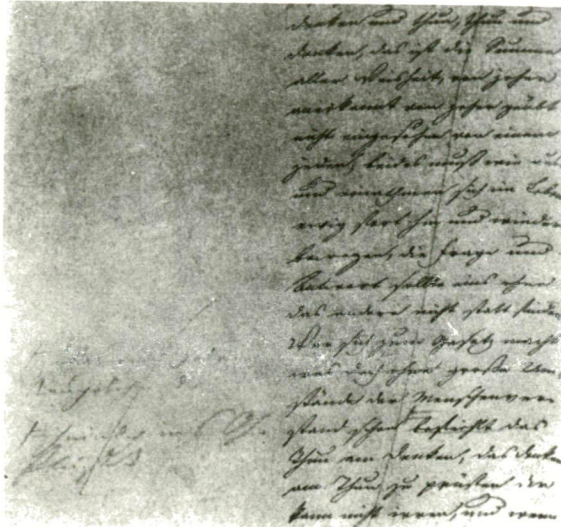
Fellenberg'sche V. G. V. V.
Fellenberg'sche V. G. V. V.
Fellenberg'sche V. G. V. V.

60. melléklet. Polgári pedagógia. A német klasszikusok. Goethe.
1820. november 9-én először merül fel Goethe Naplójában a "pe-
dagógiai Tartomány" gondolata./
/R. Alt: Bilderatlas 2. 223. 5./

61. melléklet. Polgári pedagógia. A német klasszikusok. Goethe.
"A Pedagógiai Tartomány" II. A Fellenberg-i intézetek alapja
ésszerű elvek szerint működő mezőgazdaság volt, amely az intéz-
mény mind gazdasági karbantartására, mind a növendékek tanítá-
sára és nevelésére szolgált. - A Fellenberg-i intézetek terv-
rajza. Például: d/ gazdasági intézet, g/melegház és szerszám-
raktár, i/ műhelyek, kocsiszin, magtár, tejgazdaság, n/ csür és
istállók, o/ mezőgazdasági szerszámok, gépek raktára, stb.

J. W. Goethe "Pedagógiai Tartományában" a növendékek képzésének általános és első alapja: a mezőgazdaság különböző ágaival való foglalkozás. "Életműködés és rátermettség, vagyis ügyesség elegendő oktatással sokkal elviselhetőbb, mint gondolnánk."
/R. Alt: Bilderatlas 2. 224. 1./

62. melléklet. Polgári pedagógia. A német klasszikusok. Goethe. "Pedagógiai Tartományában" ünnepeket tartottak, amelyek a nagy nevelő hatásának bizonyítékai. Így például a "Vándorévek" 2. könyvének 9. fejezetében a "hegy ünnepe" Goethének indító okot ad arra, hogy a "Pedagógiai Tartomány" nevelésének társadalmi értelmét még egyszer összefoglalva megfogalmazza. - A regény kézirat-lapjaiból, Ernst Karl Christian Johns /Goethe akkori titkárának, 1788-1856/ kézírásával: "Gondolkodni és cselekedni, cselekedni és gondolkodni, ez minden bölcsesség summája, mindenki elismeri, mindenki gyakorolja, nem mindenki látja be; mindkettőnek, mint a be- és kilélegzésnek az életben örökké ide-oda kell mozognia... Aki törvényként fogadja el /tiszteli/, amit az emberi értelem minden ujszülöttnak már a fülébe sug: Cselekedve gondolkodni, gondolkodva cselekedni; Aki a tettet a gondolkodásban, a gondolkodást a tettben mérlegeli, az nem tévedhet..." Goethe ezután röviden szól a "teljes kiképzés igazi céljáról: "A szerzett tehetséget ügyesen és szerencsésen alkalmazni, és az emberi társadalomban valóban hasznosnak bizonyulni."
/R. Alt: Bilderatlas 2. 224. 4./

Friedrich Schiller erblickte am 10. Nov. 1759 zu Marbach im Württembergischen das Licht der Welt und empfing frühzeitig durch seine gemüthlich: Mutter eine bleibende Richtung auf das Wahre, Gute

öthe (Johann Wolfgang) wurde am 28. Aug. 1749 zu Frankfurt am Main geboren. Sein Vater ließ

63. melléklet. Polgári pedagógia. A német klasszikusok. A klasszikusok világa az ifjuság nevelésében. Az évszázad előtti évtizedekben egyre szélesebb teret biztosítottak az ifjuság olvasmányában a német klasszikusok életének és alkotásának. A kép kivonat egy német ifjusági almanachból, amelyben megjelent Fr. von Schiller és J. W. Goethe képe és életük munkássága. /R. Alt; Bilderatlas 2. 226. 1./

Nº 36.

Jahrgang IV.

1835.

Dieses Blatt erscheint jeden Sonntag mit einer Gedenkblatt-Beilage. Das Abonnement auf ein ganzes Jahr beträgt 3 Rthl. (5 fl. 24 fr.) auf ein halbes Jahr 1 Rthl. 15 Sgr. (2 fl. 48 fr.)

Man abonnirt auf diese Zeitschrift in der Verlags- handlung von George Gropius, bei allen Königlich Preussischen Post- Ämtern und in jeder so- liden Buchhandlung.

Berliner Kinder = Wochenblatt.

Sonntag, den 6. September.

Redacteur und Verleger George Gropius, Schloßplatz Nr. 1.

Friedrich von Schillers Geburtshaus.
(einen Tag Weibung)

Wenn ich's recht bedenke, geliebte Leser, so habt Ihr manche Vergnügungen gar sehr bezuhen, die ich andern Leute mit Mühe und Kosten nur verschaffen können. Da

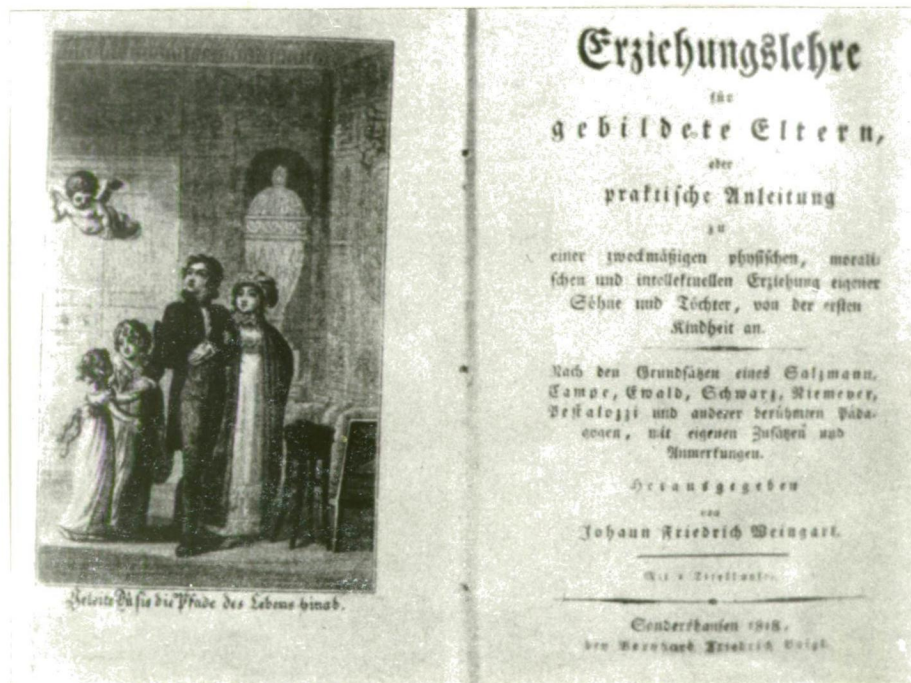
Der Hof in Goethe's väterlichem Hause.
(einen Tag Weibung.)

Auf dem Rande des herrlichen Brunnenbeckens, welches unser Bild zeigt, hat in den fünfzig Jahren des vorigen Jahrhunderts bei schwülen Sommertagen wohl oft ein freundlicher Knabe geistet.

64. melléklet. Polgári pedagógia. A német klasszikusok. A klasszikusok világa az ifjuság nevelésében. Gyermekejság 1835-ből Schiller- és Goethe-ről szóló életrajzi jellegű tanulmányokkal. /R. Alt; Bilderatlas 2. 226. 2./

65. melléklet. Polgári pedagógia. Gyermekszoba egy polgári há-
ban. A gyermekágyakon, gyermekkocsin és máson kívül a dajka
ágyát vagy a gyermeklányét láthatjuk, aki éppen pólyáz egy cse-
csemőt. 1820. körül. /R. Alt: Bilderatlas 2. 228. l./

66. melléklet. Polgári pedagógia. A XIX. század első felének
nevelésügye. Nevelés a polgári családban. I. Neveléstan "művelt
szülők" részére, amely a filantropisták és J. H. Pestalozzi
alapelveire hivatkozik. A címlap a tőkésosztály egyik család-
jának jellegzetes ábrázolása. A terem berendezése, a személyek
ruházata és testtartása reprezentálják a család jólétét és
társadalmi rangját. 1818. /R. Alt: Bilderatlas 2. 229. 3./

67. melléklet. Magyarország. Balatonfüred. 1909. Erzsébet-szeretetház. Főépület és "családházak" délről. /Reprodukció: Péterfay Endre fotóriporter./

68. melléklet. Magyarország. Balatonfüred. 1898. Erzsébet-szeretetház. A főépület déli oldala. /Reprodukció: Péterfay Endre fotóriporter./

69. melléklet. Magyarország. Balatonfüred. Erzsébet-szeretetház. A főépület folyosóján, a főbejárat közelében emléktábla Molnár Aladár tiszteletére. Az épületben jelenleg mezőgazdasági szakemberképzés folyik. Állami gondozott gyermekek is kapnak itt nevelést, képzést. /Reprodukció: Péterfay Endre fotóriporter./

70. melléklet. Magyarország. Balatonfüred. 1968. A volt Erzsébet-szeretetház főépülete ma, Mezőgazdasági Szakmunkásképző Intézet. /Felvétel: Péterfay Endre fotóriporter./

71. melléklet. Magyarország. Pécs.

Szieberth Róbert

1871-1939.

Szieberth mester a "szegények iskolaépítője" -
"Pécs Pestalozzija".